

М. П. Мальська, М. З. Гамкало, О. Ю. Бордун

ТУРИСТИЧНЕ КРАЇНОЗНАВСТВО ЄВРОПА

2-ге видання, стереотипне

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України
для студентів вищих навчальних закладів*

Київ
«Центр учбової літератури»
2010

УДК 379.85(075.8)
ББК Ч518я73
М 21

*Гриф надано
Міністерством освіти і науки України
(Лист № 1.4/18-Г-2340 від 24.12.2007)*

Рецензенти:

Любичева О. О. – доктор економічних наук, професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Кравців В. С. – кандидат економічних наук (Інститут регіональних досліджень НАН України);

Кишакевич Б. Ю. – кандидат економічних наук, доцент Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Мальська М. П., Гамкало М. З., Бордун О. Ю.

М 21 Туристичне країнознавство. Європа.: Навч. посіб. – 2-ге вид., – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 224с.

ISBN 978-966-364-834-7

Розглянуто туристично-рекреаційний потенціал країн Європи: переважаючі види туризму, головні архітектурні і природні пам'ятки, популярні туристичні маршрути; описано географічне положення, адміністративний устрій та поділ країн, історичні факти. Для студентів спеціальності 6050200 «Менеджмент організацій» та 6050400 «Туризм».

УДК 379.85(075.8)
ББК Ч518я73

ISBN 978-966-364-834-7

© Мальська М. П., Гамкало М. З.,
Бордун О. Ю., 2010
© Центр учбової літератури, 2010

ПЕРЕДМОВА

Якісні зміни у міжнародному економічному розвитку суспільства в напрямі постіндустріального ринку зумовили бурхливий розвиток туристичної індустрії. Міжнародний туризм і подорожі поступово стають однією з найпотужніших світових індустрій. За даними Світової ради з туризму та подорожей внесок цієї галузі у світовий ВВП, світові інвестиції, податкові надходження становить близько 11 %, туристична індустрія забезпечує зайнятість понад 11 % працездатного населення.

Низка трагічних подій, які вплинули на світову туристичну індустрію (терористичні акти, природні катастрофи, не змогли зупинити розвиток міжнародного туризму, що почався у 2004 р. та впевнено продовжився у 2005 р. У 2005 р. кількість прибулих міжнародних туристів збільшилася на 5,5 % і досягла 808 мільйонів, тоді як десять років тому ця цифра становила 592 млн осіб. Проблеми, що виникали, позначалися на місцевому рівні в короткостроковій перспективі, однак вони не вчинили істотного впливу на світові та регіональні туристичні потоки. Згідно зі статистичними даними СОТ за 2005 р. темпи зростання міжнародних туристичних потоків виявились майже на 1,5 % вище довгострокового прогнозу середньорічних темпів зростання в 4,1 %.

Слід зазначити нерівномірність розвитку міжнародного туризму в різних регіонах світу, а також його достатньо диференційовану прибутковість, що доводять дані ВТО. Половина всіх прибулих туристів припадає на Європу — 400 млн осіб, зокрема Францію, Італію, Іспанію, Велику Британію. Європейський ринок туристичних послуг є демократичним, доступним для людей із середнім рівнем доходів, ціни на послуги в готелях, харчування в ресторанах приблизно однакові.

Збільшення кількості туристів у 2005 р. досягло рекордної цифри наближеної до 19 мільйонів. Найбільше зростання простежувалося в Північній Європі (+7 %), де лідирувала Велика Британія (+10 % із січня по листопад). Міжнародні туристичні

потоки в Південну і Середземноморську Європу збільшилися на 6 %. Кращі показники в цьому субрегіоні в Туреччини (+20 %), де кількість туристів збільшилася на 3,4 млн і перевищила 20-мільйонну позначку. Високі результати мали Іспанія (+6 %), Хорватія (+7 % із січня по листопад), Ізраїль (+27 % із січня по жовтень), а також Сербія і Чорногорія (+26 % із січня по жовтень). Результати Західної, а також Центральної і Східної Європи становили, відповідно +3 і +4 %. У Центральній і Східній Європі ліпші показники в країн Балтії: Латвія (+20 %), Литва (+15 % із січня по вересень) і Естонія (+7 % із січня по листопад).

Виїзний турпотік України у 2005 р. збільшився внаслідок організованого туризму, порівняно з 2004 роком на 6 %, або на 1,0 млн осіб та становив 16,5 млн осіб. Найбільшу частку в структурі виїзного туризму мають країни СНД (51 %) і ЄС (44 %). Головними країнами виїзного туризму є Росія — близько 6 млн осіб (36 %), Польща — 4,4 млн осіб (26 %), Угорщина — 2,0 млн осіб (12 %).

На 2006 р. зберігаються три основні чинники, які можуть вплинути на обсяги туристичних потоків. По-перше, швидше за все, тероризм як і раніше буде головною загрозою, проте досвід доводить, що останнім часом наслідки терактів мають обмежені та короткострокові властивості. По-друге, зростання цін на енергоносії, інфляція і процентні ставки можуть у кінцевому підсумку позначитися на розвитку світової економіки. Дотепер вплив цих чинників був обмеженим, оскільки зростання цін було наслідком могутнього економічного розвитку, що супроводжувався збільшеним попитом на енергоресурси. Якщо ситуація не зміниться, економічний розвиток країн Азії може виявитися під сумнівом, що позначиться на індустрії туризму. По-третє, серйозну загрозу для туристичного сектора може становити подальше поширення пташиного грипу. Пташиний грип зафіксовано у світі вже кілька років, однак дотепер він поширювався головню на птахів, простежувалися також окремі випадки захворювання людей, що містилися в безпосередньому контакті з хворими тваринами. Внаслідок цього передача вірусу від людини до людини не зафіксована і важко сказати, чи відбудеться взагалі подібна мутація, а якщо відбудеться, то де і коли.

Збільшення обсягів туристичних потоків, зокрема в Європі, зумовлює зростання практичної ролі та значення туристичного країнознавства. Навчальний посібник є першим у серії «Туристичне країнознавство», яка започаткована кафедрою туризму Львівського національного університету імені Івана Франка.

РОЗДІЛ 1

ПРЕДМЕТ І ЗМІСТ ТУРИСТИЧНОГО КРАЇНОЗНАВСТВА

Територія в країнознавстві

З погляду географів головною територіальною одиницею є держава. Саме в державних кордонах територіально сполучені всі структури країни. Територія країни — частина земної кулі, яка перебуває під суверенітетом визначеної держави. Державну територію становлять суша в межах кордонів, води (внутрішні і територіальні) та повітряний простір, що є над сушею і водами. Надра, що розміщені під сухопутною і водною територією, належать державі.

Внутрішні морські води є частиною території відповідної держави, на яку поширюється її суверенітет і юрисдикція в повному обсязі. Правовий режим внутрішніх морських вод регулюється Конституцією, відповідними кодексами і законами. У внутрішні води входять: вода морських портів, заток, бухт, губ, лиманів, історичні води, а також води, розташовані в бік берега від вихідних ліній, прийнятих для відліку територіальних вод.

До складу території країни входять територіальні води. Багато приморських держав мають кордони територіальних вод на відстані від 3 до 12 миль від берега (в Україні — 12 миль). Окремі держави встановили в односторонньому порядку ширину територіальних вод, що перевищують ліміт, установленний Конвенцією ООН із морського права 1982 р. Зокрема в Нігерії — 30 миль, в Гамбії, Танзанії, Мавританії — 70 миль. Після Другої світової війни 22 країни, у тому числі латиноамериканські, встановили 200-мильну зону територіальних вод.

Є три основних способи відліку територіальних вод:

- від лінії найбільшого відливу уздовж берега прибережної держави;
- якщо берегова лінія звивиста або порізана чи поблизу берега є ланцюг островів, може застосовуватися метод прямих вихідних ліній, що з'єднують найбільш виступаючі в море точки берега й островів;
- від внутрішніх морських вод.

Територіальні води відрізняються від 200-мильних прибережних економічних зон. У цих зонах держави мають суверенні права на мінеральні та біологічні ресурси, а інші країни користуються волею судноплавства і мають доступ до надлишків припустимого улову (згідно з Конвенцією СОТ із морського права). Континентальний шельф також економічно належить державі. Він має такі ознаки:

- примикання до державної території;
- глибини до 200 м;
- технічну доступність ресурсів.

Конвенцією ООН із морського права передбачено, що зовнішні кордони континентального шельфу не можуть перевищувати відстань у 350 миль від берега чи відстань у 100 миль від ізобати в 2500 м. Країни мають виняткове право на розвідку, освоєння й експлуатацію свого шельфу, але не мають суверенних прав на відповідну акваторію. Для географів ці чинники є дуже важливими, тому що шельф і рибальські зони держав нерідко збільшувати площу їхньої суходпутної території і можуть значною мірою підвищувати ресурсний потенціал. Відсутність виходу до моря негативно позначається на розвитку держав.

Параметри території країни

До основних параметрів території країни належать: розмір, кордони і конфігурація.

Чим більша площа держави, тим, звичайно, різноманітніші її ресурси. Велика площа також зумовлює значну розмаїтість навколишнього середовища. Держави з великою територією мають значно більше можливостей для розвитку господарських галузей. Чим менша територія країни, тим більшу роль відіграє зовнішньоекономічна складова в її господарстві. Наявність великої території допомагає переборювати несприятливе географічне положення. Для великих держав, порівняно з малими і середніми, досить актуальними є проблеми міжрайонних зв'язків та інфраструктури, інакше кажучи, проблеми «подолання простору». На подолання великих просторів і відстаней витрачається багато часу, а також визначена частина національного доходу. Проте великі країни мають багато можливостей для маневру в економічній сфері.

Територію як ресурс неможливо нічим замінити. В усіх країнах відбувається інтенсифікація використання території. І це неминуче, адже розмір території є постійним, незмінним, а кіль-

кість населення й економічний потенціал зростають. Наприклад, у Японії на 1 км² виробляють в 15 разів більше продукції, ніж у США. Інтенсифікація використання території виражається в територіальній концентрації, підвищенні компактності ареалів людської діяльності, в інтенсифікації виробництва продукції на 1 га території.

Державні кордони, їхня характеристика

Державні кордони — це політична й економічна межа, лімітована державним ладом, національною відособленістю, митним контролем, правилами зовнішньої торгівлі. На відміну від багатьох інших соціальних кордонів, що відрізняються значною рухливістю, державний кордон є стійким і чітко фіксованим. Давня Греція дала нам перший приклад фіксації кордонів, коли була поставлена прикордонна колона між Пелопоннесом і Аттикою. Проте навіть у XIX ст. в Європі державних кордонів нерідко не було. Вивчення стійкості державних кордонів пов'язане з аналізом історичного розвитку держави. На Близньому і Середньому Сході, в Африці та Латинській Америці існує багато неурегульованих територіальних питань, що найчастіше переходять у кровопролитні військові конфлікти.

Грунтуючись на походженні й тривалості існування державних кордонів, їх можна поділити на дві категорії: антецедентні та субсеквентні. Кордони передують остаточному заселенню і розвитку тих регіонів, які вони оточують. Прикладом такого типу кордонів є кордон між Канадою і США, який провели в період 1782—1846 рр., по 49-й паралелі, яка розділяла мало заселені території. Субсеквентні кордони протилежні антецедентним у тому, що їх проводять після заселення території. Прикладом є кордони між європейськими країнами.

Є два основних етапи встановлення державного кордону — делімітація і демаркація. Делімітація — це визначення (за згодою між урядами сусідніх держав) загального напрямку проходження державного кордону і нанесення його на географічну карту. Демаркація — це проведення лінії державного кордону на місцевості та позначення її відповідними прикордонними знаками. Робота з демаркації полягає в перенесенні на місцевість результатів делімітації державного кордону.

У міжнародних відносинах XIX ст. розрізнялися природні та штучні кордони. Природні кордони пов'язані з природними рубежами, що створюють сприятливі умови для розвитку держави і

його оборони (гори, ріки і т. д.). Штучні кордони пов'язані зі створенням ліній військово-інженерних укріплень, що розділяють державні території. Яскравим прикладом штучних кордонів є Велика китайська стіна.

Інша концепція кордонів у XIX ст. — теорія етнічних чи мовних меж, пропонувалося проведення кордонів згідно з перевагою тієї чи іншої мови. Під час проведення сучасних державних кордонів етнічна ознака відіграла дуже важливу роль. На Версальській мирній конференції у процесі вирішення суперечливих прикордонних питань широко використовувався принцип встановлення державних кордонів згідно з етнічними межами. Цим принципом керувалися в 1948 р., коли проводили кордон між Пакистаном та Індією.

Без чітко визначених і добре позначених на місцевості кордонів держава не може забезпечити своє суверенне право на організацію власної соціально-економічної системи. Державний кордон є лінією і вертикальною поверхнею, що проходить по цій лінії, які визначають межі територій країн на суші та воді, в надрах, в межах повітряного простору.

Державний кордон на сухопутних ділянках, а також у місцях, де він перетинає стоячі або проточні води, проходить, звичайно, по прямій або по характерних лініях рельєфу, природних і штучних контурах місцевості від однієї точки повороту до наступної (Додаток 2).

Державний кордон на водних ділянках проходить:

- на судноплавних річках — серединою головного фарватеру або тальвегу річки;
- на несудноплавних річках — по їх середині або по середині головного рукава річки;
- на озерах та інших водоймищах, звичайно, по прямій лінії, що з'єднує виходи державного кордону до берегів озера або іншого водоймища, чи згідно з державними документами;
- на меліоративних каналах — по середині каналу або по одному з берегів, залежно від належності каналів або меліоративної системи;
- острови на прикордонних річках, озерах та інших водоймищах територіально належать тій або іншій договірній стороні, залежно від їхнього розташування щодо державного кордону.

Кордони проводяться двома способами:

- прикордонну лінію проводять між двома точками, у разі цього уваги на природні та історичні рубежі не звертають. Прикладом цього є кордони між штатами США, між Канадою і США. Цю межу називають геометричною;

➤ прикордонну лінію проводять по меридіанах і паралелях. Прикладом є кордон між Північною і Південною Кореєю, встановлений по 38 паралелі, він називається астрономічним.

Крім зовнішніх державних кордонів, у кожній країні є внутрішні кордони. Вони поділяються на фізичні та соціальні. До фізичних кордонів належать різного роду природні межі: орографічні, ландшафтні та інші. Вони визначають ступінь розмаїтості (мозаїчність) середовища, в якому розвивається суспільна діяльність. До соціальних кордонів належать межі економічних і адміністративних регіонів. Їх встановлює держава для вирішення визначених соціально-економічних завдань. Це можуть бути межі пріоритетних зон, наприклад, для капітальних вкладень, кордони поясів цін, кордони депресивних районів і т. д.

Конфігурація — форма території країни, що визначається її кордонами. Вивчення параметрів території має визначене теоретико-методологічне значення, дозволяє формувати просторове уявлення про країну. Практичне значення конфігурації є досить важливе. Особливості конфігурації впливають на зовнішні та внутрішні зв'язки, параметри інфраструктури, розташування політико-адміністративних і промислових центрів, розміщення продуктивних сил, туристичні ресурси, а загалом — на всю галузь туризму.

Важливу роль у країнознавстві відіграє вивчення природних ресурсів і умов, а також природного середовища. Природні ресурси — це компоненти природи, що на цьому рівні розвитку продуктивних сил використовується як засіб виробництва (предметів і засобів праці) і предмет споживання. Природні ресурси можуть використовуватися як: засоби праці (земля, водні шляхи, вода для зрошення); джерел енергії (паливні копалини, енергія водних потоків і вітру); сировини і матеріалів (мінеральна сировина, лісові запаси); предметів споживання (дикоростучі плоди, промислова фауна, питна вода); об'єктів для рекреації і туризму (гори, ліси, моря, ріки, озера та їхні узбережжя).

Природні ресурси завжди були основою розвитку туризму, їх варто розглядати як ресурси, що активно використовуються для збереження чи підтримки здоров'я індивідуума. До них можна віднести як окремі компоненти природи, так і весь природний комплекс. Природні ресурси оцінюють залежно від їхнього рекреаційного або туристичного потенціалу. Ступінь використання природних ресурсів може бути різним і залежить від спеціалізації регіону. Класифікуючи природні ресурси, доцільно враховувати як їх природне походження, так і економічне значення для туризму.

За походженням виокремлюють дві групи природних ресурсів: фізичні, до яких належать компоненти неживої природи (геологічні, кліматичні, гідрологічні, термальні); біологічні — жива природа (грунтові ресурси, флора і фауна). За видами рекреаційного використання: мінеральні води, грязі, ванни, солярії, ліси. За швидкістю вичерпання ресурсів: вичерпні природні ресурси, тобто ті, кількість яких швидко зменшується в міру видобутку чи вилучення з природного середовища. Вони, своєю чергою, поділяються на відновлювальні (чистий відпочинок, прісна вода, родючий ґрунт, рослинність, тваринний світ) і невідновлювальні (мінеральні). За можливістю самовідновлення і культивування: відновлювані ресурси, до яких можна зарахувати ліс, хоча період його відновлення дуже довгий — 50 років.

З природних рекреаційних ресурсів можна виокремити бальнеологічні, фітолікувальні, ландшафтні, кліматичні, пляжні ресурси та спелеоресурси.

Бальнеологічні ресурси — природні лікувальні речовини, що використовуються для немедикаментозного лікування на курортах і в позакурортних умовах. Ці ресурси беруть участь в основному процесі суспільного виробництва — неперервному відтворенні фізичних сил і розумових здібностей людини, психічного тону, відновленні та підвищенні кваліфікації працівників, зростанні їхнього загальноосвітнього та фахового рівнів.

До бальнеологічних ресурсів належать лікувальні мінеральні води та пелоїди (грязі). Основними природними лікувальними ресурсами є ті, що безпосередньо використовуються у бальнеолікуванні, визначають його санаторно-курортну спеціалізацію і профілізацію: питні та купальні води, лікувальні грязі та озокерит. До них належать також лікувальний клімат, різноманітні природні водойми та мальовничі ландшафти, які сприяють оздоровленню та гартуванню тих, хто одужує після хвороби.

Фітолікувальні ресурси обмежуються параметрами рекреаційного використання лісів, їхніми водоохоронно-захисними властивостями, цілющим впливом на організм людини і сприятливим санітарно-гігієнічним фоном для лікування, відпочинку, туризму. Лісова тиша сприятливо впливає на психіку людини. Ліс стимулює творчі можливості, активно впливає на емоційну сферу, відновлює порушену рівновагу між людиною та довкіллям. Ліси на земній кулі зосереджені у двох поясах: північному, що представлений хвойними і мішаними лісами Євразії і Північної Америки, та південному, який охоплює ліси екваторіального та тропічного поясів.

Серед ландшафтних рекреаційних ресурсів особливе місце посідають гори. Розмаїття природних ландшафтів, наявність екстремальних сприятливих і комфортних умов створюють передумови для розвитку різних видів рекреаційної діяльності — від спортивних до санаторно-лікувальних.

Найпривабливішими для туристів гірськими регіонами світу, що вирізняються мальовничими ландшафтами, чистим повітрям і незагосподарованими просторами, є Альпійські території Швейцарії, Австрії, Франції, Італії, американські Кордильєри, гірські райони Скандинавських країн, Карпати. Сьогодні лише Альпійський макрорегіон щорічно відвідує близько 150 млн осіб.

Пляжні ресурси становлять вагомую частку серед усіх рекреаційних ресурсів. Понад 55 % рекреантів світу так чи інакше пов'язують свій відпочинок і оздоровлення з перебуванням біля води (приаквальні курорти, будинки відпочинку, круїзи тощо), де на людський організм діє комплекс оздоровлюючих чинників, пов'язаних зі стихією моря.

Найпривабливішими та найпопулярнішими світовими пляжними місцевостями є узбережжя Франції — від Тулона до Монако. В останні десятиріччя усе популярнішими стають прибережні території півдня Італії, півдня і сходу Іспанії, Сардинія, Балеарські і Канарські острови, Мальта, узбережжя Адріатики (Хорватія). Не втратили своєї привабливості причорноморські береги Болгарії (Золоті Піски), Румунії, Південного берега Криму.

Печери — підземні порожнини, іноді дуже великих розмірів, що утворюються в легкорозчинних осадових породах (вапняку, кам'яній солі, гіпсі) в результаті діяльності підземних вод (карстові печери). Найбільшою на землі печерою вважається Мамонтова печера у США. Вона складається з низки сталактитових залів і коридорів, а загальна довжина її ходів перевищує 530 км. Найглибшими карстовими печерами світу вважаються П'єр-Сен-Мартен (глибина 1171 м) і Берже (1141 м) у Франції.

Країнознавство — комплексна наука, яка застосовує міждисциплінарний підхід до вивчення території, її історії, архітектурної спадщини та рекреаційних ресурсів, що особливо важливі для спеціальностей туристичної галузі.

РОЗДІЛ 2

ТУРИЗМ У КРАЇНАХ ЄВРОПИ

АВСТРІЯ

Офіційна назва — Республіка Австрія. Площа 83 858 км². Столиця — Відень. Час відстає від київського на 1 год. Офіційна мова — німецька. Населення 8 млн осіб. Грошова одиниця — євро. Найбільші міста, тис. осіб: Відень — 1610, Грац — 240, Лінц — 190, Зальцбург — 145, Інсбрук — 111.

Географічне положення

Вигідне географічне положення в центрі Європи, де перетинаються найважливіші шляхи зі сходу на захід та з Балтики до Середземномор'я. Австрія межує з Німеччиною, Швейцарією, Італією, Словенією, Угорщиною, Словаччиною, Чехією. Майже $\frac{3}{4}$ країни займають Східні Альпи (найвища вершина Гросглокнер — 3797 м вище р. м.). Фантастичні гірські ландшафти, альпійські вершини, луки, гірські озера, водоспади, густі ліси роблять красу Австрії неповторною.

Державний устрій

Австрія складається з дев'яти федеральних земель. Законодавчий орган — парламент. Глава держави — президент, глава уряду — канцлер.

Історичні факти

Найдавніше поселення на території сучасної Австрії — кельти, що з 15 р. до н. е. перебували під владою Римської імперії. В IX ст. н. е. з'явилися перші племена германців, нащадки яких живуть тут і сьогодні. Впродовж шести століть Австрія була осередком величезних імперій: Священної Римської (1273—1806), Австрійської (1804—1867), Австро-Угорської (1867—1918), до якої входили українські землі — Буковина, Галичина і Закарпаття.

Туризм

Відень — місто, де завжди панує романтична атмосфера, яку породжують багата історія, чари музики Моцарта і Штрауса, пишнота стародавніх палаців і соборів епохи Габсбургів, Віденського лісу і Дунаю. Огляд історичних визначних пам'яток допоможе ліпше ознайомитися з культурою й історією Відня.

Собор св. Стефана розташований у центрі міста. Стеффл, як його часто називають, є своєрідним орієнтиром не тільки столиці, а й усієї Австрії, таким же, як Ейфелева вежа в Парижі. Спочатку собор був невеликою парафіяльною церквою в романському стилі, збудованою в 1137 р. Після пожежі 1945 р. його реконструювали і відновлювали аж до 1966 р. Нині собор св. Стефана, безсумнівно, — це витвір мистецтва. Його північна вежа ще не до кінця відреставрована, але тут є один із найбільших дзвонів у світі масою 21 т. Цей дзвін дзвонить тільки в особливих випадках і якщо пощастить, ви зможете почути його звучання, що лунає з висоти 60 м. За допомогою ескалатора, яким оснащена вежа, чи по спіральних сходах можна піднятися на дзвіницю.

«Монумент чорної чуми» — архітектурна споруда в стилі бароко. Це був дарунок імператора Леопольда I в пам'ять про жахливу епідемію чуми в 1679 р. Вершину монумента прикрашають великі ангели і зображення Трійці. Особливо красивою є скульптура «імператора, що молиться», розміщена з південної сторони монумента.

Грабен — це вулиця в центрі Відня, на якій є безліч історичних пам'яток, у тому числі Палац Бартолотті і будинок багатого видавця Едлера гер Траттнера, в якому 1784 р. жив Моцарт. Грабен був ровом перед римською фортецею. Пізніше його засипали землею англійські солдати армії Річарда Левине Серце. Незабаром на цьому місці виник ринок, де продавали м'ясо, овочі та хліб. Ще однією визначною пам'яткою вулиці Грабен, як це не дивно, є суспільні туалети, виконані з горіхового дерева і венеціанського скла.

Найкрасивіша будівля на площі Міхаелерплац — церква Міхаель, архітектура якої поєднує безліч стилів: від романського до класицизму. Вартим уваги є будинок Лооса, створений відомим австрійським будівничим Адольфом Лоосом. За старих часів постійними відвідувачами дому були відомі критики. Нині — це один із найважливіших будинків сучасного Відня.

Навпроти Будинку Лооса є імператорський палац Хофбург, побудований у XV ст. Хофбург — це величезний комплекс, що

складається з 18 будинків і 19 дворів. Слід зазначити, що впродовж 600 років його не розширювали і не реконструювали. Основна частина палацу, а також фортечний рів, міст і каплиця, були створені в 1275 р. Усі інші будівлі виникли пізніше. В одному з будинків палацу колись проживала Марія Тереза. Нині тут є резиденція австрійського президента. Хофбург відомий тим, що саме тут Гітлер оголосив про об'єднання Австрії з нацистською Німеччиною. На території сучасного імператорського палацу є: Національна бібліотека, Школа верхової їзди, Музей музичних інструментів.

У 1713 р. (рік епідемії чуми) — король Карл VI вирішив побудувати величезну церкву на честь «заступника епідемії». Так виникла Карлскірше. Незважаючи на те, що через рік епідемія відступила, за розпорядженням короля будівництво цього гігантського місця поклоніння в стилі бароко було довершено і нині це найвидатніша барокова пам'ятка у Відні.

Важливою особливістю Концертного будинку Мьюзикверейн є його Золотий зал, що відрізняється легендарною акустикою. Луна тут триває всього 2 секунди, навіть якщо в залі перебуває 2000 осіб. Поки ще ніхто не зміг пояснити таємницю цього акустичного «дива» і ніхто не зміг відтворити його в іншому місці. В архівах Концертного будинку було знайдено унікальні записи здобутків таких відомих композиторів, як Штраус і Шуберт.

Палац Бельведер був літньою резиденцією принца Eugen von Savoyen. Палац складається з двох частин: верхньої (для офіційних заходів) і нижньої (для особистого користування). Між ними розміщений парк, апельсиновий гай і звіринець.

Термальні курорти

Бад Гастайн — унікальне місце, де природа і людина існують гармонійно серед гір на висоті 1000 м над р. м. Тутешні готелі утворили кілька ярусів, що прекрасно вписуються в навколишні ландшафти. Родзинка курорту — сім відкритих термальних басейнів (до 36°C) і бурхливий стрімкий водоспад. У кожному готелі є спеціальний кран з цілющою водою, пити яку можна без обмежень.

Бад Кляйнкірхайм — найвідоміший гірськолижний і термальний курорт Карінтії, розміщений у вузькій долині на висоті 1087 м над р. м. Бад Кляйнкірхайм ідеальний для тих, хто бачить свій відпочинок у гармонійному поєднанні водних процедур і активного життя на курорті та в його околицях — піші й велосипе-

дні маршрути. На курорті є два термальні комплекси, що складаються з оригінально оформлених термальних басейнів, різноманітних цілющих ванн, саун, солярію, масажного кабінету і центру краси. Бад Кляйнкірхайм відомий величезним вибором солодошів і теплою атмосферою, барами, ресторанами, нічними клубами. На висоті 1319 м над р. м. розмістилися знамениті карінтійські туристичні села — двоповерхові дерев'яні будинки з усіма сучасними зручностями.

Вармбад Філіах — невеликий курорт, розміщений приблизно за 3 км від другого за величиною міста Карінтії — Філіаха. Знаменитий термальними джерелами, що володіють цілющою силою, національним парком із територією 20 га, а також комфортабельними готелями.

Бад Блюмау — оздоровчий комплекс пропонує класичні методи: грязелікування, масаж, ванни з мінеральною водою (звукотерапію) та альтернативні методи: акапунктуру, шіатцу (масаж — відродження життєвої сили). В межах курорту розміщений термальний комплекс (15 тис. м² водної площі) із критим і відкритим термальними басейнами (+36°C), лежачками, залом для гімнастики і тренажерним залом, солярієм. Відпочиваючим на термальних курортах пропонують екскурсії: озера та замки Карінтії, Гроссглокнер, Зальцбург, Тарвіс, Відень, музей дерев'яної архітектури в м. Марія Зааль, Гора Піраміденкогль, Парк гномів Гурк, Музей автомобілів «Порше», Музей ляльок Еллі Ріель у Треффене, Сталактитові печери в Обір, Зоопарк рептилій Хаппа і парк динозаврів у Клагенфурті, Парк «Мінімундус» у Клагенфурті, Заповідник Розегг.

Карінтія — південна провінція Австрії, що межує з Італією і Словенією. Її територія простягається на 110 км із півночі на південь і на 140 км із заходу на схід. Тут є найвища гірська вершина Австрії — Гроссглокнер (3797 м над р. м.). Рельєф більшої частини провінції горбистий з долинами та мальовничими озерами, на березі яких розміщені популярні курорти.

Невипадково мовою давніх кельтів слово «карінтія» означало «місце друзів» — тут кожний знайде собі куточок до душі: від веселого Фельдена з його святами і феєрверками до тихого і затишного Крумпендорфа.

У далекому минулому Карінтія була резиденцією кельтських королів, західноримською провінцією, герцогством німецьким, власністю Габсбургів. Вона зберегла пам'ятники архітектурної і культурної спадщини: собори, монастирі, замки і фортеці XII—XVII ст.

Столиця Карінтії — м. Клагенфурт налічує близько 90 тис. осіб, має свій аеропорт. Озера Карінтії найтепліші в Австрії, влітку вони прогриваються до 26—28°C, вода в озерах офіційно визнана питною. Найбільше озеро Вертезее простягається на 16,5 км у довжину і 1,2 км у ширину. Висота над рівнем моря — 440 м, глибина — 84,6 м. М'який субальпійський клімат та цілюще гірське повітря сприяє відновленню сил, а тепле сонце дарує незабутню засмагу. Знаменитими є курорти на березі озера: Фельден, Пертчах, Крумпендорф, Марія Верт. Найбільший романтичний і мальовничий курорт, розміщений на невеликому півострові на південному березі Вертерзее.

АНДОРРА

Офіційна назва — Князівство Андорра. Площа: 453 км². Населення: 64 тис. осіб, чисельність корінного населення країни (андоррців) — 12 тис. осіб, інші — іспанці, французи і португальці. Офіційна мова — каталонська. Релігія — католицизм. Столиця — Андорра-ла-Велля — 21,6 тис. осіб. Найбільші міста тис. осіб: Андорра-ла-Велля, Лес-Ескальдес — 15,4, Сан-Джуліа-де-Лорія — 7,4. Грошова одиниця — євро. Час відстає від київського на 1 год.

Географічне положення

Розміщена в Піренейських горах — на кордоні між Іспанією і Францією, більшою частиною в долині р. Валіра. Найвища точка країни — вершина Кома Педроса (2947 м над р. м.), найнижча — на кордоні з Іспанією — 840 м. Завдяки унікальному клімату Андорра є найсонячнішою серед гірськолижних курортів Європи. Сезон починається з грудня і продовжується до травня, глибина снігового покриву досягає 3 м.

Адміністративний устрій

Андорра поділена на сім адміністративних областей. На даний час співправителями Андорри є президент Франції і єпископ іспанського міста Сеу-де-Уржел. Головний законодавчий орган — генеральна рада, яка призначає з кількості своїх членів першого синдика і його заступника, що здійснюють виконавчу владу.

Історичні факти

Перша згадка про Андорру датується 805 р., коли місцеві жителі провели війська франків через гірський перевал у тил маврів. Заскочені зненацька, маври були розбиті, а король франків Людовик за таку послугу подарував жителям Андорри незалежність. Проте в подальшій історії Франція та Іспанія не могли змиритись із цим фактом і старались приєднати цей клаптик землі кожен до свого володіння. Закінчилась боротьба договором про спільне володіння в 1278 р.

Туризм

Країна є привабливою серед туристів унаслідок наявності трас будь-якого рівня; європейського сервісу за доступними цінами; зони безмитної торгівлі; стабільного снігового покриву, що забезпечується сніговими гарматами; термальних вод в унікальному комплексі Кальдеа; музеїв і пам'ятників архітектури.

В Андоррі створено сприятливі умови для організації спортивно-оздоровчого туризму. У Камілло є Льодовий палац; траси для рівнинних лиж прокладено в Солдеу і Ла Рабата, у спортивно-розважальному комплексі Ордіно є боулінг. У вечірній час серед туристів популярні дискотеки.

Національні страви домашньої кухні, приготовані згідно зі стародавніми рецептами пропонують у багатьох ресторанах, зокрема в невеликих ресторанчиках Бордас найвідомішими стравами є: ла паріллада, приготована на грилі з різних сортів м'яса (яловичина, баранина, свинина, кролятина, індичка), каталонська ковбаса бутіфарра, яка подається як смажена з гарніром, так і в традиційному густому супі ескуделла.

Музеї

Краєзнавчий музей-садиба Де-арні в Пландоліті — побудована в 1633 р. (Ордіно); музей автомобілів у м. Енкамп; музей російських матрьошок, який налічує 200 експонатів, описує історію їхнього створення (м. Ескальдес); музей скульптури Віладомат (м. Ескальдес); музей православних ікон, російських, українських і болгарських майстрів (м. Ордіно); музей прикладного мистецтва — мініатюри з дорогоцінних металів (м. Ордіно); музей макетів Андорри.

Головні гірськолижні курорти

Андорра-ла-Велла і Ескальдес. Ці міста розміщені в мальовничій ущелині. В них вдало поєднуються забудова суперсучасних будинків банків і комерційних центрів із стародавніми особняками, романськими церквами в обрамленні засніжених гірських вершин. Андорра-ла-Велла і Ескальдес — центр комерційного і культурного життя країни, тут є найбільше магазинів, ресторанів, барів і дискотек, які знаходяться вздовж головної вулиці.

Енкамп — невелике гостинне місто, спокійніше порівняно зі столичними містами, до яких приблизно їхати 7—10 хв автобусом. Головними туристичними об'єктами є: музей автомобілів і спортивно-розважальний комплекс з двома басейнами, майданчики для гри в баскетбол, волейбол, міні-футбол, сквош, тренажерний зал, 2 сауни, масажний кабінет. З 1998 р. Енкамп популярний серед гірськолижників, внаслідок відкриття нового витягу «Фанікамп», розміщеного недалеко від готелів «Енкамп» і «Гуїлем». Витяг налічує 32 кабіни, кожна з яких розрахована на 24 особи, за 15 хвилин кабіни доставляють туристів у Енрадорт — сектор із синіми і червоними трасами. Приблизно на половині дороги роблять невелику зупинку в секторі для початківців.

Канілло — містечко, розміщене за 5 км від гірськолижної станції Солдеу. Безкоштовний «лижний автобус» за 5 хв доведе до одного з витягів. Головною визначною пам'яткою міста є льодовий палац Палау де Гел з басейном, криною ковзанкою, тренажерним залом, сауною, залом ігрових автоматів, рестораном і кафе.

Солдеу — маленьке гірське селище з кількома готелями, магазином спортивного спорядження та невеликими затишними рестораничками. Гірськолижна станція приваблює шанувальників цього виду активного туризму.

Ла Массана — з цього містечка на автобусі можна за 10—15 хв добратися до гірськолижних станцій Пал і Арінсал. До зони катання Аркаліс (м. Ордіно) можна добратися рейсовим автобусом за 25 хв. Доповнити враження туристів можуть ресторани, бари, магазинчики і дискотека.

Арінсал — невелике селище розміщене біля підніжжя гір, у межах якого є декілька готелів, ресторанів і магазинів. Упродовж зимового сезону курорт заповнений англійськими гірськолижниками. В центрі міста, поруч з канатним витягом, є одна із найпопулярніших дискотек в Андоррі — Сюрф.

Ордіно — містечко з великою кількістю пам'яток архітектури (романські церкви, стародавні особняки, кам'яна бруківка), ото-

чених величними горами. Тут проводяться концерти класичної музики, а в ресторанах подають страви національної кухні. В Ордіно є три музеї (краєзнавчий, мініатюри та іконографії). Для гірськолижників і місцевих жителів недавно було збудовано сучасний спортивно-розважальний комплекс з басейном, саунами, джакузі, майданчиками для гри в сквош, боулінг. До гірськолижних станцій за 15 хв довозить автобус.

Бельгія

Офіційні назва — Королівство Бельгія. Площа: 30,6 тис. км². Населення: 10,2 млн осіб. Офіційна мови — фламандська, французька. Столиця — Брюссель. Час відстає від київського на 1 год. Релігійна належність: римо-католики, протестанти. Головні міста, тис. осіб.: Брюссель — 960, Антверпен — 449, Гент — 225, Шарлеруа — 205, Льєж — 188, Брюгге — 116. Грошова одиниця — євро.

Географічне положення

Бельгія — невелика європейська держава, що межує з Нідерландами, Німеччиною, Люксембургом і Францією, має вихід до Північного моря. На території країни виокремлюють три природних райони: берегова рівнина, центральне плато і гори Арденни. Берегова рівнина, розміщена на північному заході країни, складається з пісчаних дюн і польдерів. Центральне плато — горбкувата область із родючими ґрунтами. Стародавні Арденни, сильно зруйновані ерозією, розміщені на південному сході Бельгії, продовжуючись у Франції.

Державний устрій

Парламентська демократія у вигляді конституційної монархії, форма устрою — федерація. Законодавчу владу має Король, Палата Депутатів і Сенат. Глава держави — король, глава уряду — прем'єр. Складається з 10 провінцій і 1 міста (Брюссель).

Історичні факти

Територію сучасної Бельгії в 50 р. до н. е. населяло кельтське плем'я бельгів, підкорене Стародавнім Римом. Їхні нащадки, що розмовляють мовою, схожою на французьку, населяють сьогодні

південну частину Бельгії (Валлонія). Тривалий час Бельгія належала до складу різних імперій, незалежність здобула в 1831 р. У Середньовіччі країна була осередком Північного Відродження, де започаткувалася Фламандська школа малярства. Фламандці є нащадками германських племен і займають північну частину Бельгії, їхня мова близька до німецької.

Туризм

Туристичний маршрут Бельгією рекомендуємо розпочати з столиці Королівства — Брюсселю, яка є двомовною і вважається третьою столицею ЄС, тут знаходиться штаб-квартира Ради Міністрів Європейського Співтовариства, НАТО й інших міжнародних організацій.

Брюссель заснований у 977 р. Цифра сім — фатальна для Брюсселя: сім пагорбів, сім доріг ведуть у місто, влада була закріплена за сімома знатними родами, сім тварин охороняють головну площу міста Гроті Маркт (по-французькому Гран-Плас); у нідерландській версії назви міста — сім букв, сім парламентів має сучасний Брюссель і споруди семи епох: герцогів Брабантських, іспанських Габсбургів (1482—1713), австрійських Габсбургів (1713—1794), панування Франції (1794—1814), Голландії (1815—1814), епоха сучасної Бельгії (з 1830).

Гранд Плац є найкрасивішою площею світу, де розміщено: королівський палац, готичний будинок муніципалітету, королівську церкву, театр, будинок придворних.

Королівський палац. З початку XII ст. був резиденцією багатьох бельгійських герцогів, графів і королів. У 1713 р. він згорів, а потім був цілком відновлений. Розміщений поруч із Брюссельським парком, що має важливе історичне значення для країни. На його території знаходилися мисливські угіддя Герцогів Брабантських, а в 1830 р. відбувся вирішальний бій, внаслідок якого Бельгія отримала незалежність.

Сьогодні в Королівському палаці проходять важливі прийоми на державному рівні, королівські аудієнції, а також судові розгляди. Особливий інтерес для туристів мають окремі кімнати палацу: Тронна кімната вражає своїми розмірами (150 футів у довжину) і унікальною мозаїкою на підлозі; гордість Блакитної кімнати (музичного салону Луїса XVI) — фортепіано з чорного дерева, прикрашене напівкоштовними каменями; чотири величезних дзеркала від підлоги до стелі, встановлених між мармуровими колонами, роблять дзеркальну кімнату особливо просторою

і світлюю. Продовжувати екскурсію можна на північ до міст Північного Відродження, що вражають своєю величчю.

Антверпен — найбагатше місто Бельгії завдяки значному розвитку ювелірної промисловості (4 діамантові біржі та декілька фабрик з оброблення дорогоцінних каменів); одного з найбільших в Європі портів (123 км²) та багатьох мистецьких заходів, які проходять в Академії образотворчих мистецтв, Академії моди, галереях, біржах антикварів, художніх майстернях і салонах. Головними туристичними об'єктами Антверпена є: церква св. Якова, собор Нотр-Дам (XIV ст.), шпиль якого піднімається на висоту 121,9 м; ратуша (XVI ст.), собор Богоматері, церква св. Чарльза і Джеймса, Палац правосуддя (XVI ст.), королівський замок Гаасбек, ринок, зоопарк.

Гент називають квітковою столицею Бельгії. Бегонії й азалії, вирощені в околицях міста, відомі практично в усьому світі. Раз у п'ять років у Генті проводять дивне «Квіткове шоу» (Gentse Floralin), яке відвідують тисячі туристів. Визначні архітектурні пам'ятки: кафедральний собор св. Баво (1432) з розписами Ван Ейка; церква св. Миколая; вулиця Граслей, де є найбільше стародавніх будинків; ратуша; замки графа Філіпа (XII ст.) і Герарда Диявола (XIII ст.); монастир Бегінок; абатство св. Баво, засноване св. Амандусом у VII ст.; церква св. Михайла; середньовічний міський центр; Хоогпорт — фортеця з двома вежами.

Брюгге. Символом міста є лебідь, безліч цих птахів можна побачити на поверхні озера Мінневотер. У місті налічується понад 2000 визначних пам'яток архітектури, зокрема: Стара ринкова площа з будівлями XIII ст. Сторожова вежа Белфорд, заввишки 89 м (XIII ст.), будинок уряду провінції в готичному стилі (XIX ст.), готична міська Ратуша (1376 р.), мармурова статуя Мадонни роботи Мікеланджело, церква Богоматері (XIII ст.), собор св. Сальватора (XIII ст.).

Окремою частиною Бельгії є Валлонія, яка вражає своїми красивими стародавніми замками, традиційними садами, історичними абатствами. Валлонія охоплює такі міста південної Бельгії: Льеж, Намюр, Турне і Спа.

Льеж. Безліч церков міста залучають туристів із усього світу. Церква Сен-Бартелемі в романському стилі — одна з найкрасивіших. Тут є шедевр ливарного мистецтва з бронзи — Купіль, створена майстром Реньє в XII ст. Серед інших визначних пам'яток можна виділити музей Курціуса. Це будинок аристократа-промисловця, побудований у XVII ст. у мосанському стилі. У

музеї представлені різні види зброї, серед яких можна побачити екзотичні й вишукані експонати.

Намюр історичне і стратегічне місто на ріці Мез. Цитадель Намюра — оборонний бастион, що захищав місто від нападів, найбільшого руйнування зазнав наприкінці XVII ст. під час Війни Великого Альянсу. У 1692 р. відомий архітектор та інженер Вобан зміцнив оборону Намюра, місто здавалося абсолютно неприступним, проте через три роки Вільям Оранж менше ніж за місяць зруйнував цю фортецю. Оглянути панораму міста і долину рік Самбр і Мез, можна піднявшись на Цитадель за допомогою канатної дороги. На вулицях Старого міста варто оглянути також особняки та церкви XVII—XVIII ст.

Замок Фреюр розміщений на березі ріки Мез. Гордість садів, що оточують замок, — апельсинові дерева, вік яких сягає 350 р. У 1770 р. площа садів уздовж ріки значно збільшилася, а на схилах гір до пагорба Фредеріка було створено привабливі тераси.

Місто Турне. Кафедральний собор Нотр-Дам, збудований в XII—XIII ст. у романському стилі є візитною карткою міста. Над внутрішнім оформленням собору працювали Рубенс і його сучасник Джорданс. Також у Турне варто відвідати музеї гобелену і образотворчих мистецтв. За герцогів Бургундських місто було головним центром виробництва гобеленів, багато з яких нині є в королівських колекціях і музеях Європи. В музеї образотворчих мистецтв, який створений у 1928 р. роботи фламандських і французьких художників. З Турне туристам пропонують екскурсію в замок Белейл з його величезними садами.

Спа. Завдяки бельгійському місту Спа, всі оздоровчі курорти з мінеральними джерелами почали називати спа-курортами. Багато аристократів Європи в XVIII—XIX ст. приїжджали в м. Спа на лікування, у тому числі Петро I, який вилікував мінеральними водами курорту серйозні форми розладу шлунка.

БОЛГАРІЯ

Офіційна назва — Республіка Болгарія. Площа: 111 тис. км². Населення: 9 млн осіб. Офіційна мова — болгарська. Релігія — православ'я, іслам. Столиця — Софія — 1,1 млн осіб. Найбільші міста, тис. осіб: Софія, Пловдив — 340, Варна — 300, Бургас — 194. Грошова одиниця — лев. Час рівний київському.

Географічне положення

Розташована у південно-східній Європі, у східній частині Балканського півострова. Чорноморське узбережжя країни має довжину понад 370 км і славиться одними з кращих у Європі піщаними пляжами. Середня температура повітря 23—27°C, води 17—25°C. Чисті й спокійні морські води з низьким вмістом солей і відсутністю небезпечних для людей риб і тварин ідеально підходять для купання і підводного плавання. Понад 25 % території країни охоплено лісами, де ростуть переважно дуб, бук, граб, ясен, липа, ліщина. Вони переважають у Старій-Планіні, Середній Горі та Странджі. Хвойні ліси переважають на висотах понад 1000 м. Болгарська фауна подана майже 13 000 різновидами тваринного світу, що становить 14 % усіх європейських різновидів. Льодовикові озера є найчисленнішими в Болгарії. Приблизно 280 з них розміщені високо в горах. Найвисокогірніше озеро — Леденіка (гірський масив Ріли), розміщено на висоті 2715 м над р. м.

Державний устрій

Форма правління — парламентська республіка, форма устрою — унітарна держава. Глава держави — президент, глава уряду — прем'єр-міністр. Законодавчий орган — Національна Асамблея. Складається з дев'ятох провінцій.

Історичні факти

Найдавніші сліди людської цивілізації, знайдені у Болгарії, датуються раннім неолітом. Цю територію населяли фракійці, що створили могутню Фракійську державу, яка пізніше стала частиною Еллінської держави, Римської та Візантійської імперій. Тут Кирило і Мефодій створили перший слов'янський алфавіт, а в стародавніх монастирях довгі сторіччя турецького ярма зберігалися православні святині — древні ікони і рукописи. З 1878 р. веде свій початок сучасна історія Болгарії. На Берлінському конгресі південна частина країни була проголошена автономною провінцією, що перебувала, проте номінально, під владою турецького султана.

Туризм

Албена розміщена у красивій затоці північного чорноморського узбережжя Болгарії, є першим приватним курортом країни. Пляжна смуга має довжину 5 км і ширину 150 м, пік сезону три-

ває із середини липня до кінця серпня. Море поблизу берегів Албени неглибоке, а пляж з розвиненою відпочинковою інфраструктурою. В'їзд в Албену обмежений строгою пропускнуою системою.

Бальнеологічний центр Албени — Добруджа. Розміщений на території, яка межує із заповідником. Лікувальними чинниками курорту є: морська і лужно-мінеральна вода, біла глина, лікувальні грязі, бджолині продукти, цілющі трави і ефірні олії. Курорт приймає відпочиваючих цілий рік, додаткові послуги з розміщення надає 4-х зірковий готель Добруджа, де кваліфікований персонал розробляє індивідуальні програми для кожного клієнта.

На території Албени 40 готелів від 2 до 4-х зіркових, 5 дачних селищ і 1 кемпінг, що можуть одночасно прийняти 13 000 гостей. Готелі в Албені розміщені на пляжі чи на найближчих пагорбах, з яких відкривається прекрасна панорама на море. Для спортивного відпочинку на курорті існують різноманітні можливості: водні лижі, яхти, парашути, риболовля, веслування, скутери, серфінг, польоти на планері, альпінізм, сучасний клуб верхової їзди, 13 тенісних кортів, майданчик для міні гольфу, 6 волейбольних майданчиків, 9 басейнів із мінеральною водою, боулінг і фітнес зали.

Острів Святого Костянтина й Олени — поєднання екзотики і сучасності, один із найпривабливіших курортів чорноморського узбережжя Болгарії. У 1908 р. був побудований перший будинок відпочинку, в якому зупинялися переважно чехи, поляки і німці. Природний парк із кипарисами і шовковицями в лісистій місцевості, рельєфний морський берег, невеликі тихі затоки, лікувальні мінеральні джерела, сполучення морського бризу на висоті 25 м над р. м. із лісовою прохолодою й ароматом вікових дерев, зумовлює його популярність серед туристів. Мінеральних джерел так багато, що деякі з них стікають в море, це робить його узбережжя навіть узимку теплим і привітним. Розвитку екологічного та наукового туризму сприяє різноманітна орнітофауна. Курорти, що є недалеко мінеральних джерел, залучають багато туристів і є місцем для відпочинку і лікування.

У бальнеологічному центрі курорту св. Костянтина (Гранд Готель Варна) надається великий спектр лікувальних програм: грязелікування, програми схуднення, антистресові програми, фітнес і фітолікування, лікування бджолиними продуктами. Пляжі розміщені в маленьких затишних піщаних затоках серед кам'янистих скель — рай для рибалок і аматорів дайвінгу. Для організації активних видів туризму створені майданчики для міні-

гольф, верхової їзди, прокладені велосипедні маршрути; на узбережжі створені умови для водного спорту (яхти, катери, серфінг, водні ліжкі та велосипеди). Курортний комплекс містить 16 готелів, село Летовище, що складається з 25 дерев'яних котеджів і єдиний п'ятизірковий готель Гранд Готель Варна, 11 ресторанів, серед яких є відомий своєю фольклорною програмою ресторан «Болгарська сватба», а в знаменитій «Монастирській хаті» дегустують вино «Шепіт ченців».

Несебр одне з найстаріших і найвідвідуваніших міст на болгарському Чорномор'ї. Дорога в місто веде вузькою морською коосою. Біля в'їзду в Несебр гостей зустрічає один із символів міста — старий млин, почорнівший від часу, а далі, серед руїн старої церкви — старий невтомний болгарин, що грає цілий день на болгарському національному інструменті. Можна годинами блукати вулицями міста, розглядаючи виставлені на продаж вироби місцевих ремісників і майстрів, відпочиваючи в маленьких кав'ярнях і ресторанчиках. Головними туристичними об'єктами є: Метрополія V ст., яка привертає увагу своїми величними розмірами; середньовічні церкви св. Стефана або Нова Метрополія, св. Іоанна Хрестителя, Пантократор, св. Івана, св. Архангелів Михаїла і Гавриїла, св. Параскевії, які збереглися з часів середньовіччя до наших днів. Об'єктом релігійного туризму є церква Святої Богородиці, яка діє і до сьогодні, відома чудотворною іконою. Кожного року напередодні свята Святої Діви віруючі проводять в цій церкві цілу ніч у молитві з надією, що всі їхні хвороби зціляться.

У місті створені прекрасні умови для проживання — туристи переважно селяться в старовинних будинках минулих століть, які мають усі сучасні вигоди. Вони відрізняються багатими зовнішніми прикрасами: поєднання білого каменю з червоною цеглою. Несебр складається з двох частин Старе і Нове місто. Стара частина Несебру з 1983 р. внесена до списку світової національної скарбниці ЮНЕСКО. Держава контролює будь-яку забудову в старій частині міста.

Пляжна смуга м. Несебр простягається на 7 км, тоді як все місто займає 423 км² з населенням понад 21 тис. осіб. Найкращі пляжі є в новій частині міста, де розміщені сучасні готелі: Александров плаза (*****), Арсена (****), Маріна палас (****), Гердіка (****), Арсенал (***), Панорама (**), Естреа (**), Златен клас (**), Кортен (**). Крім готелів, є величезна кількість приватних котеджів, умови проживання в яких нічим не поступаються готелям, а деколи і кращі: Атлантик, Анчо, Глорія, Емілі, Софі та ін.

Сонячний берег — найпівденніший курорт Болгарії, розміщений за 120 км від аеропорту м. Варна. Довжина пляжної смуги понад 8 км, а ширина від 40 до 60 метрів. Курорту притаманні золотисто-жовтий пісок та природні бархани, чиста морська вода та полого дно. Середня температура повітря +26 — +28°C. Температура води: +24 — +28. До самого берега простягається лісопаркова зона, в якій розміщено понад 100 готелів, а також дачні поселення, кемпінги. Багато атракціонів, басейнів, спортивних майданчиків, тенісних кортів, все це для дітей та дорослих. Ті, які бажають зайнятись водними видами спорту, Сонячний Берег пропонує великий вибір: яхти, водні лижі, віндсерфінг, водні мотоцикли.

Гірськолижні курорти

Банско розміщений на схилах Пірінських гір, за 160 км на південь від Софії. Цей лижний регіон досить молодий, що не заважає йому бурхливо розвиватися. Головні переваги курорту: стійкий сніжний покрив, що досягає часом двометрової товщини; красива природа і чарівність міста Банско. Пірінський заповідник, на території якого розкинувся цей курорт, занесений до списку природних пам'яток ЮНЕСКО і вважається одним із найкрасивіших місць. Мальовничі долини, білосніжні льодовики і грізні гірські піки, кришталево чисті гірські озера — усе це приваблює любителів природи з усього світу. На курорті прокладено шість гірськолижних трас: одну синю, три червоних і дві чорних. Зона катання 930—2630 м над р. м., максимальний перепад висот 1700 м, сезон триває із середини грудня до кінця квітня. Траси обслуговують 8 бугельних і один крісельний витяги.

Боровець має репутацію одного з найкращих курортів у Болгарії. Тут представлені всі категорії трас — від легких і пологих спусків, що прекрасно підходять тим, хто вперше вирішив спробувати гірські лижі, до найскладніших схилів, що будуть під силу лише досвідченим спортсменам. Тут регулярно проводять міжнародні змагання зі швидкісного спуску на схилах гори Мусала (2925 м), щорічно проходить етап кубка світу з гірських лиж. Регіон катання Маркуджик став традиційним місцем проведення змагань із гігантського слалому. Особливо славиться місцева гірськолижна школа — її інструктори відрізняються найвищим професіоналізмом. Зона катання 1350—2560 м над р. м., максимальний перепад висот 1210 м, сезон триває з кінця листопада до початку травня. До послуг відпочиваючих 10 ресторанів, 10 ба-

рів, 2 нічних клуби, прогулянки на санях, екскурсійні польоти на вертольоті, екскурсії в Софію і Рилу. Найближчий міжнародний аеропорт — Софія (1,5 години на автобусі).

Гірськолижний курорт Вітоша розміщений на території національного природного парку Алеко, на східному схилі гори Черни-Врих. Розміщений на висоті 1800 м над р. м., цей курорт є найвисокогірним курортом Болгарії. До недоліків цього гірськолижного центру можна віднести невелику кількість трас, які обслуговують 12 витягів. На курорті панує приємна, затишна атмосфера. Найчистіше високогірне повітря, хвойні ліси і прекрасні умови для катання — так можна виразити основну суть тутешнього відпочинку. Однією з безумовних переваг курорту є близькість до столиці Болгарії — від центра Софії сюди можна добратися за півгодини. Зона катання 1650—2290 м над р. м., максимальний перепад висот 640 м.

Пампорово стало активно приймати гостей ще в 60-х роках минулого століття. За рівнем сервісу не поступається західноєвропейським курортам. Розміщений у Родопських горах гірськолижний центр називають найсонячнішим курортом Болгарії, сонце світить тут 300 днів у році. Траси прокладені по схилах гори Снежанки, розраховані на лижників середнього рівня. На вершині Снежанки розміщена телевізійна вежа з оглядовим майданчиком. У ясну погоду звідси можна побачити Егейське море. Серед заможних туристів мають велику популярність панорамні екскурсії на вертольоті. Зона катання 1420—1926 м над р. м. Максимальний перепад висот 506 м.

Популярні екскурсії

Болгарія — країна дивної культури, древніх традицій і чудових пам'ятників. До екскурсій належать: відвідування Велико-Тарново, середньовічної столиці болгарського царства; містамузею Несебра; прогулянки вуличками Софії, Габрово, Варни; піднятися на легендарну гору Шипка, з якої видно півкраїни. Паломницькі тури охоплюють найдавніші християнські монастирі.

Варна і Дельфінарії. У найбільшому порту Болгарії вражає передусім морський сад із різноманітною місцевою і середземноморською рослинністю; пам'ятники епохи Римської і Візантійської імперій, а дітей розважить шоу-програма Варненського Дельфінарію.

Балчик-Каліакра. Екскурсії в м. Балчик та історичний мис Каліакра охоплюють відвідування Ботанічного саду і вечера в рес-

торані на мисі Каліакра з різноманітною музикою і танцями. Різноманітність послуг задовольнить найвибагливішого туриста: морська рибалка, катання на кораблі чи яхті, а також концерти Церковнослов'янської музики в церкві св. Костянтина й Олени у м. Балчик.

Рильський монастир, що занесений до списку світової спадщини ЮНЕСКО є на висоті 1147 м над р. м., займає площу 8800 м², залучає іноземних гостей і прочан з усієї Болгарії. Відвідування Рильського монастиря ознайомить не тільки з архітектурою, але і з навколишніми ландшафтами. Монастир був заснований у X ст. пустельником Іваном Рильським. У північній частині монастиря відкритий музей, де наведені багаті колекції золотого і срібного начиння, стародавніх монет, зброї, прикрас, вишивок. У бібліотеці монастиря, що налічує 16 тисяч книг, зберігаються 134 рукописи XV—XIX ст., безліч стародруків і документів. При монастирі є готель.

Софія. Найвизначніші пам'ятки Софії: діюча мечеть Лазні Баші, одна з уцілілих будинків османської епохи, доступ у неї строго заборонений; мінеральне джерело, що володіє зміцнювальною і лікувальною дією, стіни Мінеральної лазні прикрашені різнобарвними кахлями; церква св. Петкі Самарджийської, побудована цехом лимарів наприкінці XIV ст., ротонда св. Георгія, національний історичний музей, національна художня галерея, собор Олександра Невського, який збудований на честь російських солдат, що загинули в боях за звільнення Болгарії від османського панування, церква св. Софії, одна з найстаріших споруд міста (VI ст.).

Созополь на р. Ропотамо. Одна з найдавніших грецьких колоній на Чорноморському узбережжі, заснований у VI ст. до н. е. Сьогодні це маленьке колоритне містечко з мальовничими вуличками і стародавніми будинками, що зберігає надзвичайну атмосферу романтики. На невеликому судні можна піднятися вгору від гирла р. Ропотамо, щоб помилуватися плантаціями білих латать.

Болгарське село — місце, де гостинно зустрінуть в одному із сільських будинків типовими стравами місцевої кухні та вином. Ознайомлення з побутом і традиціями болгарського народу, відвідання фруктових садів, де можна наповнити кошик свіжими фруктами, зірваними прямо з дерева.

Стамбул. З Варни чи Бургаса можна швидко добратися до Стамбула морським транспортом, екскурсія пролягає через Босфор з відвіданням Блакитної мечеті, іподрому, палацу Топ Капи, ринку Капаль Чарші.

ВЕЛИКА БРИТАНІЯ

Офіційна назва — Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії. Площа 244,1 тис. км². Населення 57,7 млн осіб. Офіційна мова — англійська. Релігія — англіканська, римокатолицька. Столиця — Лондон (7,2 млн осіб). Найбільші міста, тис. осіб: Лондон, Шеффілд — 512, Бірмінгем — 992, Ліверпуль — 441, Манчестер — 176, Глазго — 612. Грошова одиниця — фунт стерлінгів. Час відстає від київського на 2—3 год.

Географічне положення

Острівна держава в північно-західній Європі охоплює чотири історичні національні області: Англію, Шотландію й Уельс на острові Великобританія, і Північну Ірландію, що займає північно-східну частину о. Ірландія. Острів Мен і Нормандські острови в протоці Ла-Манш, що не входять до складу Великобританії, але є власністю Британської корони і мають право на внутрішнє самоврядування. Берегова лінія Великобританії порізана фіордами й естуаріями, завдяки чому тут чимало зручних заток і бухт. Північна частина острова переважно гориста, її займають: Північно-Шотландське нагір'я (максимальна висота — 1343 м над р. м.), Південно-Шотландські, Пеннінські й Кембрійські гори. Пануючий рельєф Північної Ірландії — низькі, часто заболочені рівнини. Клімат Великобританії, завдяки навколишнім теплим морям, характеризується підвищеною вологістю, м'якою зимою і прохолодним літом. Найменше дощів випадає в березні-червні у центрі та на сході країни. Середня температура в Лондоні змінюється від +2 до +6 °С у січні та від +13 до +22 °С у липні.

Державний устрій

Конституційна парламентська монархія, королівське успадкування. Глава держави — королева (король). Законодавчий орган — парламент. Глава уряду — прем'єр-міністр. Форма устрою — унітарна держава. Складається з чотирьох частин: Англії, Уельсу, Шотландії, Північної Ірландії, які поділяються на графства. Крім того, їй належать кілька островів у різних частинах світу.

Історичні факти

Першими на території сучасної Великобританії поселились понад 2500 р. тому бритти — кельтські племена. Англи, сакси і юти (германські племена) з'явилися набагато пізніше, в V—VI ст.

н. е. Англійці — це нащадки германських племен та бриттів, які утворили Британську колоніальну імперію, що була найбільшою за площею і населенням (36 млн км² і 400 млн осіб — чверть жителів землі в 1919 р.). Англійська мова та товари заповнили світ, та й донині англійська залишається найпоширенішою мовою в світі.

Туризм

Лондон є великим міжнародним центром і займає площу близько 625 кв. миль. Історія Лондона, зафіксована в документах, починається від поселень римлян, які розташовувались на місці сучасного району Сіті приблизно в 60 р. н. е., побудували міст через Темзу і створили відомий комерційний центр, який приваблював багатьох торговців. Вестмінстер був побудований як королівський палац незадовго до вторгнення у 1066 р. Вільгельма-Завойовника, пізніше він став місцем для засідання уряду. Палац є недалеко від Темзи, поруч з Вестмінстерським Абатством, у декількох милях від Сіті. Біг-Бен, голос Лондона, показує точний час з 1859 р. Будівництво годинникової вежі висотою в 320 футів почалося у 1837 р. унаслідок сходження на престол королеви Вікторії. У цей час йшла реконструкція будинків парламенту, потерпілих від пожежі в 1834 р. Великий дзвін неодноразово тріскав, його знову відливали.

Музеї Лондона

У Великобританії туристів приваблюють музеї, які є найбагатшими у світі, адже англійці вміли цінувати і кропітливо збирати найліпші доробки всіх часів і народів. Використовуючи своє панівне становище над багатьма народами, Британська імперія стала власником багатьох безцінних колекцій. Грецький фриз Парфенона, відомий як «Ельгінський мармур» та єгипетський «Розетський камінь», зберігаються в *Британському національному музеї*, відвідати який можна безкоштовно. Це один із найстарших музеїв світу, заснований у 1753 р.

На другому місці, у рейтингу безкоштовних музеїв Лондона — *Національна галерея (National Gallery)* і її головна перлина — чудова колекція з 2000 картин, що охоплюють період з 1290 по 1900 рр. Національна галерея, що виходить фасадом на Трафальгарську площу, була заснована в 1824 р. за наказом британського парламенту. Впродовж XIX ст. колекції галереї безпе-

рервно поповнювалися. Сьогодні для огляду виставлені роботи Ботічеллі, Моне, Ван Гога, Ван Ейка і Рембрандта. Національну колекцію картин британських художників можна побачити в *Галереї Тейм (Tate Britain)*. У цьому музеї, заснованому в 1987 р. на гроші цукрового магната сера Генрі Тейта, наведені кращі зразки британського мистецтва починаючи з XVI ст., зокрема роботи Блейка, Росетті, Спенсера і Стаббса.

Туристичні маршрути Лондона

Оріджінал тур — найпоширеніший варіант лондонської екскурсії на червоному двоповерховому автобусі із серії оглядових автобусних турів, практикується понад 50 років, охоплює детальне знайомство з 28 лондонськими об'єктами. Зокрема з Біг Беном і Парламентом, Трафальгурською площею, Букінгемським палацом і Тауером. Серед найпопулярніших одноденних екскурсій із Лондона є поїздка у *Віндзор*, що є за 20 миль від Лондона.

Віндзор славиться замком, який понад 900 р. має статус улюбленого місцеперебування англійської королівської родини. Історія замку починається в XI ст., коли Вільгельм Завойовник купив цю місцевість і побудував дерев'яну фортецю. За Генріха I вона була перебудована в кам'яну; удосконалили замок королі Едвард III і Чарльз II. Зовні замок — це дві окремо розміщені квадратні споруди, між ними на насипному кургані височіє 45 метрова вежа. З її вершини, куди ведуть 220 сходинок, — прекрасний вид на долину Темзи. Після недавньої реставрації відкриті для публіки Парадні покої, Георгіївський зал, де є дубовий трон, подібний коронаційному і 11 парадних портретів англійських королів виконаних відомими художниками, Велика приймальня, меблі для якої зроблені з дорогоцінних порід дерева, за легендою гобеленові килими цього залу належали Марії-Антуанетті. У замку можна побачити бойову зброю Генріха VIII, і кулю, що вбила адмірала Нельсона. Загальну увагу привертає і Ляльковий будинок королеви Мері, витвір Едвіна Лютгена. Тут також можна простежувати церемонію зміни варти, деколи навіть за участі самої королеви.

Інший улюблений об'єкт екскурсій — *Хемптон Корт*, найбільший і величний палац в Англії епохи Тюдорів — споруда в стилі бароко, збудована з червоної цегли, а його карнизи і контури виділені білим каменем. До воріт палацу веде кам'яний міст XVI ст., прикрашений фігурами геральдичних звірів з білого каменю. Біля палацу розміщений великий сад, розпланований за

зразком версальського парку. У ньому є лабіринт із живоплоту XV ст., довжина доріжок лабіринту — 800 метрів. Шлях у Хемптон Корт від центра Лондона на річковому трамваї займає 3 години, можна доїхати також на потязі від вокзалу Ватерлоо.

Гринвіцька обсерваторія. Темзою від центра Лондона можна доплисти до Гринвіча. Місто відоме Старою Королівською обсерваторією — тут уперше був заміряний середній час за гринвіцьким меридіаном. Обсерваторія розміщена в парку Гринвіч, найстаршому з Лондонських Королівських парків.

Зміна варти. Найкрасивішою англійською традицією є церемонія зміни варти (The Changing of the Guard). Це театралізоване дійство можна спостерігати не тільки в Букінгемському палаці (хоча саме цю церемонію найчастіше показують по телевізору), але і ще в декількох місцях Лондона. Щоб побачити це видовище потрібно тільки знати, де і коли воно відбудеться. Історія усіх видів змін варти починається з 1660 р. Цим роком датується початок традиції, згідно якої тільки гвардійці королівського двору охороняють палаци британських монархів. Першим будинком який охороняли, став палац Уайтхолл, де на службі була королівська Кінна гвардія. У 1689 р. двір разом з охороною і ритуалом зміни варти переїхав у палац Сент-Джеймс. У 1837 р., коли королева Вікторія вибрала місцем королівської резиденції сусідній Букінгемський палац, гвардія стала охороняти саме його. І робить це донині, демонструючи туристам найкрасивіший ритуал зміни варти у Великобританії. Зміна варти починається завжди в 11.30 і триває 45 хвилин під звуки оркестру.

Також у Лондоні є ще одна приваблива для туристів традиція — Церемонія Ключів (Ceremony of the Keys). Вже 700 років поспіль, щоночі головний тюремник лондонського Тауера, відоміший як біфітер (одягнений як персонаж на пляшці відомого джина), проробляє обряд закривання воріт Тауера. Усі ворота повинні бути замкнені рівно о 21 годині 53 хвилини. Після цього штатний сурмач Тауера сурмить відбій і церемонія завершується. Щоб побачити цю церемонію потрібно попередньо (за місяць) записатися, оскільки кількість учасників обмежена.

Це далеко не всі подібні церемонії, які можна побачити в Лондоні. Є ще церемонія відкриття чергової сесії Парламенту, парад Лорда Мера, в якому бере участь до 6000 осіб, одягнених у середньовічні костюми, і багато чого іншого. Проходять вони нерегулярно, усього лише раз чи кілька разів у рік.

Кембридж — всесвітньо відоме університетське місто з неповторними історичними традиціями. Переконатися в реальному

існуванні університетів можна під час оглядової автобусної екскурсії, замовити яку можна на місці або з Лондона. Судноплавна ріка і невисокий пагорб на плоскій болотистій місцевості привабили перших поселенців. Римські загарбники теж визнали цю місцевість придатну для поселення і побудували укріплений табір з мостом. Після прийняття Датських законів у 878 р. Кембридж став головним містом графства і зберігає цю позицію донині. Забудова Кембриджу налічує понад 700 р. та ідеально вписується в навколишній сільський пейзаж.

Кожен коледж міста по-своєму відомий. Найперший коледж Кембриджу — Пітерхаус був заснований у 1284 р. У бібліотеці Коледжу Корпус Крісті, заснованому в 1352 р., є унікальна колекція манускриптів. Квінс Коледж відомий своєю чудовою вежею головних воріт і дивним сонячно-місячним циферблатом XVII ст. Гонвілл енд Кіз Коледж відомий своїми трьома воротами, що символізують академічні стадії життя студента: він входить у Ворота Смиренності, проходить через Ворота Чесноти і виходить через Ворота Честі. Крім відвідування Коледжів можна побувати в одному з численних музеїв міста. Фольклорний Музей, присвячений історії людей Кембриджа з 1650 р. — розміщений в будинку XV ст., у якому впродовж 300 р. був заїжджий двір «Білий Кінь». У масивному неокласичному будинку Музею Фіцвільямс з його багато прикрашеним холлом, зберігаються численні колекції предметів мистецтва. Разом з єгипетською, грецькою і римською колекціями антикваріату, у музеї також виставлені колекції прикладного мистецтва всіх часів і народів, охоплюючи кераміку і зброю. У Музеї Седжвіка — велика колекція окам'янілих тварин і рослин усіх геологічних періодів. Серед експонатів найстарша, цілком збережена геологічна колекція в Британії. У Музеї Уїпла наведені всі аспекти історії науки, охоплюючи чудову колекцію наукових інструментів і Великий планетарій Джорджа Адамса. У Музеї зоології — повна колекція тварин, які вимерли, і нині живучих, в окам'янілій формі, у виді кістяків чи опудал. Музей археології й антропології — тут виставлена колекція археологічних знахідок з усього світу. Варто відвідати Ботанічний сад, де розміщені озеро, сад каменів, оранжерея і унікальна колекція рослин.

У місті є багато цікавих місць, що залучають як самих жителів, студентів, так і туристів. Наприклад, Куейсайд — популярне місце зустрічей біля мосту Магдалени. Тут безліч кафе і барів. Садовий ярмарок Олл Сейнтс, є навпроти Коледжу Трінтіті, відкритий на один-два дні у тиждень. Гучна пристань Мілл Пул під

мостом вулиці Сільвер Стріт — одне з місць, де можна взяти на прокат човен. Книгарні Кембриджу вважаються одними з найкращих у країні. Можна знайти нові, старі чи антикварні книги. Книгарня Кембридж Юніверсіті Пресс у південному кінці вулиці Трінті Стріт, збудована на місці першої книгарні Британії, датується 1581 р.

Ліверпуль. Місто відоме з XII ст., стародавніх будинків збереглося небагато. Ліверпуль — найбільший порт Великобританії (другий після Лондона), саме звідси відправлялися колись кораблі з переселенцями в Новий Світ (про це розповідає експозиція в Морському музеї Мерсісайд). У південній частині міста увагу привертає неоготичний англіканський собор з понад 100-метровою дзвіницею, а також римо-католицький собор Метрополітен, що сполучає елементи неовізантійського і футуристичного стилів (довершений у 1967 р.). У місті розміщена філія лондонської галереї Тейт, картинна галерея Уолкера.

Манчестер, місто-графство у Великобританії, на території Ланкашира. Розміщений на західному схилі Пенін, на ріці Еруел. Збереглися пам'ятники: готики — кафедральний собор «перпендикулярного стилю» (1422—1520); класицизму — біржа (1806—1809), Атенеум (1837—1839); неоготики — ратуша (1868—1877). Художня галерея (1824—1835), де є колекція англійського мистецтва XVII—XIX ст.).

Ноттінгем, місто у Великобританії, на р. Трент. Адміністративний центр графства Ноттінгемпшир. Планування Ноттінгема порівняно регулярне, із прямокутною площею в центрі. Замок (XI ст., перебудовували в XVII і в XIX ст.), пізньоготична церква Сент-Мері (кінець XV ст.), ратуша (1789—1791) і Каунті-холл (1770—1772); парки — Арборетум, Форест, Уоллатон (із відомим палацом Уоллатон-холл).

Батс — бальнеологічний курорт, який розміщений у Південній Англії. Побудований на руїнах курортного римського селища. Будівлі міста виконані з місцевого каменю золотавого кольору в георгіанському стилі.

Шотландія — невелика країна з різноманітними ландшафтами, в її межах 790 островів (Шотландські, Оркнейські та ін.), з них 130 населені. На тихих островах, що з'єднані з материком переправами, можна познайомитися з рідкісними видами квітів і морських птахів, тюльнями і видрами, а також купити вироби традиційних ремесел — в'язані речі, срібні та золоті вироби.

На острові Оркні є визначна пам'ятка Шотландії — село кам'яного віку Скара Брас. На схід від міста Інвернесс є найвище

пласкогір'я Великої Британії Каїрнгормс (1310 м вище р. м.). Долина Спій славиться чистотою своїх рік і великою кількістю заводів з виробництва скроні. Щоб спробувати кращі сорти знаменитого шотландського самогону треба відвідати центр Віскі Херітедж (Whisky Heritage Center) в Единбурзі. Іншим туристичним об'єктом є озеро Лох Несс, де згідно з легендами можна побачити відоме чудовисько.

Найпопулярнішим містом Шотландії є столиця країни *Единбург*. Місто розміщене на південному березі затоки Форт, засноване в VI ст. Символ міста — Единбурзький замок, що збудований на 133-х метровій скелі, всередині замку є музей зброї. Згідно з історичними свідченнями, замок існує з XI ст., але перші будівлі на цьому місці з'явилися майже 1400 р. тому. Найстарішою є каплиця св. Маргарити — королеви, дружини короля Шотландії Малькольма III, що померла в Единбурзькому замку в 1093 р., зведена в XII ст. Замок постійно добудовували і розширювали, аж до 1927 р., коли був встановлений Військовий меморіал, присвячений шотландцям, що загинули в Першій світовій війні. Найгарніша споруда — це, звичайно, королівський палац з восьмигранною вежею, увінчаною зубцюватою короною (1368). Біля воріт замку є еспланада — невелика площа, призначена для проведення парадів. Щорічно, наприкінці серпня, тут відбувається основна дія барвистого Тату — фестивалю військових оркестрів усього світу, що традиційно відкривається виступом шотландських волинщиків і барабанщиків.

Біля північного підніжжя скелі розкинувся мальовничий парк, що відокремлює замок від так званого Нового Міста — великого ділового і торгового району, де є монумент Вальтера Скотта (у місті є ще один пам'ятник письменнику, поряд з Бернсом і Стівенсоном його заслужено шанують як гордість шотландської літератури), будинок Шотландського Королівського банку на площі св. Андрія (заступника Шотландії) і площа Шарлоти з красивими будинками XVIII ст.

На схід від замку розміщене старе місто (більшість будинків побудовані в XVI—XVII ст.), що оточує пагорб Келтон Хіл, на якому встановлені Національний Монумент, Монумент Нельсону й обсерваторія. На вулиці Ройял Майл можна побачити незвичайний за архітектурою собор св. Жилия, побудований у 1829 р. із використанням елементів древніших будівель, величний будинок міських зборів (City Chambers), численні монументи і стародавні будинки. Вулиця виходить до палацу Холірудхаус (Будинок Святого Хреста). Його будівництво розпочате в 1498 р. Джеймсом IV

поруч з абатством, руїни якого збереглися донині. У цьому палаці велику частину життя прожила Марія Стюарт, а в 1745 р. англійський принц Чарлі влаштував бал на честь взяття ним Едінбургу. У музеї, який розміщений в палаці, є прекрасні колекції стародавніх меблів, коштовностей і портрети понад 100 шотландських королів. Палац збудований точно на лінії, що з'єднує Келтон Хіл із Троном Артура (Arthur Seat) — вершиною найвищого (250 м) із семи пагорбів, на яких розміщений Едінбург.

Друга за популярністю пішохідна екскурсія — Національною шотландською галереєю, яка є найбагатшим музеєм світу. Щороку в серпні організовується Едінбурзький міжнародний фестиваль, під час якого відбуваються театральні вистави, художні виставки, концерти. Вулиці міста перетворюються в сцени для невідомих артистів різних жанрів, що сподіваються на увагу відомих продюсерів. Головне традиційне видовище фестивалю — щовечірній святковий військовий парад на площі перед замком.

Гігантська споруда *Стоунхендж* — кам'яний монумент, розміщений в Англії. Зараз археологи дійшли згоди, що цей архітектурний пам'ятник зведений у три етапи між 3500 і 1100 р. до н. е. Стоунхендж I — це кільцевий рів із двома залами і, можливо, слугував цвинтарем. По колу вздовж зовнішнього вала розміщені 56 маленьких похоронних «лунок Обрі», названих так на честь Джона Обрі, що першим описав їх у XVII ст. До північного сходу від входу в кільце стояв величезний, семиметровий П'ятковий камінь. Унаслідок будівництва Стоунхенджа II була прокладена земляна алея між П'ятковим каменем і входом. Було зведено два кільця з 80 величезних кам'яних брил блакитного кольору, що, ймовірно, привозилися за 320 км із Південного Уельсу. На завершальному етапі будівництва була зроблена перестановка мегалітів. Блакитні камені замінили кільцевою колонадою з 30 трилітів, кожний з яких складався з двох вертикальних каменів і горизонтальної плити, що спиралася на них. У середині кільця була встановлена підкова з п'яти окремо стоячих трилітів.

Виявляється, цей древній моноліт є не тільки сонячним і місячним календарем, як передбачалося раніше, але — це точна модель сонячної системи в поперечному розрізі. Згідно з цією моделлю сонячна система складається не з дев'яти, а з дванадцяти планет, дві з яких є за орбітою Плутона (останньої з відомих на сьогоднішній день дев'яти планет), а ще одна — між орбітою Марса і Юпітера, де зараз розміщується пояс астероїдів. У прин-

ципі, ця модель підтверджує припущення сучасної астрономічної науки і цілком узгоджується з уявленнями багатьох древніх народів, які також думали, що кількість планет у нашій сонячній системі дорівнює дванадцяти.

ГРЕЦІЯ

Офіційна назва: Республіка Греція. Столиця: Афіни (разом з Піреєм) — 3,1 млн осіб. Територія: 132 тис. км². Населення: 10 млн осіб. Офіційна мова: грецька. Час рівний київському. Грошова одиниця — євро. Головні міста, тис. осіб: Афіни, Салоніки — 384, Патри — 153, Ларіса — 113.

Географічне положення

Греція, по-грецьки Еллада, — країна на Південному сході Європи. Країна є найпівденнішою околицею Балканського півострова. Вона межує з Албанією, Болгарією, Туреччиною і колишньою Югославією. Протяжність кордонів — 1166 км. Грецію омивають Егейське, Іонічне, Критське і Лідійське моря. Берегова лінія простягається майже на 4000 км. Греція розташована на перехресті важливих морських, повітряних і наземних сполучень, які з'єднують розвинуті в економічному відношенні західноєвропейські країни з багатими на різноманітні ресурси державами Близького Сходу. Таке географічне положення країни з давніх часів сприяло розвитку міжнародних стосунків. Складається з материкової Греції (Аттіка, Пелопоннес, Центральна Греція, Фессалія, Епір, Македонія, Фракія) і островів Егейського й Іонічного морів. П'ята частина території країни — острови. Їх близько 20 тисяч, але таких, де мешкають люди — менше 200. Греція — гірська країна. Гори займають 80 % території країни. Найвища вершина Греції — гора Олімп, 2917 м.

Державний устрій

Парламентська республіка. Глава держави — президент, глава уряду — прем'єр-міністр. Законодавчий орган — парламент. Поділяється на 13 адміністративних округів, 51 префектуру і один автономний район (Айон-Орос біля гори Афон).

Історичні факти

Перша європейська держава Греція виникла в III тис. до н. е. і проіснувала до II ст. до н. е. Втратила незалежність, ставши частиною Римської імперії. З IV ст. н. е. — частина Візантійської імперії, а з 1453 по 1821 рр. — під владою Османської імперії. У Першій світовій війні грецький уряд вступив у союз з Францією і Британією. У 1941—1945 рр. — окупована Німеччиною. Член Європейського Співтовариства з 1981 р., НАТО — з 1951 р.

Туризм

Поїздка в Грецію поєднує відпочинок на сонячних пляжах з вивченням історії та культури країни, вік якої налічує п'ять тисячоріч. Тут не тільки великі й відомі, але і невеликі міста і незліченні острови мають свої пам'ятники, свою багату подіями історію.

Афіни — одне із стародавніх міст світу і одночасно одна із молодих столиць в Європі. Це місто було визнаним центром культури і мистецтва античного світу ще в той час, коли багатьох європейських столиць не існувало. Проте статус столиці Афіни набули в 1834 р. Місто розміщене в центрі Аттичної рівнини і з усіх боків оточене горами. У межах міста піднімаються пагорби Лікабетт і Акрополь з його знаменитими храмами — Парфеноном і Ерехтейносом. Також цікаві скарби, що зберігаються в афінських музеях. Мають велику архітектурну цінність храми Посейдона й Афіни на мисі Суніон, храм Немезиди в Рамнунді, храм Деметри в Елевсині, а також численні монастирі, пам'ятники еллінської архітектури і музеї.

Острів Крит — найбільший острів Греції площею 8336 км². На Криті живе близько півмільйона осіб, що передусім вважають себе критянами, а потім уже греками. Острів Крит — гористий, найвища його вершина — гора Іда (2456 м над р. м.). Гірські масиви (Лефка Ері, Псилоритіс, Дікті) розсікають ущелини, що закінчуються родючими долинами. В горах острова налічується понад трьох тисяч печер, багато з яких відомі своїми сталактитами і сталагмітами. Природною перлиною називають високогірне плоскогір'я Ласиті. Воно зрощується за допомогою тисяч вітряних млинів, що приводять у рух насоси, які видобувають воду з артезіанських свердловин, а також у літню жару є оазисом прохолоди і свіжості. Усе це створює неповторність пейзажу о. Крит.

Клімат о. Крит вважається дуже м'яким і здоровим. 340 днів у році тут світить сонце. Купальний сезон починається наприкінці

квітня і закінчується в середині листопада. З травня по жовтень середня температура коливається в межах +20—26°C. Зима не тривала із середньою температурою +13—18°C. Температура води, звичайно, не опускається нижче +16°C.

Східний край острова найбільш цивілізований і облаштований. Тут розміщено головні туристичні зони — Херсонес, Малія й Агіос Ніколас. На західному березі розміщені так звані «венетіанські» міста, такі як Ретимнон і Ханія, де існують поруч венетіанська і грецька архітектури.

Крит — найбільша історична загадка Європи. Тільки наприкінці XIX ст. острів почав відкривати таємниці своєї історії завдяки сенсаційним знахідкам археологів. Столицею острова є його найбільше місто-порт Іракліон. Це великий індустріальний і культурний центр, всесвітньо відомий своїм Археологічним музеєм у Кносському Палаці. Привертає увагу стара фортеця, розміщена неподалік Кносського Палацу.

За міфами, на о. Крит був народжений і виріс Зевс, цар богів. Печеру, де Зевс жив дитиною, можна і сьогодні побачити своїми очима. Зевс став родоначальником критської раси. На цьому острові, розвинулася одна з найвищих цивілізацій людства — Мінойська культура. На острові було споруджено палац Міноса і Лабіринт, у якому жив Мінотавр — чудовисько, що пожирає людей. Руїни цього архітектурного ансамблю — одне з найвідвідуваніших туристами археологічних музеїв під відкритим небом. З о. Крит пов'язаний і зліт християнського образотворчого мистецтва. Очолив плеяду чудових художників Доменікос Феотокопулос, відомий Ель Греко.

Кіклади — це група з 56 великих і малих островів, розміщених у південній частині Егейського моря на схід від Пелопоннесу і на південний схід від узбережжя Аттики (область Афін). Вважається, що своїм ім'ям острови Кіклад (по-грецьки «кікλος» — окружність) зобов'язані своєму географічному положенню: вони утворюють кільце навколо священного острова Делос. Красою своєю острови залучали людей зі стародавності, коли добратися туди було достатньо складно. Тут народилася одна із найдревніших середземноморських цивілізацій, названа Кікладською (3000—1000 р. до н. е.).

Острови відомі своїми мальовничими ландшафтами, чистим морем і чудовими пляжами, маленькими містечками і селами, багато з яких цікаві з архітектурного погляду визначними пам'ятками, що відносяться до всіх історичних періодів. Наприклад, з ім'ям острова Санторіні пов'язано безліч легенд: одні йо-

го називають Атлантидою, інші — Помпеями Егейського моря. Столиця острова Фіри розмістилася прямо навпроти вулкана Неа Камені, що діє донині.

Керкира — найпівнічніший острів Іонічного моря. Будучи перехрестям Сходу і Заходу на вході в Адріатику, він залучав багатьох завойовників, виконуючи функції «воріт» у Грецію для мандрівників з Європи. Сьогодні Керкира — найпопулярніший курорт Греції. На цьому маленькому географічному просторі (592 км²) з різноманітною береговою лінією співіснують природні дива з історичними пам'ятниками різних епох.

Місто Корфу — столиця острова, одне із найвідвідуваніших міст Середземномор'я, побудоване у середній частині східного узбережжя острова. Місто розміщене на вузькій смужці суші, що виступає в море. Його неповторну красу створюють архітектурні елементи різних культур, що процвітали на острові, з'єднані в одне гармонійне ціле.

Старе місто — середньовічний комплекс Греції. Він охороняється державою. Розміщення вулиць безладне, а мальовничі вузькі вулички — «кантуня», по яких можна ходити тільки пішки, — ведуть до пам'ятників, візантійських церков, венеціанських сходів і одягнених у камінь джерел. Нове місто не відділене від Старого міста і, таким чином, поруч з тісними вузькими вуличками тягнуться широкі вулиці з просторими площами, серед яких виділяється Спіанада.

Місто Корфу — це вигадлива суміш венеціанської, французької і британської архітектури. Венеціанські фортеці — «Стара» XII ст. і «Нова» XVI ст. оточують Старе місто, центр якого прикрашає Літня Резиденція Грецьких Королів і розміщений недалеко Кафедральний собор св. Спиридона XVI ст. — святого заступника острова (моці святого зберігаються в соборі). Острів буквально потопає в зелених маслинових деревах, кипарисів, лимонних і апельсинових гаях.

Острів Кос. Площа — 290 км², протяжність берегової лінії 112 км. Найбільше місто — Кос (15 тис. осіб). Острів дав світу Гіппократа, батька медицини. У IV ст. до н. е. на острові існувала одна з перших лікарень стародавності. Цей острів має подовжену форму, з рівнинним ландшафтом із двома височинами — Дікеон (875 м) і Сімбатро, що перетинають південну частину острова. Найвизначніші будівлі: Асклепійон, кругова колонада II ст. до н. е. Археологічні розкопки на трьох терасах загальною площею 24 га відкрили два храми бога лікування Асклепія, храм Аполлона та безліч статуй серед яких Афродита Анамедіона. Периметром

першої тераси знаходились гостьові кімнати для пацієнтів, в центрі — зал для лікування водою.

Під час перебування на острові цікаво відвідати мальовничі села, розкидані по всьому острову — Асфенду на схилах гори Дікео і видом на море, Пилі з руїнами візантійської фортеці, Термес з діючими мінеральними джерелами, Кардамена — морський курорт, Тігакі (тут є аеропорт) і Мармарі — мальовничі рибацькі села, Кефалос з чудовим піщаним пляжем і руїнами древнього міста. На острові щорічно проводиться фестиваль «Клятва Гіппократа».

Паломницькі маршрути

Свята гора Афон (тільки для чоловіків) — це безцінний скарб, пам'ятник історії християнства і візантійської культури. Свята Гора в будь-який час залишалася незалежною й автономною «чернечею республікою». У соборах монастирів зберігаються чудотворні ікони, мощі святих апостолів і великомучеників, безліч інших великих святинь. Від'їзд на Святу Гору Афон здійснюється в міру набору православної паломницької чоловічої групи в кількості 5—10 осіб.

Острів Патмос — одна з найбільших святинь православного світу. Тут відбував заслання Святий Апостол і Євангеліст Іоанн Богослов, тут він написав свій «Апокаліпсис», найзагадковішу і таємничу книгу Нового Завіту. Православні християни називають острів Патмос «Егейським Єрусалимом» і прочан тут не менше, ніж у Палестині. Алексіс Комнінос (Візантійський імператор, XI ст.) подарував Патмос ченцю Христодулу Летриносу, щоб тут заснувати монастир на честь Апостола Іоанна. Так був побудований святий монастир Патмоса, найвизначніша пам'ятка острова. Патмос має гірський ландшафт, кам'янистий ґрунт і багато невеликих бухт. Його білосніжні будинки з арками, між якими там і тут піднімаються маленькі церквівки і будинки морських капітанів, вузькі вулички, призьби і площі з видом на Егейське море оточують стіни фортеці-монастиря, розкидані по схилах пагорба, на вершині якого піднімається величний монастир.

Монастирі Метеори розміщені в горах Фесалії, на півночі Греції — унікальний і загадковий пам'ятник візантійської епохи. Серед долини, покритої садами і гаями, височіють 24 чорні стрімкі скелі висотою до 300 м. Монастирський комплекс засновано в X ст., 1988 р. внесені до переліку світової спадщини ЮНЕСКО.

Можна відвідати ще багато островів, кожен із них має свою унікальність, історію, міфи і зачарування. Серед них: Родос, Касос, Скарпантос, Каstellорізо, Халки, Цими, Тілос, Нісірос, Астіпалеа, Калімнос та ін.

ДАНІЯ

Офіційна назва — Королівство Данія. Площа: 43 тис. км². Населення: 5,3 млн осіб. Офіційна мова — датська. Релігія — лютеранство. Столиця — Копенгаген (491 тис. осіб, із передмістями понад 1,3 млн осіб). Найбільші міста, тис. осіб: Орхус — 284, Оденсе — 184, Ольборг — 161, Фредеріксгавн — 90, Есб'єрг — 83. Грошова одиниця — датська крона. Час відстає від київського на одну годину.

Географічне положення

Країна розташована на північному-заході Європи, на півострові Ютландія і островах Датського архіпелагу: Зеландія, Борнхольм, Лесі, Лолланн, Мін, Сторстрем, Фюн, Фальстер та ін. (понад 400). Сухопутний кордон проходить на півдні з Німеччиною (68 км). З заходу узбережжя Данії омивають води Північного моря, зі сходу — Балтійського. Протоки Ересунн (Зунд), Скагеррак і Каттегат відокремлюють країну від Норвегії і Швеції. До складу країни також входять розміщені на північному сході Атлантики вулканічні Фарерські острови (1399 км²), а також о. Гренландія — найбільший острів світу. Загальна площа «материкової» частини країни — 42,9 тис. км². Рельєф країни рівнинний, сформований льодовиками, що зумовлює наявність численних улоговин з озерами і болотами, а також плоских рівнин. Найвища точка Ідінг-Сковхой, 173 м вище р. м. Східні береги країни сильно порізані, західні і північні рівні, облямовані піщаними дюнами. Уздовж низинних берегів збудовані численні дамби. Найбільша річка — Гудено в східній Ютландії завдовжки 158 км. Найкращий час для відвідування країни — з липня по серпень, коли температура повітря становить +16—18°C, а опадів порівняно небагато.

Державний устрій

Форма правління — конституційна монархія на підставі конституції від 5 червня 1953 р., королівське успадкування; форма устрою — унітарна держава. Король (королева) є верховним го-

ловнокомандувачем збройними силами Данії і главою офіційної державної церкви. Законодавчою владою наділені король і народні Збори (Фолькетінг). Вищий орган законодавчої влади обирається громадянами країни на чотири роки, складається з 179 членів. Виконавчу владу король здійснює через уряд (кабінет міністрів). Країна складається з 14 областей (амти) і двох адміністративних округів. У сільських комунах обираються ради на чолі з виборним головою; у містах — міські ради на чолі з бургомістром.

Історичні факти

У 960 р. прийнято християнство. У 1018—1035 рр. король Канут Великий об'єднав під своєю короною Данію, Англію і Норвегію. За правління короля Вальдемара I (1157—1182) відбувається розквіт Данії і зміцнення її військово-політичної могутності. 1219 р. — завоювання Північної Естонії. 1320 р. — поразка королівських військ, ліквідація королівської влади. Відновлення і зміцнення монархії відбулося за короля Вальдемара IV (1340—1375). 1397 р. — Кальмарська унія Данії, Швеції і Норвегії (з Ісландією) за Маргарити Данської, згідно з якою Скандинавія опинилася під пануванням данської корони. Впродовж XVIII ст. у зовнішній політиці данський уряд дотримувався принципу невтручання. Щоб уникнути вторгнення Наполеона, Данія змушена була продовжувати війну з Англією і Швецією. Згідно з мирними угодами територія Данії була обмежена Данським півостровом, герцогством Лауенбург і Голштинією. 5 червня 1849 р. була затверджена конституція. У 1729 р. Гренландія стала колонією Данії, а в 1979 р. — отримала автономію. Країна була окупована Німеччиною в 1940 р. У 1945 р. визнана незалежність Ісландії, надане право самоврядування Фарерським островам у 1948 р. У 1949 р. — вступила в НАТО, 1973 р. — в ЄЕС.

Туризм

Копенгаген заснований у 1167 р. на північному сході острова Зеландія як фортеця, столиця країни з 1417 р. Компактний історичний центр Копенгагена — Індре Бю, сформувався в межах оборонних стін, збудованих за Еріка VII на острові Слотсхолмен (Замковий острів), відділений від іншої частини міста каналом Фредеріксхолмз. Центром міста вважається Ратушна площа з розміщеною на ній Ратушею (1892—1905), скульптурою заснов-

ника міста єпископа Абсалона, оригінальним термометром із механічними фігурками і Міським музеєм. Поруч із ратушною площею є Кругла вежа (1637—1642), сходів у вежі немає, на гору веде пологий гвинтовий підйом довжиною 210 метрів. З вершини вежі відкривається вигляд на старий Копенгаген. На о. Слотсколмен розміщений палац Крістіансборг (1928), який збудований на місці старого замку єпископа Абсалона (XII ст.). У палаці є: Парламент, урядові заклади і Королівські парадні апартаменти. В одному з крил палацу розміщений музей карет та історії театру. Інші туристичні об'єкти: фондова біржа Борсен (XVII ст.), міст Марбл і парадний вхід у палац Крістіансборг.

На найбільшій міській площі Конгенс-Ньїторв розміщені: кінна статуя Христіана V, Королівська академія образотворчих мистецтв (1754) з виставковими залами в приміщеннях колишньої королівської резиденції Шарлоттенборг (1683) і Королівський театр (1722). Поруч є Національна бібліотека і королівський музей Арсенал із колекціями стародавнього одягу, карет і вогнепальної зброї. До площі примикає мальовничий канал Нюхавн (1673), у якому пришвартовані стародавні судна. Район Нюхавн — улюблене місце художників, фотографів, журналістів і туристів, тут розміщені Національний музей і художня галерея Карлсберг (1888) із зимовим садом і багатою колекцією французького і датського мистецтва, найкращі готелі та престижні ресторани. На набережній можна побачити символ міста — відому скульптуру Русалочки, яка була встановлена в 1913 р., моделлю для скульптора Е. Еріксена була відома датська балерина.

Серце Копенгагена — довга торгова вулиця — *Стрегет*, що стала першою у світі пішохідною зоною. Вона охоплює чотири вулиці, що з'єднують Ратушну і Оперну площі. До визначних пам'яток Копенгагена зараховують: парк Тіволі, один із кращих зоопарків Європи, Датський Національний музей. На північ від Копенгагена є парк оленів, раніше це було місце полювання короля, а тепер — заповідник із багатою флорою і фауною. Парк Тіволі — один із найвідоміших у світі парків розваг. Він був заснований у 1843 р. Г. Карстенсенем. У найстаршому будинку парку, театрі Пантоміми (1874), вистави проводять щодня. Парк прикрашають безліч тюльпанів, троянд, хризантем.

Палацевий комплекс зимової королівської резиденції *Амаліенборг* (1749—1760), розміщений на північний схід від центру міста, оточує своїми будинками красиву площу з пам'ятником Федеріку V. Поруч із палацом височіє знаменита *Мармурова церква* (1749—1770), біля якої проходить ритуальна церемонія зміни по-

чесної палацевої варті, неподалік розміщена православна церква *О. Невського* (1864). Замок *Росенборг* (1632) збудований в оточенні невеликого парку, відомий музеєм датських королів (1858) з унікальною колекцією фамільних королівських коштовностей і художньою експозицією. Палац *Фредеріксборг* (1602) розміщений північніше столиці, у Хіллереді, на трьох маленьких островах посередині озера. Відомий внутрішніми інтер'єрами Тронного і Лицарського залів, а також збереженою внаслідок пожежі замковою церквою. На захід від палацу розміщений зоопарк, один із найбільших зоопарків у Європі (понад дві тис. видів тварин).

У *Хельсінгері* розміщений замок Кронборг (1577—1585), у якому нібито жив шекспірівський Гамлет, музей судноплавства, монастир кармелітів і церква св. Олафа (XV ст.). Оточене морем північне узбережжя острова Зеландія до півночі від Копенгагена є улюбленим місцем відпочинку данців і туристів.

Острів Лолланн сприятливий для організації активного відпочинку з можливостями для гри в гольф, рибного лову, водних видів спорту і велотуризму. Порізана затоками й обрамлена вапняковими стрімчаками берегова лінія Лолланна і прилеглих островів Фальстер, Сторстрем і Мін, надає прекрасні можливості для спокійного відокремленого відпочинку практично в центрі Європи, в декількох хвилинах їзди від усіх благ цивілізації.

Портове місто *Нюборг* пишається титулом першої столиці Данії і замком Данехоф (1170) — найстарішим королівським замком Скандинавії. *Оденсе* відоме як місце народження відомого казкаря Г. Х. Андерсена, місто відвідують заради музею Андерсена, а також у кафедрального собору св. Кнуда (XI ст.). На південь від Оденсе розміщений замок *Егескев*, збудований у 1554 р. посередині маленького озера, оточений англійським парком площею понад 15 га. У замку працює автомобільний музей, де є понад 300 експонатів.

У *Ольборзі* варто відвідати будинок Йенса Банга (1624), що вважається однією з найкращих ренесансних будівель північної Європи, собор Будоф Домкірке (XIV ст.), замок Ольборг (XVI ст.), Ратушу (XVII ст.) з величезним залом міської ради, монастир (XVI ст.), Історичний і Художній музеї Північної Ютландії з колекцією сучасного мистецтва, а також найбільше поховання вікінгів у країні.

Столиця Східної Ютландії, друге за величиною місто Данії *Орхус* (X ст.), є батьківщиною Вітуса Берінга і великим університетським центром країни. Старе місто (Ден-Гамле-Бю) зосереджене навколо кафедрального собору св. Клементя (XIII ст.) із

відомим органом (XVIII ст.), знане церквою Фор-Фру-Кірке (XIII ст.), музеєм вікінгів і музеєм Старого Міста, в якому під відкритим небом із усієї країни зібрано понад 75 будинків, вік яких перевищує 400 р. В Орхусі є літній маєток датської королеви, а в приміській зоні Біллунд — всесвітньо відомий парк Леголенд.

Леголенд. Значна популярність Лего-індустрії зумовила створення у 1968 р. розважального тематичного парку Леголенд Білланд. Парк розділений на три частини: Мініленд, Легоредо таун і Каселленд. У Мініленді під ногами маневрують автомобілі, в порту відчалюють пороми, діти почувають себе тут дійсними велетнями. Відтворено «Молочний шлях», де можна наочно простежити за переміщенням продукту від ферми до вашого столу. У Легоредо таун відтворено містечко в стилі Дикого Заходу часів Фенімора Купера і Карла Мея, ковбоїв та індіанців. У Каселленді створено величезний королівський замок, пересуваючись верхи на спині дракона, можна побачити, як жили люди сотні років тому, як лицарі борються один з одним на турнірі, який закінчується веселим бенкетом у камінному залі в компанії ченців, елегантних леді, стражників і блазнів. На завершення дракон доведе до королівських скарбниць і підземелля замку. Леголенд великий парк з унікальними насадженнями.

Естонія

Офіційна назва — Республіка Естонія. Площа 45227 км². Столиця — Таллінн (412 тис. осіб). Час рівний київському. Офіційна мова — естонська. Населення 1,4 млн осіб. Грошова одиниця — естонська крона. Найбільші міста, тис. осіб: Таллінн, Тарту — 101, Нарва — 74, Кохтла-Ярве — 67, Пярну — 52. Традиційною релігією є християнство у формі лютеранства (Естонська Євангельська Лютеранська Церква (14,8 %) і православні (14,0 %).

Географічне положення

Розміщена в Північній Європі, омивається Балтійським морем на заході та Фінською затокою на сході. Естонія має кордон з Латвією на півдні (339 км), та з Росією на сході (294 км), а також морський кордон із Фінляндією на півночі. Середня висота над рівнем моря становить лише 50 м. Естонія має близько 1400 озер, найбільше — озеро Пейпсі 3555 км² (56 % площі по-

верхні належить Російській федерації), численні болота, 3794 км узбережжя з численними затоками, протоками та фіордами. Найвища точка країни — Суур-Мунамягі на південному сході країни (318 м над р. м.).

Державний устрій

Форма правління — парламентська республіка. Форма устрою — унітарна держава. Естонія є конституційною демократією, президента якої обирають однопалатним парламентом кожні п'ять років. Уряд або виконавчу владу формує прем'єр-міністр, якого призначає президент. Уряд складається з 14 міністрів і призначається президентом після схвалення парламентом. Законодавча влада належить однопалатному парламенту — Державній асамблеї, яку утворюють 101 депутат. Депутатів на чотирирічний термін обирає безпосередньо народ. Адміністративно країна поділяється на 15 головних адміністративних одиниць (повіти).

Історичні факти

Християнство прийнято племенами естонців після завоювання Братством Меча з Німеччини і Данією у 1227 р. З XIII ст. Естонія в різні часи була під владою багатьох країн — Данії, Швеції, Польщі та Росії. Після розвалу Російської імперії внаслідок Жовтневої революції Естонію було проголошено незалежною республікою 24 лютого 1918 р. Насильно включена до складу СРСР у червні 1940 р., повернула незалежність 20 серпня 1991 р. 1994 р. Естонію залишили останні російські війська. Країна самостійно вибудовувала економічні й політичні відносини із Західною Європою та іншими країнами, стала членом НАТО 29 березня 2004 р., а з травня 2004 р. — член ЄС.

Туризм

Таллінн — найбільш збережене середньовічне місто Європи, оточене фортечною стіною. Старе місто (Vana Tallinn), яке поділяється на Вишгород, розміщений на пагорбі Тоомпеа, і Нижнє місто, оточене середньовічними міськими оборонними спорудами, від яких збереглися 18 веж і фрагменти стін XIII—XVI ст.

У Талліні збереглося дуже багато пам'яток архітектури і мистецтва XIV—XVIII ст.: ансамбль площі Раекоя (Ратушна площа) з Міською Ратушею (1402—1404), на якій обертається знамени-

тий флюгер Старий Томас — символ Талліна; готичні будинки Великої Гільдії (1417); житлові будинки XV—XVI ст.; Домініканський монастир (XIII—XV ст.), готична церква Пюховайму (XIV ст.); вежа Довгий Герман (Пік Херманн); православна церква Олександра Невського і церква Казанської Богоматері; церква Олівісте (XIII ст.) з 123,7-метровим шпилем та п'ятьма оглядовими майданчиками.

У місті збереглися Великі Морські та Віруські ворота. Найвідомішими серед туристів є вулиці: Віру з найцікавішими таллінськими крамницями і ринком рукодільниць, Пікк Ялг і Люхіке Ялг (в перекладі, відповідно, Довга Нога і Коротка Нога). Люхіке Ялг називають також «вулиця-сходи» через сходи, які трапляються по всій її довжині (близько 100 метрів).

За межами Старого міста варто оглянути колишній Палац Петра Великого (Кадріорг) із величезним парком, що був збудований Петром I, зараз тут розміщена резиденція президента Естонії.

Музеї. У фортечній оборонній вежі Кіік-ін-де-кек (в перекладі з естонського — «дивися на кухню») розміщений музей стародавньої зброї та інших предметів оборони. У вежі Толста Маргарита (Пакс Маргарете) є експозиція Морського музею, де можна довідатися, на чому і в чому ходили в море естонські рибалки в давні часи, подивитися моделі стародавніх кораблів тонкої роботи, потриматися за товсті корабельні канати, відчутти суворий морський дух Талліна. Всього в Таллінні розміщено 13 музеїв з їхніми філіями, охоплюючи Талліннський міський музей, Державний історичний музей, Таллінський художній музей. Цікавою буде поїздка в національний парк Лаахемаа і ознайомлення з приватними колекціями стародавніх автомобілів, мотоциклів і велосипедів.

Нарва розміщена за 14 км від упадіння ріки Нарва у Фінську затоку. Перші згадки про місто є в російських літописах з 1171 р. У різні періоди історії Нарва належала Данії, німецьким орденам, Швеції. У XVII ст. була одним із найбільших торгових центрів на Балтиці. У 1704 р. Нарва була захоплена російськими військами. З 1919 р. є у складі Естонії. Найстарішим промисловим підприємством міста є бавовняна фабрика «Кренгольмська мануфактура», зберігся замок (XIII—XV ст.), міські укріплення (XIV ст.), будинок ратуші (XVII ст.). Ратуша збудована в 1668—1671 рр. за проектом архітектора Г. Тейфеля. Її загальне планування вирішене в традиціях нідерландських міських палаців. У 1686 р. вхід у ратушу був прикрашений порталом роботи скульптора Н. Мілліха. До portalу ведуть круті двосторонні сходи (1687, майстер

С. Гест). У 1727 р. над ратушею з'явилася дерев'яна вежа в барокових формах. Будинок був частково зруйнований під час Другої світової війни.

Тарту — друге за величиною місто Естонії. Відоме одним із найстаріших у Європі університетом, заснованим у 1632 р. за наказом шведського короля Густава Адольфа, в якому працювали багато знаних учених. Місто збудоване у стилі класицизму, із строгими силуетами будинків і монументальною ратушею. На Ратушній площі постійно проводяться ярмарки, фестивалі, концерти і театральні вистави. Від колишніх часів збереглися руїни кафедрального собору Петра і Павла (XII—XV ст.), порохований льох біля підніжжя пагорба Тоомемягі (зараз у ньому ресторан), церква Яани (XIV ст.), тартуська обсерваторія і ботанічний сад. У місті працює багато музеїв: музей історії Тартуського університету, естонський музей спорту, музей геології, музей зоології, музей мистецтв, художній музей, етнографічний музей, музей історії міста та ін. Понад 11 % території міста займають парки.

Невеликий курорт *Нарва-Йюесуу* розміщений північніше Нарви у сосновому лісі на березі Фінської затоки. Соснові ліси на сухих піщаних дюнах і свіже морське повітря створюють унікальний мікроклімат, що підсилює лікувальний ефект місцевої мінеральної води «Ауга».

На західному узбережжі з піщаними пляжами і сотнями островів найвідомішим курортом є *Пярну*, його називають літньою столицею. Курорт відомий унікальним мікрокліматом, грязьовими ваннами і доглянутими парками. Крім найрізноманітніших оздоровчих установ високого рівня та відмінних пляжів, варто оглянути: церкви св. Катерини (1764—1768) і св. Єлизавети, Міську ратушу, Талліннські ворота, Червону вежу (єдина уціліла частина міської стіни, XV ст.), житлові будинки XVII ст., Пярнуський музей, музей Лідії Койдула і Чаплиновський художній центр.

Курортне місто *Хаапсалу*, розміщене на березі однойменної мілководної затоки, відоме санаторіями, дачами і лікувальними грязями. Засноване в XIII ст. як центр Сааре-Ляенеського єпископства. В XIX ст. було популярним бальнеологічним курортом серед російської аристократії. Найвизначніші пам'ятки міста: середньовічний єпископський замок XIII—XVI ст., Естонсько-шведський музей, Матсалуський заповідник.

Острів Сааремаа (Езель) — другий за величиною острів Балтійського моря (2668 км²) і найбільший в Естонії. На острові збе-

реглися дерев'яні вітряні млини, середньовічні кам'яні церкви і стародавні хутори з критими соломою будівлями. Курессааре, центр острова Сааремаа, виник у XIV ст. як фортеця, а в середині XVI ст. був відомим портом і торговим центром. Місто відоме Єпископським замком — єдиним цілком збереженим і найбільшим середньовічним замком у країнах Балтії. У замку розміщено Сааремааський музей і Художню галерею. Варто відвідати Війдumāєський і Вілсандійський заповідники, геологічний заказник озера Каалі (метеоритного походження віком близько три тис. років).

Ірландія

Офіційна назва — Республіка Ірландія. Столиця Ірландії — Дублін. Час відстає від київського на 2 год. Офіційно мов в Ірландії дві — англійська та ірландська. Територія 70,3 тис. км². Населення: 3,8 млн осіб. Найбільші міста, тис. осіб: Дублін — 481, Корк — 127, Лімерік — 76. Грошова одиниця: євро

Географічне положення

Держава Ірландія займає велику частину (близько 5/6) одноіменного острова, другого за величиною в групі Британських островів. Північно-східна територія (велика частина історичної провінції Ольстер) входить до складу Великобританії.

Західний берег порізаний глибокими затоками. У внутрішніх районах панують низовини з численними озерами і болотами, у південній частині острова і на узбережжі піднімаються невисокі гори. Найвища вершина — гора Каррантухіл (Carruntuohill) 1041 м над р. м. Клімат Ірландії помірний океанічний. З рослинності переважають луки і верескові пустощі, у горах трапляються невеликі масиви дубових і соснових лісів. Туристичний сезон — липень, серпень. Ірландське море є одним із найпідступніших морів у світі. Нерідко бували такі випадки, коли за одну ніч в Ірландському морі потопало до двох десятків кораблів.

Державний устрій

Основою політичного устрою Республіки Ірландія є двопалатний конституційний парламент. Глава держави — президент. Президент Ірландії у повсякденній політичній діяльності багато в

чому є символічною фігурою. У Нижній палаті парламенту (по-ірландськи — Дейл Ейреан) — 166 депутатів. Члени Парламенту обирають прем'єр-міністра і 15 міністрів уряду, склад яких затверджує президент. Верхня Палата Сенат за своєю діяльністю і функціями багато в чому дуже схожа на англійську Палату лордів. Членів Сенату обирають від груп виборців, наприклад від профспілок, промисловців, фермерів, підприємців і т. п. Республіка Ірландія входить до складу Європейського Співтовариства. Адміністративний розподіл: 32 графства об'єднані в чотири провінції.

Історичні факти

Острів був заселений кельтами багато століть до нашої ери. У IX ст. Ірландія було підкорена англійцями і приєднана до англійської корони. Ірландія стала першою англійською колонією, і встановлений режим був досить суворим. Будь-які визвольні рухи карали найжорстокішим чином. Упродовж 800 років, до 1922 р., Ірландія залишалась колонією Британії. Дублін був другим за величиною, після Лондона, містом Британської імперії. У 1922 р. острів був політично розділений (внаслідок визвольної війни) на Північну Ірландію та Ірландську вільну державу (Домініон), що у 1949 р. стала незалежною Республікою Ірландія. Територія Північної Ірландії (шість графств) залишилась у складі Британського Об'єднаного Королівства.

Туризм

Інтерес туристів до Ірландії посилюється з кожним роком. «Смарагдовий острів» (друга назва Ірландії) відвідали в 1998 р. понад 5,5 млн туристів, а в 2000 р. кількість відвідувачів зросла до 6 млн осіб (у 1977 р. Ірландію відвідало тільки 566 тис. туристів).

Не існує поняття кращої пори року для відвідування Дубліна. Після безлічі років зневаги до цього міста, зараз зростає загальний інтерес до історичного минулого Дубліна, його багатой культури і дивної краси. Ніхто не знає скільки років місту насправді. Маленьке поселення, що займалося землеробством і рибальством, знаходилося на місці нинішнього Дубліна майже 5000 р. тому.

Для ознайомлення з Дубліном є дуже мальовничий пішохідний маршрут — «Узбережжя Дан Лері (Dun Laoghaire)». Довжина: 3 милі (4,8 км). Час 1—1/2 години. Екскурсію можна почати із залізничної станції Чорна Скеля (Blackrock Station), що є поруч

одноіменного парку. Пройшовши через невеликі аркові ворота, що ведуть до будинку Рок хіл, попадаємо у великі торгові центри. Назва Чорна скеля (Black rock) походить від великого чорного рифа, що виходить у цьому районі на поверхню води вздовж морського берега. Повернувши ліворуч на вулицю Мейн стріт (Main Street), потрапляємо в прекрасні вікторіанські квартали. Раніше цей район бурхливо розвивався в зв'язку з тим, що через нього проходила залізниця, що стимулювала ділову активність. Але ще до того, як сюди провели залізничну колію, тут було побудовано кілька прекрасних маєтків, таких як Фраскати хаус, Блек рок хаус, Маретімо і Ньютон хаус.

Також у цьому районі існували популярні серед привілейованих класів XVIII ст. добре обладнані місця для купань у морі. На жаль, у пізніший час місця купань розчинилися серед міських будівель.

Далі за маршрутом є кам'яний хрест, встановлений на сучасному п'єдесталі. На цьому стародавньому камені зображене людське обличчя. Ця статуя символізує зародження християнства в Ірландії. Коли володіння Дубліна розширилися до цих місць, Лорд-мер міста і дублінська корпорація у XVIII ст. щорічно збиралися біля цього хреста для традиційно-символічного проголошення своєї виконавчої влади на черговий термін. Будинки, розміщені навколо цього місця, датуються 1835 р., ратуша (Town Hall) — відкрита у 1865 р. Усі ці будинки належать до вікторіанського періоду. На вулиці Айдрон Терас (Idrone Terrace) є 27 будинків названих величним ім'ям Айдрон. Наприкінці вулиці над залізницею збудований подвійний пішохідний міст, невеликий храм і місце для купання. Усе це було побудовано залізничною компанією для лорда Клонкаррі як частина плати за те, що залізнична колія проходить через його землі. По вулиці Ньютон авеню (Newtown Avenue) є вигравіруваний камінь, на ім'я Маретімо, що створює велике враження. Це усе, що залишилося від маєтка лорда Клонкаррі. За найближчим поворотом дороги є будинок Блек рок хаус (Black rock House). У XVIII ст. це була літня резиденція віце-короля Ірландії.

Надзвичайно гарний краєвид відкривається від Брайтон Велі: на міські райони, морські доки, півострів Ховс, морський пірс у Дан Лері й на кораблі в Дублінській затоці. Наприкінці вулиці Брайтон Велі є стародавня вогнева гарматна позиція, що нині переустановлена в мініатюрний парк, прикрашений скульптурами. 74 фортів охороняли ірландське узбережжя від вторгнення французів у часи Наполеона, 27 фортів охороняли дублінське узбе-

режжя. Продовжується прогулянка вздовж залізниці, повз залізничні станції Солтхіл і Монкстаун.

Уздовж берега, перейшовши вуличний міст, можна дістатись до порта Дан Лері. Значним поштовхом для розвитку містечка Кінгстаун (Kingstown), відомого за назвою Дан Лері (у перекладі з ірландської — форт короля Лері), було будівництво залізниці в 1834 р. із центра Дубліна. Одночасно в Дан Лері було збудовано велику і добротну залізничну станцію. Вона обслуговує пасажирів і донині, охоплюючи тих, що прибувають кілька разів на добу з Великобританії поромом у морський порт, розміщений по сусідству. Дуже цікавим є огляд Королівського ірландського яхтового клубу (Royal Irish Yacht Club), з восьмиколонним будинком, заснованим тут у 1851 р. Перші ж вітрильні перегони, регати, тут були зареєстровані відразу після закінчення будівництва пірса у 1828 р.

Далі розміщений новий будинок морського вокзалу Stena Ferry Terminal, введеного в експлуатацію у 1996 р. Вартість цієї споруди, і причалу для порома типу HSS — Високошвидкісний Корабель (High Speed Ship), одного з найбільших у світі швидкісних поромів, загалом становить 22 млн ірландських фунтів.

Особливістю площі, розміщеної перед терміналом, є те, що звідси є змога частково оглянути саме містечко Дан Лері. Неподалік розміщена залізнична станція створена в стилі, що переважав на морському узбережжі в Дан Лері у минулому столітті. Далі розміщений архітектурний шедевр, виконаний у венеціанському стилі, — Таун хол (1880), реставрація лицьової частини якого завершилася у 1997 р. Нині у цьому будинку розмістилася державна установа Дан Лері Ратдаун Каунті Кансел (Dun Laoghaire Rathdown County Council).

Трохи вище по вулиці Роял мерін роуд (Royal Marine Road) видніється шпиль церкви св. Михайла, спустошеної пожежею у 1966 р. По цій же вулиці, але з лівої сторони, розміщений парк Моранс, що, на жаль, вирубується за вказівкою власників готелю Роял мерін, які почали тут споруджувати терасу в стилі французької епохи Відродження і висотний будинок.

Далі, з лівої сторони, видніється шпиль церкви Marine's Church (1837). Нині в цьому будинку розмістився державний морський музей (National Maritime Museum). У колекції цього музею є баркас, що у 1796 р. брав участь у складі французької ескадри у вторгненні на територію Ірландії. Це найстаріший баркас із подібних збережених у світі.

Далі шлях пролягає вздовж берега моря, де на вулиці Сендікав авеню вест, фасадом до моря, розміщений цілий ряд будинків вікторіанського стилю. В однойменній гавані розміщене обладнане місце для купань, популярне і понині, за назвою «Джентельменс бейсінг плейс». Щорічно 26 грудня на цьому місці організовують масові купання.

Останнім пунктом на цьому пішохідному маршруті є вежа Мартелло, де зараз розміщений музей Джеймс Джойс. Сам Джойс жив у цій вежі в 1904 р. усього лише шість днів, перечікуючи поки затихне його сварка з хазяїном будинку, в якого він орендував житло. Тут закінчується пішохідний маршрут. Можна повернутися в Дан Лері, щоб відвідати магазини чи відпочити або перекусити в якому-небудь затишному місці.

Археологічні пам'ятки

Містечко Брю на Буан, розміщене на березі ріки Буан (Boyne), між ірландськими містечками Слейн (Slane) і Дрохеда (Drogheda), було заселено людьми з найдавніших часів. Тут є археологічні пам'ятки і поховання Ньюгрэндж (Newgrange), Наут (Knowth) і Даут (Dowth). Статус міжнародного історичного значення цьому унікальному містечку був офіційно привласнений ЮНЕСКО усього лише в 1993 р.

Ньюгрэндж, Наут і Даут створені приблизно 5000 років тому, в епоху неоліту (кам'яного віку). Ньюгрэндж, Наут і Даут доводять те, що в цих місцях жили древні люди в четвертому тисячолітті до нашої ери. Тут же сконцентровані сліди діяльності людини, що належать до епох бронзового і залізного віків, а також періоду початку нашої ери, у часи норвезького вторгнення на ці території.

Ньюгрэндж — древнє курганне поховання (по-ірландськи — *Sí an Bhru*), одна із найдавніших споруд у Західній Європі, збудоване людьми приблизно 5000 років тому. Особливе значення в цьому похованні має довгий кам'яний коридор, що веде в середину величезного кургану, від назви якого і походить це містечко. Курган розміщений на одному акрі (близько 0,4 га). Древні люди спорудили його з 200 000 тонн каменю і землі. Висота кургану 11 метрів, загальний діаметр близько 79—85 метрів. Він облямований 97-ма кам'яними брилами, на багатьох з яких збереглися древні малюнки. Таємниця малюнків ще не розкрита. У містечку Брю на Буан розміщено близько 50 древніх споруд і поховань. На цей момент для екскурсій відкриті тільки

Ньюгрендж і Наут, інші древні споруди і поховання розміщені на приватній землі.

Ісландія

Офіційна назва: Республіка Ісландія. Столиця — Рейк'явік (110 тис. осіб). Площа 103 тис. км². Населення 268 тис. осіб. Головні міста, тис. осіб: Рейк'явік, Копавогур — 23, Хабнарфурдур — 19, Акюрейрі — 15. Офіційна церква — Лютеранська. Мова ісландська. Грошова одиниця: ісландська крона. Час відстає від київського на 2 год.

Географічне положення

Розміщена на однойменному острові в Північній Атлантиці поблизу полярного кола. Належить до активної сейсмічної зони, тому там є майже 200 вулканів з усіма ознаками діючих: лавові поля, гарячі джерела, гейзери. Клімат суворий, літо сонячне. Відстань до сусідньої Норвегії — 1050 км, 320 км — до Гренландії.

Державний устрій

Конституційна республіка. Глава держави — президент, глава уряду — прем'єр-міністр. Законодавчий орган — альтинг (найстаріший парламент у світі). Поділена Ісландія на 23 графства і 14 незалежних міст.

Історичні факти

Ісландія була самостійною державою і відзначалась прагненням до відкриття нових земель. У кінці X ст. Гренландія була відкрита і колонізована ісландцями під проводом Ейрикура Червоного. Близько 1000 років ісландці, очолені його сином Лейфуром, Лейфом Щасливчиком, стали першими європейцями, що ступили на американський континент, за 500 р. до Колумба, хоча їхні спроби закріпитися в Новому Світі не мали успіху. У 1000 році ісландці мирно прийняли християнство. В часи Реформації, оголошеної данським королем, останній католицький єпископ Джон Арасон був обезголовлений без суду разом зі своїми двома

синами в 1550 р. Уся власність католицької церкви була конфіскована королем, що завдяки цьому сильно збільшив свою могутність і в 1602 р. встановив данську монополію на торгівлю із суворими штрафами. У 1662 р. ісландці силоміць були змушені прийняти його абсолютну монархію. В 1918 р. проголошена незалежність Ісландії.

Туризм

Південно-західний півострів — найгустіше заселена територія Ісландії, центром якої є Рейк'явік. З Рейк'явіком межує місто Копавогур, що помітно виросло з часів Другої світової війни; у декількох кілометрах розміщене місто Хафнарфьєрдур, старий рибацький і торговий центр, а нині зростаючий промисловий центр. *Рейк'явік* — це найпівнічніший метрополіс у світі, розміщений згідно з ісландськими сагами у тому місці, де перший постійний поселенець Інголфур Арнарсон побудував своє житло у 874 році. Місто розміщене на ріці Елідар і головними його пам'ятками є його неповторна природа. Рейк'явік став незалежним містом у 1786 р.

Серед стародавніх будинків Рейк'явіка — Будинок Парламенту (побудований у 1881 р.) і старий Урядовий Будинок (середина XVIII ст.), обоє знаходяться в Старому Центрі Рейк'явіка між затокою й озером. Арберський народний музей експонує низку старих будинків Рейк'явіка, реконструйованих в оригінальному стилі, церква в традиційному стилі з дахом, покритим дерном і фермерські знаряддя XIX ст. і початку XX ст.

Це маленьке і затишне місто, оточене із трьох сторін морем і має зовсім нехарактерну для столиці забудову, вважається одним із найнезвичніших міст світу. Центр міста «Старий Рейк'явік» — великий зелений простір галявин і озер, що перемежуються з традиційними будинками старої забудови, що зберегли безліч ознак ранньоскандинавської архітектури. Тут дотепер можна побачити кошари і хліви, прибудовані до основного будинку, в якому проживають люди. Природно, худоби в них не тримають уже багато років і більшість із них переустатковані в крамнички і кафе. Серед стародавніх будинків Рейк'явіка цікавий Будинок Парламенту (1881) і старий Будинок Уряду (XVIII ст.), розміщені між гаванню й озером. Сучасний Рейк'явік розмістився на схід від старого міста. Популярні серед туристів Національна галерея Ісландії, Національний музей з унікальною історичною колекцією і Міський художній музей Рейк'явіка. Відразу за Національ-

ним музеєм є Інститут Арні Магнуссона, де містяться унікальні древні книги з традиційними переказами-сагами, а також великі колекції історичних робіт. Однією з головних визначних пам'яток вважається центральна церква Рейк'явіка — Халлгримскіркья, в якій, крім її оригінальної архітектурної форми, цікавий унікальний орган у стилі модерн. Перед церквою стоїть пам'ятник вікінгам — першовідкривачам Америки. Серед інших визначних пам'яток привабливі: невеликий Ботанічний сад, парк відпочинку, а також низка музеїв, присвячених діяльності ведучих ісландських артистів.

У місті велика кількість басейнів, у тому числі й відкритих, з температурою води до +27 °С, безліч нічних клубів, дискотек, ботанічний сад, драматичні, оперні й балетні театри, кінотеатри, а також зелений район уздовж берегів ріки Еллідар, що протікає через східну частину столиці, яка вважається однією з найбагатших ісландських рік, де водиться лосось.

Поблизу міста розміщений кратер згаслого вулкана Есья (906 м) — найкращого місця для активного відпочинку. Ще далі на південь розміщене велике озеро Блаулоун чи Льодовикова Лагуна, з'єднане протокою з океаном. Тут, серед унікальних кам'яно-мохових пустищ з реліктовою рослинністю і гігантськими льодовиковими язиками, розміщені прекрасні пішохідні маршрути. 100 км на схід від Рейк'явіка, у підніжжі льодовика Лаунгйекулль, міститься унікальна долина гейзерів — Хаукадалур. Саме тут є відомий Великий Гейзер, чий триметровий кратер то заповнюється перегрітою сильно мінералізованою водою різьоме бірюзового кольору, то пересихає, оголюючи дно з туфових порід. Головна особливість Великого Гейзера — періодичні десятихвилинні виверження пари, що піднімаються на висоту 40—60 метрів, що, на жаль, останнім часом стають усе рідкішими. Навколо розміщені десятки інших гейзерів. Не менш цікавий район Хенгил біля Рейк'явіка, гаряча вода якого в даний час використовується для опалення столиці і численних відкритих басейнів. У долині на схід гейзерних полів є місце становлення ісландської державності — описані в сагах Тінгвеллір (полюючий Тінга).

Не менш колоритні райони льодовика Торфу на схід від вулкана Гекла, вулкан Кверкфьелль, район Гримських озер біля льодовика Ватна, райони Нама, Керлінгарських і Кверкських гір, затоки Крису, геотермальні джерела Кьєлюр, Ландманналейгар, Несьявеллір, Онавфельснес, Рейкір та інші. Деякі джерела викидають на поверхню воду, перегріту в підземних «казанах» до те-

мператури біля +75 °С. Приміром, найбільше гаряче джерело в Ісландії — Дейльдартунгухвер, дає щомиті понад 150 літрів киплячої води. Місцеві жителі використовують підземний остріп для обігріву жител і випаровування солі з морської води, а також для створення численних басейнів із гарячою водою, настільки популярних у тутешньому холодному кліматі.

«Блакитна лагуна» — унікальне геотермальне озеро, насичене природними солями, де можна купатися в будь-який час року — температура води тут завжди вище +16 °С. В околицях лагуни цікаві лавові поля, геотермальна електростанція з басейном, мальовниче скелясте узбережжя і пташиний базар. Проїхавши на схід від Блакитної лагуни по покритому лавою півострову Рейкьянес, і відвідавши рибальське сільце Гриндавік, варто поїхати до північного заходу до поселення Рейкхольт, де тривалий час жив Сноррі Стурлусон — занний ісландський поет, письменник і політик, автор відомої історії норвезьких королів — «Кола земного».

Не менш цікаві й водоспади країни. Найкрасивіші з них — «водоспад богів» Гоудафосс, Гуллфосс («золотий водоспад») на річці Хвитау, недалеко від Великого Гейзера, Скоугарфосс і «спадаючий водоспад» Дехтіфосс на півночі острова. Найвищим вважається Хауіфосс, розміщений на річці Фоссад (висота 130 м). Незвичайні водоспади Ісландії — Хрейнфоссар («лавові водоспади»), є поруч з Рейкхольт і отримали свою назву від того, що випливають каскадами з-під лавового поля і спрямовуються в річку дивно синього (від розчинених у воді мінеральних солей) кольору.

Внутрішні райони острова — це практично безжиттєве плоскогір'я, де можна насолодитися абсолютною тишею чи спостерігати за життям реліктового природного світу Ісландії. Також ці місця ов'яні романтикою тисяч саг і легенд, у яких кожній ділянці надається якась чарівна властивість. У Східному Боргарфьорді, на крайньому сході країни, є скеля Аульваборг, що згідно з ісландськими казками є житлом ісландських короля і королеви ельфів, а також їхнього народу. Щороку звідси в Норвегію нібито відправляється ельфійський корабель у гості до норвезького короля ельфів. Прохід Керлінгаскар («ущелина відьми»), розміщений поблизу західного підніжжя гори Керлінгарфьелль, за місцевими повір'ями є місцем знаходження злих сил, а в прилеглому озері, як вважається, водиться місцевий аналог лохнеського чудовиська.

Акюрейрі. За межами області Рейк'явіка щільність населення набагато менша і розміщується на узбережжі з декількома важливими містами. На півночі Ісландії найбільше місто Акю-

рейрі — «столиця» регіону, що відіграє дуже важливу роль у галузі комерції, комунікацій, туризму, зимового спорту, культури й творчості.

Місто Акюрейрі розміщене на березі Ейя-фьорда. Поблизу розміщується незамерзаюче озеро Міватн («комарине озеро», одне із найбагатших рибою в північній півкулі), що вважається одним із див світу, а також водоспад Гулфосс — одне з найкрасивіших і мальовничих місць острова. Тут можна зробити сходження на кратери вулканів Граубок і Хверфелль, звідкіля відкривається живописний краєвид, відвідати крижані печери Кверкфелль і Немаскаро. З Акюрейрі ходять пороми на «острів біля Полярного кола» Грімсей, що вважається одним із «екстремальних» місць, заселених людьми, що також славиться своїми дикими ландшафтами і колоніями морських птахів.

Одна з головних природних визначних пам'яток країни — вулкани. За їхньою кількістю на одиницю площі країна впевнено займає перше місце у світі. Ісландія вважається одним зі світових центрів спортивного рибальства й екстремального туризму. Існують величезні можливості для скелелазіння і походів, ловлі форелі й лосося в річках, струмках і озерах, своєрідного дайвінгу в мінеральних водоймах і під «підшвами» айсбергів, а також занять традиційнішими видами спорту в усіх куточках країни цілий рік.

Ексклюзивний тур: прекрасні кити. Одне з останніх відкриттів у туризмі Ісландії — екскурсії зі спостереження за китами. Фактично, Ісландія найбільш конкурентоздатний представник у туристичному бізнесі Європи. З 1991 по 1996 р. кількість туристів, що бажають спостерігати за китами, збільшувалася в середньому на 147 % у рік. Екскурсія дає змогу з літака спостерігати також за прекрасними пейзажами Ісландії.

ІСПАНІЯ

Офіційна назва: Королівство Іспанія. Столиця: Мадрид. Територія: 504,8 тис. км². Населення: 39,6 млн осіб. Час відстає від київського на одну годину. Валюта: євро. Релігійна належність: римо-католики. Грошова одиниця — євро. Головні міста, тис. осіб: Мадрид — 2882, Барселона — 1506, Валенсія — 702, Севілья — 702, Сарагоса — 603. Під керуванням Іспанії перебувають міста: Сеута і Мелілья (на території Марокко), острови: Велес де ла Гомера, Алусенас і Чафаранас.

Географічне положення

Розміщена на південному заході Європи і займає приблизно 85 % території Піренейського півострова, а також Балеарські та Пітиузські острови в Середземному морі, Канарські — в Атлантичному океані. На сході і півдні країна омивається Середземним морем, на заході — водами Атлантичного океану. Іспанія має сухопутні кордони з Францією, Португалією, Андоррою й англійською колонією Гібралтар. Країна є на перетині важливих морських і повітряних шляхів, що зв'язують Європу з Африканським і Американським континентами. Велика частина країни покрита плоскогір'ями і гірськими хребтами, навколо яких розміщуються рівнини і низовини. Ліси займають тільки 10 % території Іспанії.

Державний устрій

З 1978 р., після смерті іспанського диктатора — генерала Франко, Іспанія є конституційною монархією. Глава держави — король Хуан Карлос I, вищий орган виконавчої влади — уряд. Законодавчі функції і, відповідно, контроль за діяльністю уряду здійснюють Генеральні Кортеси (парламент), що складаються з двох палат: Сенату і Конгресу депутатів. Король представляє країну в міжнародних відносинах, має право розпуску Кортесів, а також наділений іншими важливими повноваженнями. Іспанія розділена на 17 адміністративних областей, які складаються з 50 провінцій.

Історичні факти

Історія Іспанії налічує багато століть величчя й могутності. Назва «Іспанія» — фінікійського походження. У 209 р. до н. е., після поразки в Другій Пунічній війні, Іспанія переходить під владу Риму. Після розпаду Римської імперії землі були об'єднані під владою вестготів, а після навали маврів у 711 р. на території Іспанії утворена ісламська держава Кордовський емірат, на півночі збереглося християнське королівство Астурія. У 1492 р. маврів виганяють з Іспанії. Відкриття Колумба і Магеллана, а також завоювання конкістадорів започатковують заморські колонії Іспанії в Латинській Америці та на Філіппінах. У XVI ст. у країні затвердився абсолютизм, поступово відбувається формування іспанської колоніальної імперії. З другої половини XVI ст. почався економічний занепад країни. Внаслідок невдач у війнах з Англією

XVI—XVII ст. Іспанія втратила перевагу на морі. У XVII ст. країна втрачає свої території: Португалію в 1640 р., Нідерланди в 1648 р., а в 1659 р. віддала Франції провінції Артуа і Русільон. На початку XIX ст. Іспанія захоплена Наполеоном, війна за незалежність тривала до 1814 р. Упродовж XIX ст. значна частина колоній Іспанії отримала незалежність. З 1923 по 1930 рр. унаслідок державного перевороту в країні була встановлена військово-монархічна диктатура. З 1931 по 1975 рр. Іспанія стає республікою, а з 1975 р. конституційною монархією. У 1986 р. вступила в Європейський Союз.

Туризм

Серед можливих маршрутів екскурсій можна виокремити дві найпопулярніші типові програми. Перша з них дає змогу впродовж восьми днів відвідати найвідоміші міста Іспанії, такі як: Барселона, Мадрид, Валенсія, і ознайомитися з їхнього історією, культурою й архітектурою. Друга програма, крім традиційних екскурсійних об'єктів, охоплює відвідування трьох знаменитих міст південної провінції Андалузія: Кордови, Севільї і Гранади. Значна частина туристів останніми роками поєднує екскурсійні тури з наступним відпочинком на узбережжі. Популярним туристичним маршрутом є «Зелена Іспанія», який проходить головно по чотирьох областях, розміщених на півночі Іспанії: Країні Басків, Кантабрії, Астурії і Галісії. Початковий і завершальний відрізки шляху проходять центральними областями країни. Стандартна програма розрахована на 15 днів і 14 ночей. Головні туристичні об'єкти маршруту: замки X—XV ст., фамільний будинок XVII ст., монастир VIII ст., стародавній млин, Королівський госпіталь XV ст., найстаріший п'ятизірковий готель у світі, середньовічна фортеця на атлантичному узбережжі, палац у ренесансному стилі XV ст. та ін.

Мадрид — географічний центр Іспанії, розміщений на південь від гірського хребта Сьєрра-де-Гвадарама, посередині Кастильського плоскогір'я. Заснований маврами в IX ст. Сьогодні Мадрид належить до кількості найвідвідуваніших великих міст світу. Історичні пам'ятки і скульптурні композиції сконцентровані в центральній частині міста, обмеженій трьома площами: Головною (Plaza Mayor), «Воротами Сонця» (Plaza Puerta del Sol), що вважається за традицією центром міста, і площею Іспанії (Plaza de Espana). Тут є церкви Сан-Хінес і Сан-Ісідро ель Реаль, ансамбль Королівського палацу, оточений садами, мальовничі фон-

тани XVIII ст., парк Ретіро, відомі кінні статуї Філіпу III і Філіпу IV, пам'ятники Колумбу, Сервантесові, Дон Кіхоту і Санчо Пансе. Тільки в Іспанії можна повною мірою ознайомитися з арабсько-мавританським мистецтвом і простежити історію його розвитку від самого початку до епохи вищого розквіту в XIII—XIV ст. У Мадриді налічується понад 100 музеїв і художніх галерей. Особливо виділяється Прадо, визначна пам'ятка міста. У цьому музеї зберігається одна з найбагатших колекцій західноєвропейського живопису, найбагатша частина галереї — іспанська. Тут виставлені картини Веласкеса, Ель Греко, Мурільо, Рібейри, Гойї. В Ель Прадо зберігаються здобутки художників старих європейських шкіл: Рафаеля, Тиціана, Рубенса, Веронезе, Караваджо, Рембрандта, Ван Дейка, Ватто та інших.

Барселона. У столиці Каталонії, Барселоні, заснованої в II ст. до н. е., зберігся майже недоторканим весь історичний центр у готичному стилі, а також безліч архітектурних пам'яток. Визначним у місті вважається найбільший у Каталонії Кафедральний собор св. Теклі, побудований на місці древнього святилища Юпітера. Будинок побудований у готичному стилі в XIV—XV ст. і поєднує в єдиний ансамбль ще три палаци: Каза-дел-Канонжес, Дега і Каза-де-Л'ардіака. Старе місто (Парті-Альта) оточує римська стіна, яка датується III ст. до н. е. Зараз у межах старого міста розміщений палац Претора з музеєм Римської імперії, фонтан на Пла-де-Палау і копія знаменитої римської «Капітолійської вовчиці», дві добре збережені циліндричні вежі римської фортечної стіни й акведук. Готичний квартал Барріо-Готіко розміщений у межах захищеного фортечними стінами римського поселення й отримав назву через значну кількість пам'яток готичного стилю. У межах району є: палац Реал-Майор (XI—XIV ст.), каплиця Санта-Агата та Історичний музей на площі Дель Рей.

Центр древньої Барселони є на місці, де сьогодні розміщена площа Сант Жаума, — тут був розміщений римський форум. Прогулянку готичною Барселаною найкраще почати з площі Пласа Нова, де є залишки римських і середньовічних фортечних міських стін, що нібито захищають фасад Кафедрального собору. Ансамбль собору прикрашений двома вежами фасаду, шпилем центральної частини і двома чудовими восьмигранними вежами з кулями. Інтер'єр вражає строгістю, витягнутими і гармонічними колонами, елегантними зводами. Поруч із Кафедральним собором є палац Архієпископа.

Площа Сант Жаума — суспільний, політичний та історичний центр Барселони всіх часів. Головна споруда цієї площі — палац

Женералітета, установа самоврядування Каталонії. Через дуже низький арковий проріз можна потрапити у внутрішній дворик, шедевр готичного каталонського мистецтва.

На площі Дель Рей розміщена каплиця Санта Агента, під її просторою аркою містяться напівкруглі сходи, що ведуть у Королівський Палац. Сьогодні тут є Архів Корони Арагону, де зібрано понад чотири мільйони документів із королівської Канцелярії, Королівської Аудієнції. Поруч із цією площею є Будинок Кларіана-Падельяс, готичного стилю, де зараз знаходиться музей історії міста. На кварталі Раваль є Центр сучасної культури Барселони й авангардний музей сучасного мистецтва Барселони. У музеї наведено художні напрями, що з'явилися в другій половині ХХ ст.

На вулиці Ля Рамбла є два великих фонтани, безліч книжкових і квіткових кіосків. Цією вулицею можна спуститися до самого моря, до Порта де ля Пау, над якою піднімається пам'ятник Христофору Колумбу, тут також розміщений театр Гран Театра дель Лісе, де виступали відомі артисти Монтсеррат Кабальє і Хосе Каррерас. Поруч із морем піднімається гора Монтжуїк (173 м над р. м.), з її вершини видніється місто. На схилах гори створено один з найбільших парків Європи, прикрашений фортецею (1640)

Найулюбленишим видовищем іспанців є бої биків (коріда). Сезон триває з березня по жовтень. Найбільші кориди сезону проходять у середині червня (свято «Святе місто»), 2 травня і в жовтні (релігійне свято Сан Ісідро Лабрадор).

Курорти

Коста Бланко. Назва Коста Бланко дослівно перекладається з іспанського як «білий берег». Це один із найголовніших курортів Іспанії. Популярність відпочинку серед туристів з усього світу зумовлена сприятливими кліматичними умовами: згідно з статистикою, у Коста Бланці є в середньому 305 сонячних днів на рік, що є дуже унікальним показником. У найхолодніший час року, у січні, температура майже ніколи не опускається нижче +10 °С. У розпал туристичного сезону повітря прогрівається в середньому до +26 °С, а море — до +24 °С. Курорт відомий ультрасучасними готелями. Тут є знаменитий готель Гранд готель Балі (Grand Hotel Bali), що входить до кількості 40 найвищих будинків світу.

Коста Браво міститься в північній частині середземноморського узбережжя Іспанії, пляжний сезон тут трохи коротший, ніж на південних курортах — з початку червня по жовтень. Берегова

лінія Коста Браво — чергування мальовничих скелястих стрімчаків із затишними бухтами і піщаними пляжами. Пляжі, звичайно, покриті золотавим піском. Широке поширення одержали на Коста Браво водні види спорту, особливо дайвінг. Велика кількість таємничих підводних печер приваблює аматорів дайвінга.

Майорка. Острів Майорка, що входить до складу Балеарського архіпелагу, відоме передусім як традиційне місце відпочинку іспанського короля і членів його родини. Серед урочистих заходів і визначних подій, що супроводжують візит королівської особи на Майорку, особливо виділяється вітрильна регата на Кубок Короля.

Ібіца — третій за величиною острів Балеарського архіпелагу, є за 92 км від Валенсії і 200 км від узбережжя Африки. Острів невеликий (40 на 20 км), проте тут створені всі умови для повноцінного і цікавого відпочинку. Курорт відомий як місце для веселого молодіжного відпочинку.

Канарські острови. Острови Канарського архіпелагу унікальні за кліматичними умовами і географічними положеннями, їхні флора і фауна незвичайно різноманітні. Завдяки постійному пасатному вітру, погода на островах незмінно сприятлива і нічим не поступається знаменитим Гавайям.

Канарські острови є однією з 17 провінцій Іспанії. Вони розміщені в Атлантичному океані за 1500 км від Піренейського півострова і 100 км від узбережжя Африки. Архіпелаг складається із семи основних населених островів і декількох маленьких. У центрі є найбільший острів — Тенеріфе (2057 км²). На сході є Гомера (378 км²), Ієрро (277 км²) і Пальма (728 км²). Острів Гран Канарія є на заході від Тенеріфе, третій за величиною острів архіпелагу (1532 км²). Західніше розміщений також острів Фуерте-вентура (1730 км²) і Лансароте (795 км²).

Лас-Пальмас — найбільше місто на Канарських островах. Це історичний і торговий центр, міжнародний курорт і важливий морський порт, у який щомісяця заходить до тисячі кораблів. Сучасний порт був побудований наприкінці XIX ст. і перетворився у величезну комерційну зону, де базується великий рибальський флот Гран Канарії. Вегета — стародавня частина міста, де іспанці, що висадилися на острові в 1478 р., заснували свій перший табір. Красивий будинок на вулиці Колумба закономірно називається Будинком Колумба і датується IV ст. У будинку була резиденція першого губернатора острова, а Колумб, зупинявся тут на кілька днів у 1492 р. Зараз там розміщений музей Століття Відкриттів з навігаційними приладами, картами, збіркою й іншими експонатами, що належать до цієї епохи. У церкві Ерміта де

Сан Антоніо Абад молився Христофор Колумб перед тим, як відправитися у велике плавання. Пізніше будинок перебудовували і значна його частина належить до XVIII ст. У дванадцятьох залах Канарського Музею зберігається колекція зброї, кераміки й інструментів гуанчей (індійського племені, що населяло острів до прибуття іспанських конкістадорів). Канарці — один із деяких народів, що муміфікували своїх небіжчиків, канарські мумії схожі й на єгипетські, і на мумії інків. На площі Святої Анни (Plaza Santa Ana) знаходиться Кафедральний собор (Catedral de Santa Ana). Будівництво собору тривало кілька сторіч, тому в ньому змішалися готичний, бароковий і неокласичний стилі. Найкоштовнішим експонатом вважається Прапор Завоювання, що власноручно вишила королева Ізабелла. В соборі є музей Діюцеса, у якому зберігається колекція скарбів доколумбової епохи: картини, скульптури, гобелени, предмети релігійного культу.

Найбільше цікавих об'єктів для туристів є на острові Тенеріфе. На схилах вулкану Тейде (3710 м) розміщений національний парк Тейде, заснований іспанським урядом на початку 50-х років. Ущелина з безліччю кратерів поділяє острів на дві області з різним кліматом: вологу північну і суху південну. У північній частині, на морському узбережжі долини Ортава, є один зі найвідоміших курортів острова — Пуерто де ла Крус. Південь острова відомий прекрасними пляжами Лос Крістіанос, Коста дель Сіленсіо і Плайя де Лас Америкас. Варто відвідати парк Мартіанес, на його території є вісім басейнів, заглянути в найстаріший сад на Тенеріфе — Ситіо Літрі, в якому зібраний найбільший орхідарій на острові та знаменитий Лоро Парк — парк папуг. Крім найбільшого в Європі дельфінарію і пінгвінарію, у ньому є понад 230 видів різнобарвних птахів. Карнавал, що проходить на острові з лютого по березень, відомий в усьому світі, і деякі вважають, що за пишністю і красою процесій він поступається тільки відомому бразильському карнавалу. На півночі Тенеріфе є архітектурна перлина острова — Ортава, добре збережене місто з історичними будинками і брукованими вулицями.

В Лоро Парку є найбільше тайське поселення за межами Таїланду. Селище Тай засноване принцесою Галіані. Усі матеріали для будівництва були завезені з Таїланду, будинки розроблені і побудовані в Таїланді місцевими архітекторами, а потім переправлені на Тенеріфе. Основний будинок, зведений над озером, є тайською храмовою будівлею. Внутрішнє приміщення розділене на два зали, один із яких обладнаний під бібліотеку, а другий, що вміщає 136 осіб, використовується як конференц-зал для прове-

дення виставок і дискусій із питань навколишнього середовища, екології, туризму. В інших будинках розміщено магазини і приватний музей порцелянових папуг, в колекції якого є унікальні фігурки XVIII ст.

Сьєрра Невада — найпівденніший із усіх європейських гірськолижних курортів, є на півдні Іспанії, за 32 км від Гранади. У гарну погоду з гірськолижних схилів можна побачити Середземне море і обриси Африки. Гірськолижний сезон на курорті триває з грудня по квітень. Зона катання 2120—3142 м над р. м., максимальний перепад висот 1022 м. Прокладено 22 синіх, 18 червоних і п'ять чорних трас, загальною протяжністю 64 км. На курорті споруджено хафпайп і сноупарк, працює декілька ресторанів і кафе. Майже всі траси обладнані сніговими гарматами. Лижний регіон Сьєрра Невада став відомий всім аматорам гірських лиж після того, як у 1996 р. тут був проведений чемпіонат світу з зимових видів спорту. Тут люблять тренуватися найвідоміші спортсмени-гірськолижники, нерідко на Сьєрре Неваде відпочивають представники іспанської аристократії.

Італія

Офіційна назва — Республіка Італія. Столиця — Рим. Час відстає від київського на 1 год. Мова — італійська. Територія — 301,3 тис. км². Населення — 57,5 млн осіб. Основна релігія: католицизм. Найбільші міста, тис. осіб: Рим — 2643, Мілан — 1301, Неаполь — 1002, Турин — 903, Палермо — 684. Валюта: євро.

Географічне положення

Італія займає Апеннінський півострів, невелику частину континентальної території Європи, їй належать острови Сицилія, Сардинія та ін., у її межах розміщені міні-держави Ватикан і Сан-Марино. Межує із Францією, Швейцарією, Австрією і Словенією. В італійських Альпах є найвища гора Європи — Монблан (4807 м над р. м.). В Апеннінських горах і на Сицилії — два діючих вулкани: Етна і Везувій.

Державний устрій

Парламентська республіка. Глава держави — президент. Керівник уряду: прем'єр-міністр. В адміністративному відношенні

поділена на регіони (20), регіони на провінції (94), а провінції на комуни.

Історичні факти

У V—III ст. до нашої ери територія Італії була основною частиною Римської держави. В середньовіччі характерною формою італійської держави були міста-держави з республіканським ладом. З кінця XVIII ст. у країні розгорнувся рух за національне звільнення і ліквідацію територіальної роздробленості. Наприкінці XVIII ст. — під французькою окупацією. Віденський конгрес 1814—1815 рр. реставрував у Італії феодально-абсолютистські монархії. Боротьбою за єдину Італію керували карбонарії, «Молода Італія» та інші організації, ключовими фігурами в яких були Джузеппе Гарібальді та Джузеппе Мадзині. До кінця 1860 р. територія Італії була об'єднана навколо Сардинського королівства (з 1861 — Італійське королівство), у 1870 р. до Італійського королівства був приєднаний Рим. У 1922 р. до влади прийшли фашисти, які встановили диктатуру на чолі з Беніто Муссоліні (1922—1943). Уклавши військовий союз із фашистською Німеччиною і Японією, Італія в 1940 р. вступила в Другу світову війну, що закінчилась у 1945 р. У 1946 р. Італія стала республікою.

Туризм

Італія — країна із найдовшою береговою лінією в Європі, з багатокілометровими пляжами і з тисячами великих і малих курортних міст. Три найцінніші перлини в цьому різномаїтті — це Рим, Флоренція і Венеція. Пам'ять про ці прекрасні міста надовго залишиться в душі тих, кому пощастило відвідати їх.

Рим. У період розквіту Римської імперії, що почався в VI ст., місто збагатилося чудовими шедеврами всіх видів мистецтва: все-світньо відомий Пантеон — античний храм, зведений у 27 р. до н. е.; Колізей, побудований у 80 р. н. е.; кілька Тріумфальних арок на честь римських імператорів і полководців; Римський форум і Імператорський форум; лазні Каракалла (217 р.); катакомби, в яких рятувалися від переслідувань перші християни; форт Капель-Сант-Анжело, зведений спочатку як мавзолей імператора Адріана, а в середньовіччі перебудований під фортецю; базиліка св. Іоанна Латеранського (IV ст., перебудована в XVII—XVIII ст.); базиліка св. Павла (IV ст.); базиліка св. Петра (V ст.), в середині якої

є мармурова скульптура Мойсея роботи Мікеланджело; П'яцца Навона з трьома фонтанами: один роботи Джанлоренцо Берніні, у фонтан Треві в стилі бароко туристи звичайно кидають монетки; церква Триніта-дей-Монті (XV ст.). Рим славиться великою кількістю різних музеїв і галерей: Капітолійський музей, Національний музей Вілла Джулія (колекція предметів етруського і римського мистецтва), галерея Боргезе (живопис і скульптура), Національний римський музей (давньогрецька і давньоримська скульптура), кілька середньовічних палаців, у яких також розміщені музеї і галереї.

Флоренція. Якщо від візиту в Рим залишається враження величчя цього міста, то Флоренція вражає приїжджих своєю добірністю і красою. Флоренція ніколи не була столицею імперії чи релігійним центром, але славиться людським генієм. Саме тут народилися знамениті художники, що принесли славу не тільки Флоренції, але також збагатили Італію. Саме тут імениті купці і банкіри склали величезні капітали, їхні контори і банки одержали поширення по всій Європі. Саме тут з'явилися зачатки Гуманізму і Відродження, що дали новий імпульс розвитку літератури і мистецтва, творили талановиті і натхненні художники. У незліченних крамницях митецькі ремісники продовжують традиції майстерності своїх знаменитих предків.

У Флоренції — собор Санта-Марія-дель-Фьоре (1296—1461) у готичному стилі, прикрашений червоним, зеленим і білим мармуром; дзвіниця XIV ст.; баптистерія Сан-Джованні (XI—XV ст.), відома позолоченими бронзовими дверима, східні двері, прикрашені скульптурними сценами зі Старого Завіту, називається «Райські Врата»; Національний музей, у якому є колекція скульптур роботи Донателло; фонтан Нептуна (1576); палаццо Веккіо (1299—1314); Галерея Уфіцці — одна з найбільших колекцій італійських майстрів; галерея Пітті з роботами Рафаеля, Перуджіно, Тиціана, Тінторетто; гробниця родини Медичі з мармуровим барельєфом роботи Мікеланджело; палац Медичі-Рикардій (XV ст.), у якому розміщений музей Медичі; монастир Сан-Маріно, у музеї якого є роботи Фра Анжеліко і Фра Бартоломео, у ньому ж келія філософа Савонаролі; галерея Академії образотворчих мистецтв, де зберігається відома скульптура роботи Мікеланджело — Давид; Археологічний музей; францисканська церква Санта-Гроче (XIII—XIV ст.), розписана Джотто, її називають Пантеон Флоренції, тому що в ній поховані Мікеланджело Буонаротті, філософ і політичний діяч Ніколо Маккіавеллі, композитор Россіні.

Венеція з її унікальними пам'ятниками вже впродовж багатьох століть вважається визнаною «королевою» Адріатики. Місто виникло і розвивалося під заступництвом Візантії доти, поки його могутність не стала настільки сильною, що воно перетворилося в небезпечного супротивника для самої Візантії. У zenіті свого розквіту Венеція мала колонії і торгові бази уздовж усього узбережжя Далмації, на Пелопонеських та Іонічних островах, на островах Циклади, Кандія і Саламін, а також у Центральній Європі.

Художній вигляд Венеції сформувався під впливом країн Близького Сходу. Собор Сан Марко побудований у венеціансько-візантійському стилі. У готиці венеціанських палаців вгадуються елементи мавританської архітектури. Місто унікальне не тільки своєю історією, архітектурою, мистецтвом, але також і способом життя з його «плавучими» ринками, традиційними гондолами, що слугують не тільки розвагою для туристів, — з їх допомогою відзначаються найважливіші етапи в житті кожного венеціанця: отож, весільний кортеж обов'язково рухається по каналах на гондолах.

У Венеції (розміщена на 122 островах, між якими 170 каналів) — 400 мостів, найвідомішим серед них є «Міст подихів», по якому злочинці йшли після суду Дожів; собор св. Марка (828 р.); палац венеціанських дожів; гранітні колони, зведені в 1180 р., на одній з яких зображений крилатий лев св. Марка (заступника Венеції), на другій — св. Теодор на крокодилі; кілька художніх музеїв.

Мілан. Універсальне місто Мілан — це звичайно і місто мистецтв. Продовжуючи традиції, творили в Мілані класики оперної музики Джузеппе Верді, місто пишається Ла Скалою — найбільшою оперною сценою світу. З іншого боку, особливий архітектурний вигляд Мілану робить екскурсію по ньому — незабутньою. Центром Мілану є площа Дуомо, на якій розміщується відразу кілька архітектурних пам'яток: Собор Дуомо, пам'ятник і галерея Вітторіо Еммануелю. Галерея Вітторіо Еммануеля починається на площі тріумфальною аркою і тягнеться всередину скляною вулицею. Сьогодні ця галерея є центром культурного життя міста: тут є знамениті книгарні, відомі кафе і ресторани. А в глибині, під центральним куполом галереї ви зможете знайти мозаїчного бика. Собор Дуомо (Piazza Duomo) — визначна пам'ятка Мілану. Будівництво собору розпочате в 1386 р., а закінчено лише у 1813 р. Внаслідок цього цей собор є одним із найбільших у світі готичних соборів. Праворуч від собору є жовтий будинок королівського палацу, що до 1138 р. був будинком міського керуван-

ня, потім герцогським палацом Вісконті. Палац був сильно зруйнований у 1943 р., але відновлений і тепер тут є державний музей сучасного мистецтва і музей собору Дуомо.

Міланська базиліка Санта Марія делла Граціє (XV ст.) примітна своїм куполом роботи Донато Браманте. А перед церквою є знаменита трапезна з прославленою фрескою Леонардо да Вінчі «Тасмна вечеря».

У інших частинах міста є не менш цікаві місця:

- Церква св. Маурісіо монастиря Маджоре (Corso Magenta).
- Церква св. Амброджіо збудована в IV ст., її перебудовували в IX—XI ст. і в даний час є прекрасним зразком ломбардського романського стилю.
- Церква св. Марії — чудовий ансамбль XV ст. із великим куполом роботи Донато Браманте (1492).
- Церква св. Лоренцо (Corso de Porta Ticinese). Ранньохристиянська церква, яку перебудовували кілька разів. Зберегла мозаїки IV ст. Перед нею зберігся портик з 16 римських колон.
- Церква св. Еусторджіо. Романська церква. В одному з нефів є капела Портнарі — шедевр епохи Відродження (XV ст.) із Фресками В. Фоппа (1468).

Неаполь. Перлиною півдня Італії є Неаполь, розміщений у мальовничому місці на березі Неаполітанської затоки. Місто славиться найрізноманітнішими мовами і культурами, створивши свій неповторний «неаполітанський стиль». Неаполь — одне з найдавніших італійських міст. Воно було засноване греками-колоністами понад дві тисячі років тому. Саме греки дали місту його сьогоднішню назву: Неаполь у перекладі з грецького означає «нове місто». Неаполь багатий архітектурними пам'ятками, однак головна визначна пам'ятка регіону, в якому розміщений Неаполь, є за містом. Це — розміщений порівняно недалеко вулкан Везувій. Археологічний музей Неаполя славиться багатою колекцією експонатів, що доводять життя давньоримських міст Помпеї і Геркуланум, потерпілих від виверження Везувію.

Чисте море, гірське повітря, безліч термальних джерел і найбагатша культура, залучають у Неаполь безліч туристів, але саме місто вважається дуже перенаселеним й одним із найурбанізованих в Європі. У Неаполі збереглася безліч церков і музеїв: Королівський Палац (XVII ст.), капела св. Януарія (Сан Дженнаро, заступник міста) зі святими реліквіями, музей і галерея Камподімонте, Національний Музей ді Сан-Мартіно, галерея дей Джироламіні, музей Кіостро ді Санта Кьяра, історичні апартаменти Палаццо Реалі, театр Сан Карло й ін. Тут є і найбільший архео-

логічний музей Європи — Національний археологічний музей, який славиться унікальною колекцією експонатів, що розказують про життя давньоримських міст Помпеї і Геркуланум, знищених виверженням Везувію. Поруч із Неаполем розміщені: найбільший у Європі оптовий торговий центр «Сіс Нола», курортні острови Капрі, Вентотен та Іск'я, а також дитячий оздоровчий комплекс Кастро Болето і популярний курорт Сорренто. До природних чудес цього району можна віднести гроти ді Пертоза, 70 км від Салерно, яким понад 35 млн років.

Термальні курорти

У Ломбардії і Венето, недалеко від Мілану і Верони, є приальпійські озера, що утворилися в долинах, прокладених льодовиками — озера Гарда, Комо, Маджоре.

Озеро Лаго-Маджоре. Від холодних вітрів озеро надійно захищене горами, тому його термальні курорти вважаються найкращими в Італії. Стародавні палаци і замки, сучасні готелі і курорти розміщені в мальовничих куточках недоторканої природи і гармонійно сполучаються з навколишнім пейзажем. Прибережні містечка Черноббіо і Белладжо на озері Комо (довжина 50 км, максимальна ширина 4,4 км) знамениті віллами аристократії XVIII ст. Міста на південних берегах озера зачаровують красивими пейзажами і величними соборами. Стреза на озері Маджоре (довжина 65 км, максимальна ширина 4,5 км) — чарівне містечко з набережною, уздовж якої тягнуться струнки ряди пальм і сади з віллами і готелями в стилі бароко. Острови Белла і Мадре приваблюють туристів своїм палацом XVII ст. і чудовим ботанічним садом.

Озеро Гарда — найбільше озеро Італії є в трьох провінціях: Ломбардії, Венето і Трентіно. Найвідоміші курортні міста — Сирміоне (центр термальних вод і Гарделенд), Лацизе, Бардоліно, Сало Дезенцано, Ріва дель Гарда (місце проведення міжнародних змагань із серфінгу). Відмінно розвинута мережа поромів дозволяє подорожувати озером у будь-який час року. Любителі екскурсій можуть відвідати Мілан, Верону, Венецію, Мантую і Тренто.

Озеро Комо, зване також озеро Ларіо, поділяється практично на рівні частини — рукави Комо, Коліко і Лекко. Околиці термального курорту відомі мальовничими селами в середньовічному стилі, віллами, замками і вежами. Романтичне озеро Маджоре розмістилося на границі Італії і Швейцарії. Це дивне за своєю красою місце. Тут завжди тепло і сонячно.

Гірськолижні курорти

Характерна риса гірськолижних курортів Італії — об'єднання декількох зон катання в одну велику гірськолижну зону за допомогою єдиної системи витягів. Це дуже зручно для туристів, але часто зовсім спантеличує, бо тяжко знайти межі курортів. Найпрестижніші курорти країни зосереджені в Доломітових Альпах. Гірська країна Доломіти Супер-Скі з курортами Валь Гардена, Валь ді Фасса, Альта Бадія, Арабба, Кортіна д'Ампеццо, Кронплац, Альта Пустерія, Валь ді Фьемме, Сан Мартіно ді Кастроцца, Валле Ізарко, Тре Валлі і Чіветта — це 1180 км трас і 464 витяги. На захід від Тренто розміщена зона Доломіти ді Brenta — Мадонна де Кампільо, Пінзоло, Валь де Соле, Пассо Тонале і Монте Бондоне — 260 км трас і 103 витяги.

ЛАТВІЯ

Офіційна назва — Латвійська Республіка. Столиця — Рига. Час рівний київському. Офіційна мова — латишська. Національна валюта — лат. Територія — 64,5 тис. км². Населення — 2,5 млн осіб (латиші, росіяни, білоруси, українці). Основні релігії: протестантство, католицизм, православ'я. Найбільші міста, тис. осіб: Рига — 800, Даугав-пілс — 118, Ліепая — 98, Елгава — 71, Юрмала — 59, Вентспілс — 47.

Географічне положення

Латвія розміщена на березі Балтійського моря і межує з Литвою на півдні, Естонією на півночі, Росією на сході і Білорусією на південному сході. Внутрішні області країни горбкуваті, з густими лісами, понад 3000 озер і 12 000 рік. Клімат у Латвії помірний із невеликими коливаннями температури.

Державний устрій

За формою правління Латвія — демократична республіка. Виборчі права мають 1,8 млн її жителів, а 480 тисяч мають статус «негромадян» і не можуть брати участі у виборах. Главою держави є — прем'єр-міністр, звичайно, лідер парламентської фракції, що перемогла на виборах. Президента Латвії обирає парламент на чотири роки, здійснює представницькі функції, хоча може за-

блокувати прийняття визначних рішень. Латвія розділена на чотири історичних регіони: Відземе, Курземе, Латгале і Земгале.

Історичні факти

До кінця XII ст. територія нинішньої Латвії була заселена племенами древніх балтів: курши, сели, земгали ще не мали своєї державності, займалися сільським господарством і були язичниками. Наприкінці XII ст. німецькі хрестоносці захоплюють ці землі і на території нинішньої Латвії й Естонії утворюють конфедерацію феодальних держав — Лівонію. На початку XIII ст. Ригу, Цесіс, Лімбажі, Кокнес і Валмієру прийняли в об'єднання північно-німецьких торгових міст — «Ганзейський союз», що сприяло бурхливому розвитку цього регіону. Рига стає важливим торговим пунктом між заходом і сходом. У 1558 р. Росія, Польсько-Литовське князівство і Швеція почали війну за володіння цими територіями, яка закінчилася в 1583 р. розділом Лівонії між Польсько-Литовським князівством і Швецією. Унаслідок поразки в Північній війні Швеції, Латвія переходить до Російської імперії (1710—1917). З кінця XIX ст., у Латвії посилюється національна самосвідомість, виникають зачатки національного руху, що приводить до повного відокремлення від СРСР в 1990 р.

Туризм

Рига. Екскурсія містом починається з Ризького замку, який збудований у 1330 р. Його неодноразово перебудовували різні власники. Зараз замок — резиденція президента Латвії. Над ним завжди майорить прапор Латвійської республіки, а в ті дні, коли Президент є в країні, і прапор Президента. Крім того, у замку є кілька музеїв: Закордонного мистецтва, Історії Латвії, літератури, театру і музики.

Наступним об'єктом, який варто відвідати, є *Етнографічний музей*. Музей заснований у 1924 р., з метою запам'ятати і відтворити уклад життя латишів у XVI—XIX ст. Сюди з усіх країв Латвії були перевезені й встановлені під відкритим небом дійсні житлові і господарські будівлі селян, рибалок і ремісників, а також корчма і вітряний млин. У виставковому залі — виставки прикладного мистецтва. Улітку проводяться концерти органної і фольклорної музики, ярмарки народного прикладного мистецтва. Тут можна придбати оригінальні сувеніри з дерева, шкіри, янтарю, плетені вироби.

«Три брати» — три будинки по вулиці Маза Пілс (Мала Замкова). Зразок житлової архітектури середньовічної Риги. Найстарший із «братів» крайній правий у ряді, якщо стояти до будинків обличчям, був побудований наприкінці XV ст.

Домський собор. Будівництво Домського собору і монастиря почали в 1211 р. і продовжували багато століть. Остаточно барокові обриси 90-метрова вежа набула у 1766 р. У соборі міститься орган — один із найбільших у світі. Він був встановлений у 80-х роках XIX ст. Спеціальні мелодії для органа Домського собору писав Ференц Ліст.

Шведські ворота прорубані в ризькій фортечній стіні в 1689 р. За легендою будинок, де зараз є ворота, належав багатому ризькому купцю. Щоб не платити постійно податки при ввозі товарів у місто, він прорубав цей проїзд. Це єдині міські ворота Риги, що збереглися в первісному виді.

Порохова вежа. Єдина збережена вежа ризької фортечної стіни. Побудована в XIII ст., вона була найбільшою і до XVII ст. захищала головний сухопутний в'їзд у місто. Пороховою вона стала називатись із XVII ст., коли в ній почали зберігати порох. Зараз тут розміщений Військовий музей.

Будинок котів. Будинок побудований у 1910 р. Згідно з легендами багатий купець, латиш за національністю, якого не хотіли приймати в Гільдію, де заправляли німці, побудував цей будинок і встановив на ньому котів, задом звернених до будинку Гільдії. Після тривалих судових розглядів, справи купця, начебто, були залагоджені, а коти повернені в більш дипломатичному напрямі.

Мала гільдія. Гільдії — союзи городян і об'єднання за родом занять, почали створюватися з 1221 р. Мала гільдія утворилася в XIII ст. Перший будинок був побудований у XIV ст. і його неодноразово перебудовували. Нинішній будинок побудований у 1864—1866 рр. і останній раз реставрований у 2000 р. Інтер'єр будинку багато оброблений: вікна прикрашені вітражами з цеховими гербами, портретами старшин ремесел і гільдії, настінним живописом із видами міста.

Пам'ятник Свободі — символ незалежної Латвії. З моменту здобуття незалежності почалися пошуки придатного художнього рішення, був організований збір пожертвувань. У 1931—1935 рр. монумент був споруджений, його автором є відомий латишський архітектор Карліс Залі. Статуя Свободи (скульптор Р. Мірсмеден) тримає в руках три зірочки — символи історичних областей Латвії: Курземе, Відземе, Латгале. У 2001 р. було проведено по-

вну реконструкцію пам'ятника, встановлено почесну варту, проводяться урочисті заходи.

Конвенту Сету. У XII ст. на цьому місці був замок Ордену Хрестоносців. Будинки, що примикали до нього, і двори одержали ім'я «дворик конвенту» за назвою типу забудови. Громадяни Риги, намагаючись звільнитися від влади Ордену наприкінці XIII ст., зруйнували замок і будівлі, що примикають до нього. В 1330 р. місто зазнало поразки, жителі змушені були побудувати новий замок на березі р. Даугави, а госпітальне подвір'я старого замку почало називатися Конвентом св. Духа. Тут з 1488 р. був заснований монастир терціаріїв. Сьогодні Конвенту Сету — це самостійний світ у центрі Старого міста, що охоплює готель, музей порцеляни, антикварні магазини і численні кафе. У дворик Конвенту ведуть усього чотири входи, що на ніч зачиняються.

Вежа Петра. Перша згадка про церкву св. Петра датується 1209 р. Це була головна церковна споруда середньовічної Риги. Тут діяла одна з найстаріших шкіл. Церква багаторазово горіла, її добудовували і перебудовували. Останній раз дерев'яна вежа згоріла від снаряду в 1941 р. У 1973 р. вона була відновлена, але стала вже не дерев'яна, а металева. У середньовіччі церква св. Петра була найвищим у Європі будинком дерев'яної конструкції, і донедавна — найвищим будинком у Ризі (123,25 м). На нижньому (57 м) і верхньому (71 м) рівнях вежі є оглядові майданчики, з яких відкривається чудесний вид на дахи Старого міста, центр Риги, ріку Даугаву. Церква св. Петра — лютеранська, по неділях тут проходять богослужіння. Шпиль вежі увінчаний Півнем, що символізує пильність і здатний уберегти від погані.

Будинок Чорноголових уперше згадується в 1334 р. Спочатку був місцем збору городян, згодом (у XV ст.) ризький мігістрат здає парадний зал Братерству Чорноголових, а з 1713 р. весь будинок переходить у їхню власність. Братерство Чорноголових — об'єднання молодих неодружених іноземних купців. Як заступника вони обрали собі св. Маврикія. Чорноголові використовували будинок для представницьких цілей і зберігання товарів. У будинку існував підземний хід, що вів до ріки Даугава, до їхньої власної пристані. На площі перед Будинком Чорноголових є статуя Роланда — символ судової влади, волі і незалежності середньовічного міста, а також охорони торгівлі. Зараз у будинку Чорноголових знаходиться музей і концертний зал.

Центральний ринок м. Риги — найбільший ринок у Європі. Він складається з чотирьох головних павільйонів (м'ясний, рибний, овочевий, молочний). Продуктами на березі Даугави торгу-

вали починаючи з 1571 р., а в 1863 р. тут було збудовано торгові ряди. Сучасна споруда ринку збудована у 1930 р. Для його будівництва було використано конструкції ангарів для дирижаблів, залишені німцями після Першої світової війни. Ринок Риги вражає своїми розмірами, запахами, чистотою і здачею до сантіма.

Цесіс — невелике містечко, розташоване в центрі історичної області Відземе, за 90 км від Риги. Засноване на початку XIII ст. Головним туристичним об'єктом є замок Лівонського ордену (1207), який зазнав незначних руйнувань під час Північної Війни (1700—1721 рр.). На даний час він є найкраще збереженою фортифікаційною спорудою XIII ст., поєднує в собі елементи готики, класицизму і бароко. З найдавніших споруд варто виділити також церкву св. Іоанна (XIII ст.). В Новому замку (XVIII ст.) розміщено історичний музей і музей мистецтв. Старе місто Цесіса складається із декількох вузеньких вулиць, які зберігають середньовічне планування, а також вкриті бруківкою. З 2001 року кожного літа в місті проводять Балтійський фестиваль середньовіччя.

Елгава — містечко, яке розміщене на берегах р. Ліелупе за 40 км від Риги. Дата заснування міста вважається 1265 р., коли був збудований замок Лівонського ордену. Перша назва міста — Мітава, збереглася до 1917 р. Головний туристичний об'єкт — Елгавський палац, який збудований за проектом Ф. Б. Растреллі в стилі бароко. Будівництво тривало в два етапи: з 1738—1740 рр. і з 1763—1772 рр. завершував будівництво С. Йенсен, який надав споруді деякі риси класицизму. На даний час у палаці знаходиться Латвійська сільськогосподарська академія, а також виставка експонатів часів Курляндського герцогства.

Вентспілс. За останні п'ять років Вентспілс став одним із найпопулярніших туристичних центрів Латвії. Будучи великим портом, місто активно вкладає доходи від нафтового транзиту в розвиток туристичної інфраструктури.

Замок лівонського ордену (XIII—XIV ст.). Цілком відновлена пам'ятка старовини, звідки бере початок місто. У ньому розміщений історичний музей, оснащений за сучасною технікою. «*Пляж блакитного прапора*» — добре обладнаний пляж, відповідає стандартам ЄС. Звідси можна прогулятися до південного молу, що виступає в море на 1 км, де розміщений діючий маяк (1814), світло якого можна бачити на відстані 23 км. У приморському парку розміщений етнографічний музей під відкритим небом, де є зразки рибальських шхун, якорів, млин і багато чого іншого. У парку прокладена вузькоколійна дорога, якою курсує справжній потяг «Зозуля» зразка 1916 р. *Дитяче містечко* з різ-

номанітними сучасними атракціонами. Всі атракціони розбиті на групи за віком (є свої мотузкові сходи і для п'ятилітніх і для десятилітніх), кожна група присвячена певному місту світу, які можна відшукати на глобусі висотою 1,5 метра, що стоїть біля входу. *Відкритий аквапарк* із гірками, саунами, джакузі, кафе. Температура води в басейнах завжди +23°C. В олімпійському центрі Вентспілса створено скейтпарк, ковзанку, басейн і багато чого іншого.

Лієпая — третє за величиною місто Латвії, розміщене на узбережжі Балтійського моря. Населення — 87 тис. осіб. Перша письмова згадка про Лієпаю датується 1253 р. У травні 2003 р. місто відзначило своє 750-річчя. Лієпая знаходиться на відстані 200 км від Риги, і всього за 50 км від кордону з Литвою. *Православний собор св. Миколая* — перлина Лієпаї. Побудований у 1900—1903 рр. на території військового порту. Перший камінь у його фундамент заклав Цар Микола II. На даний час собор поступово відновлюють на кошти парафіян, тут регулярно проходять служби. *Пішохідна вулиця Тіргоню (купецька)*, де розміщені популярні кафе і магазини. *Церква св. Анни*, найдревніша в Лієпаї, збудована в 1508 р.

Особливість Лієпаї в тому, що з початку ХХ ст. тут знаходився великий військово-морський порт, форпост Російської Імперії на Балтійському морі. Військове містечко, що зараз вважається частиною міста, тривалий час, аж до відновлення незалежності Латвії, було закритою самостійною зоною. Після виходу радянської армії містечко спорожніло, і зараз колишню військову інфраструктуру використовують для туристичних цілей. На місці фортів, збережених із царських часів, відбуваються бої в пейнтбол. У гарнізонній в'язниці порту розігрується театралізоване дійство «За ґратами», у стилі екстрим — ви у в'язниці: допит, медичний огляд, повернення у тюремну камеру. При бажанні, за додаткову плату, у камері можна залишитися до ранку.

Санаторне лікування

Юрмала — найбільший курорт у Прибалтиці, розміщений за 20 км від Риги, на березі Ризької затоки. Унікальний, золотавий оксамитовий пляж простягається на 32 км. Пляжі в Юрмалі відповідають найвищим європейським стандартам чистоти. Неповторність Юрмалі додає неглибоке море, в якому можна не тільки плавати, але і гуляти, стояти, сидіти і лежати, а також високі сосни, що облямовують пляж, соснове повітря і затишні дюни.

Юрмала — місто-парк, забудований двоповерховими маєтками оригінальної архітектури, дерев'яного зодчества і сучасних котеджів. У Юрмалі знаходяться унікальні мінеральні джерела і лікувальні грязі. Санаторії і пансіонати Юрмали мають давній досвід лікування багатьох захворювань, і пропонують оздоровчі процедури за прийнятними цінами. У місті розвинута інфраструктура відпочинку і розваг: кафе, ресторани, тенісні корти, ігрові зали. У концертному залі «Дзинтарі» усе літо проходять концерти зірок світової величини, фестивалі «Нова Хвиля», «КВН», «Юрмаліна».

Белорусія — санаторій, розміщений на березі моря, в центрі Юрмали. Пропонується затишне і комфортабельне розміщення в 11-поверховому житловому комплексі, а також у двоповерховому спальному корпусі. Новітні лікувальні, діагностичні та реабілітаційні технології, оздоровчі програми, стоматологія, програми корекції фігури й естетики тіла. До послуг гостей: басейн, сауна, інфрачервона і турецька лазні, різноманітні процедури: перлові, вихрові ванни, ванни з різними лікувальними екстрактами і багато іншого.

Буришиновий берег. Санаторій знаходиться на березі моря, від аеропорту Риги — 37 км і 45 км від залізничного вокзалу (трансфер на замовлення). Спальний корпус розрахований на 105 номерів. Лікувальний корпус із водо-грязелікарнею розміщений на охоронюваній території площею 19 га серед величезних сосен і мальовничих піщаних дюн, покритих м'яким зеленим килимом з моху. Основний профіль — лікування захворювань серцево-судинної системи й опорно-рухового апарату. Медичні послуги охоплюють сірководневі і перлові ванни, грязьові аплікації, фізіотерапію, магніто-лазерну терапію, масаж класичний, підводний і антицелюлітний. До послуг гостей 20-ти метровий басейн, сауна, відкриті тенісні корти, волейбольний майданчик.

ЛИТВА

Офіційна назва — Литовська Республіка. Територія 65,2 тис. км². Населення 3,6 млн осіб. Час рівний київському. Національний склад: литовці (понад 80 %), росіяни (8,7 %), поляки (7 %). Офіційна мова — литовська. Найбільші міста, тис. осіб: Вільнюс — 578, Каунас — 414, Клайпеда — 203, Шауляй — 147. Грошова одиниця — литовський літ, з 1 лютого 2002 р. літ прив'язаний до євро.

Географічне положення

Розміщена в Східній Європі, на східному узбережжі Балтійського моря. Межує з Польщею і Білорусією на півдні й південному сході, з Росією — на сході й південному заході, з Латвією — на півночі. Територія країни є невисокою горбкуватою рівниною, що поступово піднімається від низинних берегів Балтійського моря і Середньо-Литовської низовини до невисокої Балтійської гряди (Аукштайтська і Дзукська височини) на сході. Найвища точка країни — пагорб Юозапінє (294 м над р. м.). Характерною рисою ландшафту країни є залишки древніх льодовикових моренних валів, а також піщані дюни на узбережжі та південному сході. Найбільше озеро Дрісвяті, площа дзеркала становить 45 км², найглибше — Таурагне (глибина 60,5 м), використовуються для купання, човнових прогулянок і яхтінгу.

Державний устрій

Форма правління — парламентська республіка, форма устрою — унітарна держава. Країна складається з 44 районів. Законодавча влада належить однопалатному парламенту (Сейм), термін повноважень — чотири роки.

Історичні факти

Наприкінці XII ст. на території Литви і частини Білорусії утворилося Велике князівство Литовське. Перший відомий правитель Великого князівства Литовського Міндовг (1238—1263). У XIII—XIV ст. територія Великого князівства Литовського досягла берегів Чорного моря. Литовські князі вели боротьбу з Тевтонським орденом, що був розбитий у 1410 р. у Грюнвальдській битві об'єднаними військами Литви і Польщі. У 1386 р. великий князь литовський Ягайло був коронований королем польським, а в 1387 р. офіційно хрестив Литву. За час правління Витовта (1392—1430) Литва досягла вершини своєї могутності. У 1569 р. була укладена унія в Любліні, згідно з якою Литвою і Польщею правив король, якого спільно обирали, державні справи вирішували в загальному Сеймі. У XVI—XVIII ст. Велике князівство Литовське втрачало литовський національний характер, прогресувала польська культура. Після Північної війни (XVIII) Польсько-Литовська держава занепадала, потрапивши під протекторат Росії. У Першу світову війну (1915) Литва була окупована Ні-

меччиною, незалежність проголошено в 1918 р.; окупована СРСР у 1940 р.; захоплена Німеччиною в 1941—1944 рр. Незалежність визнана у вересні 1991 р. До складу ООН і ОБСЄ ввійшла у 1992 р. До складу НАТО — у 2002 р., до Європейської Спільноти — у 2004 р.

Туризм

Вільнюс (Вільно, Вільна) є найбільшим містом Литви, як столиця згадується з 1323 р. Старе місто Вільнюса — одне з найбільших у Європі (360 га) і головна пам'ятка країни (з 1994 внесене у список Світової культурної спадщини ЮНЕСКО). Головні пам'ятки столиці: залишки Верхнього замку (XIV—XV ст.), старий арсенал (XVI ст.), площа Гядимінаса (Гедиміна, початок XIX ст.) зі статуєю засновника міста — Великого князя Гедиміна (1316—1341); символ міста — вежа Гядимінаса з оглядовим майданчиком, новий арсенал (XVIII ст.), Кафедральна площа, залишки міської стіни (XVI ст.) з воротами Аушрос (Мединінкські ворота), Артилерійський бастион (1640), ансамбль університету (XVI—XIX ст.), дзвіниця костюлу св. Іоанна, що входить в університетський комплекс (найвища вежа Старого міста — 68 м), міська Ратуша (1786—1799), палац єпископа (1825—1832), Вяркяйський палац і Кафедральний собор у підніжжі гори Гедиміна (1251) з могилами Великих князів литовських і мощами заступника Литви — святого Казимира, 52-х метрова дзвіниця Кафедрального собору (XIII—XVII ст.), Президентський палац (1387), вулиця Пилес (Замкова), замок Раудондваріс та ін. Церкви і костюли — візитна картка Вільнюса. Найцікавішими є: готична церква Мікалоянус (костюл св. Михайла, XIV ст.), церква і монастир бернардинів (XVI ст.), церква св. Анни (XV—XVI ст.), церква Миколая (XVI—XVII ст.), церква Святого Духа (єдина барокова православна церква в Литві, 1624—1638), костюл св. Петра і Павла, П'ятницька церква (перша християнська кам'яна будівля столиці, 1345), костюл св. Юргіса (1506), костюл св. Варфоломія (1824), ансамбль костюлу св. Ігнатаса (XVII ст.), костюл Пресвятої Діви Марії (XV—XVIII ст.), бароковий костюл св. Казимира (перший у Литві костюл у стилі бароко, 1604—1618) та ін.

Вільнюс також вважається одним із найбільших виставкових і музейних центрів Європи. Для аматорів музики будуть цікаві: Національна філармонія, Палац конгресу, Зал музичної академії, Палац працівників мистецтва, Палац концертів і спорту, в яких ре-

гулярно проводять музичні заходи. У місті є декілька театрів: Театр опери і балету, Молодіжний театр, Національний театр драми, Російський драматичний театр, Ляльковий театр «Леле», Театр Старого міста, Малий театр, Театр «Вайділос» та ін.

Тракай — давня столиця Литви, цікавий острівним замком, що вважався однією із неприступних фортець у Східній Європі, тривалий час був резиденцією великих литовських князів. Зараз у ньому розміщений Тракайський історичний музей. Об'єкти туризму: руїни Півострівного замку і домініканського монастиря, палац Узутракіс із парком у французькому стилі, караїмські релігійні споруди, унікальний льодовиковий ландшафт зі десятками озер навколо міста. Окрема гордість міста — Національний історико-культурний парк Тракай, загальна площа якого становить 8,2 тис. га. На території парку розміщено два заповідники і десять культурних, ландшафтних і природних пам'яток, а також понад 50 стародавніх будинків, безліч археологічних і архітектурних пам'яток.

Каунас — друге за величиною місто Литви, відоме середньовічною архітектурою, дзюновими концертами, музеями. В місті варто відвідати: Каунаський замок (XIII—XVII ст.), романський кафедральний собор Петра і Павла (XV—XVII ст.), церква Вітаутаса (1400), костюл Воскресіння Господнього (1932), Православний собор Благовіщення, костюл св. Франциска і монастир єзуїтів (1666—1725), собор св. Архангела Михаїла (1891—1893), костюли св. Трійці, св. Миколая (XIV ст.), домініканський монастир, міську Ратушу (1542), ренесансний палац князів Масальських (XVII ст.), бароковий монастир камальдолійців (1664—1712), православні церкви в неовізантійському стилі в новій частині міста. В Каунасі, та його околицях є величезна кількість музеїв: народного побуту (за 22 км на схід Каунаса), авіації Литви, парк Будинку президентів, кераміки, народної музики, литовської музики, медицини і фармацевтики, пошти, телекомунікацій та інформатики, депортацій і литовського національного відродження та ін.

Шуляй. Історичну частину міста було знищено під час Другої світової війни. Місто відоме музеями: Аушра, Будинок Венскалусків, музей велосипедів, Фотомузей, палац Х. Френкеля, Будинок Йовараса, музей радіо і телебачення, музей кішок, Пожежно-технічний музей, музей історії Шауляйського університету, музей історії залізниці, музей історії водопостачання і каналізації та ін. За 11 км від міста є відоме Гора Хрестів — місце паломництва католиків. Перші хрести було поставлено у 1863 р. у пам'ять про загиблих повстанців, які виступили проти Російської імперії.

Клайпеда — великий незамерзаючий морський порт на березі Куршської затоки, одне з найдавніших міст у Литві, засноване у 1252 р., як замок Мемельбург. Після Другої світової війни збереглися залишки замку на Куршській косі, численні театри і галереї (XVII—XVIII ст.), квартали старих кам'яних складів (XVIII—XIX ст.), будинок магістрату (1770) і театру (1870). В місті варто відвідати Музичний і Драматичний театри, музей ковальських виробів з унікальними залізними хрестами зі старого цвинтаря міста, Краєзнавчий музей, Картинну галерею, Скульптурний парк «Мазвідас», музей історії Малої Литви, Литовський Морський музей, а також акваріум у будинку старого форту і дельфінарій.

Курорти почали активно розвиватися з першої половини XIX ст. На Куршській косі розміщено один із найкращих курортних районів країни — *Нерінгу*, утворений у 1961 р. унаслідок об'єднання курортних селищ Ніда, Юодкранте, Прейла і Пярвалка. На курорті варто відвідати будинок Томаса Манна, етнографічний музей, морський музей, музеї рибалки і природи в Смілтині, бурштинові галереї й унікальні збірки дерев'яних скульптур «Відьмова гора». З історією Куршської коси можна ознайомитися в Нерінгському історичному музеї, в якому є дві експозиції: етнографічна садиба рибалки й експозиція ремесел та промислів жителів Куршської коси. За поселенням Юодкранте піднімаються «Мертві дюни», висота яких досягає 30 — 40 м.

Паланга — це кліматичний, бальнеологічний і грязьовий курорт у західній частині Литви, розміщений на березі Балтійського моря, за 25 км від Клайпеди. Курортна площа — 7393 га. Довжина піщаного пляжу обмеженого сосновим бором понад 10 км. У писемних документах селище Паланга вперше згадується в 1253 р. У середньовіччі місто було важливим торговим центром. У першій половині XIX ст. містечко здобуває популярність як приморське дачне місце. У другій половині XIX ст. власник Палангського маєтку граф Юозапас Тишкявічюс побудував кілька дачних комплексів, заснував літній театр, проклав у лісі прогулянкові маршрути, на морському узбережжі побудував кабінки для купання, а також купальні з мармуровими ваннами і теплою водою. Головні лікувальні чинники курорту: цілюще морське повітря, морські купання, хлоридна натрієво-кальцієва вода, яку використовують для ванн, прекрасні торф'яні грязі, дендропарк. Нині на курорті працюють шість санаторіїв і реабілітаційних центрів, будинок відпочинку, пансіонати і готелі. Курорт приваблює не тільки литовців, але й туристів із Німеччини, Польщі, Швеції, Данії, Росії й інших країн. На курорті безліч різноманіт-

них кафе, ресторанчиків і таверн, кожне кафе намагається залучити відвідувачів кулінарними шедеврами чи самобутніми інтер'єрами. Недалеко від Паланги, поруч із селом Жибінінкай, розміщений національний ресторан-броварня «Пас Юозапа», де варять власне оригінальне пиво трьох сортів і створений цілий комплекс розваг.

Друскінінкай — невеликий затишний курорт на півдні країни, за 130 км від Вільнюса, відомий унікальними мінеральними джерелами (хлоридна група натрію і кальцію) і лікувальними грязями, які аналогічні за лікувальними властивостями знаменитих карловарських. Село Друскінінкай і його мінеральні води згадуються в історичних документах XVI ст. Пастухи помітили, що вода місцевих джерел унікальна — зменшує втому, лікує рани, шкірні висипки і т. д. В другій половині XVIII ст. чутки про ці мінеральні води досягли Вільнюса і Варшави. Король Литви і Польщі тих часів Станіславас Аугустас видав декрет (1794), згідно з яким Друскінінкай був оголошений курортним місцем. Проте курортом він став після того, як професор Вільнюського університету І. Фонберг дослідив джерела і запропонував царському уряду заснувати тут курорт (1837). У радянський період Друскінінкай перетворився в головний курорт Литви. На курорті варто відвідати музей знаменитого художника і композитора М. К. Чюрленіса і Друскінінкайський парк Грюто. Сюди на лікування щорічно приїжджає понад 100 тис. осіб. На курорті діють вісім здравниць, що одночасно можуть прийняти понад чотири тисячі відпочиваючих. У центрі курортної зони є готель Друскінінкай.

Біртонас — розміщений у південній частині країни, на відстані 90 км від Вільнюса і 40 км від Каунаса, з давніх часів славиться цілющими водами і прекрасною природою. З усіх боків курорт омиває ріка Нямунас, русло якої утворює унікальні петлі. Займана курортом площа — 1280 га, кількість жителів — 4,1 тис. Щорічно тут лікується 15 тис. осіб. Курорт відомий також природним парком: насадженнями туї, ялинки, алеями каштанів, лип і кленів. У історичних джерелах Біртонас уперше згадують у XIV ст., з XV ст. тут містився мисливський маєток і місце відпочинку Великих князів литовських. У першій половині XIX ст. Біртонську мінеральну воду почали використовувати для лікування, нині є 13 джерел мінеральних вод. Головні лікувальні чинники: хлоридно-натрієві і магнієво-кальцієво-натрієві води питного призначення, подані місцевими мінеральними джерелами «Вітаутас» і «Біруте», торф'яні грязі й природно-кліматичні умови. На курорті працюють два санаторії.

МОНАКО

Офіційна назва — Князівство Монако. Столиця: Монако. Населення — 32 тис. осіб, площа — 1,95 км². Державна мова: французька. Головні міста: Монако, Монте-Карло, Ла-Кондамін. Релігійна належність: римо-католики (90 %), протестанти (6 %). Час відстає від київського на 2 год. Грошова одиниця: євро.

Географічне положення

Князівство Монако — одне із найменших держав світу — знаходиться в Південній Європі, на кордоні Франції та Італії. На півдні країна омивається Середземним морем, на півночі — оточена територією Франції. Оподи випадають восени, від зимового холоду князівство захищене гірським масивом Приморських Альп. Берегова лінія 5,16 км.

Історичні факти

З X ст. до н.е. на території Монако існувало фінікійське укріплення. У II ст. ця територія входила до складу Римської імперії. Історія Монако — значною мірою історія родини Грімальді, що є власником цих земель понад сім століть, у 1997 р. відзначалося її 700-річчя. У 1918 р. між Монако і Францією був укладений договір, згідно з яким після повного зникнення династії Грімальді Монако стане автономною областю Франції. Колись Монако було найбільш бідною державою Європи. Однак усе змінилося з тих пір, як у 1863 р. було відкрито казино «Монте-Карло», що стало незабаром відомим у всьому світі та навколо якого виросло відоме місто. У Першій світовій війні Монако зберігало нейтралітет. В 1918 р. підписано договір із Францією, Французька республіка визнавала і гарантувала незалежність, суверенітет і територіальну цілісність Князівства. В 1993 р. країна стала членом ООН. Новий договір між Францією і Монако укладено в жовтні 2002 р.

Державний устрій

Спадкоємна конституційна монархія (князівство). Законодавчий орган — Національна рада, яка складається з 24 членів, що вибираються на 5 років. Тільки власна етнічна група — монегаски, яких 16 відсотків від загальної кількості жителів, володіють

правом обиратися в парламент, що підкреслює традиційність і спадковість суспільного устрою Монако. Адміністративна одиниця — округ.

Туризм

Сьогодні Монако — один із кращих і найфешенебельніших курортів Європи. У Монако сотні ресторанів, дискотек і нічних клубів, казино і барів. Найпопулярніші заклади Монако: ресторан Луї XV, Ла-Бель-Епок, Ла-кабаре-де-казино, Ля-Куполь, Тіффані, Чайна-Таун. П'ята частина території Монако зайнята садами і парками. Тут ростуть: інжир і гранат, мигдаль і хурма, лимони й апельсини. Туристи приїжджають у цю країну не тільки за морем, сонцем і розвагами, але і за враженнями від багатой культурної спадщини — це музеї і виставкові центри з унікальними колекціями, замки і собори, парки і палаци. Будучи світовим центром туризму, Монако славиться високим рівнем проведення фестивалів та інших заходів як європейського, так і міжнародного рівня. У січні проходить Міжнародний цирковий фестиваль і авторалі Монте-Карло, а лютий відомий Міжнародним фестивалем телебачення. У інші місяці проводять: бал Троянд, Фестиваль сучасної скульптури, Міжнародний конкурс квітництва і багато іншого.

Князівство Монако відоме лікувальними і оздоровчими центрами таласотерапії. Серед найвідоміших закладів — Ле-Монте-Карло-Спортинг-Клуб. В оздоровчих центрах застосовуються новітні методи з використанням морської води, морського клімату в комплексі з оригінальними продуктами морського походження. Відвідувачам пропонується широкий вибір оздоровчих процедур: релаксація і гідромасаж, ароматерапія й аква-аеробіка.

Древня столиця князівства — *Монако-Вілля* — побудована на вершині скелі, на висоті 60 м над р. м. У цій частині країни дуже багато культурних та історичних місць. Серед них — Кафедральний собор Монако, побудований на стрімчаку в 1875 р., що стоїть на місці старої церкви XIII ст. В інтер'єрі собору використано картини відомого художника Луї Бреа. Під час концертів релігійної музики і свят звучить орган. Князівський палац, побудований на місці фортеці, спорудженої в 1215 р. на вершині скелі, є офіційною резиденцією правлячої родини Грімальді. Площа перед палацом оточена батареєю гармат, відлитих в епоху Людовика XIV. Щодня тут відбувається ритуал зміни варті, що не мінявся століттями. Форт Антуан — фортеця початку XVIII ст., побудована Князем Антуаном I, сьогодні є відкритим театром.

Сади святого Мартіна — мальовничі сади, з яких відкривається вигляд на море. Серед сосен, агав і алоє розмістилися фонтани і бронзові фігури. Каплиця Шапель-де-ля-Мізерікорд, розміщена на площі Мерії, була побудована в 1635р., як місце для збору Братерства розкаяних грішників. Головним скарбом Каплиці є дерев'яна скульптура Христа, яка виконана офіційним скульптором імператора Наполеона I — Франциском-Жозефом Босіо.

Океанографічний музей із підземним Акваріумом є справжнім шедевром сучасної архітектури, оскільки споруда розміщена майже на стрімкій скелі. Музей, заснований у 1910 р. князем Альбертом I, став науковим і культурним центром країни. У музеї створений унікальний акваріум із водами з 90 морів. Це один із деяких акваріумів світу, в якому є живі корали, які переважно в неволі не живуть.

У музеї *Наполеона* й Історичному архіві Князівського палацу є понад тисячі предметів і документів, що належать до Першої Імперії, а також особисті речі Наполеона I. У музеї виставлено предмети, що належать російському імператору Олександрові II. Є окремі зали, присвячені різним періодам історії Монако. В одному з таких залів можна побачити повну колекцію поштових марок і монет Князівства. Музей Старого Монако демонструє унікальні колекції, що відкривають сторінки з історії країни. Тут є живопис, кераміка, фотографії, костюми різних епох.

Монте-Карло — це, передусім, нічне життя, розваги й азартні ігри. Центром району є, безсумнівно, Казино-де-Монте-Карло — перший гральний будинок у Європі з галереєю розкішних залів: Салон-Ренесанс і Європейський салон, Білий зал і зал Американських ігор, Салон грацій і безліч інших. При казино відкрито Ле-Кабаре — теж один із перших закладів подібного роду, а також відомий Оперний театр «Зал Гарньє». Навпроти казино розміщено розкішні квіткові клумби, галявини, ставок з очеретами і ліліями.

У районі Монте-Карло цікаво відвідати Національний музей ляльок, церкву св. Чарльза і Японський сад. Елегантний будинок з 30-ти метровою дзвіницею, виконаний в стилі французького Ренесансу, — церква св. Чарльза. Дев'ятнадцять кольорових вітражів освітлюють храм разом зі чудовою виблискуючою люстрою. Японський сад займає площу в 7 тис. м², розміщений на березі моря. Це унікальне місце, де в єдине ціле з'єднуються камінь, вода і рослинність. Водоспади і ставки прикрашені штучними острівцями. Чайний будиночок, огорожі з бамбука, кам'яні ліхтарі — усе це було привезено з Японії.

У *Ла-Кондаміні* проживає значна частина населення Монако. Це бізнес-центр країни, де розміщено офіси і банки, супермаркети і великі магазини. Однією з основних визначних пам'яток району вважається церква св. Девоти, присвячена покровительці Монако. За легендою, у часи римської ери була страчена одна молода корсиканка Девот, її тіло помістили в човен і направили в Африку. Човен збився з курсу і сів на мілину біля узбережжя Монако, де і було засновано державу на честь цієї дівчини.

Вулиця принцеси Кароліни — незвичайно красива і затишна пішохідна вулиця, забудована магазинами, кафе і ресторанами. Апельсинові дерева, кошики і клумби з квітами, що поступово починають підсвічуватися ввечері, — супроводжуються музикою.

Ще одна визначна пам'ятка Монако — Екзотичний сад. Він розміщений на гірському схилі і містить кілька тисяч видів тропічних рослин. У підніжжі схилу є вхід у грот зі сталактитами і сталагмітами. Крім того, у саду зібрано понад сім тисяч видів кактусів.

Район Фонв'єй. Основна визначна пам'ятка району — величезний комерційний центр, у якому розміщений музей стародавніх автомобілів принца Реньє III. Це одна із найбагатших колекцій у світі — понад 100 машин. Стадіон Луї II — величезний стадіон на 20 000 місць, де є все необхідне устаткування для проведення міжнародних змагань високого класу. Це один із найкращих спортивних комплексів у світі.

У Пейзажному парку Фонв'єй, розміщеному на території 4 га, зібрано розкішну колекцію рослин з усього світу. Одна з частин парку — це розарій принцеси Грейс. Розарій був відкритий у 1984 р. князем Реньє III і присвячений його дружині, аматорці квітів.

Морський музей охоплює 180 моделей відомих морських кораблів — від трансатлантичних лайнерів до військових кораблів. Колекція музею простежує історію розвитку кораблебудування. Також цікаво відвідати музей Філателії та Нумізматики.

Монако славиться безпрецедентним порядком і рівнем безпеки. Звичайно, на малій території легше організувати захист від злочинності й тероризму, і зробити проживання безпечнішим, ніж у великій державі, але в Монако це питання доведене до маніакальної чистоти. Це одне з небагатьох місць на планеті, де дами можуть носити коштовності, а не зберігати їх у сейфах.

НІДЕРЛАНДИ (ГОЛЛАНДІЯ)

Офіційна назва — Королівство Нідерланди. Столиця: Амстердам (725 тис. осіб). Територія: 41,5 тис. км². Населення: 15,5 млн осіб. Час відстає від київського на одну год. Релігійна належність, у %: римо-католики — 32, протестанти — 26. Найбільші міста, тис. осіб: Амстердам, Роттердам — 600, Гаага — 441, Утрехт — 234, Ейндговен — 200. Грошова одиниця — євро.

Географічне положення

Нідерланди — держава в Західній Європі, на узбережжі Північного моря. Близько половини території (у західній частині) є нижче рівня моря. На сході переважають плоскі й пологохвилясті рівнини, їх висота інколи досягає 50 м над р. м. На півдні територію перетинають ріки Рейн, Маас і Шельда, що формують єдину дельту, яка забезпечує морському транспорту доступ до внутрішніх районів Європи. Уздовж берега простягається смуга піщаних дюн, далі розміщено великі низовини, захищені від затоплення греблями і дамбами. У морі паралельно до берега, простягаються Західнофризькі острови — це зовнішній ланцюг дюн, частково затоплених.

Історичні факти

У середньовіччі Нідерланди були частиною Німецької імперії, яка також називалася Священною Римською імперією. Після припинення чоловічої лінії графів Голландських, графство перейшло в руки Баварців, а пізніше до герцогів Бургундських. Упродовж XV ст. останні об'єднали під своєю владою практично всю територію сьгоднішніх Нідерландів, Бельгії, Люксембургу і значну частину північної Франції. Імператор Карл V, став одночасно королем Іспанії і правителем Бургундської держави. Внаслідок цього Нідерланди потрапили під іспанське панування. Війна Нідерландів за незалежність закінчилася в 1648 р., коли в Мюнстері (Німеччина) був підписаний договір з Іспанією. У 1713 р. унаслідок Утрехтського договору завершилася війна за іспанські території. У XVII—XVIII ст. Нідерланди були федеральною республікою. У 1810 р. Нідерланди приєднані до Французької імперії. Після поразки Наполеона у 1813 р. знову отримали незалежність. У 1940—1945 рр. окуповані Німеччиною. З 1949 р. вступили в НАТО, а з 1958 р. — в ЄС.

Державний устрій

Парламентська демократія у формі конституційної монархії. Глава держави — королева (король), глава уряду — прем'єр-міністр. Законодавчий орган — парламент. Поділяється на 12 провінцій.

Туризм

Більшість екскурсій Амстердамом починається від споруди з червоної цегли з годинником і флюгером у неоготичному стилі — Центрального вокзалу (XIX ст.), що відокремлює місто від старої гавані Ей. Від вокзалу віялом розбігаються вулиці і «грахти» — канали Амстердаму, у тім числі й головна вулиця міста — Дамрак, якою можна потрапити в історичний центр міста, — «Квартал Великих каналів». Його канали: Сингл («оборонний»), Хейренграхт («канал панів»), Кайзерсграхт («імператорський»), Принсенграхт («канал принців») і безліч інших, поділяють місто на 90 островів. Тут є також відома площа Дам, на якій також розміщено Королівський палац з величезним музеєм (XVII ст.); монумент Свободи (1956), у фундаменті є капсули з землею тих країн, де воювали голандці; церква Ньіве-Керк (1408), яку неодноразово перебудовували є місцем коронації нідерландських монархів, і відомий музей Мадам Тюссо. Неподалік розміщено будинок біржі Берлаги (1897—1903), що слугувала в середньовіччі монетним двором, дерев'яну Вежу Мюнт зі шпилем і курантами (1620), нульова точка відліку рівня моря для усього світу — Амстердамський футшток, комплекс будинків Ост-Індської компанії, одна з найцікавіших споруд міста — Будинок кораблів, музей катувань і музей сексу на Дамрак, а також численні мальовничі житлові будинки XVI—XVIII ст.

У Амстердамі величезна кількість церков, серед яких особливо виділяються найстарша церква міста — готична Уде-Керк (1300), у якій регулярно проводять органні концерти, найбільша в Нідерландах ренесансна церква — Вестеркерк (1619) з могилою Рембранта, перша протестантська церква країни — Зюдкерк («південна»), Нордеркерк («північна», 1620—1623) і найбільша у світі Португальська синагога (1675), а також один із найбільших католицьких соборів Європи — Амстелькрінг (XVII ст.), у якому зараз розміщений музей.

Амстердам — один із найбільших художніх і музейних центрів світу. *Ряйксмузеум (Rijksmuseum)* — це найбільший музей

Голландії. Цей музей має велику і різнобічну колекцію предметів мистецтва, світовою славою користується колекція мальовничих полотен. Центральне місце в цій колекції займають роботи відомих голландських майстрів XVII ст. — Рембрандта і Вермеєра.

Музей Ван Гога (Van Gogh Museum). Тут наведено постійну виставку, що складається з 200 полотен і близько 500 малюнків Ван Гога і його сучасників.

Будинок — музей Ганни Франк (Anne Frankhuis). Будинок, у якому під час Другої світової війни ховалися Ганна і її родина. Тут вона написала свій відомий щоденник, що дає уявлення про війну і переслідування євреїв.

Музей Мадам Тюссо (Madame Tussaud Scenerama). Завдяки особливим ефектам і восковим фігурам, що рухаються, можна уявити картину в Амстердамі «золотого» (XVII ст.) століття.

Крім історичних і культурних пам'яток, безліч гостей приваблює знаменитий «квартал червоних ліхтарів» навпроти Центрального вокзалу і торгові заклади міста.

У *Зандамі*, що розміщений за 20 км від Амстердама, варто відвідати будиночок Петра I і архітектурний музей під відкритим небом «Зандам у XVII ст.» Північніше Зандама розміщений знаменитий Алкмар («оточений водою») — єдине місто у світі, де до наших днів збереглися середньовічні сирні ярмарки і навіть гільдія «носіїв сирів». Цікаві вузькі середньовічні вулички, численні міські канали, собор св. Лаврентія і готична Ратуша. Тут працюють: музей сиру, музейний комплекс Цаанс Шанс, Національний музей пива в будинку старої броварні, Нідерландський грубний музей і міський музей історії та мистецтв.

Гаага (Гаафенхаге) — резиденція уряду, парламенту і королівського двору, третє за величиною й одне із найстаріших (1248) міст країни, хоч статус міста Гаага отримала тільки 1811 р. Це місто чиновників, дипломатів і пенсіонерів. Тут розміщений Палац світу, в якому працює Міжнародний суд ООН. Навколо стародавнього замку Бінненхоф (1248), у якому зараз засідає парламент країни — Генеральні штати, є історичний центр міста. Перед замком, на площі Плейн, височіє пам'ятник Вільгельмові I Оранському, а навколо — безліч архітектурних та історичних пам'яток — будинок трибуналу Ріддерзал (XIII ст.), середньовічна в'язниця Гевагенпорт (зараз тут розміщено музей інквізиції), міністерство колоній, найстарший у країні міський Пасаж (1882—1885), міністерство юстиції і літературний клуб Де Вітте. Поблизу розміщено палац колишнього намісника нідерландських володінь у Бразилії — Мауріцхейс (1633—1644), у якому є одна з

кращих картинних галерей світу — Королівська художня галерея із колекцією робіт голландських і фламандських майстрів живопису XV—XVIII ст. — Рембрандта, Вермеєра, Халса, Стіна й ін. Поруч, на ратушній площі, є готична Стара Ратуша, біржа Берлаге і найвідоміший собор міста — церква Гроуте-Керк (XV—XVI ст.) із зображеними на фронтоні гербів лицарів Золотого Руна і символом міста — дзвоном із зображенням лелеки. Резиденція королеви є в палаці Кенінкклійк Пале Нордейнде (1533—1655), що літом відкритий для вільного відвідування (королева живе в палаці Хейстен-Бос). Ще одна визначна пам'ятка міста — парк Мадуродам, своєрідний музей під відкритим небом, у якому в масштабі 1:25 зображено практично всю країну і всі її пам'ятки, причому всі ці мистецько виконані макети діючі. Також цікавий ультрасучасний квартал Резиденція, над створенням якого працювали кращі архітектори світу. Безліч туристів приваблює побудована на кошти Наполеона Бонапарта Валлонська церква (1807), будинок-музей Спінози, унікальний музей цукерок і карамелі Гаагше Хофье, стара католицька церква (1722), Палац світу (1913), картинна галерея принца Вільгельма V, міжнародний музей преси, поштовий музей і музей костюма, а також Акваріум і Морський центр, в якому по дні океану прокладено підводний тунель.

Свята і фестивали

Свята і фестивали проводяться цілий рік: в лютому проходить Амстердамський карнавал, в березні організовують Амстердамські тижні мистецтв, в останню суботу квітня відзначається день народження королеви, який є народним святом. З 9.00 припиняється рух у центрі міста, весь Амстердам бере участь у карнавалі. Різноманітні концерти, народні бали відкриті для всіх бажаючих. Свято починається напередодні дня народження і продовжується цілу добу. В травні святкують річницю звільнення від фашистської окупації, у червні в Амстердам з'їжджаються театральні трупи, проводять платні й безкоштовні концерти і спектаклі, у тому числі в міських парках. У вересні проходить свято квітів, Амстердам і всю Голландію прикрашають квітами всіх кольорів.

НІМЕЧЧИНА

Офіційна назва — Федеративна Республіка Німеччина. Столиця: Берлін (3,5 млн осіб). Територія: 357 тис. км². Населення:

79 млн осіб. Найбільші міста, тис. осіб: Берлін, Гамбург — 1600, Мюнхен — 1200, Кельн — 928, Гессен — 623, Франкфурт-на-Майні — 619, Дортмунд — 584, Дюссельдорф — 563, Штутгарт — 552. Релігійна належність: протестанти, католики, мусульмани, православні. Час відстає від київського на 1 годину. Грошова одиниця: євро.

Географічне положення

Німеччина, держава в Центральній Європі, межує на півночі з Данією, на заході з Нідерландами, Бельгією, Люксембургом і Францією, на півдні зі Швейцарією й Австрією, на південному сході з Чехією і на сході з Польщею. З півночі територію омивають води Північного і Балтійського морів. У Німеччині, що простягається на 876 км із півночі на південь і на 640 км із заходу на схід, наявно як мінімум п'ять великих типів ландшафтів. У межах країни є Північно-німецька низовина, Середньовисотні гори, Швабсько-Баварська височина (альпійське передгір'я) та Альпи.

Державний устрій

Федеративна республіка очолювана президентом, але фактична влада є в руках канцлера, глави уряду. Законодавчий орган: двопалатний парламент — Федеральна Рада і Федеральні Збори. Німеччина складається з 16 земель із внутрішнім самоуправлінням.

Історичні факти

У кінці першого тисячоліття до нашої ери з'явилися кельтські племена, які згодом об'єдналися у Франкську державу, що вела активну завойовницьку політику. З XVI ст. розпочався період Реформації, що закінчився значним піднесенням промислового виробництва. У 1871 р. другий раз було проголошено Німецьку імперію. Третій Рейх — третя спроба проголосити під час Другої світової війни Німецьку імперію. Після поразки у загарбницькій війні, Німеччина була розділена на дві частини в 1949 р. У 1990 р. її землі знову об'єдналися.

Туризм

Подорожуючи на півночі країни, можна побачити середньовічні квартали, що розказують про історію країни, старі цегляні будівлі, що доводять багатство Німеччини, яка колись панувала

над морем Ганзи, так званого союзу приморських міст, що утримували монополію на всю торгівлю. Навколо панує стримана і велична атмосфера, що несе відбиток стилю життя багатих традиціями купецьких родин. Далі до півдня на зміну їм приходять колишні імперські міста, князівські та єпископські резиденції з їх величними соборами, замками, палацами і ратушами. У багатьох містах старий центр відреставрований відповідно до його історичного вигляду, а багато будинків узяті під охорону пам'яток старовини.

На півночі цікаво подивитися Кіль із його «кільським тижнем» вітрильних змагань у червні-липні, чи Гамбург із його відомим портом, давні ганзейські міста Любек, Вісмар і Штральзунд з їх величною цегляною готикою, будівлі везерського ренесансу в Гамельні, собори в Оснабрюці, Брауншвайзі, Хіпдесхаймі і Магдебурзі. У Галлі народився Георг Фрідріх Гендель, Мартін Лютер — у Ейслебені, у Віттенберзі на Ельбі почався реформаторський рух. Свідченням тодішніх подій залишається будинок Лютера, могила Лютера і замкова церква.

Бремен — старе ганзейське місто на Везері й відоме як одне з найдавніших міст країни. Центром Бремена вважається стара Ринкова площа з ратушею (1405—1410) і собором св. Петра (XI ст.), тут є будинок міського парламенту (1966), побудований замість зруйнованого англо-американськими бомбардуваннями старого парламенту, а також дивом збережені середньовічні бюргерські будинки і символ міста — 10-ти метрова скульптура Роланда (1405). Перед Ратушею, яка перебудована в 1608—1612 рр., стоїть відома скульптурна група «Бременські музиканти». Найзнаменитіша в Бремені вулиця — Беттхерштрассе, має довжину 100 м і складається лише з семи будинків XVII ст., що самі по собі є унікальними пам'ятками архітектури, в них розмістилися дзвіниця, три музеї, галерея і театр. Визначними пам'ятками Бремена також є величний Бременський собор (XI—XIII ст.) і стара вулиця Шнервіртель.

Гамбург розміщений на березі р. Ельба, за 110 км від місця її впадіння в Балтійське море. Це найбільший морський і четвертий за величиною річковий порт Німеччини, одна з кращих якірних стоянок на Балтиці і великий яхт-центр країни. Ганзейське місто Гамбург вражає відвідувачів величною і елегантною манерою. Особливо це стосується району Внутрішнього Ольстера з його торговими палацами і пишним променадом Юнгфернштіг. Більшість старих будинків міста зруйновано під час війни, але символ міста «Мішель» — 132-х метрова вежа церкви св. Михаїла, май-

же не постраждала і була ретельно відновлена. Найпопулярніший курорт на узбережжі Балтійського моря — Тіммендорфський пляж, що фактично є курортним передмістям Гамбургу.

Саксонія, що займає північно-західну частину країни, — одна з головних центрів туризму країни. Тут, на узбережжі Північного моря, є безліч природних парків, великих ділянок пустищ і боліт, мальовничі Східно-Фризські острови, а на півдні — красиві ландшафти Везергебірге, Оснабрюккер Бергланда, Лаппвальда, Дейстера, Зюнтелья, Ітха, Хільса і Золлінга.

Столицею Нижньої Саксонії є древній Ганновер («місто на високому березі»), що вперше згадується в хроніках 1150 р. — місто міжнародних виставок, парків і оригінальної архітектури. Ганновер також піддався страшним руйнуванням під час Другої світової війни, але швидко відновив свою колишню велич. Найцікавішими пам'ятками міста є: бароковий сад Херренхаузен (1666—1714), чий величний замок був зруйнований бомбардуваннями, збереглися оранжерея і галерея, а також Колона Ватерлоо (46 м висотою, 1832), штучне озеро Маш, центральний вокзал Гауптбанхоф, Оперний театр. На головній площі міста — Крепке, розміщена знаменита «Роза вітрів», що вказує відстань від Ганновера до головних міст світу, а також вежа Бегінен (1357). Варто відвідати готичну церкву Маркткірхе (XIV ст.), замок Лауенроде, руїни церкви Егіденкірхе і Нову Ратушу (1901—1913). У міських музеях зібрано чудові колекції творів мистецтва — Шпренгель Музеум славиться колекціями 1900—1930-х років, Кестнермузеум (1889) — збірками античного мистецтва і ремісничих виробів, а Музей Нижньої Саксонії — дуже багатими колекціями історичних раритетів, природно-історичною колекцією, відділом живопису і скульптури.

Дрезден (перша згадка — 1206). «Флоренцією на Ельбі» називали Дрезден до Другої світової війни. Унаслідок англо-американських бомбардувань у ніч з 13 на 14 лютого 1945 р., Дрезден був практично стертий з лиця Землі, але на сьогодні він поступово повертає собі славу світового культурного центру. Тут розміщено такі унікальні споруди, як церква в стилі рококо Хофкірхе (1739—1751), всесвітньо відомий шедевр барокового мистецтва — палацевий ансамбль Цвінгер (1710—1722), палацевий міст, капела замку Торгау, Альбертінум, Академія мистецтв, Художня школа і готична Крейцкірхе (XV ст.). Відкрита в 1854 р. Дрезденська галерея, чії скарби щасливо уникли жахів бомбардувань у скельних галереях прилеглих гір, здобула славу однієї з найбагатших колекцій світу. Відновлений із руїн і побудований у

стилі італійського ренесансу Оперний театр (1870—1878). В околицях Дрездена є знаменита Мейсенська мануфактура — батьківщина європейської білої порцеляни. У відкритому для публіки демонстраційному залі підприємства виставлено понад чотири тис. експонатів, що розповідають про історію цієї відомої торгової марки. Можна зробити екскурсію в навколишні Рудні гори, що отримали за свої мальовничі ландшафти назву «Саксонської Швейцарії».

Лейпциг — найбільше місто Саксонії, місто ярмарків, найбільший центр видавничої справи і торгівлі. Тисячі туристів відвідують Цитадель (XIII ст.), знамениту церкву Томаскірхе (церква св. Томаса, XIV—XV ст.), гігантський пам'ятник Фолькерсшлагтденкмаль («Битва народів», 1898—1913), зведений на честь солдатів (у тому числі й 22,6 тис. російських воїнів), що загинули в битві з армією Наполеона у Лейпцизі в 1813 р., найстарша і найбільша церква міста — Ніколайкірхе (св. Миколая), відновлений центр міста зі знаменитим торговим пасажем Медлер і Шпеккс Хоф, православна церква в пам'ять про загиблих російських солдатів (XIX ст.), всесвітньо відома Картинна галерея, стара Ратуша і зоопарк. Варто подивитися Потсдам — колишню резиденцію пруських королів із палацами і будівлями в бароковому і класичному стилях, а також із його парком Сан-Сусі.

Берлін. На бульварі Унтер-ден-Лінден берлінські закохані призначають один одному побачення біля пам'ятника Фрідріха Великого, причому не де-небудь, а під хвостом його коня. Наступною пам'яткою архітектури є університет імені Гумбольдта. Тут їздять затишні двоповерхові автобуси-доппельдеккери — до Бранденбургських воріт, Рейхстагу і далі на Захід. В стародавньому кварталі біля церкви св. Миколая можна просидіти весь день за столиком у кафе як у театрі, де Берлін із задоволенням показує себе своїм гостям. Бульвар Курфюрстендамм — це квартал дорогих бутиків і величезних торгових центрів, де серед сучасних будинків видніється церква пам'яті. У 1944 р. у церкву потрапила бомба, а після війни її не стали відновлювати — залишили як спогад про воєнні події. Берлінці прозвали церкву пам'яті «Порожнім зубом Берліна». У самому центрі розміщено знаменитий Берлінський зоопарк, збудований у XVIII ст.

Візитною карткою міста є величні Бранденбурзькі ворота (1788—1791) з контрольно-пропускним пунктом «Чарлі» — одним із символів «холодної війни» (зараз перетворений у музей), біля західної стіни якого збережена ділянка сумно знаменитої «Берлінської стіни», що розділяла місто в період «великого про-

тистояння». Довжина стіни складала близько 155 км (43,1 км приходилися безпосередньо на місто), а висота досягала 4,1 м. Оснащена 293 сторожовими вишками, 57 бункерами і довгостроковими вогневими точками, обвита багатьма сотнями кілометрів колючого дроту й обмежена 100-метровою смугою відчуження, ця стіна перетворилася в символ поділу Німеччини і була буквально рознесена демонстрантами під час об'єднання країни, а її уламки перетворилися в сувеніри.

Берлін відомий своєю багатою культурною програмою, досить згадати хоча б його найзнаменитіші музеї, зокрема, Музейний острів із музеєм Пергамон на Шпреї, Нову національну галерею, Картинну галерею в Далемі та Єгипетський музей.

Одне із найгарніших місць в околицях міста — Потсдам, що був з XVII ст. резиденцією пруських королів. Цей величний архітектурний комплекс у стилі бароко і класицизму розміщений на ріці Хафель і славиться прекрасними палацами Шлос Сансусі й особняком Вільгельма II, в якому в липні 1945 р. проходила Потсдамська конференція.

Баварія — найбільша і найчастіше відвідувана туристами земля Німеччини. Завдяки своєму культурному різноманіттю, багатому історичному минулому і своєрідному географічному положенню, Баварія праву вважається однією з кращих туристичних областей не тільки Німеччини, але й всієї Європи. Ця територія славиться різноманіттям своєї природи — саме тут простягаються Баварські Альпи, є безліч мальовничих озер (Кімзее, Штарнбергерзее, Аммерзее і західна частина Боденського озера), великі альпійські пасовища, ліси і ріки. Саме тут розміщено унікальний національний парк Баварський ліс. Цікавою є і архітектурна спадщина баварських міст.

Мюнхен, третє за величиною місто Німеччини, розміщене в підніжжі Альпійських гір на берегах річки Ізар. Центром міста є площа Марієнплатц із будинками нової (XIX ст.) і старої (1470) ратуш, сьогодні тут є музей іграшок. В околицях Марієнплатц є відомі пам'ятки міста: церква Петерскірхе (XI ст.), англійський сад, пішохідна зона і головна шоп-вулиця міста — Нойхаузер Штрассе, вулиця Таль, площа Правосуддя і старий ботанічний сад. Головним собором міста і його символом є Фрауенкірхе. Південніше комплексу королівської Резиденції (XVI—XIX ст.) розміщено Баварський Національний театр (Баварська Національна опера, 1811—1818) і першу південнонімецьку церкву в стилі бароко — Театінеркірхе. Ще одна визначна пам'ятка — найвідоміша і найстаріша мюнхенська пивна — Хофбройхаус (XII ст.),

розміщена у містечку Платцль. Саме тут у 1923 р. відбувся «Пивний путч», що став початком політичної кар'єри Гітлера.

Цюосені (кінець вересня — початок жовтня) на галявині Терезієнвізе проходить наймасовіший щорічний фестиваль світу — фестиваль пива «Октоберфест», що проводиться вже майже двісті років, для якого навіть варять спеціальний сорт пива — «Візн».

Місто славиться своїми художніми галереями світового масштабу — тут розміщені Стара і Нова пінакотеки — одні з кращих картинних галерей Європи, Баварський національний музей, Мюнхенський міський музей, державні мінералогічні і нумізматичні збори, Німецький театральний музей і Державна галерея Ленбаха. Обов'язково варто побувати в унікальному музеї БМВ.

Нюрнберг, друге за величиною місто Баварії, міститься в багатому лісами регіоні на р. Пегніц. Найкрасивіший вид на старе місто відкривається з Фюрстерських воріт — кільце стін Штадтмауера (XIV—XV ст.) з безліччю воріт і веж, «старе місто» сторони Лоренц і замок. Вхід у старе місто йде через «Королівські ворота» з величезною оглядовою вежею, від якої починається найстарша вуличка міста — Кенігштрассе, на якій розміщено церкву св. Марти, Німецький національний музей, найбільший музей мистецтв, культури й історії всіх німецькомовних країн (заснований у 1852) і церква св. Лоренца — найбільша церква Нюрнберга (XIII—XV ст.). Недалеко від моста Музеумбрешке є площа Хауптмаркт, з 17-ти метровою скульптурою Шене Бруннен, церквою Фройенкірхе (1352—1361) і відомим годинником «Маенлейнлауфен» (1509), Ратушею (1616—1622) і церквою св. Себальдуса (1225—1273). Варто відвідати Нюрнберзький музей іграшок з іграшками всіх епох і різних культур, Нюрнберзький замок і будинок-музей Альбрехта Дюрера, в якому він прожив з 1509 р. до останнього дня свого життя (1528).

Вражаючими є баварські палацово-паркові ансамблі, розміщені у мальовничих куточках краю. Найвідоміші з них — колишня літня резиденція баварських королів — замок Німфенбург, «казковий» замок Нойшванштайн біля австрійського кордону, стилізований під середньовічну фортецю замок Хоеншвангау, замок-палац Ліндерхоф (1869—1879) з парком, Мавританським павільйоном і храмом Венери, а також палац Херренкімзеє.

Тюрінгія розміщена на стику найважливіших транспортних шляхів, тут здавна розвивалися торгівля і ремесла, особливо виготовлення оптики, знаменитої синьої фарби і збрійова справа. На початку XIX ст. Тюрінгія була духовним центром Німеччини і Європи — тут жили Мартін Лютер, Шиллер, Ліст і Гете, народився

Йоганн Себастьян Бах. Хоча столицею Тюрингії є Ерфурт, велика частина туристів прагне в місто Айзенах на р. Херзель. Тут розміщено знаменитий замок Вартбург (XI ст.), побудований на висоті 190 м, оточена стародавніми будинками Ринкова площа, церква св. Георгія (1180), Ратуша (1596), трьохнефна базиліка церкви св. Миколая (XII ст.), заводський музей фірми «Опель», будинок-музей і пам'ятник Мартінові Лютеру, музей Йоганна Себастьяна Баха з виставкою стародавніх музичних інструментів і церква св. Анни (XV ст.). У Веймарі, де було проголошено першу демократичну республіку на німецькій землі, останніх 57 років життя прожив великий Гете, тут він і похований в одному саркофазі із Шиллером. З будь-якого міста землі Тюрингія організовуються піші та кінні екскурсії мальовничими місцями Тюрингського лісу, що надихнув багатьох німецьких поетів на створення романтичних здобутків, також тут безліч рибальських баз і центрів водного спорту.

Бонн. Центр міста, що розкинувся навколо собору Мюнстер (IX—XIII ст.) і мальовничої старої Ринкової площі з міською ратушею (1782), славиться безліччю старих будинків, облицьованих штукатуркою, а також будинком, у якому народився Людвіг ван Бетховен, університетом — одним із найстаріших у Європі. На площі перед собором є дарунок Ф. Ліста — пам'ятник Бетховену (1845). Тут розміщений один із найдавніших римських портів на Рейні — у 1989 р., йому виповнилося дві тис. років. Від площі Бундесканцлерплац до Годесбергер-Аллеє тягнеться ціла низка по-своєму красивих урядових будинків — будинок Бундестагу (1950), вілла Хаммершмідт (колишня резиденція президента ФРН), палац Шаумбург (резиденція федерального канцлера) і палац Поппельсдорф із ботанічним садом.

У центральній смузі Німеччини є *Франкфурт-на-Майні*. У цьому місті, де в оточенні сучасних хмарочосів, є будинок, де народився Гете, а також старий імператорський собор. Історичний центр міста — Ремерберг, зосереджений навколо ратуші Ремер (XVI—XVIII ст.), у чиїх залах проходили коронаційні заходи, славиться найбільшим виставковим залом країни — Ширн Кунстхалле, археологічним садом, церквою Ніколайкірхе, музеєм франкфуртської єврейської громади, готичним собором — будинок із червоної цегли з 95-ти метровою вежею, музеєм сучасного мистецтва «Тортенштук» і відомою церквою Паульскірхе. Також заслуговують на увагу Стара опера, Архітектурний музей, музей Опель, музей кіно, природний музей Зенкенберг, міські галереї, інститут мистецтва Кунстінститут, гігантські теплиці Саду Пальм, зоопарк і Німецький музей шкіри.

На південному заході розміщено такі відомі міста, як Гейдельберг і Штутгарт із його знаменитими музеями, Людвігсбург із його палацевою резиденцією, Фрейбург, Ульм і Констанц із пишними готичними кафедральними будівлями.

Чарівність Штутгарта полягає в його майже сільському вигляді. Розміщений серед виноградників і луків, це велике місто нагадує швидше величезне село, яке живе виноробством, ніж центр респектабельного автомобілебудування. Це враження змінюється тільки після відвідання торгового центру, що не має собі рівного в країні з його величезними конструкціями зі скла, що утворюють високі зали з розміщеними терасами магазинів.

Кельн виник на місці римського поселення «Колонія», від якого й одержав своє ім'я. Вже в раннє середньовіччя він входив до кількості найважливіших міст Ганзи на Рейні, у 1248 р. був закладений перший камінь у фундамент знаменитого тепер на увесь світ Кельнського собору, а в 1388 р. був заснований Кельнський університет. Під час Другої світової війни центр Кельна був майже цілком зруйнований, але швидко відновлювався, перетворившись у наші дні у важливий торговий та індустріальний центр Німеччини, не менш знаменитий своїми карнавалами та традиційними пивними закладами. Символ міста — готичний Кельнський собор (1248—1880) із двома шпилями висотою по 157 м. Детальна екскурсія Кельнським собором триває близько трьох годин, під час якої оглядають золотий саркофаг (у ньому зберігають мощі святих Каспара, Мельхіора і Балтазара), унікальні вітражі, найбільший підвісний дзвін. На висоті 95 м розміщено оглядовий майданчик.

Також у місті безліч музеїв і храмів — дванадцять романських церков, готичні церкви св. Мартіна (XII ст.), Санкт-Герен (XII ст.) і Санкт-Кліберт (XIII ст.). Цікаві Романсько-німецький музей з унікальною римською мозаїкою Діонісія, музей Людвіга і музей Воллраф-Річард із відомою картинною галереєю, численні театри, Опера і концертна сцена філармонічного оркестру, зоопарк, акваріум і ботанічний сад.

За 15 хвилин із Кельна можна доїхати до парку розваг «Фантазіяленд», знаменитого своїми приголомшливими мультимедіа-шоу і тематичними круїзами, кулінарним туром «Берлін-Мехіко-Париж-Пекін», вар'єте «Зимовий сад», фантастичним шоу «Вогонь, Вода і Світло», «Зоряним парадом» у театрах Танагра і Скея, «берлінською каруселлю», неодмінними «російськими гірками» і багатьма іншими атракціонами.

Лікувальний і активний відпочинок

Баден-Баден. Курортне містечко Баден-Баден було засновано ще римлянами на початку нашої ери і донині вважається передовим європейським курортом, «літньою столицею Європи». Надзвичайно м'який клімат, елегантний центр міста, сади і парки, гарячі термальні джерела, сучасні термальні комплекси і комфортабельні готелі — складові успіху Баден-Бадена. Культурний відпочинок курорту охоплює: музеї, філармонію, драматичний і музичний театр, крім того, у Баден-Бадені проходить кілька міжнародних фестивалів. У курзалі Баден-Бадена розміщене казино, яке є головним розважальним об'єктом. Будинок курзалу побудований у середині XIX ст. у комплексі з колонадою над питним джерелом, є центром Баден-Бадена. Сюди вдень йдуть туристи, а ввечері з'їжджаються лімузини зі знаменитостями.

Бад Райхенхаль — місто солі та цукерок, розміщене на південному-сході Баварії біля озера Кімзеє. Курортом він став з легкої руки короля Максиміліана Другого. Бад Райхенхаль рекомендують, передусім, пацієнтам з респіраторними захворюваннями. Терапевтичні властивості має насичена сіллю термальна вода місцевих джерел. Лікувальні процедури приймають у градирні (Gradierwerk), побудованій понад сто років тому. Вона полягає в 160-ти метровій веранді висотою 13 метрів, по центру якої розміщена констуркція — решітка-штахети-стіна-грати, оповита чгарником, по гілках якого за добу стікає приблизно 400 тисяч літрів лікувальної води — частина води випаровується, насичуючи повітря цілющими солями. Тут розміщено фонтанчики з лікувальною водою. А всього їх у місті близько півсотні, за що Бад Райхенхаль називають «Brunnenstadt» — «Місто джерел». У березні 2005 р. тут відкрився муніципальний центр Rupertus Terme, де використовується термальна вода з 12-ти процентною концентрацією солі. Узимку Бад Райхенхаль перетворюється в лижний курорт. Тут прокладено близько 25 км. трас для бігових лиж, а також є найстаріший у Німеччині витяг, побудований ще в 1928 р. Він піднімає туристів до висоти 1583 м над р. м.

Боденське озеро за своєю довжиною (63 км) займає третє місце в Європі. Його максимальна глибина — 252 м. У курортних містечках уздовж узбережжя Боденського озера є обладнані пляжі: як платні (з розвинутішим сервісом), так і з вільним входом. У цьому районі Німеччини велика кількість архітектурних та історичних пам'яток, церков, монастирів і замків. Аматори водних видів спорту можуть зайнятися серфінгом, плаванням, прогулян-

ками на яхтах. Також до послуг відпочиваючих — гольф, теніс, верхова їзда, велопрогулянки, а також катання на роликах по спеціальних доріжках уздовж озера.

Тематичні парки

Леголенд — перший у Німеччині розважальний парк всесвітньо відомої фірми Лего (Lego), розміщений у безпосередній близькості від автобану А8, що з'єднує найбільші міста Мюнхен і Штутгарт. Парк орієнтований на батьків із дітьми від 2 до 13 років.

Європа парк (Europa Park) — тут усю Європу можна обійти за день. Цей інтернаціональний парк розміщений на південному заході країни, де сходяться кордони Німеччини, Франції і Швейцарії.

Парк атракціонів Фантазіяленд працює вже понад 30 років. Найпопулярнішим є космічне шоу «Галактика» — неймовірна подорож Молочним Шляхом із приголомшливими ефектами і динамічною імітацією космічного польоту. Крім того, є «Пригоди в Колорадо з Майклом Джексонем», «Круїз бурхливими ріками», «Запаморочливе шоу», «Мертва петля», «Корабель вікінгів», «Вежа Кодак», «Берлінська карусель» і багато чого іншого.

Ханза парк (Hansa Park) — краще місце для аматорів гострих відчуттів. «Літаюча акула», «Буревісник», «Суперводоспад» та інші атракціони, що захоплюють, чекають найвідважніших. Створені умови і для тихого відпочинку з дітьми: можна відправитися парком на маленькому рейковому автомобілі в «Хейя-Сафарі».

НОРВЕГІЯ

Офіційна назва — Королівство Норвегія. Столиця: Осло (503 тис. осіб). Територія: 386,9 тис. км² (разом з архіпелагом Шпіцберген, островами Ян-Маєн і Буве). Населення: 4,4 млн осіб. Мова — норвезька. Релігія — лютеранство. Час відстає від київського на одну годину. Валюта: норвезька крона. Головні міста, тис. осіб: Осло, Берген — 235, Трондхейм — 152, Ставангер — 114, Крістіансанд — 74.

Географічне положення

Займає північно-західну частину Скандинавського півострова. Межує на сході з: Швецією, Фінляндією та Росією. Омивається Баренцовим морем на північному-сході, Норвезьким — на заході,

Північним — на південному-заході. Значну частину поверхні займають Скандинавські гори (максимальна висота — 2469 м г. Гальхьопіген). Високі плоскогір'я покриті льодовиками, загальна площа яких становить близько 5000 км². Західні схили прорізани численними затоками-фіордами. Значна частина узбережжя розміщена за полярним колом, але завдяки теплій Північно-Атлантичній течії прибережні води не замерзають. Тут розміщено безліч островів. Лише 3 % території придатні для землеробства. Близько третини території покрито лісами.

Державний устрій

Конституційна монархія, яку очолює король, керує урядом прем'єр-міністр. Законодавчий орган — парламент. Адміністративно поділяється на 19 фюльке (область). Фюльке поділяються на сільські (herreds-kommuner) і міські (by-kommuner) комуни. Володіє о. Шпіцберген у Північному Льодовитому океані, Ян-Майєном — в північній частині Атлантичного океану, а в південній частині — о. Буве.

Історичні факти

Виникнення держави відбувалось в епоху вікінгів. З 1380 р. по 1814 р. — під владою Данії, а потім Швеції. У 1905 р. — проголошення незалежності. В Першій світовій війні дотримувалась нейтралітету. З 1940 по 1945 р. окупована німецькими військами. У 1949 р. вступила в НАТО, до Північної Ради — в 1952, ЄЕС — в 1972, але вийшла після референдуму. З 1970 р. почали видобувати нафту та газ на шельфі Північного моря, що дало позитивний поштовх економіці. На референдумі (1994) норвежці знову відмовилися приєднатися до ЄЕС, однак Норвегія залишається активним членом європейських організацій, дотримується Шенгенських домовленостей.

Туризм

Туристичною базою є гірські ландшафти, фіорди та льодовики, де круглий рік можна займатись зимовими видами спорту. Тут неодноразово проводились Зимові Олімпійські ігри. Цікавими є пам'ятники епохи вікінгів, неолітичні наскельні зображення в м. Альта. У списку ЮНЕСКО 4 об'єкти: дерев'яна церква в Ур-

несі (XI ст.), Берген часів Ганзи та вже згадувані наскельні малюнки.

Осло — стародавнє торгове місто норвезьких вікінгів, головний центр туризму. Норвезьку столицю, відповідно до саг, заснував король вікінгів Харальд Хардравде. Поїздка в Осло — змога поєднати різні види відпочинку. Головна вулиця Карла Юхана зв'язує дві доміанти центру — монументальний вокзал і Королівський замок. Вулиця чітко поділена на зони. Друга частина авеню тягнеться від Національного театру й університету до замку. Королівська резиденція потопає в зелені. У визначені години відбувається зміна варті з великою кількістю гвардійців, схоже на прекрасно поставлене театральне дійство. Туристів збирається незліченна кількість. У будинку театру, серед клумб, скульптурна композиція — стародавня пекторальна сцена в оточенні квітів. Справжню революцію в справі прикраси міста зробив скульптор Вігеланн (1869—1943) — 150 його витворів зібрано в міському парку. Парк нагадує французький Версаль. Однак скульптури майстра мають чисто норвезький колорит. Мистецтвознавці визначають його стиль як сполучення натуралізму, символіки й еротики. У них безодня життєвої сили. Одні назви багато про що говорять — «Материнство», «Любов», «Розлука», «Боротьба».

Найбільша колекція художніх творів Норвегії знаходяться в Національній галереї. Варто заглянути і в музей всесвітньо відомого художника-експресіоніста Едварда Мунка.

Людам, які приїхали в Норвегію з дітьми, неодмінно потрібно побувати в музеї «Кон-Тікі». Там є експозиція присвячена океанській експедиції, яку очолював один з найвідоміших норвежців Тур Хейердал. Також цікавим є музей корабля вікінгів, де показано древні скандинавські кораблі. Найбільший з них служив усипальницею. Є в Осло і Музей лиж, що цілком закономірно — у побуті місцевих жителів це найпоширеніша річ. У вихідні дні більша частина столичного населення, охоплюючи малят, стають на лижі й відправляються на природу.

Країна Тролів. Північні землі дуже часто пов'язують з тролями. Тролі можуть бути маленькими різновидами гномів, а можуть бути величезними як гори (звичайно, адже вони є далекими родичами титанів, що народжувалися зі скель і харчувалися каменями). Єдине в чому легенди не суперечать один одному, це те, що тролі були огидні й потворні.

Трольхеймен (Trollheimen), гірський масив у Норвегії. Це — один із найфантастичніших гірських районів у Норвегії з марко-

ваними туристичними маршрутами і гарними можливостями для риболовлі. Значною популярністю користується гора Троллетта (Trollhetta) — Ковпак Троля. А в одній із долин є притулок Тролхелмшитта (Trollhelmsytta) — хатинка в країні Тролів. Головний прохід у цю країну — з боку Сюрнадал, долини ріки Сюрна, однієї із найбагатших на лосося у Норвегії. Одна з визначних пам'яток передгір'я — унікальний ботанічний сад Свінвікс Аборетум.

Стіна Тролів. Найвища в Європі вертикальна і нависаюча скельна стіна висотою 1000 метрів. Це знахідка для альпіністів як улітку, так і взимку, з найважчими альпіністськими маршрутами у світі. Це місце розміщене на західному узбережжі Норвегії, у районі Рамсдаль. Згідно з легендою, відтоді тролі, що колись жили в цих краях, були перетворені у вигадливо порізані стрімкі скелі. З Стіна Тролів, що буває складними, не пройденими маршрутами, приваблює до себе альпіністів усього світу. Там ще є церква тролів.

Околиці містечка Ондалснес (Andalsnes) мають велику популярність серед троллелюбів. Південніше його височіє славнозвісна Стіна Тролів. На південний-захід є одна з найпопулярніших у Норвегії туристичних доріг — «Сходи Тролів». Вона є частиною «Золотої дороги», що проходить з Ондалснеса у Герангер. Найпопулярніша туристична дорога в Норвегії відкрита в 1936 р. і є шедевром дорожнього будівництва. Серпантинном з 11 поворотами піднімається на висоту 858 метрів, оточена гірськими піками.

Фіорди — це скелі на морському узбережжі природного походження, з водоспадами, стрімкими стінами, що вражають пейзажами. Порізане фіордами західне узбережжя Норвегії сформувалося ще під час Льодовикового періоду. Найдовший фіорд у Європі — це Согне-фьорд, що простягається на 204 км у середину країни, а його глибина становить 1308 м. Периметром Согне-фьорда розміщено величезні неприступні скелі. Кращий спосіб помилуватися найкрасивішими норвезькими фіордами, що здатні вразити будь-якого туриста — відправитися в круїз.

Польща

Офіційна назва — Республіка Польща. Площа 313 тис. км². Столиця — Варшава (1,6 млн осіб). Час відстає від київського на 1 год. Офіційна мова — польська. Населення 38,7 млн осіб. Грошова одиниця — злотий. Найбільші міста, тис. осіб: Варшава —

1635, Лодзь — 823, Краків — 745, Вроцлав — 640, Познань — 581, Гданськ — 463, Щецін — 418. Головна релігія — католицизм.

Географічне положення

Республіка Польща розміщена в Центральній Європі, на заході межує з Німеччиною, на півдні з Чехією і Словаччиною, на сході з Литвою, Білоруссю і Україною. Омивається Балтійським морем, межую з Росією (Калінінград). Найвища точка: г. Риси, 2499 м вище р. м. Клімат помірно-континентальний, перехідний від м'якого морського клімату Західної Європи до континентального клімату Східної Європи.

Державний устрій

Форма правління — парламентська республіка. Форма устрою — унітарна держава. Законодавчу владу має двопалатний парламент. Адміністративно Польща поділяється на 16 воєводств, 308 повітів і 2489 гмін, включаючи 65 міст, що мають статус міських повітів. Новий адміністративний розподіл введений 1 січня 1999 р.

Історичні факти

Перші згадки про Польську державу датуються другою половиною X ст. Польща на той час була порівняно великою державою, що утворилася внаслідок об'єднання декількох племенних князівств. Перший історично достовірний правитель Польщі — Мешко I. Перший та другий поділ Польщі відбулися, відповідно, в 1772 і 1793 рр. Унаслідок третього поділу (1795) Польща зникла з карти Європи як самостійна держава. Відродження Польщі відбулося у 1918 р. У 1947—1989 рр. — Польська Народна Республіка. Згідно з угодами між СРСР, США і Великобританії в Ялті і Потсдамі Польща передала Радянському Союзу 177,8 тис. км² своєї довоєнної території (історичні українські землі, але без Холмщини, Підляшшя), отримавши від Німеччини більшу частину Східної Пруссії, частину землі Бранденбург, а також Помор'я і Сілезію (100,9 тис. км²). Після розпуску Організації Варшавського Договору і Ради Економічної Взаємодопомоги, проголошено курс на інтеграцію у Європейське Співтовариство і вступ до оборонного союзу НАТО. У 2004 р. вступила до Європейського Союзу.

Туризм

Краків. Згідно з легендою виникнення міста Краків пов'язане із смертю дракона, кістки якого дотепер зберігаються в Королівському замку. Головним туристичним об'єктом міста є Королівська дорога. Площа Матейки, на ній є пам'ятник королю В. Ягелло, костел св. Флоріана (XIV ст.). Барбакан (1499) — бастіон, який був частиною міських укріплень і призначався для обстрілу з флангів ворожих військ, що наближалися до міських стін. На даний час у літній період Барбакан використовується для театральних чи естрадних постановок. Ринкова площа — одна з найбільших ринкових площ у старій Європі (4 тис. м²), до неї сходяться всі вулиці Старого міста. Маріацький костел (1257) — головна святиня середньовічного Кракова, у XIV ст. перебудована споруда набула готичного стилю. Велика вежа костелу має висоту 81 м. Вхід у церкву св. Андрія охороняють 12 апостолів, які як живі пильно дивляться вниз на перехожих. Церква захищала місцевих жителів від нашествия татар в XIII ст.

Лодзь. Найбільша концентрація барокових будівель у місті є на вулицях Вулчанская і Гданська. Найвідомішими туристичними об'єктами є головний палац Познаньського, біла фабрика Людвіка Гейлера, ректорат Лодзинської Політехніки, кафедральний собор св. Костки, будинок Петерсі.

Варшава. Щорічно Варшаву відвідує декілька мільйонів осіб. У місті близько тисячі історичних пам'яток. Велику популярність має відбудоване після війни Старе місто з готичними костелами, фортифікаційними спорудами, фасадами ренесансних і барокових будинків. У північній частині площі Ринок розміщений історичний музей Варшави; у двох будинках, на східній стороні — музей літератури. З ресторанів особливої уваги заслуговує старий винний льох «Фукер», збудований 1590 р. До старих пам'яток культурної архітектури Варшави зараховують кафедральний собор св. Яна (XIV ст.). У крипті собору поховані мазовецькі князі, лауреат Нобелівської премії Генрік Сенкевич, перший президент незалежної Польщі — Габріель Нарутовіч. Під час варшавського повстання кафедральний собор був зруйнований. Символом польської державності є королівський замок, споруда в стилі бароко з готичними фрагментами і фасадом у стилі рококо з боку Вісли. У цьому місті народився і виріс Фредерік Шопен. Після смерті серце Шопена повернулося на Батьківщину і замуровано в лівій колоні костьолу Святого Хреста.

Щецін. У середньовіччі місто було столицею поморського князівства. Для туристів цікавою є стара частина, де збереглися стародавні пам'ятки архітектури: замок поморських князів (XIV ст.), зараз у ньому розмістилися опера і оперета, театр, виставкові зали; готична Ратуша (тепер історичний музей Щеціна), кам'яниця сім'ї Лоїзув в пізньоготичному стилі; готичний собор св. Яна Євангеліста і храм св. Якуба, залишки середньовічних міських укріплень (Дівоча Башта) і сучасніші пам'ятки (Королівські Ворота, Портові Ворота).

Торунь. У місті зберігся один із найбільших у Польщі комплексів готичних споруд, занесений ЮНЕСКО в список пам'яток міжнародного значення. З одного боку Вісли можна побачити фрагменти колишніх міських укріплень із воротами, а також зерносховища в стилі готики і ренесансу. Збереглися руїни замку хрестоносців (XV ст.). Більшість пам'яток архітектури сконцентрована навколо Ринку і уздовж вулиць, що відходять від нього. У центрі ринку є ратуша. Поруч знаходиться кам'яниця, де 19 лютого 1473 р. народився видатний астроном Коперник, костел святої Діви Марії та святого Яна.

Вроцлав складається з 12-ти островів, які сполучені між собою 112 мостами. У ньому збережені архітектурні споруди середньовіччя: Ратуша — готична споруда, яка понад 700 р. є символом міста; Хол Леопольдіна — найбільша будівля Польщі у стилі бароко, на території якого в XVII ст. був університет. Панорама битви поблизу Вроцлава 7 квітня 1794 р. — одна з найпопулярніших пам'яток, розміри панорами — 120 метрів завширшки і 15 метрів у висоту. Японський сад — жива реліквія, яка залишилася після Світової виставки, що відбувалася в Шчитницькому парку в 1913 р. Створений японським садівником сад відповідав вимогам садового мистецтва. У 1996 р. для відновлення цього саду було запрошено дев'ять японських спеціалістів.

Недалеко від Вроцлава знаходиться гірський масив Карконоші. Головними туристичними центрами є Карпач і Шкларска Поремба, з яких починаються найпопулярніші маршрути в гори. Головним туристичним об'єктом є водоспад Каменьчика в Шклярській Порембі, який спадає трьома каскадами висотою 27 м. За середнім порогом розміщена Золота яма, яка прикрита водним струменем.

Узбережжя Балтики. Для узбережжя Балтійського моря характерні широкі піщані пляжі з широко розвиненою туристичною інфраструктурою, де розміщено комфортабельні готелі, будинки відпочинку, пансіонати, кемпінги, агрооселі. Найбільшою попу-

лярністю користуються пляжі: Свіноуйсьце, Мендзиздрое, Дзівнув, Колобжег, Устка, Леба, Хел, Криніца-Морська. Найпопулярніша курортна місцевість на східному узбережжі Сопот.

Національні парки

У Польщі є 22 національні парки загальною площею — 307 041 га. Найстарший із них — це Б'яловежський (1932), а наймолодшими були — Нарв'янський і Бори Тухольські (1996). Незабаром має утворитись Мазурський національний парк і очікується значне розширення Б'яловежського парку. За площею найбільшим є Бебжанський парк, а найменшим — Ойцовський. За відвідуваністю на першому місці зі значним відривом (понад 3 млн) — Татшанський парк, на другому місці (1 млн 200 тис.) — Великопольський, на третьому — Крконосський (1 млн). Польські національні парки можна назвати лісовими парками, оскільки в більшості з них понад 50 % поверхні вкрита лісом, за винятком Нарв'янського, Словінського і Бебжанського.

Бабйогурський національний парк розташований на півдні Польщі, площею 3392 га. Зважаючи на винятковість його природи, зарахований ЮНЕСКО до міжнародних біосферних резерватів. До особливостей належать малі неглибокі моренового походження ставки (Мокрий став). Гірське пасмо Баб'ей гори (1725 м) — друге за висотою в Карпатах.

Б'яловежський парк займає площу 10502 га на межі Польщі та Білорусі. Внесений до світового списку культурних та природних пам'яток ЮНЕСКО. В 1998 р. відзначений Радою Європи в сфері охорони Європейської спадщини флори, фауни, природного середовища і екосистем. У склад Б'яловежського парку входить осередок розведення зубрів, а також музей пам'яток архітектури, серед яких мисливський будиночок царя Олександра.

Бебжанський парк займає значну частину Бебжанської улоговини на північному сході Польщі площею 59 223 га. Головним охоронним об'єктом парку є Червоне болото, що сформоване торфовищами низькими, перехідними та високими. У заплаві р. Бебжки селяться колонії бобрів (близько 700 особин).

Бори Тухольські — парк на північному заході Польщі площею 4798 га. Центральною частиною є комплекс семи озер, що розміщені вздовж озера Кажиковського. З тварин цікавими є дикі кабани, олені, видри. На території парку переважають піщані ґрунти. В рослинному покриві домінують соснові бори.

Дравенський парк розташований в Поморському поозер'ї площею 11 342 га. Звичайний ландшафт парку становлять озера і ріки, що займають 10 % парку. Деревостан складається з буків та вікових дубів. Тваринний світ є різноманітний, особливо багато птахів, плазунів та змій.

Бещадський національний парк охороняє зразки східнокарпатської природи у польській частині Західних Бещадів. Парк створено у 1973 р. У 1999р його площу було збільшено до 29 тис. га. Це третій за розмірами національний парк у Польщі й водночас найбільший гірський національний парк країни. Найвищою вершиною польської частини Бещадів є Тарніца (1346). Особливістю парку є значне поширення букових лісів, які становлять 80 % всіх лісів парку. В Гошеві розташована дерев'яна греко-католицька церква.

Територія *Магурського* національного парку становить 19 тис. га. Його розташовано на теренах семи гмін. Парк займає центральну частину Низького Бескиду, одного з двох регіонів мезозойської ери, що створюють макрорегіон Центральних Бескидів. Парк простягається майже на 100 км пасмом у 30—40 км завширшки, по обидва боки польсько-словацького кордону.

Ойцовський парк (2146 га) розташований у південній частині Краківсько-Ченстоховської височини. Це найменший із польських національних парків, але дуже атракційний. У центральній частині знаходяться руїни замку короля Казимира Великого. Також цікавим є факт перебування різноманітних видів кажанів.

У межах Балтійського узбережжя створено два національних парки — *Словінський і Волінський*. Словінський національний парк (близько 19 тис. га) відомий дюнами, які зміщуються близько 10 м за рік, оголяючи засипаний мертвий ліс. У парку гніздяться водоплавні птахи. Волінський національний парк (близько 11 тис. га) розміщений у центральній частині острова Волін. Зелені горби покриті змішаними лісами (буково-сосново-дубовими).

Крім описаних національних парків, функціонують також: Горчанський, Кампіносський, Татшанський, Крконошський, Пенінський, Поліський, Розтоцький, Свентокшиський, Великопольський та ін.

Лікувальні курорти

Зараз у Польщі функціонує понад 40 курортів у різних регіонах країни: на Балтійському узбережжі та Помор'ї, центральній Польщі, в Судетах і Карпатах.

Душники-Здруй — курортна місцевість, розміщена на висоті 550 м над р. м., на межі Столових і Бистшицьких гір, поблизу польсько-чеського кордону. Мікроклімат створюють лісові масиви, що оточують курорт. Лікувальні чинники регіону: джерела вуглекислих, лужних і залізистих мінеральних вод з великим вмістом двоокису вуглецю, а також лікувальні грязі. Щорічно в серпні тут проходить Міжнародний фестиваль музики Шопена за участю видатних піаністів. Композитор виконував тут свої твори в 1826 р. під час лікування. Лікувальний профіль: захворювання органів дихання, системи травлення, гінекологічні.

Поляниця-Здруй розміщений на березі ріки Бистшица Душніцка на висоті 380—410 м над р. м., біля підніжжя Судетів. Із заходу місцевість оточена лісами. Влітку тут проходить Міжнародний турнір Шахістів пам'яті Акіби Рубінштейна. Лікувальний профіль: захворювання серцево-судинної системи, системи травлення.

Цеплице-Здруй — здравниця розміщена на висоті 350 м над р. м., в Єленегурській улоговині, біля підніжжя гір Крконоше. Лікувальний профіль — захворювання опорно-рухового апарату і ревматизм, очні захворювання, захворювання серцево-судинної системи у дітей, запалення суглобів. Природні лікувальні ресурси: фтористі термальні води (21—62°C), лікувальні грязі. Протягом року в межах курорту відбуваються фестивалі: Віденської музики в Курортному театрі, Єленегурський вересень, Міжнародний фестиваль вуличних театрів, фестиваль польської та європейської музики. Функціонують два критих і три відкритих басейни, 17 тенісних кортів, школа верхової їзди, гірськолижні витяги в сусідніх населених пунктах Карпач, Шклярська-Поремба, Дзівішувє.

Кудова-Здруй — курортна місцевість, розміщена в Клодській улоговині на висоті 390—400 м над р. м., біля підніжжя Столових гір. Клімат у цій місцевості м'який, помірний, гірський. Кліматичні особливості курорту мають позитивний вплив на кровообіг, дихання і травлення, функціонування м'язової і нервової систем. Джерела мінеральних вод використовують у лікувальних цілях з 1636 р. Перші наукові дослідження мінеральних вод почались в 1787 р. У 1921 р. кількість відпочиваючих становила 12 000. Лікувальна база курорту складається з трьох курортних лікарень, дитячої гастрологічної курортної лікарні та двох санаторіїв. Щорічно тут проходить Міжнародний фестиваль музики Монюшко, виконуються його сольні твори, опери, оркестрові твори. Лікувальний профіль: у дорослих захворювання серцево-судинної системи, внутрішньої секреції і обміну речовин; у дітей — захворювання органів травлення.

Устронь розміщений у верхній течії річки Вісли, на межі Силезької височини і Силезького Бескиду, на висоті 340—450 м вище р. м., в оточенні хвойних лісів. Курортними чинниками є високотермальні хлоридо-натрієво-кальцієві, бромисті, борні, йодисті, радонові мінеральні води. В місті є зал і амфітеатр у курортному парку, три музеї, галерея сучасного мистецтва. Протягом року організують: Фестиваль релігійної творчості, Устронське артистичне літо, Дні Устроня. Головні туристичні об'єкти: дерев'яний костел (1769), костел у стилі бароко (1787), традиційні гуральські хати (XIX ст). На курорті функціонує відкритий басейн, тенісний корт, гірськолижні витяги, літня санна траса, школа верхової їзди. З Устроня ведуть туристичні маршрути в Силезькі Бескиди. Взимку тут сприятливі умови для лижного спорту. Лікувальний профіль — захворювання опорно-рухового апарату, серцево-судинної системи, органів дихання, порушення обміну речовин, а також ревматичні захворювання.

Щавніца — курортна місцевість на висоті 435—520 м над р. м., на межі Пенінських гір і Сондецьких Бескидів з особливим мікрокліматом, схили покриті модриновими і буковими лісами. Головним лікувальним чинником є мінеральні води (йодисті, борні, бікарбонатно-натрієво-хлоридні). Лікувальний профіль — захворювання органів дихання і алергічні захворювання, пульмонологія, ларингологія. На курорті розміщено тенісний корт, баскетбольний майданчик, криті басейни. Для велосипедистів промарковано п'ять маршрутів, є прокат гірських велосипедів. Поряд є Пенінський національний парк і Попрадський ландшафтний парк. Щавніца відправна точка для багатьох туристичних краєзнавчих походів.

Криница — курорт розміщений на сході Сондецьких Бескидів в оточенні лісів на висоті понад 500 м над р. м. Цю місцевість називають «перлиною польських курортів». Лікувальними чинниками курорту є мікроклімат, мінеральні води і лікувальні грязі. Більшість санаторіїв розмістилася на схилах гір. Лікувальний профіль — захворювання серцево-судинної системи, шлунково-кишкового тракту, порушення обміну речовин, гінекологічні. В межах курорту знаходиться 5 природних джерел і 18 свердловин. Мінеральні джерела, крім внутрішнього використання, застосовуються у вигляді лікувальних ванн. У Криниці також знаходяться єдині в Польщі сухі ванни, які можна застосовувати для пацієнтів із хворобами серця і розладу кровообігу. Лижний сезон триває з листопада по березень. На курорті впродовж року організуються різноманітні культурні заходи, в тому числі фестивалі пісень Яна Кепури.

Велічка — курортне місто, розміщене за 14 км від Кракова. Під землею, в шахті функціонує санаторій. Максимальна глибина шахти 340 м, загальна протяжність понад 350 км. Лікувальні властивості солі з даної шахти були відомі з XVI ст. На даний час специфічний мікроклімат підземелля Велічки використовується в лікуванні бронхіальної астми, різних видів алергії, захворювань верхніх дихальних шляхів, серцево-судинної системи, захворювань шкіри, внутрішньої секреції, порушення обміну речовин. На глибині 101 розміщена капличка, в 1999 р. тут було створено з соляної брили пам'ятник Іоану Павлу II.

Колобжег — найбільший курорт на Балтійському побережжі, розміщений в гирлі річки Парсенти, 40 км на захід від міста Кошаліна. Перша згадка про курорт датується 1710 р., а з XIX ст. — створено морську купальню міжнародного рівня. Тут працюють два оздоровчі центри, де використовуються фізіотерапія, а також курортні поліклініки, санаторії на березі моря або в оточенні соснових лісів. На курорті функціонують спортивно-профілактичні басейни, тенісні корти, тренажерні зали, спортивні стадіони, велосипедні доріжки. Головними лікувальними чинниками є: специфічний мікроклімат, який формується завдяки близькості до моря, інтенсивне сонячне випромінювання, мінеральні джерела і родовища лікувальних грязей. Лікувальний профіль — захворювання серцево-судинної системи, органів дихання, опорно-рухового апарату, ревматизм, порушення обміну речовин.

Цехоцінек — найбільший бальнеологічний курорт розміщений у широкій долині річки Вісли. Його оточують луки і соснові ліси. Клімат помірний теплий, із невеликою кількістю опадів. Лікувальний профіль — захворювання серцево-судинної системи, верхніх дихальних шляхів, опорно-рухового апарату, ревматизм. Природні лікувальні ресурси: натрієво-хлоридні води, термальні мінеральні джерела (26—27°C). На курорті функціонують: фізіотерапевтичні заклади, соляні та реабілітаційні криті басейни, відкритий термально-соляний басейн, соляна градирня довжиною 1740 м, яку використовують як відкритий інгаляторій. На курорті варто оглянути: солеварню (1830), костел в м. Раціонжке (XVI ст.), старе місто в Торуні (25 км).

Наленчув — курорт розміщений у рівнинній місцевості на березі річки Швидкої, 30 км від Любліна. Горби порослі лісами захищають цей курорт від вітрів і створюють м'який мікроклімат, який сприяє лікуванню серцево-судинних захворювань. У кінці XIX ст. Наленчув був модним курортом, куди приїжджали лікуватися видатні представники польської інтелігенції. На курорті

пропонують екскурсії до Казімежа на Віслі, Любліна, Козлувки. В сусідньому містечку Войцехові варто оглянути Аріанську башту, музей ковальства.

ПОРТУГАЛІЯ

Офіційна назва — Республіка Португалія. Площа 92,1 тис. км². Населення 10,0 млн осіб. Столиця Лісабон (678 тис. осіб; 3,7 млн з приміською зоною). Найбільші міста, тис. осіб: Порту — 309, Віла-Нова-де-Гая — 247, Аматора — 187, Каскаїс — 155, Альмада — 153. Час відстає від київського на 2 год. Офіційна мова — португальська, вживаються англійська та іспанська. Міжнародні аеропорти є в Лісабоні, Порту, Фару, Фуншалі (Мадейра) і містах Азорського архіпелагу Понта Делгада (острів Сан Мігел) і Лажеш (острів Терсейра). Грошова одиниця — євро; Головні релігії: католицизм, протестантство.

Географічне положення

Португалія розміщується на крайньому південному заході Європи, займаючи меншу частину Піренейського півострова, а також острів Мадейра й Азорські острови в Атлантичному океані. На півночі та сході межує з Іспанією — 1232 км, має вихід до Атлантичного океану, берегова лінія 832 км. Найвища точка г. Сьєрра-да-Ештрела — 1993 м. Країну перетинають ріки, найбільші з яких — Тежу (Тахо), Дору (Дуеро) і Гвадіана починаються в Іспанії.

Державний устрій

Форма правління — парламентська республіка, форма устрою — унітарна держава. Адміністративно поділяється на 22 округи і дві автономні області.

Історичні факти

У 1095 р. Португалія була маловідомим прикордонним феодальним маєтком королівства Леон. Її територія була далека від центрів європейської цивілізації, і складалася переважно з гір, лісів і боліт. До 1279 р. відбувається заснування королівства Пор-

тугалія і розширення його до нинішніх континентальних кордонів. 1279—1415 рр. поступово зміцнюється монархія, незважаючи на опір Церкви, знаті і королівства Кастилії. Упродовж XV ст. відбуваються декілька хрестових походів і географічних відкриттів, кульмінацією стало відкриття океанського шляху в Індію Васко да Гамою (1497—1499). У XVI ст. Португалія перетворюється в найбільшу колоніальну імперію, охоплюючи Бразилію, північну і західну частину Африки, форпости в Індії та Японії. Період могутності різко змінюється занепадом — з 1580 по 1640 рр. Португалія втрачає незалежність від Іспанії. У другій половині XVII ст. відновлюється Португальська монархія. З 1826 по 1910 рр. в країні панує конституційна монархія, з 1910 по 1926 рр. — Республіка, а з 1926 по 1974 рр. — диктатура Салазара. 25 квітня 1974 р. відбувся безкровний переворот лівого військового крила, до влади прийшов уряд, що почав кардинальні демократичні реформи. Португалія дає незалежність своїм Африканським колоніям (Португальська Східна Африка, Португальська Західна Африка і Португальська Гвінея) і втрачає свою колонію в Азії Португальський Тімор унаслідок вторгнення Індонезії. 1 січня 1986 р. Португалія вступає в Євросоюз, а в 2002 р. входить у зону єдиної європейської валюти — євро.

Туризм

Лісабон. В околицях столиці є два головних туристичних об'єкти: історичний район із Віфлеємською вежею і монастирем Йеромінітів (Жеронімуш), які оголошені ЮНЕСКО надбанням загальносвітової культури і Белемським культурним центром. Лісабонське узбережжя простягається від широкого гирла ріки Тежу до пляжів Алентежу з ідеальними умовами для організації водних видів спорту.

Мадейра розміщена за 1000 км на південний-захід від Лісабону і 700 км від узбережжя Африки, завдяки чому цілий рік на острові приблизно однакова температура повітря і води. Одноіменний архіпелаг складається з острова Порту Санту і незаселених островів Дезерташ та Сельваженш. Архіпелаг був відкритий у 1418 р. португальським мореплавцем Жуау Гонсалвешем Зарку, закинутим штормом до берегів острова Порту Санту. Щорічно у вересні проводиться свято збору винограду — цікаве і красиве видовище. Виробництво вина, бананів і екзотичних квітів складають зараз основу економіки Мадейри. Центром народних ремесел Мадейри вважається містечко Камаша, де виробляються відомі плетені ви-

роби. Мадейра стала одним з найпопулярніших курортів Європи завдяки м'якому клімату, екзотичній природі, відмінній кухні та гостинності місцевих жителів. Столиця острова — місто Фуншал розміщене від гірських схилів до узбережжя. На фунікулері можна піднятися на вершину гори Монте, з якої відкривається вигляд на місто й океан. Біля Ринкової площі розміщена інша гордість Мадейри — фабрика вишивки, вироби якої прикрашали будинки та одяг представників європейських королівських родин. Західна частина міста є головною туристичною зоною, де є найкращі готелі. Для шанувальників гольфу обладнані два поля міжнародного класу. Одне з них, «Санту да Серра», розміщене в евкаліптовому гаї на висоті 700 м над р. м. Мадейра є центром водних видів спорту, популярним є катання на водних лижах, серфінг і віндсерфінг, підводне плавання, вітрильний спорт, спортивна рибалка.

За 15 км на захід від Лісабона розміщені чудові курорти *Каукайш* і *Ешторил* із унікальним мікрокліматом. Це традиційно улюблене місце відпочинку європейської знаті та резиденція королівських родин. Розкішні вілли, евкаліптові гаї, найкращі пляжі центральної частини країни, стародавні замки і церкви, сучасні готелі, вишукані ресторани, поля для гольфу світового класу, одне з найвідоміших казино Європи і знаменита траса Формули-1 є головними туристичними об'єктами, що приваблюють мільйони відпочиваючих з усього світу.

Азорські острови

Сан-Мігель найбільший серед Азорських островів, розміром 65 на 12 км, з населенням 120 тис. осіб. Одна з визначних пам'яток острова — кратер Сеті Сідадес, поруч з яким є кілька озер. На сході острова розміщені гори, з вершини Бартоломій відкривається панорамний вид на острів. Найбільше місто острова — Понта-Делгада, в ньому зосереджена значна частина готелів і ресторанів. Визначна пам'ятка міста — фонтани, розміщені наприкінці вулиці Руа Жао Ш. За 7 км від міста є поле для гольфу на 27 лунок.

Санта-Марія. На острів можна добратися на поромі з Понта-Делгада, а також використовуючи аеропорт, який залишився після Другої світової війни (на місці аеропорту знаходилася база військово-повітряних сил США). Розміри острова 17 на 9 км, населення 6 тис. осіб. Найбільше місто острова — Віу-ду-Порту. За своїми кліматичними і природними особливостями острів поділяється на дві частини. На одній частині (де є аеропорт і місто Віу-ду-Порту) завжди світить сонце, а дощі йдуть дуже рідко.

В іншій частині острова багато рослинності, пагорбів і невеликих гір, клімат тут вологіший. Найвища точка острова — вершина Alto. У серпні на острові проходить ралі.

Терсейра третій за величиною серед Азорських островів. Його розміри — 29 на 17 км, населення — 55 тис. осіб. Найбільше місто острова — Ангра-ду-Еройжму. У місті багато історичних будинків, соборів, музеїв, а також арена, де проходять бої биків. Друге за популярністю місто — Прайа-ду-Віторія, розміщене поруч з американськими авіабазами. Головний туристичний об'єкт — печера Algar do Carvão.

Піко — острів розмірами 42 на 15 км, населення — 15 тис. осіб. Головна пам'ятка острова — вулкан Піко, найвища точка Португалії (2351 м). Піко відомий виробництвом вин. На острові є можливість підводного плавання, де можна спостерігати за китами і дельфінами.

Флорос — найкрасивіший серед Азорських островів з унікальною природою. Розміри острова 13 на 17 км, населення — 4 тис. осіб. Головні туристичні об'єкти зосереджені в південно-західній частині острова, а також в околицях озер Раса і Фонда. Головне місто острова — Санта-Круз, розміщене поруч з аеропортом.

Відпочиваючи на Азорських островах, вам запропонують: підводні занурення з метою спостереження за китами, плавання з дельфінами, дайвінг, сафари на джипах. У районі острова Сан-Мігель можна зустріти такі породи дельфінів: атлантичний, сірий дельфін, атлантичний плямистий, атлантичний смугастий. Плавання з дельфінами організовується з 5 червня по 9 жовтня. Аматори підводного світу отримують задоволення, насолоджуючись чудовими пейзажами зі скелястими рифами, підводними печерами і затопленими кораблями. Активне морське життя в цих водах зумовлене безліччю різноманітних риб, зокрема, риба-папуга, морський окунь, мурена, барракуда, восьминіг, червона кефаль і т. д. Сафари на джипах здійснюється на автомобілях Ленд Ровер, за кермом кожного джипу англомовний водій. Є два маршрути подорожі — східний і західний, під час поїздки туристам пропонують обіди, що складаються із страв національної кухні.

ТУРЕЧЧИНА

Офіційна назва — Республіка Туреччина. Площа 780 тис. км². Столиця Анкара (3 млн осіб). Населення 65,7 млн осіб. Час рівний із київським. Державна мова — турецька. Головні міста (млн.

осіб): Анкара, Стамбул — 7,8, Ізмір — 2,0, Адана — 1,1, Бурса — 1,1. Головна релігія — мусульманство. Грошова одиниця: турецька ліра.

Географічне положення

Країна розміщена в межах Малої Азії (Анатолія), що простягається з Азії до Південно-Східної Європи. На заході межує з Болгарією (259 км) і Грецією (203), на південному заході з Сірією (877) та Іраком (331), на південному сході з Вірменією, Грузією, Азербайджаном та Іраном (454). Довжина берегової лінії складає 5500 км, сухопутний кордон — 2628 км. *Європейська частина країни*, площею 23,8 тис. км², межує на півночі з Болгарією, омивається водами Чорного моря і протоки Босфор на сході та Мрамурового моря і протоки Дарданелли на півдні, а на заході межує з Грецією і має вихід до Егейського моря. Азіатська частина, площею 755,7 тис. км², на півночі омивається Чорним морем, на півдні — Середземним. На сході знаходиться витoki рік Тигр і Євфрат, в Егейське море впадає ріка Мендерес. Значна частина Туреччини розташована в межах Анатолійського плоскогір'я (на заході) і Вірменського нагір'я (на сході). На півночі розміщені Понтійські гори, на півдні — гори Тавр. Найвища вершина країни — згаслий вулкан Великий Арарат (5165 м). На внутрішніх плоскогір'ях — великі безстічні солоні озера Ван і Туз. Переважають степи і напівпустелі. Клімат країни змінюється за регіонами. На заході і півдні, де панує середземноморський клімат, літні місяці жаркі та сухі, а зима м'яка. На центральних рівнинах панує континентальний клімат, літо спекотне і сухе, зима — холодна з рясними опадами. У східних районах переважає різко континентальний клімат. Клімат північного узбережжя через гірський рельєф характеризується середніми величинами опадів. Купальний сезон на узбережжі Егейського і Середземного морів починається в квітні і закінчується в листопаді.

Державний устрій

Форма правління — президентська республіка, форма устрою — унітарна держава. Глава держави — президент. Законодавчу владу має парламент, який обирається на 5 років. Адміністративно країна поділяється на 75 провінцій, які об'єднані у 7 географічних областей.

Історичні факти

Перші поселення на території сучасної Туреччини виникли у VIII ст. до н.е. Більша частина території входила до складу Османської Імперії. Після падіння в 1918 р. Османської Імперії держави-переможниці планували розділити її територію. 23 квітня 1920 р. в Анкарі під керівництвом М. К. Ататюрка були скликані Національні Збори, згідно із рішенням яких було оголошено війну за незалежність з державами Антанти та з грецькими військами, що спробували захопити значну частину Анатолії. Перемігши в національно-визвольній війні, 1 листопада 1922 р. М. К. Ататюрк оголосив про скинення монархії, а 23 жовтня 1923 р. Національні Збори проголосили Турецьку Республіку. Мустафа Кемаль був першим президентом Турецької Республіки. У 1952 р. Туреччина вступила в НАТО. З 1983 року в країні запанувала демократія. У 1987 р. тодішній президент Туреччини Тургут Озал почав роботу з досягнення Туреччиною повного членства в ЄС.

Туризм

Анталія. Місто було засноване в 159 р. до н. е. королем Пергама Атталусом, в честь кого й одержала свою назву — Анталія. Місто багате історичними пам'ятниками, серед яких добре збережені ворота Адріана споруджені на честь відвідування міста римським імператором Адріаном у 130 р. н. е. З боків монументальна арка, колись цілком облицьована мармуром, обмежена двома великими вежами, з лівої сторони арки зберігся імператорський герб. Потрапити до узбережжя можна через парк Карааліюглу, поруч з яким знаходиться ще одна споруда античності — вежа Хидирлик Кулесі, побудована для захисту Анталійського порту і як орієнтир для мореплавців. Інші визначні пам'ятки Анталії належать до мусульманського періоду. Зрізаний мінарет одержав свою назву, коли його верхня частина була «зрізана» під час найсильнішого землетрусу. Мінарет разом із мечеттю був збудований османським принцом Коркут-беєм на місці древньої візантійської церкви. Рифлений мінарет висотою 38 м, побудований у XIII ст. Мінарет є вежею з цегли, що спирається на 8 колон. Ця вежа, була збудована сельджукським султаном Аладдіном Кейкубатом I з нагоди скорення Анталії. Поруч з мінаретом розташована мечеть Ескі-джамі, побудована на півтора сторіччя пізніше туркменським еміром за зразком візантійської церкви. Уні-

кальні історичні знахідки експонуються в Археологічному музеї Анталії.

Аланья заснована в IV ст. до н. е., за часів Римської імперії була знаменитою базою піратського флоту і була відома як Коракесіон. Марко Антоній подарував місто і прилягаючі території Клеопатрі, що стала використовувати наявні ліси для будівництва свого флоту. У XIII ст. місто захопив Сельджукський правитель Ала-ед-дін Кейкубат, що перейменував Коракесіон в Аланья і зробив його своєю зимовою резиденцією. Головний туристичний об'єкт міста — візантійська фортеця на вершині гори, що піднімається над містом. Добре збереглася Червона вежа, яка захищала затоку. Аланья також знаменита своїми печерами, найвідвідуваніша з яких — Ламлаташ із сталактитами і сталагмітами. У Дівочій печері пірати ховали викрадених дівчат.

Сіде, оточений сучасними туристичними комплексами, є одним із найрозвинутіших курортів півдня Туреччини. Грецькі колоністи вперше оселилися тут у VII ст. до н. е. Місто стало розвинутим торговим портом, яке зобов'язане своїм процвітанням піратству і работоргівлі. Незважаючи на ряд землетрусів, у Сіде збереглися багато історичних пам'яток: статуя імператора Веспасіана, храм Фортуни, Агора, амфітеатр на 16 000 місць.

Белек розташований за 30 км на захід від Анталії — найновіший курортний регіон Туреччини. На широких піщаних середземноморських пляжах знаходиться ряд комфортабельних готелів, побудованих і обладнаних за останнім словом техніки. На курорті розташовані в основному 4 і 5 зіркові готелі та клуби. Тут створені сприятливі умови для тренувань як у закритих спортивних залах, так і у великій лісовій зоні. З району Белек починається рівнинний пейзаж із далеким гірським ландшафтом. Його особлива риса — соснові гаї, піщані пляжі, сучасні готелі, що перевершують один одного за красою та комфортністю. Поруч із Белеком розташований національний парк Кепрюлю Каньйон, що займає площу понад 500 га. Це унікальний кипарисово-евкаліптовий ліс, де представлена флора і фауна середземномор'я. У заповіднику є можливість для занять альпінізмом, але найпопулярніший серед відпочиваючих — рафтинг гірською річкою Кюпрючай. Вражень від рафтинга не менше, ніж від туру на джипах гірськими дорогами. Белек є також визнаним світовим гольф-центром.

Кемер розташований на середземноморському узбережжі за 42 км на південний захід від Анталії. В місті два пляжі — один міський, гальковий з розмаїтістю пропонованих видів водного

спорту і захоплюючих екскурсій на яхтах, та — піщано-гальовий пляж «Місячного Світла», де цитрусові дерева створюють привабливу тінь. У північній частині Кемера знаходиться Йорюк парк. Його експозиція, присвячена життю турків, які жили сотні років тому.

Памуккале. Назва Памуккале по-турецьки означає бавовняний замок. У цьому мальовничому місці дія гарячих джерел, що містять оксид кальцію, зумовили утворення вапняних відкладень на скелястих травертинових терасах. Здалеку ця білосніжна маса, що контрастно виділяється на тлі сусідніх пагорбів, викликає в уяві величезні бавовняні плантації. Якщо підійти ближче до цього замку, можна побачити штучні басейни, утворені гарячими джерелами, води яких спрямовуються в природні ванни, розташовані нижче, і створюють застигли потоки, схожі на фантастичні сталактити, що досягають величезних розмірів і нагадують за формою органічні труби. Цілющі властивості вод, що були відомі жителям сусіднього міста Хіраполіса ще з древніх часів, сприяли будівництву декількох оздоровчих басейнів із мінеральною водою, переважно при готелях. Уся зона Памуккале внаслідок особливостей пейзажу і геологічного середовища узята під охорону місцевою владою.

В околицях Памуккале знаходиться археологічна зона Хіраполіса — «священного» міста, з другої половини II ст. до н. е. Хіраполіс, за заповітом Аттала III, ввійшов у склад Римської імперії. Імператори піклувалися за процвітання краю, який славився своїми чудодійними термальними джерелами. У 17 р. н. е. землетрус стер місто з обличчя землі, поступово місто відбудовували. Головним туристичним об'єктом є римський театр (II ст. н. е.), який зберігся в доброму стані, його трибуни могли вмістити до 25 тис. глядачів. Театр використовується й у наші дні.

Ізмір має сучасний вигляд, оскільки був перебудований після пожежі 1922 р., розташований біля підніжжя пагорба, де височіє фортеця Кадіфекале. В місті можна побачити декілька римських скульптур, частково ушкоджених, які зображують Нептуна, Цереру і Діану. В археологічному музеї міста виставлено безліч предметів, виявлених при розкопках у західній Анатолії. Тут можна побачити, жіночу статую без голови, знайдену в Еритреї (VI ст. до н. е.), архаїчні скульптури (VI ст. до н. е.), предмети елліністичної культури, римські та візантійські скульптури. Відомими туристичним об'єктом є також: парк культури — місце проведення щорічних міжнародних ярмарків; базар, де представ-

лені вироби ремісників; мечеті Хісар і Кемералті (XVI ст.), каравансарай Кизларагасі.

Зона Афродісії — місце грандіозних розкопок, розташована на плоскогір'ї, біля підніжжя гряди Акдаг, де протікає р. Бююк Мендерс. У результаті археологічних розкопок виявлено, що ця територія, на якій виникла одна із найбільших цивілізацій Малої Азії, була заселена в століття бронзи. Місто згадується також за назвою Нінова, що свідчить про його зв'язки з Вавилоном, назва Афродісія з'явилося в елліністичну епоху. Афродісія була відкрита на початку XX ст. французьким археологом П. Годеном, найрезультативніші археологічні дослідження були проведені професором К. Т. Еріма в 60-роках XX ст. Музей Афродісії розташований біля входу на місце розкопок, оточених стінами, спорудженими римлянами в III ст. н. е. і згодом укріпленими. У музеї зберігається безліч знахідок, виявлених під час розкопок: предмети примітивної культури, барельєфи, погруддя імператорів, римська і візантійська скульптура, статуя сидячої Афродіти, кілька надгробків і скульптури з майстерень знаменитої школи ліплення. На території Акрополя видно сліди древніх поселень доісторичної епохи. Поруч знаходиться театр (I ст. н. е.), який використовуваний в наші дні для показу спектаклів, його трибуни могли вмістити до 10 000 глядачів. Храм Афродіти був побудований у I ст. до н. е., в VI ст. н. е. візантійці перетворили його в базиліку. Монументальний стадіон (I—II ст. н. е.) є межею археологічної зони з північної сторони. Він вміщав до 30 тис. глядачів і часами використовувався як арена.

Сельчук — поселення, що виникло на місці античного Ефесу, знаменитого своїм храмом Артеміди. Після завоювання сельджуками в XI ст. місто одержало назву — Сельчук. На пагорбі Айя-солук поруч з головною вулицею Сельчука знаходяться руїни візантійської фортеці. У цитаделі імператор Юстиніан у VI ст. н. е. наказав збудувати базиліку св. Іоана, цілком облицьовану зсередини мармуром. Нижче цитаделі розташована мечеть Ісибея, збудована в 1375 р., у дворі якої встановлені колони з античного Ефеса. Вхідний портал, над яким піднімається мінарет прикрашений сталактитовим декором і орнаментом у вигляді переплечених стрічок із чорного і білого мармуру. Від всесвітньо відомого храму Артеміди, одного із семи чудес свігла, збереглася лише одна відновлена колона. Перший храм був споруджений у VI ст. до н. е.

Бодрумський півострів — одне з найпривабливих місць на Егейському узбережжі Туреччини. Головні туристичні об'єкти:

Тургутреїс, Ортакент, Іалікават. Тургутреїс — центр торгівлі півострова, друге за величиною місто Бодрумського півострова, знаходиться за 20 км від Бодрума; місто одержало свою назву на честь адмірала Османської імперії XVI ст. Тургута Рейса. Зараз Тургутреїс курортний центр із піщаними пляжами довжиною близько кілометра, оточеними мандариновими гаями, з ресторанами і нічними клубами. Між Бодрумом і Тургутреїсом розташоване місто-курорт Ортакент (Ортакент-Яхсі) з унікальною природою, піщаними і гальковими пляжами, сприятливими умовами для організації водних видів спорту. Іалікавак розташований за 20 км від Бодрума, традиційний центр рибальства на Бодрумському півострові. Торба — невелике село в затоці на північному сході Бодрумського півострова, відоме історичними пам'ятками та затишними гальковими і піщаними пляжами. У Торбі варто оглянути гробницю на вершині пагорба, збудовану 2500 років тому, а в околицях села (Яхсі, Дерекой, Дагберлен), в межах яких розташовані візантійські монастирі та кам'яні гробниці. У Торбі часто швартуються яхтсмени, які курсують Егейським морем, з узбережжя відходять пороми в Гюллюк і Дідім, а також організуються екскурсії в древні міста Мілет і Прієну.

Гюндаан розташоване за 25 км від Бодрума. На території селища розташоване одне з найдавніших поселень, піднявшись вирубанними у скелі сходами туристи потрапляють у монастир, неподалік знаходиться османська вежа, древні вітряні млини, скельні гробниці. Багато цікавого збереглося на прилеглих островах: древня грецька церква (на Малому Заячому острові), руїни древнього монастиря і візантійської церкви з фресками IX ст. (Великий Заячий острів). На Бодрумському півострові розташовані також інші курорти: Кадикалесі та Гелькей.

Бодрум. Антична назва міста Гелікарнасос, тут народився давньогрецький учений Геродот. На місці сучасного Бодрума було збудовано одне із семи чудес світу — відомий Гелікарнаський мовзолей, який був частково розібраний у Середньовіччі хрестоносцями для будівництва іншої монументальної споруди — замку св. Петра, збудованого у 1406 р. на мисі Зефіріон лицарями ордену Госпітальєрів св. Іоанна Єрусалимського. З фортечних стін відкривається вигляд на Бодрумську затоку. На подвір'ї замку є ботанічний сад. У приміщеннях замку обладнано декілька невеликих музеїв. У місті щорічно проводиться фестиваль мистецтва і культури, практично кожні вихідні в затоці Бодрума проводиться вітрильна регата.

Мармарис. Перше поселення на місці сучасного Мармариса було засновано в IV ст. до н. е. і називалося Фіскос, у північній частині міста, де розташовувалося це поселення, проводяться археологічні розкопки. Мармарис відомий масовими заходами: на початку травня проводиться відомий міжнародний вітрильний фестиваль, у червні — фестиваль музики й естради. Найпопулярніше серед туристів Старе місто з вузькими грецькими вуличками і гучним базаром, центр Старого міста — османська фортеця Мармара-Калесі, збудована за розпорядженням Сулеймана Чудового. З фортечних стін замку відкривається вигляд на круїзні лайнери та невеликі яхти, що виходять з його затоки. На курорті запропонують екскурсії: на грецький острів Родос; Середземним морем; до межі Егейського і Середземного морів. Гордість Мармариса — новозбудована вітрильна пристань, найбільша на Егейському узбережжі. В готелях Мармарису організують відпочинок на воді: віндсерфінг, водні лижі, парасейлінг.

Регіон Мармурового моря

Ізміт — промисловий і портовий центр, столиця провінції Коджаелі. Визначні пам'ятки: палац Саатчі Ефенді Конак (XVIII ст.), в даний час в ньому знаходиться етнографічний музей, мовзолей шейха Едебали, що відіграв значну роль в утворенні Османської імперії.

Хереке — місто, відоме на весь світ килимовими виробами, які користуються постійним попитом завдяки відмінній якості виготовлення. На північ від міста, на березі Чорного моря, розташовані численні курортні центри.

Адапазарі — столиця провінції Сакар'ї, визначні пам'ятки міста: музей засновника Турецької Республіки Кемаля Ататюрка; етнографічний музей; міст Бешкопру, який збудував візантійський імператор Юстиній у 553 р. н.е., його довжина складає 429 м. Околиці м. Адапазарі відомі також своїми озерами і мальовничою природою.

Сьогют — в межах сучасного міста було розташоване перше в регіоні Малої Азії тюркське поселення. Тут знаходиться могила вождя перших турецьких переселенців Ертугрула Газі. До інших визначних пам'яток міста зараховують етнографічний музей.

Ялова. В південно-західній частині міста розміщені термальні купальні, відомі своїми цілющими властивостями. У палаці Ататюрка, що був збудований у 1929 р. і задумувався як літня рези-

денція, тепер організований будинок-музей. Поруч із містом починається курортна зона Чинарджік.

Ізнік розташований на східному березі однойменного озера. В I—XI ст. місто було могутньою римською фортецею, про цей період нагадують: фортечні ворота римського періоду; руїни храму св. Софії, в якому відбувся перший всесвітній собор; бірюзова мечеть Ешіль. У музеї Ізніка найбільший інтерес викликає археологічна експозиція, в XVI—XVII ст. це місто було найбільшим центром із виробництва кераміки. Сьогодні він є невеликим провінційним містечком, розміщене в межах древніх римських оборонних стін.

Бурса — перша столиця Османської імперії, завойована в 1326 р. Орханом Газі, цим містом тривалий час володіли римляни і візантійці. На даний час Бурса одне із найбільших міст Туреччини, яке стрімко розвивається. Визначні пам'ятки: Мурадія — стародавній цвинтар із розкішними мовзолеями; мечеть султана Мурада II (1462), музей, що знайомить відвідувачів із побутом багатих османських вельмож, Осман-орхан — місце, де похований засновник Османської імперії Осман Бек і його син Орхан Газі, Соборна мечеть (XIV ст.), Зелена мечеть і Зелений мовзолей усипальниця султана Мехмета I, який вважається другим засновником Османської імперії після Османа Бека. Інші визначні пам'ятки: археологічний музей, музей Ататюрка, мечеті Баязіта, Еміра Султана. Найекзотичніша розвага — відомі турецькі лазні, розташовані в районі Чекердеш.

Балікесір — головне місто одноіменної провінції, обмеженої Мармуровим і Егейським морями. Визначні пам'ятки: мечеть Йілди-Рим (XIV ст.) — найстаріша мечеть у місті, Саат Кулесі (вежа з годинником) побудована Мехметом Пашею в 1827 р., мовзолей Каресі Бейа (1336).

Мармуровий острів (Проконесос) — був головним місцем видобутку мармуру в регіоні від Римської до Візантійської та Османської імперій. Мармур продовжують добувати і в наші дні.

Гьонен — курорт, який відомий мінеральними водами, вважається кращим термальним курортом у Туреччині. Воду температурою понад 80°C добувають із глибини 82 м. Туристів також може зацікавити мозаїка V ст., яка збереглася з часів Древнього Риму.

Чанаккале — місто розташоване біля вузького входу (1,2 км) в затоку Чанаккале, яка розділяє Європу і Азію та з'єднує Мармурове і Егейське моря, між материками регулярно курсують пороми. У місті є археологічний музей, де експонуються вироби з

древньої кераміки. В 1451 р. султаном Мехметом II було збудовано дві фортеці на протилежних берегах затоки, з метою контролю кораблів, на даний час в одній із фортець біля містечка Чіменлик знаходиться військовий музей.

Геліболу — півострів, відомий своїм національним парком, в якому знаходиться Солоне озеро, та численними меморіалами і пам'ятниками, які присвячені турецьким солдатам, що загинули тут у 1915 р.

Троя — легендарне місто, оспіване Гомером. Головним туристичним об'єктом є зона розкопок, де можна побачити оборонні стіни міста, залишки численних будинків, храм, театр і величезного дерев'яного коня, побудованого в наші дні.

Гірськолижні курорти

Сарикамиш — великий гірськолижний центр, розташований на сході Туреччини. Розрахований як для досвідчених спортсменів, так і для початківців, сезон триває близько 120 днів на рік, товщина снігового покриву в середньому досягає 1,5 м. Схили обладнані витягами і канатно-крісельною дорогою. Функціонують пункти прокату спортивного спорядження, надаються послуги досвідчених інструкторів. Найвища точка 2700 м над р. м., зона катання: 2700—2169 м над р. м., найдовша траса 6200 м, загальна довжина трас 16,3 км.

Улудаг — є одним з найбільших центрів гірськолижного туризму в Туреччині, де створені всі необхідні умови для занять слаломом, біатлоном і проведення лижних турів. Національний парк Улудаг розташований за 150 км від Стамбула і за 36 км на південь від Бурси, лижний сезон триває 120 днів у році, найбільш сприятливий період для відпочинку з 20 грудня по 20 березня. Гірськолижні траси розташовані на висотах 1750—2547 м над р. м., за звичайних погодних умов товщина снігового покриву сягає 3 м. Зона відпочинку оточена лісовим масивом. Гірськолижний центр має: 9 крісельних і 5 бугельних витягів, 1 канатний ліфт, можливе використання вертольотів замість витягів, навчання проводять професійні інструктори. На курорті є пункти прокату гірськолижного спорядження і першої медичної допомоги, а також оздоровчий центр.

Паландокен — розташований на горі Паландокен за 5 км від м. Ерзурума. На курорті обладнано декілька лижних трас, призначених як для вільного користування, так і для спортивних заходів: слалому, біатлону, лижних турів. Лижний сезон триває

150 днів у році, найсприятливіший період для відпочинку з 10 грудня по 10 травня. Гірськолижна зона прокладена на висоті 2200—3176 м над р. м., загальна довжина трас 30 км. За нормальних погодних умов товщина снігового покриву досягає 2—3 м. Гірськолижні траси обслуговують: 4 крісельних і 2 бугельних витяги, 1 канатний ліфт; працюють прокати гірськолижного спорядження, оздоровчий центр, пункти медичної допомоги, заняття проводять професійні інструктори. Можливе використання вертольотів замість витягів, для спортивних заходів надаються гіди.

Ерджісс — розміщений на сході Кападокії, за 25 км на південь від м.Кайсері, зимовий сезон триває 150 днів, найсприятливіший час для відпочинку з 20 листопада по 20 квітня. Гірськолижна зона розташована в межах 2200—3100 м над р. м., товщина снігового покриву досягає 2 м. У гірськолижному центрі діють 4 крісельних і 5 бугельних витягів, прокат гірськолижного спорядження. Створені відповідні умови для катання на роликівих лижах по траві, лижних турів, функціонує оздоровчий центр. Найпопулярнішою екскурсією є поїздка на килимові фабрики.

Карталкая — курорт розташований на заході Чорноморського регіону, на південний схід від м. Болу (40 км), у горах Кероглу, лижний сезон триває 120 днів, найкращий час відпочинку з 20 грудня по 20 березня. Гірськолижна зона прокладена в межах 1800—2221 м над р. м., товщина снігового покриву досягає 3 м. Гірськолижний курорт розташований в центрі соснового лісу національного парку Кероглу. Тут створені умови для проведення слалому, біатлону на довгі дистанції, а також лижних турів. Гірськолижні траси обслуговують: 3 крісельних і 7 бугельних витягів, діє прокат гірськолижного спорядження. Лижні траси і технічні споруди знаходяться під спостереженням фахівців. У кожному готелі є пункти першої медичної допомоги. Професійні інструктори допоможуть освоїти гірськолижний вид спорту.

Фінляндія

Офіційна назва — Республіка Фінляндія. Столиця Гельсінкі (551 тис. осіб). Площа 338 тис. км². Населення 5,2 млн. осіб. Час рівний київському. Державні мови: фінська, шведська. Етнічний склад: фіни (93,4 %), шведи (5,7), росіяни (0,4), естонці (0,2). Головні міста (тис. осіб): Гельсінкі, Еспо — 225, Тампере — 200, Вантаа — 186, Турку — 176. Релігійна приналежність: протестанти-лютерани (84 %), православні. Грошова одиниця — євро.

Географічне положення

Розміщена в Північній Європі між 60 і 70 паралеллю. Межує на заході зі Швецією (586 км), з Норвегією на півночі (729), з Російською Федерацією на сході (1269), на півдні і південному заході має вихід до Балтійського моря (1100). Більша частина країни вкрита лісами з невисокими пагорбами, має 187 тис. озер і 179 тис. островів. Південне і південно-західне узбережжя досить сильно порізане. Аландський архіпелаг простягається майже до берегів Швеції. Північна третина території знаходиться за Полярним колом. На крайньому північному-заході знаходиться східний край Скандинавських гір висотою до 1365 м (г. Галтіатунтури). Клімат помірний, перехідний від морського до континентального, на північному сході континентальний. Річки короткі, багатводні і порожисті. Взимку в Центральній і Північній Фінляндії створюються ідеальні умови для аматорів зимових видів спорту. У середині літа в Лапландії туристів цікавить полярний день і, відповідно, взимку — полярна ніч.

Державний устрій

За формою правління — президентська республіка, форма устрою — унітарна держава. Законодавча влада здійснюється парламентом спільно з президентом. Однопалатний парламент складається з 200 депутатів, що обираються прямими виборами на 4 роки. Верховна виконавча влада зосереджене в руках президента, що обирається терміном на 6 років. Адміністративно поділяється на 5 губерній (ляни), ляні поділяються на комуни (kunta). Аландські острови з травня 1991 р. мають статус самоврядування.

Історичні факти

Сім століть, починаючи з XII ст. і до 1809 р., Фінляндія була частиною Швеції. Постійні війни з Росією і часті голодомори завдавали Фінляндії значного збитку. У 1696—1697 рр. голод знищив третину населення. Протягом XVIII ст. відбулось декілька воєн із Росією, внаслідок чого у 1809 р. увійшла до складу Росії. В другій половині XIX ст. Фінляндії було надано автономію, з назвою Велике князівство Фінляндське. Падіння Російської імперії та комуністична революція 1917 р. зумовили оголошення фінським Сенатом 6 грудня 1917 р. незалежності. Дії служб безпеки Радянського Союзу щодо території фінської Карелії призвели до

війни 1939 р. Після декількох місяців боротьби Фінляндія втратила частину своєї Карелії і деякі прилеглі острови. В Другій світовій війні разом із німецькими збройними силами чинила опір у Лапландії до весни 1945 р. Член ООН з 1955 р., у 1995 — приєдналася до ЄС.

Туризм

За останні роки значного розвитку в країні набула індустрія санаторно-курортного лікування, туризму та відпочинку. Лікуватися на курортах Фінляндії стало не тільки популярним, а й престижним. Тут діє 25 курортних центрів, багато з них — у мальовничих куточках країни, де створено умови для лікування і відпочинку. В цих центрах можна отримати всі види оздоровчого масажу, фізіотерапевтичних процедур, косметологічне лікування.

До складу фінляндських курортних центрів входять сучасні готельні комплекси з лікувальними установами, що здійснюють лікувальні спеціалізовані й терапевтичні процедури. Серед готелів-курортів, тропічним теплом і послугами яких можна насолоджуватися цілий рік, найвідомішими є: аквапарк «Серена» (м. Еспоо), два однойменні готелі-курорти «Еден» (м. Нокія, м. Оулу), готелі-курорти «Лапінніємі» (м. Тампере), «Тропікландія» (м. Вааса), парк «Сані-Фапі» (м. Калайокі), профілакторій «Іматра» (м. Іматра) та ін.

У країні діє приблизно 200 туристичних баз і понад 10 тис. будиночків-дач для відпочинку, 5 тис. з яких здаються туристам, майже 350 кемпінгів. Відпочити можна і на фінляндській фермі: приблизно 250 фермерських будинків готові прийняти відпочиваючих з повним чи частковим пансіоном. Більшість об'єктів розташовані у фінляндському центральному озерному краї. Названі об'єкти туризму мають все необхідне для забезпечення нормального побуту (меблі, постіль, кухонний посуд, опалення) відпочиваючих. Окремі турбази пропонують найрізноманітніші послуги: катання на човнах, водних лижах, екскурсії, прогулянки, заняття на спортивних майданчиках (гольф, теніс тощо), вечори в кафе чи ресторанах.

Гельсінкі. Місто було засновано за вказівкою короля Швеції Густава в 1550 р. як торгове місто на протиагу Талліну в боротьбі за володіння торгівлею на Балтиці. Гельсінкі стало столицею, коли Росія відвоювала Фінляндію у Швеції в 1809 р. і прийняла її під підданство російського імператора як Велике Князівство Фінляндське.

Майже 25 % площі міста складають парки, Центральний парк пролягає через усе місто. Архітектурний та історичний центр міста — Сенатська площа з величними будинками Кафедрального собору, Університету, палацу Держради, пам'ятником Олександрові II у центрі площі. У літню пору площа використовується для численних заходів, навколо розміщені кафе, ресторани, бутіки і художні галереї.

На узбережжі знаходиться Торгова площа — найяскравіше і людне місце. Тут можна купити все: від фруктів і риби до різноманітних виробів фінляндських майстрів. Від Торгової площі починається парк Еспланади з вуличним освітленням і безліччю бутіків — центр життя літнього Гельсінкі. Екскурсію з центра міста можна продовжити парковою зоною берега затоки Тееленлахті. Тут розташовані палац Фінляндія (концертно-конгресний комплекс) і Національна опера Фінляндії. З морських визначних пам'яток варто оглянути острівну фортецю Суоменлінну (XVIII ст.) і музей під відкритим небом на острові Сеурсаарі. Побудована на Гельсинському рейді морська фортеця Суоменлінна (Свеаборг) є перлиною міста і внесена в список пам'яток світової спадщини ЮНЕСКО. Музей під відкритим небом серед зелені острова Сеурсаарі знайомить із традиційною фінляндською дерев'яною архітектурою. У літню пору на території музею проводяться народні гуляння, а також традиційне святкування з багаттями.

До головних туристичних об'єктів зараховують також музеї: міста Гельсінкі, Маннергейма (будинок, у якому жив видатний маршал Фінляндії Г. Маннергейм), Військовий (колекція зброї, обмундирування, предмети мистецтва), Національний музей Фінляндії, Морський музей Фінляндії, Музей пошти (великі колекції поштових марок і мультимедійні демонстрації), Природно-науковий музей, виставкові центри та спортивні споруди.

Турку — одне з найстаріших міст, колишня столиця. У 1640 р. тут відкрився перший у країні університет. На даний час у місті є два університети — фінляндський і шведський. До головних визначних пам'яток зараховують фортецю (найстаріша її частина збудована в XIII ст.) і відомий Кафедральный собор, на хорах якого улаштований музей із унікальною колекцією дерев'яної скульптури, церковного начиння і тканин. Турку є одним з найважливіших портів країни, з міста стартує пором «Сілья Лайн», який доставляє пасажирів до берегів Стокгольму.

За 50 км від Гельсінкі знаходиться ще одне стародавнє містечко *Порвоо*, центральна частина міста збережена без істотних змін

із XVII—XVIII ст., у головному соборі Порвоо 1809 р. фіни при-
сягали на вірність Олександрові I.

Лапландія. Сніг у Лапландії лежить із жовтня по травень, по-
лярна ніч триває півтора місяця. Повітряними воротами Лапландії є Рованіємі, за 9 км від аеропорту побудована «офіційна резиденція» Санта-Клауса, іменованого в себе на батьківщині Йолло Пуккі.

Активний туризм

Найбільш популярна Фінляндія серед класичних лижників. Вже на початку листопада на півночі країни випадає перший сніг і починається лижний сезон. На гірськолижному курорті *Леві* (м. Кіттіля) в Західній Лапландії можна зупинитися в готелях чи зручних котеджах та будиночках. Усі вони розташовані на відстані пішохідної прогулянки до витяга. У центрі міста розміщені сувенірні магазини, численні ресторани, СПА-центри, басейни, супермаркети, спортивні магазини, перукарні, дитячий центр Lastenmaa з цікавими програмами — пошуками скарбів, сніговою олімпіадою та випіканням млинців на вогнищі. Новинки курорту — шестимісний крісельний витяг та восьмимісна гондола, сервісна гірськолижна база та конгрес-центр, а також нова сімейна екскурсія «У пошуках Снігової Королеви». Прокладено 44 траси (9 синіх, 22 червоні, 3 чорні, 10 дитячих), найдовша траса 2,5 км. Функціонує 27 витягів.

На гірськолижному курорті Центральної Фінляндії *Буокатті*, побудований унікальний тунель довжиною 1,5 км, у якому підтримується постійна температура — 5 градусів, і де лижники можуть тренуватися цілий рік. Обладнано 120 км лижних трас, з них 12 км освітлених, 13 гірськолижних схилів, 6 з них освітлені, перепад висот — 170 м, найдовша траса — 1100 м. Гірськолижні траси обслуговують 8 витягів, пропускна здатність — 104 тис. осіб за рік.

У Фінляндії існує понад 120 гірськолижних курортів, обладнаних витягами, штучним освітленням, спеціальним устаткуванням для обробки схилів. За допомогою снігових гармат гірськолижні траси підтримують у відповідному стані до весни, а в окремих випадках аж до травня. Найбільший перепад висот на трасах пагорбів Центральної Фінляндії — Хімос, Ювяскюля (перепад висот до 200 м, довжина схилів близько 1 км). Найбільша довжина схилів — на курортах Лапландії (до 5 км). Найвідоміші з них — Рованіємі, Юллас-Коларі, Леві. У фінських лижних шко-

лах можна пройти курс навчання і менш розповсюдженим варіантам зимового відпочинку: телемарку (стиль, що припускає катання на устаткуванні із шарнірним кріпленням), сноуборду, катанню нагору по схилі, фрістайлу (лижної акробатики) чи льодовому серфінгу. Окремі туристичні фірми розробляють і організують спеціальні рибальські тури, що зумовлене наявністю значної кількості видів риб: салака, лосось, судак, сиги, лящ, окунь та ін. Найвідоміша риболовля на ріці Тено — протягом сезону на її берегах з'являється до 50 тисяч рибалок. До рибалок у Фінляндії ставляться з розумінням, у деяких ресторанах, що розташовані поблизу водойм, ваш вилов може будь-якого вигляду — закопять, засолять чи приготують на грилі.

ФРАНЦІЯ

Офіційна назва — Республіка Франція. Столиця — Париж (2,1 млн осіб). Площа — 552 тис. км². Населення — 58 млн осіб. Мова — французька. Релігія — католицизм. Час відстає від київського на одну годину. Найбільші міста, тис. осіб: Париж, Ліон — 445, Марсель — 798, Тулуза — 391, Ніцца — 342. Грошова одиниця: євро.

Географічне положення

Роміщена в крайній західній частині Європейського материка. Межує на півдні з Андоррою та Іспанією, на північному сході з Бельгією і Люксембургом, на сході з Німеччиною, Швейцарією та Італією. На заході та півночі омивається водами Атлантичного океану, Біскайської затоки і протоки Ла-Манш, на півдні — Середземним морем. Найбільші гірські масиви — Альпи, Піреней і Центральний Французький масив. Найвища точка — г. Монблан в Альпах (4807 м). Найбільші річки — Сена (1012 км), Луара, Гаронна, Рона. До французької території належить острів Корсика, крім того, Франція володіє заоканськими департаментами (Французькою Гвіанною, Гваделупою, островами Реюньон і Мартинікою).

Історичні факти

У 58—51 рр. до н. е. відбувається підкорення Стародавнім Римом кельтських племен, що проживали на сучасній території країни. З I ст. до н. е. і до V ст. н. е. — Римська Галлія, що пере-

творилася на Франкську державу (V—X ст.). 987—1792 рр. — королівство Франція, яке пережило Велику французьку революцію. У XVIII—XIX ст. Франція, як і інші імперії, приєднує низку колоній на різних континентах. Сьогодні ці колонії здобули незалежність, але економічно продовжують залежати від своєї колишньої метрополії.

Державний устрій

Парламентська республіка керована президентом, глава уряду — прем'єр-міністр. Законодавчий орган — парламент. Поділяється на 22 регіони, які, передусім, складаються з 96 департаментів. Існує також поділ на 37 історичних провінцій Володіння поза Францією представлені в парламенті: Французька Гвіана (Південна Америка), о-ви Гваделупа і Мартиніка (Вест-Індія), о. Реюньон та Майотта (Індійський океан), о-ви Сен-П'єр і Мікелон (Північна Америка), Французька Полінезія (Тихий океан).

Туризм

Франція за відвідуваністю туристами посідає чи не перше місце серед всіх країн світу. У списку ЮНЕСКО 22 об'єкти: монастирі Мон-Сен-Мішель і Фонтене, палаци і парки Версаля і Фонтенбло, собори в Шартрі, Ам'єні, Буржі, малюнки первісної людини в печерах Везера, палац Шамбор, давньоримські пам'ятки в Оранжі, Арлі, Пон-дю-Гарі, центри Авіньйона, Нансі, Страсбурга, і Реймса, королівські соляні копальні в Арку і Сена-ні, природний парк Скандола на Корсиці, канал Гаронна — Середземне море.

Париж. Французька столиця належить до найбільших міст світу. У міській частині, що порівняно невелика (105 км²) — живуть понад 2 млн осіб, а у Великому Парижі — понад 10 млн осіб. Символами міста є: Ейфелева вежа, собор Паризької Богоматері, Лувр і Єлисейські поля, міський центр із бульварами і витонченими міськими особняками часів Наполеона. Париж — місто компактне і орієнтуватися в ньому неважко: варто лише триматися течії Сени, що поділяє Париж на право- і лівобережний. Густа мережа метро дозволить потрапити в будь-яку точку міста.

Собор Паризької Богоматері (Нотр-Дам-де-Парі) — один із найбільших доробків ранньої готики (1163—1345). Гідні уваги три портали собору, галерея з химерами і вежі висотою 69 м.

Усередині собору варто звернути увагу на ансамбль вітражів, 14 різьблених дерев'яних стільців на хорах, на багату колекцію скарбів собору, головні з яких — реліквії Пристрастей Господніх.

Лувр — один із найстаріших, а також найбагатших музеїв світу. Упродовж сторіч був фортецею, в'язницею, резиденцією французьких королів і академією. Історія будівництва цього комплексу починається від Меровингів і продовжується до сьогодні. Сім відділів музею дають великий огляд розвитку мистецтв від античності до XIX ст.

Версальський палац — будували з 1661 по 1710 р. упродовж майже всього періоду царювання Людовика XIV, належить до найвизначніших пам'яток Франції: геометричне планування площі навколо палацу символізує уявлення монарха як про володаря, Короля-сонце. Усе було призначено для задоволення капризів короля, спонукувало прославляти його особистість і владу. Три розбіжні промені вулиці ведуть до Збройової площі перед палацом. Після ґратчастих воріт є одна за другою Міністерська площа, оточена будинками, в яких колись жили придворні, Королівська площа і Мармурова площа — внутрішній двір палацу. У самому палаці парадні апартаменти, в тому числі й знаменитий Дзеркальний зал. Останній налічує 17 вікон і стільки ж відповідних їм дзеркал. У Дзеркальному залі в 1919 р. був підписаний Версальський мирний договір. У центрі палацу розміщена спальня короля. Далі розміщена Галерея військових боїв, капела і театр. Розплановані Ле-Нотром сади простягнулись 950 м на захід, найкрасивіші об'єкти: басейн Нептуна і Великий канал. У північно-західній частині парку розміщено два замських палаці: Великий Тріанон і Малий Тріанон.

Єлисейські поля — це назва одного з найвідоміших і найкрасивіших проспектів Парижа. Довжина цього проспекту майже 7 км і ширина 70 м. Будівництво цього широкого проспекту в Парижі почалося в перші десятиліття XVII ст. Сучасний вигляд Єлисейські поля набули в другій половині XIX ст., у період перепланування.

Проміжок у 2,5 км від площі Згоди до Тріумфальної Арки — це суцільний ряд красивих і недешевих магазинів і ресторанів. Спочатку цей великий район був заболоченим місцем. Після його осушення, у 1667 р. А. Ленотр створив широкий проспект, що одержав назву Гран-Курей (свою нинішню назву район одержав у 1709 р.). Він простягається від Тюільрі до площі Етуаль, названа сьогодні площею Шарля де Голля. На початку проспекту є знаменита скульптурна група «Коні Марлі» Гійома Кусту. Звідси

і до «Рон-Пуен» (Кругла площа) по обидва боки проспекту є прогулянковий парк. Праворуч — театр Послів — площа П'єра Кардена, а ліворуч — ресторан Ледуайен, епохи Людовіка XVI. На площі Клемансо встановлена бронзова статуя цього великого політика, що отримав перемогу в 1918 р. Звідси відкривається перспектива на авеню Черчіль з мостом Олександра III і ансамблем Інвалідів. Уздовж авеню Черчіль розміщено Великий і Малий палаци — обоє величезних пропорцій, із високими колонадами, фризами і скульптурними групами. Вони були споруджені у зв'язку з Всесвітньою виставкою 1900 р. у Парижі.

Рон-Пуен Єлисейських полів — велика кругла площа (140 м у діаметрі) — розміщена наприкінці Єлисейських полів. Праворуч є редакція газети Фігаро, ліворуч — газети Жур де Франс. Звідси відходить велика артерія (два тротуари по 22 м кожен і проїжджа частина — 27 м). Уздовж її — офіси авіакомпаній, банки, автосалони, а також відомі галереї: Боеси, Лркад і Пуен-Шоу.

Ейфелева вежа збудована у 1889 р. за проектом інженера Гюстава Ейфеля. Вночі вежа підсвічується. У горизонтальній проекції Ейфелева вежа спирається на квадрат площею в 1,6 га. Разом з антеною її висота становить 320,75 м, маса — 8600 т, як запевняють фахівці, у процесі її будівлі було заклепано 2,5 млн заклепок. 12 тис. деталей для вежі виготовлялися за найточнішими кресленнями. Найвища у ті часи вежа в світі була змонтована 250 робітниками в дуже короткий термін (26 місяців).

Крім того, у Парижі можна побачити такі шедеври Наполеонівської епохи (неокласицизм), як Триумфальна арка, Вандомська колона і церква Мадлен, споруди еkleктичного XIX ст. — театр Гранд Опера, міська ратуша Отель-де-Віль і Великий палац.

Культурне життя країни представлене численними театрами і музеями, серед яких такі всесвітньо відомі, як Лувр і музей Д'орсе в Парижі, різноманітними музичними, театральними і кінофестивалями (у тому числі Канський). Останніми роками своєрідною Меккою для туристів з усього світу став Євродиснейленд, що розміщений за 32 км від Парижа.

Замки Луари. Долину Луари називають «Долиною Замків і Садам Франції». У XVI ст. неприступні фортеці перебудовуються в прекрасні палаци. Блуа, Шамбор, Шеверні, Азе-ле-Рідо, Шенонсо — усі вони немов увібрали в себе зачарування і ніжність цієї чарівної долини. Впродовж трьох сторіч жили в цих замках королі Франції. Долина Луари — осередок мистецтв, батьківщина французького ренесансу. Тут діяли великі майстри Італії епохи Відродження на чолі з Леонардо да Вінчі. Чарівна простота

сільського краю природно сполучається з вишуканістю тутешніх міст, з їхнім багатством і пишною архітектурою, ресторанами і магазинами. У більшості замків справляють додаткові розваги для туристів: у Ланже — королівське весілля за участю воскових фігур, у Шиноні — актори, переодягнені в придворних дам, чи ченців королівських чиновників зустрічають туристів, а під час свята в замку Шамбор у променях прожектора оживають камені, а музика дозволяє зануритись у минуле.

Курорти

Блакитний берег приваблює відпочиваючих як узимку, так і влітку славою найпрестижнішого курорту Франції. Сприятливий клімат із м'якою зимою (не нижче +10) і негарячим літом (+25), близькість гір у поєднанні з сучасною транспортною інфраструктурою і сервісом задовольняють у підсумку усі найвибагливіші смаки туристів. На 120 км узбережжя розмістилися найстарші курорти — Антиб, Канны, Ніцца, Сен-Троpez, Монте-Карло. Французька Рив'єра надихнула багато талантів: тут працювали Мопассан і Скотт Фіджеральд, Сергій Дягілев і Коко Шанель. Щорічно Французька Рив'єра стає центром міжнародних фестивалів і виставок. Найвідоміші — Канський фестиваль у травні, Фестиваль джазу в липні, лютневий фестиваль у Ніцці, фестиваль мистецтва на вулицях, Міжнародний салон сучасного мистецтва.

Ніцца. Головне місто Французької Рив'єри, п'яте за величиною місто Франції, Ніцца розташована на березі затоки Ангелів, оточена передгір'ями приморських Альп і захищена ними від холодних північних вітрів. Середземноморська природа та італійське минуле Ніцци, що вирізняє її серед навколишніх міст та містечок — головні переваги атракційності цього курортного містечка Франції. Відоме дорога Курей Салея проходить між старим містом і морем. Уздовж пляжу є обсаджений пальмами Англійський бульвар, відкіля відкривається панорама узбережжя від Антибського мису до мису Ферра, на море і на сніжні вершини Альп. У Національному музеї Марка Шагала представлений шедевр великого художника — 17 полотен «Біблійних послань», а також вітражі, кераміка й інші роботи майстра. У місті 18 музеїв, які розміщені у стародавніх палацах і особняках, що самі по собі — шедеври архітектури.

Канны. Місто фестивалів і піщаних пляжів, розміщене на березі затоки Напуль, оточене з північного заходу масивом Естреля, а з півночі й північного сходу ланцюгом пагорбів. Улюблене місце

прогулянок — обсаджений пальмами і забудований розкішними готелями і віллами, галереями і бутиками, бульвар Круазетт, де особливо пильно стежать за модою. Канни — столиця кінофестивалів. За більш ніж 50-ти літню історію Канський фестиваль перетворився у легенду, що переборює будь-які кордони, різницю культур і полярність смаків. Сучасний палац Фестивалів оточує алея Зірок, де за традицією, відомі артисти залишають відбитки своїх долонь. Старе місто (квартал Ле Сюке) збудоване на схилах гори Шевальє, складається з восьми вуличок. У межах Старого міста розміщений споруди XII ст.: замок, церква св. Анни і прямокутна башта висотою 22 м. Церква Нотр Дам де Есперанс (Notre Dame d'Esperance) споруджена протягом XVI—XVII ст. у готичному провансальському стилі. Музей де ля Кастр (Musee de la Castre) розміщений у замку Старого міста. В його колекції зберігаються археологічні знахідки Середземноморського узбережжя (Єгипет, Греція, Рим, Кіпр, Сірія та ін.).

Корсика. Невеликий острів у Лігурійському морі, унікальний розмаїтістю ландшафтів, яких не торкнулась материкова урбанізація. Присутність одночасно вершин укритих горіховими гаями, недоторканих зелених ущелин озера Агріат, червоних гранітних скель затоки Порто та чудових пляжів — дозволяють займатися в один сезон усіма активними видами відпочинку. Середня висота над рівнем — 680 м, найвища точка — г. Монте Чінто (2710). Протягом року на острові організовують різні фестивалі: «Середземноморське кіно», «Музичні зустрічі», «Джаз». На схилах гори Мон-Сенто прокладено декілька гірськолижних трас. Дуже популярні кінні маршрути. Головні туристичні об'єкти — міста Аяччо, Кальві та Боніфаччо, курорт Портіччіо. Згідно з легендою в Боніфаччо зупинявся Одисей.

Срібний берег — це нескінченний широкий 230-ти кілометровий пляж узбережжя Атлантики з м'яким, переливчастим на сонці срібним відблиском піском. Щоб зупинити пересування дюн у регіоні, у XIX ст. тут було посаджено соснові ліси. Сьогодні насаджений уздовж узбережжя суцільний лісовий масив є найбільшим у Франції. Висота дюни де Піла визнана найвищою в Європі. З дюн відкривається панорама містечка Аркашон з його гаванями для яхт і прекрасними віллами. На вузькій смужці суші між Атлантичним океаном і Аркашонським водоймищем є ще одне містечко Кап Ферре. Відпочиваючи на курорті, можна здійснити радіальні маршрути в Бордо, де особливо цікавим є Старе Місто, також в Оссегор і Капбретон, що розділені лише гаванню для яхт. Колишне рибацьке селище Капбретон стало курортним

містечком. Перлинами Срібного берега, де можна прекрасно відпочити, вважаються містечко Мімізан з його історичним минулим та Мімізан-пляж із чарівною портовою набережною. Частина величезної (250 км²) водної ділянки затоки в Гасконі відведена під розведення устриць, ця «ферма» є найбільшою в Європі.

Південний берег. Камарг — регіон на півдні Франції, чий острови, солончакові луки і мілководдя користуються популярністю серед шанувальників екологічного туризму. 13,5 тис. га вважаються заповідною зоною, де перелітні птахи, бобри і водяні черепахи знайшли свій захист. У культурному плані регіону теж є що запропонувати. Добре збереглися середньовічні оборонні споруди в Ег-Морте. Також цікавими є римські амфітеатри в Арлі та Німі. Пон-дю-Гар в Авіньоні є яскравим доказом того, що римляни не тільки були конструкторами мостів, але і прекрасно розбиралися в будівництві водопроводів. Головними атракціями є бій биків на арені в Арлі, свята на Трійцю в Німі. Один раз у рік 24—25 травня в Сен-Марі-де-ля-Мер здійснюють паломництво цигани. Вони з'їжджаються сюди з усієї Європи, щоб ушанувати свою захисницю св. Сару.

Гірськолижні курорти

Гірські лижі у Франції найкращий вид відпочинку в зимовий період. Французькі Альпи — найвищі гори Західної Європи — це поєднання білосніжних вершин і альпійських луків, розмаїтість пейзажів, клімату, сучасний комфорт на тлі дикої природи. Французькі Альпи є найбільшим у світі місцем для гірськолижного спорту, це ціла держава в державі, де простягаються понад 4000 гірськолижних трас і працюють понад 2500 витягів. На більшості гірськолижних курортів Франції витяги об'єднані в єдину мережу, що дозволяє кататися різноманітними трасами і використовувати інфраструктуру декількох курортів.

Три долини — найбільша гірськолижна область у світі, що поєднує п'ять гірськолижних курортів: Куршевель, Мерібель, Валь Торанс, Ле Меньюір і Ла Танья. У районі величезна мережа підготовлених гірськолижних трас різного ступеня складності — 120 км широких трас для початківців, 210 км трас для прогресуючих лижників, 180 км технічно-цікавих трас, і 90 км трас підвищеної складності, охоплюючи складну в Європі трасу Боукветін (Bouquetin).

Престиж району в гірськолижному середовищі обґрунтований дуже зручними переходами на лижах за системою «витяг — тра-

са» між долинами, великим діапазоном висот і розмаїттю ландшафтів, зон катання від льодовиків Валь Торанса до красивих лісів у долинах Мерібель і Куршавель. Весь район обслуговують різноманітні сучасні витяги, понад 1230 сніжних гармат і спеціальна техніка — ратраки. На схилах долин розміщено фанпарки і хафпайпи для сноубордистів, багато трас для бігових лиж, розміщених на різних висотних рівнях і санні траси.

Курорт Шамоні. Місто Шамоні розміщене в центрі долини Шамоні на кордоні Франції, Італії та Швейцарії. Цьому курорту понад 200 років, він має у своєму розпорядженні прекрасну інфраструктуру відпочинку і туристичних послуг, створені всі умови для асів і початківців, дітей і гірськолижників: лижі альпійські та бігові, монолижі та сноуборд.

У легендарній Білій долині, одному із найдовших спусків Європи довжиною 22 км, кілька зон катання, об'єднаних автобусами-шатлами. Із Шамоні найвисокогірнішим фунікулером Європи можна піднятися до вершини Егюй дю Міді — 3842 м, звідки відкривається велична панорама Альп, на Монблан і Білу Долину. Цей маршрут унікальний за красою і довжиною, однак спускатися ним можна тільки невеликими групами з обов'язковим супроводом. Курорт розміщений на висоті 1050 м над р. м., але 90 % усіх лижних трас є вище 2000 м. Найвища точка витягу 3842 м. За допомогою трамвайчика можна досягнути Крижаного моря і зробити незабутню поїздку крижаною гладдю в 7 км довжиною і 4 км шириною.

На вершині Бревент є центр сноубордингу (як для професіоналів, так і для початківців). У місті до послуг туристів розваги: казино, кегельбан, численні ресторани і бари, розкішні нічні клуби, спортивний комплекс із майданчиками для тенісу і сквоша, ковзанкою, турецькими лазнями, басейнами і фітнес-центром, магазини, кінотеатри. Готелі розміщені в центрі міста за 400 м від витягу на Бревент, до якого ходить безкоштовний маршрутний автобус.

Валь д'Ізер. Виріс на місці стародавнього альпійського села Х ст., у мальовничій гірській долині. Курорт оснащений усім необхідним для спортсменів, тоді як архітектура збережена в дусі місцевих традицій. Щорічно тут проводяться етапи Кубка Світу із швидкісного спуску, супергіганту (листопад—грудень) і сноубордингу. Але і для гірськолижників-початківців створено прекрасні умови, до їхніх послуг сім безкоштовних витягів.

Тінь. Олімпійський курорт, межа якого простягається від льодовика Гранд Мот, що піднімається до 3650 м, до села Бревьер,

розміщеного на висоті 1550 м. Високе розміщення курорту гарантує наявність снігу впродовж усього зимового сезону, а льодовик на Гранд Мот дає змогу гірськолижникам кататися 365 днів у році. Суперсучасні витяги великої пропускної здатності поєднують три головних гірськолижних центри, крім того курортом курсує автобус.

ХОРВАТІЯ

Офіційна назва — Республіка Хорватія. Столиця — Загреб (868 тис. осіб). Площа — 56,6 тис. км². Населення — 4,8 млн осіб. Офіційна мова — хорватська, вживається німецька. Час відстає від київського на 1 год. Хорвати переважно католики, серби — православні. Найбільші міста, тис. осіб: Спліт — 189, Рієка — 168, Осієк — 106. Грошова одиниця: хорватська куна.

Географічне положення

Розміщена на Балканському півострові. Крім континентальних територій, Хорватія містить 1185 островів і скель в Адріатичному морі (з яких населені 66). Довжина узбережжя Адріатики становить 1278 км. Головні історичні області — Мала Хорватія, Далмація, Славонія, Істрія. Клімат у Хорватії помірно-континентальний. Середня температура січня 0—2°C, липня — 22—24°C. На узбережжі клімат середземноморський. Північну частину Хорватії займає Середньо-Дунайська рівнина, якою протікає Дунай і його притоки (найбільша Сава). Помітно відрізняється рельєф південної частини Хорватії, де паралельно узбережжю Адріатичного моря розміщене Динарське нагір'я. Найвища вершина країни Динара 1931 м над р. м. є на однойменному хребті, по якому проходить кордон із Боснією і Герцоговиною. Адріатичне узбережжя порізане затоками. Судноплавству сприяє достатня глибина моря біля берегів. Найбільші прибережні острови: Крк — 408 км², Брач — 396, Црес — 336.

Державний устрій

Форма правління — президентська республіка. Форма устрою — унітарна держава. Законодавчу владу має двопалатний парламент (палата Представників і Палата Провінцій). Адміністративно поділяється на 21 регіон і 2 округи.

Історичні факти

Археологічні знахідки довели, що з VI ст. до н. е. древні греки вели торгівлю з ілірійцями переважно морем і заснували тут свої колонії. У V ст. до н. е. у середній і південній Далмації почали виникати колонії грецьких купців. Під час масового переселення народів прибережну смугу заселили слов'яни. Хорватська держава уперше вийшла до моря, розширивши свою територію, під час правління Томислава (910—928 рр.). Остаточного об'єднання далматинських міст і Хорватії та створення єдиної держави — Королівства Далмації і Хорватії домігся Петар Крешимир IV (1058—1074). У 1260 р. хорватська територія була розділена на дві частини — Славонію і Хорватію. У 1409 р. права на Далмацію були продані Венеції за 100 тисяч дукатів. Хорватські острови і прибережні міста залишалися під владою Венеції кілька сторіч до падіння Венеціанської держави в 1797 р. Із приходом до влади Габсбургів у Хорватії формується централізована влада, припинено скликання загальних зборів, скасовано хорватське королівське віче, позбавивши Хорватію самостійності в рамках держави Габсбургів. У 1918 р. Хорватський собор прийняв рішення припинити всі зв'язки з Австрією й Угорщиною, була створена держава сербів, хорватів і словенців з центром у Загребі. З 1929 р. — Югославія. Хорватія після звільнення у 1945 р. стала однією із шести югославських республік. Конституція суверенної Республіки Хорватія була прийнята 22 грудня 1990 р., міжнародне визнання країна отримала 15 січня 1992 р.

Туризм

Курорти Істрії

Істрія — найбільший на узбережжі Адріатики півострів, розміщений на перетинанні Альпійської Європи і Середземномор'я, у безпосередній близькості від Австрії, Італії, Словенії й Угорщини. Таке розміщення зумовило його популярність серед західноєвропейських туристів.

Бріуни — група островів, в межах яких у 1983 р. створено національний парк. Розміщені біля західного узбережжя Істрії, відокремлені від материка протокою Фазана, знаходяться за 6 км від Пули. Площа островів 36 км², узбережжя сильно порізане. Рослинність надзвичайно багата середземноморськими дубами, лаврами, соснами, маслинами і розмаринами.

Медулін — найпівденніше місто Істрії, розміщене 11 км на південний схід від Пули, на північно-східній частині Медулінської затоки. Населення налічує 1,8 тис. осіб. Піщаний пляж і сосновий ліс на півострові вплинув на бурхливий розвиток туризму. Медулін вважається ідеальним місцем для кемпінгу і плавання.

Пореч — найбільший туристичний центр Істрії і Хорватії. Місто пишається красою і культурно-історичними традиціями. На весь світ відома базиліка Святого Єфразія VI ст. із чудовою візантійською мозаїкою. У 1997 р. місто Пореч оголошене ЮНЕСКО пам'яткою культури світового значення. Тут побудовано сучасні туристичні комплекси з численними розважальними і спортивними об'єктами. У місті збережений давньоримський характер забудови з храмами, будинками, середньовічними фортечними стінами і вежами.

Пула — найбільше місто Істрії, великий морський порт і міжнародний туристичний центр. Заснований 3000 років тому, довгий час був римською колонією. З тих часів прекрасно збереглися пам'ятки давньоримської архітектури: амфітеатр Колізей, Триумфальна арка, Геркулесові ворота, Римський театр, храм Августа (II ст. до н.е.). У Амфітеатрі (I ст.) проводяться кінофестивалі, театральні вистави. Велика кількість монументів і пам'яток різних епох надихали багатьох всесвітньо відомих філософів, письменників і композиторів на створення своїх шедеврів. Соснові ліси покривають 35 % площі півострова. Околиці Пули простягнулися на 190 км уздовж затишних заток, де побудовані сучасні готелі, кемпінги, приватні вілли й апартаменти. Туристи можуть також відвідати музеї, театри. Щорічно в Пулі проводиться Кінофестиваль і Фестиваль оперної музики. Туристичні комплекси Пули популярні в усьому світі. Щорічно там відпочивають понад 50 тисяч туристів.

Умаг — стародавнє місто, знаходиться недалеко від кордону зі Словенією. Збережений до наших днів історичний центр міста раніше розміщувався на невеликому островці, що у наші дні був приєднаний до великої землі. Місто є також відомим спортивним центром, де щорічно проводиться міжнародний тенісний турнір «Croatia Open». Головні туристичні об'єкти: стара міська цитадель з оборонними стінами (XIV ст.), церкви св. Рока (1514) і св. Марії (XVIII ст.).

Опатія — місто засноване в 1844 р., від заснування багато знаменитостей (Вільгельм II, Франц Йосиф I, Густав Малер, Антон Чехов, Айседора Дункан) вибирали Опатію для свого відпочинку. Завдяки діяльності відомих лікарів місто перетворилося в

один з головних і популярних європейських кліматичних курортів. Опатія — унікальне поєднання лікувального клімату, природних багатств і культурних традицій. Середня температура в місті вище, ніж в околицях, завдяки чому тут виростають камелії, магнолії, пальми, бамбук та інші субтропічні дерева. Серед цієї вічнозеленої рослинності розміщено сучасні готелі, що здатні задовольнити запити найвимогливіших туристів. У місті проводяться численні концерти, оперні вистави, виставки. Опатія є центром спортивно-оздоровчого туризму. В місті є тенісні корти, басейни, яхтова пристань. Для відпочиваючих пропонуються кінні маршрути на гірську вершину Учча 1396 м.

Далмація

Курорти Північної Далмації

Водице — є центром хорватських і міжнародних музичних фестивалів. Із туристичних об'єктів варто виокремити Кафедральний собор (1441—1473) проєкт Ю. Далматинця. Від фортеці та оборонних стін залишилася лише одна трикутна башта (XVI ст.).

Шибеник був заснований Хорватським королем Петаром Крешиміром IV у 1066 р. Поступово місто стало розростатися навколо собору св. Михайла і зараз є відомим туристичним центром, де влаштовують фестивалі, спортивні події. Місто унікальне своєю архітектурою. У прекрасних соборах, прямих вулицях і античних храмах відчувається вплив Венеції.

Курорти Середньої Далмації

Бол (острів Брач) — острів сонця, скель і моря, третій за величиною в Адриатиці. Тут розкинулися густі соснові ліси, виноградники і маслинові плантації. Його численні затоки і прекрасні галькові пляжі приваблюють туристів з усього світу. Місто Бол, що стало візитною карткою Хорватії, розміщене у південній частині острова Брач у підніжжі гірської гряди Болска Круна, з найвищою вершиною на островах Адриатики (778 м над р. м.).

Макарска — один із найпопулярніших туристичних центрів, що є в самому серці Далмації. Привабливе містечко з далматинською архітектурою розмістилося в тихій затоці біля підніжжя гір, оточений півостровами Осеява і св. Петра. Головні туристичні об'єкти — Французький монастир з музеєм черепашок, церква св. Марка (XVII ст.), церква св. Пилипа (XVII ст.), венеціанський

фонтан (1775), а також численні палаци в стилі бароко. Місто заворожує своїми тінистими вуличками, що сходяться до великої міської площі, чарівними кафе, ресторанами і пабами.

Піровач — невелике містечко на березі однойменної затоки, довжиною 6 км, перше поселення з'явилося у 1298 р. Із туристичних об'єктів збереглися елементи фортечної стіни і церква св. Георгія (1506).

Молодий сучасний курорт *Тучені* розміщений за 5 км від Маркарски, простягається 3 км пляжем з дуже пологим морським дном — ідеальне місце для відпочинку з дітьми.

Острів Хвар — найдовший і найсонячніший острів Адриатики. Маленькі середньовічні міста, численні затоки, субтропічна рослинність і м'який клімат, роблять цей острів одним із найкрасивіших місць для відпочинку зимою і літом. Площа — 299,7 км², довжина — 68 км, ширина — 10,5 км. Старе місто на Хварі було засновано у 385 р. до н. е. як грецьку колонію Фарос. Тут можна побачити грецькі стіни, палац-фортецю поета епохи Ренесансу Петра Гекторовича, собор св. Стефана (XVI ст.), арсенал (XVI—XVII ст.). Над містом і затокою домінує фортеця, споруджена венеціанцями.

Місто *Спліт* виникло на місці палацу імператора Діоклетіана, є найбільшим портом Далмації, в межах якого збереглися культурно-історичні пам'ятки середньовіччя, популярне серед аматорів вітрильного спорту. Місто знамените літніми фестивалями і спортивними спорудами. Крім палацу імператора, який занесений ЮНЕСКО до переліку світової спадщини, увагу туристів привертають храм Юпітера, кафедральний собор св. Дюйма, площа Прокурації, Срібні та Золоті ворота.

Курорти Південної Далмації

Дубровнік розміщений у південній частині Хорватії. Завдяки різноманіттю культурно-історичних пам'яток це місто занесене у книгу світової скарбниці ЮНЕСКО. Засноване у VII ст., місто було оточене довгою кам'яною стіною, яку перебудовували впродовж XI—XVII ст. У 1148 р. в Дубровніку був укладений перший торговий договір. Головні туристичні об'єкти: музей мореплавання, Етнографічний музей, церква св. Блазіуса, Художня галерея, Університетський центр. Щорічно влітку в Дубровніку проводять міжнародні фестивалі. Починаючи з 2000 р. в околицях міста організують міжнародні вітрильні регати.

Острів Колочен розміщений у трьох морських милях на північний захід від Дубровніка, займає площу 3 км² і відомий як чудовий зелений оазис з середземноморською рослинністю. Через повну відсутність автомобільного транспорту повітря тут особливо чисте. Зв'язок з Дубровніком забезпечується рейсовими і туристичними катерами, час в дорозі — 15 хв.

Острів Корчула — один із найкрасивіших у Хорватії. Спочатку був заселений греками, потім ілірійцями і римлянами, а пізніше тут оселилися хорвати. Площа — 279 км², довжина — 47 км, ширина — 8 км. Головні населені пункти: Корчула, Блато, Вела-Лука. Найвища точка острова — Клуца (568 м). Значна частина острова вкрита сосновими лісами. Головні туристичні об'єкти: собор св. Марка (1301), оборонні стіни, монастирська ризниця, полотно Леонардо да Вінчі і Якопо Тінторетто, багата колекція ікон. На острові сформувалися сприятливі умови для організації віндсерфінгу. Транспортне сполучення з материковою частиною та сусідніми островами здійснюється за допомогою поромів, швидкісних пасажирських катамаранів. На острові прокладено автодорогу, яка поєднує населені пункти.

Курорти Кварнера

Затока *Кварнер* знаходиться в північній частині Адріатичного моря між півостровом Істрія та континентальним узбережжям Хорватії. Берегова лінія дуже порізана, найбільші острови — Црес, Крк, Паг, Раб і Лошінь. Головний порт — Рієка, зв'язок між островами здійснюється за допомогою поромів.

Острів Крк — перлина хорватських островів. Площа — 405,2 км², населення 16,4 тис. осіб. В 1980 р. був збудований міст довжиною 1430 м., який з'єднував острів із материковою частиною. Найбільші населені пункти тис. осіб: Крк (5,5), Омішаль (3,0), Дубашніца (2,7), Пунат (1,9), Добрінь (1,9). Головні туристичні об'єкти м. Крк: ратуша збудована венеціанцями на фундаменті давньоримського форуму, кафедральний собор (XII ст.). За 6 км від міста розміщене місто-фортеця Врбнік. М'який середземноморський клімат і прекрасний піщано-гальковий пляж створюють ідеальні умови для відпочинку. На курортах острова є сучасна інфраструктура для спортивно-оздоровчого туризму: тенісні корти, волейбольні й баскетбольні майданчики, створені сприятливі умови для організації водних видів активного туризму. Ресторани, бари, численні кафе пропонують багатий вибір національних страв.

Лікування в Хорватії

Курорт Нафталан. За 42 км від Загреба, на схилах гори Мославачка розмістилось невелике місто Іванич Град, відоме мінеральними джерелами, лікувальною нафтою — нафталаном і хлоридно-натрієвими термальними водами. Відкриття лікувальних властивостей природних речовин стало передумовою будівництва курорту Нафталан. Головні лікувальні чинники: нафталан і термальні (65°C) хлоридно-натрієві води із вмістом йоду і фтору. Нафталанотерапія застосовується у вигляді загальних і місцевих ванн. Термальні води добувають з глибини 1300 м. На курорті лікують захворювання шкіри, опорно-рухового апарату, нервової системи, проводять реабілітацію після опіків. Послуги з розміщення надає лікарня, яка відповідає тризірковому готелю, працює з 1989 р., проживання: 111 спальних місць в одномісних, двомісних і тримісних палатах готельного типу з телевізором, телефоном, ванною кімнатою.

Національні парки

8 % території Хорватії є у складі національних парків чи у складі інших об'єктів, що спеціалізуються на захисті природи. На її материковій частині виростає близько 4300 видів рослин, а в Адриатичному морі водиться майже 400 видів істівної риби, головоногих моллюсків, раків і раковин.

Найвідоміші національні парки — *Бріуни* (складається з двох великих і дванадцяти менших островів недалеко від західного узбережжя Істрії); *Корнати* (розгалужена група островів Середземного моря).

Національний заповідник *Крка* створено в 1985 р., площею 111 км². Ріка Крка протікає глибоким каньйоном, утворюючи на своєму шляху водоспади. З найбільших водоспадів можна виокремити Скрадинський бук і Рошкій. Тут охороняється понад 800 видів середземноморської рослинності, 18 видів риб. Заповідник відіграє важливу роль у міграції птахів. Протягом весняно-осінніх перельотів на цій території зупиняються понад 200 видів птахів. Протікаючи карстовим платом, річка утворює широке озеро с островом посередині. В XV ст. на острові було збудовано Францисканський монастир Вісовач.

Плітвіце — найвідоміший хорватський національний парк, область Плітвіцьких озер оголошена національним парком у 1949 р., у долині між горами, покритими лісами простягнулися

16 озер із кришталево чистою водою, озера з'єднані між собою каскадами водоспадів, ЮНЕСКО проголосило його пам'ятником природи світового значення, парк розмістився поруч з основною дорожньою магістраллю, що веде з Загреба в Далмацію.

УГОРЩИНА

Офіційна назва — Республіка Угорщина. Столиця: Будапешт (1,9 млн осіб). Територія: 93,03 тис. км². Населення: 10,2 млн осіб. Час відстає від київського на 1 год. Головні міста, тис. осіб: Будапешт, Дебрецен — 205, Мішкольц — 174. Релігійна належність: римо-католики, протестанти, православні. Валюта: угорський форинт.

Географічне положення

Розміщена в Центральній Європі. Межує зі Словаччиною на півночі, Україною на північному сході, Румунією на сході, Сербією та Хорватією на півдні, Австрією на заході. Поверхня переважно рівнинна, лише на півночі є невисокі гори. Головна ріка і транспортна артерія країни — Дунай, що перетинає її з півночі на південь. Завдяки компактності території і відсутності значних перепадів висот клімат однорідний. Найбільші озера — Балатон (596 км²), Веленце (26 км²), Фертьо (23 км²); водосховище Кишкьоре.

Державний устрій

Парламентська республіка. Глава держави — президент, глава уряду — прем'єр-міністр. Законодавчий орган — парламент. Поділяється на 19 областей.

Історичні факти

Угри прийшли на територію сучасної Угорщини з Уралу в IX ст., заснували свою державу, яка проіснувала до загарбання її турками в XVI ст. Після розподілу Османської імперії землі Угорщини увійшли до складу Австрійської імперії Габсбургів. Із 1867 р. — у складі Австро-Угорщини. Самостійний розвиток Угорщини почався з 1918 р. У 2004 р. вступила в Європейський Союз.

Туризм

Егер. Мандрівка Угорщиною починається з міста Егер, що розміщене за 120 км від Будапешта на північний схід, убік від автомагістралі. Егер славиться визначними пам'ятками, найдавнішою з яких є фортеця, що успішно витримала штурм турецької армії в 1552 р. Заслужують на увагу гостей і чудові храми в стилі бароко: Базилика, де є найбільший в Європі орган, будинок інституту, костел Мінаритів та пам'ятки періоду турецького панування. На базі вже добре відомих у ті часи джерел турки побудували лазні-купальні, одна з яких у трохи реконструйованій формі діє і сьогодні. Злегка радіоактивна лікувальна вода, що містить кальцій, магній і гідрокарбонат, успішно застосовується під час лікування хронічних захворювань органів опорно-рухового апарату, а також під час реабілітаційного лікування після ортопедичних операцій. Егер є центром одного з найвідоміших виноробних регіонів Угорщини, серед незліченної кількості сортів вироблених вин виділяється всесвітньо відомий «Бікавер» («Бича кров»). Безліч цікавих екскурсій можна зробити в мальовничі гори, що розкинулися на схід від міста.

Дебрецен — найбільше місто східної Угорщини, розміщене на схід від Будапешта (230 км). Це великий центр науки, культури, мистецтв і релігії. Як центр угорської реформаторської (кальвіністської) церкви його часто називають «Кальвіністським Римом». Купальний комплекс розкинувся на великій території, в найчарівнішій частині міста «Надьерде» (Великий ліс). Воду, багату на хлор, бром, йод і гідрокарбонат, використовують для лікування захворювань органів опорно-рухового апарату. Сучасному терапевтичному центру понад десять років. Улітку 1998 р. до нього прибудували і відкрили чотирьохзірковий готель «Термал» здатний задовольнити найвимогливіші запити.

Недалеко від Дебрецена розміщена ще одна термальна купальня *Хайдусобосло*. Її привабливість підсилює той факт, що в декількох кілометрах від міста розкинулися Хортобадьські степи, які внесені до переліку світової спадщини ЮНЕСКО.

Дюла. Місто, розміщене на сході Угорщини, в південно-східній частині Великої Угорської рівнини, на березі р. Фехер Кереш майже на кордоні з Румунією. Лужна йодисто-бромна вода з джерел живить відкриті й закриті басейни Міської купальні, розміщеної у величезному стародавньому парку. Курси купання успішно застосовують під час лікування захворювань органів опорно-рухового апарату, а питні курси використовують для лі-

кування запальних захворювань травного тракту. Визначною пам'яткою міста є єдина на рівнинній частині Угорщини фортеця, що в наші дні приймає театральні фестивалі. У місті народилося багато видатних діячів угорської культури. Серед них автор музики угорського гімну Ференц Еркель, звідси родом і родина всесвітньо відомого німецького художника Альбрехта Дюрера.

Будапешт. Столиця країни значно відрізняється від інших міст. Відправитися на прогулянку Будапештом варто з Фортечної гори, де розміщена Будайська фортеця. Її історія починається в далекому минулому. Район, де вона знаходиться, сформувався в XV ст. Знайомство з ним можна почати з його центральної площі, що має ім'я Святої Трійці. Посередині площі піднімається монумент Святій Трійці, але головна окраса площі — це знаменитий храм Матяша. Перші згадки про нього виявлено в документах 1247 р., де він згадується, як храм Марії. Відтоді його неодноразово перебудовували, у сучасному вигляді існує з 1896 р.

У південній частині Фортечної гори піднімається масивний ансамбль Королівського палацу, побудованого сім століть назад. Сьогодні в його будинках працюють кілька музеїв. Найпопулярніший із них — Національна Галерея. Тут зібрано здобутки найвідоміших угорських художників і скульпторів XIX—XX ст. Перед Галереєю є велика тераса, відкілья відкривається прекрасний вид на гору Геллерт. Її висота 235 м. На вершині гори споруджена Цитадель. Це порівняно молода споруда, яку побудували Габсбурги в 1850 р., щоб тримати під контролем угорську столицю. Піввіку тут знаходився австрійський гарнізон. Зараз у її колишніх казармах працюють: ресторан, пивний бар, кав'ярня. Біля підніжжя гори Геллерт є одна зі знаменитих угорських купалень — «Рудаш», побудована на джерелі лікувальної термальної води. А недалеко від неї, за течією Дунаю є готель «Геллерт», у комплекс якого входять: водолікарня, відкритий басейн із штучними хвилями, а також закритий басейн. Вони теж використовують воду підземних термальних джерел.

На базі термальних джерел працює безліч інших купалень і бань. Одна із найпопулярніших — «Сечені», розміщена на Пештській стороні, біля парку Варошлигет, тобто «Миський гай». Купальня і водолікарня «Сечені» побудовані в 1913 р. Вода до них надходить з артезіанського колодязя глибиною 1256 м, і має постійну температуру 76 °С. У парку на площі 13,5 га розмістилися Столичний зоопарк і Ботанічний сад. У даний час тут є понад 4000 тварин і близько 10 тисяч рослин. Звірі і птахи живуть в умовах, максимально наближених до їх рідного середовища.

Західний кордон Варошлигета виходить на площу Героїв, у центрі якої розташований пам'ятник Тисячоріччю Угорщини. Його побудували в 1896 р., до свята, але на початку століття змінили деякі його скульптури. Центр ансамблю становить 36-ти метрова колона з крилатим генієм на вершині і статуї вождів семи угорських племен, серед них і Арпада, вождя угорців, що прийшли у 896 р. на територію нинішньої Угорщини. По обидва боки колони — напівкругла колонада з бронзовими статуями видатних діячів угорської історії.

У Будапешті два залізничних і шість автомобільних мостів через Дунай. Кожний із них є архітектурним шедевром. Найстарший міст — Ланцхид, що означає «Ланцюговий міст», був побудований у 1849 р. Між мостами Арпад і Маргет, у самому центрі Будапешта, на Дунаї розміщений острів Маргет, ще одна визначна пам'ятка угорської столиці. Його довжина 2,5 км, найбільша ширина 500 м. Люди жили тут ще в давні століття. Це улюблене місце відпочинку будапештців і гостей столиці. На острові працюють два готелі, безліч ресторанів і кафе, і пляж «Палатінус». Спустившись на острів із моста Арпад, можна прогулятися чарівним японським садом, недалеко від якого розміщений літній міст, де щорічно проходять літні театральні фестивалі.

Паралельно острову Маргет на західному березі Дунаю розміщений найдавніший район столиці, Буда, тобто «Стара Буда». Головними туристичними об'єктами є — Головна площа, по-угорськи «Фе Тер», залишки будівель древнього римського поселення Аквінка. Варто відвідати музей Аквінка, що є поруч із руїнами цивільного міста римлян. Але найбільший інтерес гостей викликає амфітеатр військового міста, недалеко від музею. Це — один із найбільших амфітеатрів, що були в римських провінціях.

На захід від столиці, в межах Середньодунайської рівнини, розміщено найбільше озеро Європи — *Балатон*. Довжина — 79 км, ширина 1,2—12,4 км. Середня глибина 3,6 м, максимальна — 12,5 м (Тиханьська впадина). Дно озера вкрите дрібним піском. Літом середня температура води 21—22°C. В озеро впадає декілька коротких рік, найбільша з них — Зала. На берегах озера з давніх часів знаходились поселення фракійців і кельтів. В I ст. н. е. ця територія входила до складу Римської імперії. В IX ст. її заселяють слов'яни, а з X ст. — регіон захоплений угорцями.

Туризм на Балатоні почав розвиватися з XVIII ст., невеликі містечка поступово перетворювалися на курортні центри, де від-

почивала європейська аристократія. Розвитку курорту сприяла наявність джерел мінеральних вод, а також початок судноплавства на Балатоні. Усього на берегах озера кілька десятків невеликих населених пунктів, найбільші міста — Балатонфюред, Шіофок і Кестхей. Селище Тихань на однойменному півострові відоме завдяки одному з найстарших монастирів Угорщини.

Найбільший півострів на озері — *Тиханський*. На його нижньому пагорбі дев'ятсот років тому звели церкву і монастир бенедиктів. Від колишньої церкви залишилася лише крипта романського стилю, яку підпирають масивні колони. У 1060 р. в крипті собору похований засновник абатства — король Андраш I. Сучасний храм збудований в 1754 р. у стилі бароко, реконструйований у 1890 р. Головною перлиною внутрішнього оздоблення є різьблені вівтарі. Уся територія півострова оголошена заповідною зоною. З її найвизначніших пам'яток варто оглянути Внутрішнє озеро (Белшето), створений гейзерами кам'яний конус, Золотий будинок (Араньхаз) і лавандові поля.

Кестхей — найстародавніше місто на узбережжі Балатону, розташоване на західному березі. Своїм багатством місто завдячує родині Феттетичів, які збудували замок у бароковому стилі (1745, перебудований в 1887 р.), у парку влітку раз на тиждень влаштовуються концерти. На центральній площі розміщена готична францисканська церква (1386), її дзвіниця прибудована значно пізніше, наприкінці XIX ст. В музеї Балатону знаходяться його діорами, серед експонатів — археологічні знахідки, флора і фауна даної території. У програмі заходів постійно значаться літній «Балатонський фестиваль» і «Балатонська осінь».

Балатонфюред — курортна столиця північного берега Балатону, офіційно статус курорту отримано в 1772 р. Головна визначна пам'ятка міста — цілющі джерела мінеральної води. На центральній площі Балатонфюреда у 1800 р. був побудований питний зал імені Лайоша Кошута, в якому дотепер п'ють воду курортники. Уздовж узбережжя Балатону знаходиться алея Рабіндраната Тагора. На алеї знаходяться скульптури і меморіальні дошки на честь відомих осіб, які проходили лікування в місті.

Шіофок — найбільше місто південного берега. Розташоване на березі р.Шіо, яка з'єднана за допомогою каналу з Дунаєм. На р. Шіо розташований шлюз (1863), який дозволяє регулювати рівень води Балатону. В околицях міста розміщені найпопулярніші пляжі. У липні в місті проводиться великий фольклорний фестиваль «Золота мушля».

Курорти

Балф. У західній провінції країни помітний вплив австрійської культури, а розвиток сучасної туристично-рекреаційної бази орієнтується на відвідання австрійців цієї прикордонної території. Водолікарня м. Балф розміщена поблизу підніжжя Альп, на березі озера Ферті, 7 км від Шопрона й 75 км від Відня. Його джерела відомі з часів Римської імперії. З XVI ст. купальня була власністю міста Шопрон, і, цікаво відзначити, що це було перше в Угорщині курортне місце, де за вхід у купальню треба було платити. Вода місцевих джерел містить солі, гідрокарбонат, хлорид, сірку, що сприяє лікуванню хронічних захворювань органів опорно-рухового апарату. Питні курси цієї води успішно застосовуються під час лікування запальних захворювань шлунково-кишкового тракту. Місцева вода розливається в пляшки. Невелике, але дуже затишне курортне містечко сильно постраждало під час Другої світової війни. Відбудова завершилась тільки в 1975 р. Визначною пам'яткою Балфа є побудований у XIV ст. собор, а також так звана купальня каплиця. Її фрески унікальні — вони зображують Христа в купальні. У безпосередній близькості від Балфа є одне з найгарніших міст Угорщини — Шопрон, яке називають угорським Версалем, де є палац князів Естерхазі і відомі каменоломні у Фертеракоше.

Бюк. У містечку Бюк три десятиліття назад у процесі нафторозвідувального буріння на поверхню, як гейзер, вирвався струмінь термальної води температурою 58 °С. Після цього «сонне» містечко Бюк і його околиці пережили процес бурхливого розвитку. Була побудована водолікарня, здатна щодня приймати тисячі гостей, слідом за цим один за одним споруджували готелі, будинки відпочинку і дачі. Особливістю курорту є відкритий в 1997 р. рекреаційний парк. Сьогодні Бюк є, напевно, найдинамічнішим курортом, де чудово почуваються і пацієнти, що прагнуть оздоровлення і молодь, що надає перевагу розвагам та спорту. Оскільки Австрія є всього за 25 км, понад половину гостей прибувають відтіля. Тут обладнаний найбільший не тільки в Угорщині, але і у всій Центральній Європі майданчик для гри в гольф. Відпочиваючі мають змогу побувати на численних екскурсіях у таких середньовічних містах, як Шопрон і Кесег, познайомитися з пам'ятками римської епохи в Сомбатхее.

Шарвар. Невелике містечко Шарвар, розміщене за 120 км і від Відня, і від Граца, у свій час було маєтком однієї із найзатніших родин Угорщини, Надашді. Пов'язаний у минулому з фортецею, ве-

личезний дендрарій, сьогодні безпосередньо зв'язаний з побудованим 10 років тому термальним готелем, де проходять курси лікування пацієнти з захворюваннями органів опорно-рухового апарату і з хронічними запальними захворюваннями дихальних шляхів. Одержувана шляхом випарювання з води одного з місцевих джерел сіль, «Шарварський термальний кристал» відома в усьому світі. Розчиняючи у воді, її використовують для прийняття ванн, а також для інгаляцій у разі хвороб дихальних шляхів. Із Шарвара легко можна проїхати в сусідні міста Шопрон, Кесег, Сомбатхей, а також до найбільшого в Центральній Європі озера Балатон.

Хевіз — найвідоміший курорт Угорщини. Він міститься в просторій долині за 6 км від Кестхея, на північно-західному березі Балатону. Хоча в процесі проведених останніми десятиліттями археологічних розкопок було знайдено експонати, які доводять, що в часи Римської імперії тут був курорт, перші письмові згадки про Хевіз датуються XIV ст. У другій половині XVIII ст. селище пережило бурхливий розвиток. Головною визначною пам'яткою Хевіза є розміщене на площі 4,7 га унікальне, навіть у світовому масштабі, термальне озеро глибиною 36 м. У літні місяці температура води озера становить 33—34°C і навіть у найхолодніший зимовий період вона не опускається нижче 26°C. Дебіт води озера такий, що за 28—30 годин вона цілком оновлюється. І ця величезна кількість води є в постійному русі. Гаряча вода, що надходить із джерела, розбиваючись на поверхні на радіальні струмені, повільно обертається в напрямі годинної стрілки. Через таке постійне перемішування у всіх точках озера температура однакова. Вода озера каналом спускається в Балатон. Одним з найвідоміших лікувальних чинників Хевіза є легко радіоактивні грязі на дні озера. Склад озерної води і термальних вод Хевіза цілком аналогічний, вона містить луги, гідрокарбонат, сірку і злегка радіоактивна. Лікувальні грязі та сама вода дуже оздоровче діють під час лікування хронічних дегенеративних захворювань органів опорно-рухового апарату, посттравматичних станів, подагри, хвороби Бехтерева. Крім ревматичної клініки імені св. Андраша, бажаючих лікуватися чи просто відпочивати, приймають численні готелі, пансіонати і приватні готелі. Кількість місць у них наближається до 10 тисяч. Хевіз є популярним курортом влітку і взимку. Близькість Кестхея і Балатону забезпечує широкі можливості для занять в галузі культури і спорту. Звідси обов'язково варто зробити екскурсію в один із найгарніших в Угорщині палаців у стилі бароко — палац сімейства Фештетіч, де розмістилася відома бібліотека «Гелікон».

Залакарош. Кілька десятиліть тому під час нафторозвідувального буріння свердловин недалеко від Хевіза і Балатону на поверхню вирвалася вода з багатим вмістом розчинених у ній мінеральних речовин, йоду, бромю і фтору. Температура води в джерелах досягала 85 і навіть 99 °С. У центральному будинку водолікарні «Граніт» пацієнти можуть прийняти всі необхідні процедури. Крім закритих басейнів у парку лікарні, є басейни під відкритим небом. У Залакарош приїжджають пацієнти, які страждають захворюваннями органів опорно-рухового апарату, хронічними запальними гінекологічними захворюваннями. Звідси можна робити й екскурсії, серед яких поїздка до Малого Балатону з його унікальним пташиним заповідником. Малий Балатон — одна з найбільших в Угорщині природоохоронних зон. Багато хто виїжджає і в заповідник буйволів, що міститься недалеко від Залакароша.

УКРАЇНА

Офіційна назва — Україна. Площа 603,7 тис. км². Столиця — Київ (2,7 млн осіб). Офіційна мова — українська. Населення 46,9 млн осіб. Грошова одиниця — гривня. Найбільші міста, млн осіб: Київ, Харків — 1,5, Дніпропетровськ — 1,1, Донецьк — 1,1, Одеса — 1,0, Львів — 0,8. Релігійна належність: православні, греко-католики, протестанти, римо-католики.

Географічне положення

Розміщена у Центрально-Східній Європі, межує з Польщею, Угорщиною і Словаччиною на заході, з Білоруссю на півночі, з Росією на сході та півночі, на південному заході — з Молдовою та Румунією. З півночі на південь територія України простягається на 893 км, із заходу на схід — на 1316 км. Загальна довжина кордонів 6992 км. Довжина морської ділянки кордону 1355 км (Чорним морем — 1056,5 км; Азовським — 249,5 км; Керченською протокою — 49 км). Географічний центр Європи є на території України, поблизу міста Рахова Закарпатської області. Географічне розміщення України достатньо вигідне, через її територію проходять найважливіші транспортні магістралі, які зв'язують Західну Європу із країнами Закавказзя та Центральної Азії. До великих річок зараховують: Дніпро, Дунай, Дністер, Сіверський Донець, Південний Буг, Прип'ять, Десну.

Державний устрій

Згідно з чинним законодавством Україна є унітарною президентсько-парламентською республікою. Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, дотримання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина. Верховна Рада України (парламент) є єдиним органом законодавчої влади. Конституційний склад Верховної Ради України становить 450 народних депутатів, які обираються шляхом таємного голосування на 4 р. Згідно з адміністративно-територіальним поділом виокремлюють: Автономну Республіку Крим, області, райони, міста, райони в містах, селища і села. Вищою ланкою в адміністративно-територіальному поділі України є Автономна Республіка Крим та 24 області. До областей прирівнюються два міста із спеціальним статусом — Київ і Севастополь (як місцез перебування військово-морських флотів України і Росії).

Історичні факти

Однією з найдавніших культур вважається Трипільська культура (5—3 тис. років до н. е.), пам'ятки якої трапляються на південно-західній Україні. Близько 1500 р. до н. е. на території України з'явилися кочові племена. Племена кіммерійців (IX—VII ст. до н. е.) займали значну територію між Дністром і Доном, а також Кримський півострів. Скіфи, іраномовний народ з Центральної Азії, у VII ст. до н. е. завоювали кіммерійців і витіснили їх з українських степів. На території сучасної України по чергово перебували племена сарматів, готів, гунів. У IX—X ст. сформувалася перша східнослов'янська держава зі столицею в Києві під владою династії Рюриковичів — Київська Русь. Володимир Великий 988 р. оголосив прийняття християнства з Візантії. Найбільшої централізації Київська держава досягає за Ярослава Мудрого (1019—1054). Поступово відбувається роздроблення на окремі князівства. З 1187 р. у літописах з'являється назва Україна, вжита до Переяславщини та пізніше Галичини. Після Батиєвої навали 1237—1241 рр. головним осередком державності залишилося Галицько-Волинське князівство (1199—1340). У XIV ст. більша частина Русі з Києвом перейшла під владу литовської династії Гедиміновичів, утворилася литовсько-руська держава — Велике князівство Литовське. Внаслідок Люблінської унії (1569) Волинь, Підляшшя, Поділля, Брацлавщина та Київщина перейшли під владу Польщі. З XVI ст. зросло значення нової суспільної

верстви — козацтва, центром якого стала Запорізька Січ. Козацька революція 1648—1657 рр. (Хмельниччина) повалила польський лад у частині України, сформувалася Козацька держава (Гетьманщина) під проводом гетьмана Б. Хмельницького, яка у 1654 р. прийняла протекцію московського царя Олексія Михайловича. Після смерті Хмельницького (1657) розпочався період громадянських воєн і зовнішніх інтервенцій (Руїна), які призвели до поділу України по Дніпру між Річчю Посполитою та Московською державою. Автономна Козацька держава збереглася лише в частині Лівобережної України під владою Москви. Після невдалого виступу гетьмана І. Мазепи в союзі з шведським королем Карлом XII (1708—1709) цар Петро I обмежив автономію Гетьманщини. Остаточо козацькі автономії ліквідувала імператриця Катерина II в 1760—1780 рр. Внаслідок поділів Польщі (1772—1795) Галичина перейшла під владу австрійських Габсбургів, а Правобережна Україна — Росії. Лютнева революція 1917 р. у Росії стала поштовхом до початку національної революції в Україні. В листопаді 1917 р. Українська Центральна Рада проголосила УНР, а в січні 1918 р. — незалежність України. Внаслідок Листопадового повстання 1918 р. у Галичині утворилася ЗУНР, яка проголосила злуки з УНР 22 січня 1919 р. Війна за незалежність 1917—1921 рр. закінчилася поразкою та новим поділом України. На більшій її частині встановлено радянську владу (УРСР), Західна Україна ввійшла до складу Польщі, Буковина і Бессарабія — Румунії, Закарпаття — ЧСР. В УРСР починаючи з 1929 р. проведено примусову колективізацію селянства, масові сталінські репресії, штучний голодомор 1932—1933 рр. Національний рух продовжував розвиватися на західноукраїнських землях. Унаслідок пакту Молотова-Ріббентропа (1939) до УРСР приєднана Західна Україна, а 1940 р. — Північна Буковина і українська частина Бессарабії. Утворена 1942 р. УПА вела одночасно боротьбу проти Німеччини і СРСР до початку 50-х років. У 1945 р. до УРСР приєднано Закарпаття, 1954 р. — Крим. 24 серпня 1991 р. Верховна Рада проголосила незалежність України, підтверджену всенародним референдумом 1 грудня 1991 р.

Туризм

Львівська область відома як одне з найкращих в Україні місць рекреації та туризму. На її території розміщено близько 400 об'єктів природно-заповідного фонду, зокрема державний

природний заповідник «Розточчя», національний природний парк «Сколівські Бескиди», національний природний парк «Яворівський», 33 заказники, ботанічний сад Львівського університету, 240 пам'яток природи, 61 заповідне урочище. На базі багатих природно-рекреаційних ресурсів створено санаторно-оздоровчі заклади: Великий Любінь, Моршин, Немирів, Розділ, Східниця, Трускавець, Шкло. Зоною туризму є південь області, територія Українських Карпат та Прикарпаття. Найбільші центри пізнавального туризму — Львів та інші старовинні міста з історико-архітектурними пам'ятками: Жовква, Дрогобич, Городок, Самбір, Золочів. До найважливіших об'єктів туризму належать: Львівський державний історико-архітектурний заповідник, Державний музей-заповідник «Олеський замок», Державний історико-культурний заповідник «Тустань» (залишки наскельної фортеці IX—XIV ст.), Державний історико-культурний заповідник «Нагуєвичі», філія Львівського історичного заповідника у Жовкві, монастирський комплекс у Крехові, давньоруські городища X—XIII ст. у Звенигороді та Стільському; Олеський замок XIII—XVII ст.; найдавніші архітектурні пам'ятки Львова — Високий замок, Миколаївська церква, Вірменський собор, пам'ятки в стилі готики, бароко — костьоли кармеліток босих 1644 р. та ін. В області є: п'ять театрів, створено 14 державних музеїв, більшість яких — у місті Львові. Головні гірськолижні курорти області: Славськ і Тисовець.

Хмельницька область. Природно-рекреаційний комплекс: 269 територій та об'єктів природно-заповідного фонду: Національний природний парк «Подільські Товтри», 39 заказників, 198 пам'яток природи, Кам'янець-Подільський ботанічний сад і дендропарк, сім заповідних урочищ, 24 пам'ятки садово-паркового мистецтва. Природними рекреаційними ресурсами вважаються сприятливі кліматичні умови, лісові масиви, джерела мінеральних вод, на їх базі створено курорт Сатанів. Історико-культурний потенціал: загальна кількість пам'яток історії, археології, містобудування, архітектури, монументального мистецтва — 2015. Найвідомішим туристичним об'єктом є Національний історико-архітектурний заповідник «Кам'янець» у м. Кам'янець-Подільському, серед пам'яток якого укріплення XIV—XVI ст.: Гончарна, Кравецька, Кушнірська, Папська та інші вежі; Руська і Польська брами XVI—XVIII ст.; церква Петра і Павла XVI ст.; готичний костюл XVI ст.; турецький мінарет 1672—1692 рр.; ратуша XVI ст.; Триумфальна арка XVIII ст.; дерев'яна Хрестовоздвиженська церква на Карвасарах XVIII ст.; монастирі XVI—

XVIII ст.; костьоли, замки, залишки фортець та інші пам'ятки. У Хмельницькому два театри, обласна філармонія.

Автономна Республіка Крим розміщена на Кримському півострові у південній частині України, на заході і півдні омивається водами Чорного, на сході — Азовського морів. Рекреаційний комплекс охоплює 632 підприємства відпочинку та лікування. Санаторії зосереджені здебільшого на Південному березі Криму та в Євпаторії. Водночас у Південно-Східному Криму розміщена велика кількість пансіонатів, а в гірському Криму розвинута мережа турбаз. Курортні ресурси півострова унікальні, оскільки тут, крім сприятливих кліматичних умов та багатой природи, є лікувальні мінеральні води та грязі. Історико-культурний потенціал: Кримський республіканський краєзнавчий музей, Сімферопольський художній музей, Лівадійський музей-палац, будинок-музей А. П. Чехова, Кримсько-татарський музей мистецтв, Бахчисарайський державний історико-культурний заповідник. У Криму 3820 пам'яток історії та культури. Багато пам'яток архітектури, яким характерне змішання стилів Близького Сходу, Візантії, Вірменії. *Сімферополь* — столиця АР Крим. На території сучасного Сімферополя у III ст. до н. е. — IV ст. н. е. знаходилася столиця Скіфської держави — Неаполь Скіфський. Серед визначних пам'яток — парк «Салгірка» (XVIII ст.); Український музичний, Кримсько-татарський музично-драматичний, Ляльковий театр і філармонія; Кримський краєзнавчий і художній музеї. Над *Алупкою* височіє одна з найпривабливіших гір Криму — Ай-Петрі. У місті розміщений один з найкращих палаців і парків України — палац Воронцова і парк 1830—1846 рр. У *Бахчисараї* збереглися Ханський палац (XVI—XVIII ст.), в приміщенні палацу — Бахчисарайський історико-археологічний музей. Успенський печерний монастир (VII—XIX ст.), у комплексі монастиря — вирубана в скелі Успенська церква VIII ст., при дорозі Чуфут-Кале. Мечеть Тохталі-Джами 1707 р. Фортеця і печерне місто «Чуфут-Кале» (X—XVIII ст.). *Ялта* із сусідніми селищами і містами є найбільшим всесвітньо відомим курортом Криму. Туристів приваблюють «Ластівчине гніздо» 1911—1912 рр.; Вірменська церква 1909—1917 рр.; палац 1831—1836 рр.; Полуковорівський пагорб — місце поховання визначних діячів історії і культури; палацовий комплекс (XIX—XX ст.) у Лівадії на схилі гори Могабі. *Феодосія* заснована в VI ст. до н. е. Найцікавіші об'єкти туризму — Вірменська церква св. Архангелів Михаїла і Гавриїла (1408); Генуезька фортеця (XIV ст.); Міська фортеця (XIV ст.).

Севастополь розміщений на південному заході Кримського півострова, на узбережжі численних мальовничих бухт Чорного моря, які продовжуються глибокими балками та гірськими долинами. Із заходу та півдня омивається водами Чорного моря. Визначні пам'ятки міста: Петропавлівський собор, Графська пристань, меморіал на Малаховому кургані (XIX ст.); панорама «Оборона Севастополя», діорама «Штурм Сапун-гори» (XX ст.); на околиці Севастополя розміщене місто-музей «Античний Херсонес» (V ст. до н. е.); Херсонеський історико-археологічний заповідник; руїни фортеці Каламіта (XV ст.); Печерний монастир (VII—IX ст.); акваріум-музей; дельфінарій; пам'ятник «Затопленим кораблям»; музей Чорноморського флоту; «Панорама героїчної оборони Севастополя 1854—1855 рр.»; «Британський кримський військовий меморіал»; численні пам'ятники, пам'ятники-фрагменти оборонних споруд та ін.

Київська область розміщена в центральній північній частині України, вздовж середньої течії Дніпра. Головна водна артерія — Дніпро. Вище Києва утворено Київське водосховище. Природно-рекреаційний потенціал: кліматичні курорти області — Боярка, Ворзель, Ірпінь, Конча-Заспа, Пуща-Водиця, Святошин; бальнеологічні курорти — Біла Церква, Миронівка. Великі масиви хвойних лісів, мішані ліси, озера та просторі придніпровські луки мають всі можливості для ефективного оздоровлення. Перлина Київщини — відомий дендропарк «Олександрія» (м. Біла Церква), якому виповнилося 200 років. На території області 18 санаторіїв і пансіонатів із лікуванням, сім будинків і пансіонатів відпочинку, численні бази відпочинку, дитячі табори відпочинку. Адміністративний центр — Київ, який є містом республіканського підпорядкування і, відповідно, слугує окремим адміністративним суб'єктом України. Історико-культурний потенціал: урочище «Палієва гора», городище XII—XIII ст.; будинок Дворянських зібрань XVIII—XIX ст.; «Олександрія» — парк і паркові споруди XVIII—XIX ст.; костюл Іоанна Предтечі (1812); Зимовий палац XIX ст.; собор Василя і Феодосія (1756—1758); Державний історико-культурний заповідник у м. Вишгороді; вали Дитинця, вали окольничого граду X ст.; Спаська церква XI ст.; Михайлівська церква XI ст.; Вознесенський монастир (1695—1700); колегіум (1753—1757); залишки фортифікаційних споруд X—XIII ст.

Донецька область розміщена на південному сході України, у степовій зоні. На півдні омивається Азовським морем. Природно-рекреаційний потенціал: 70 територій і об'єктів природно-заповідного фонду, зокрема Національний природний парк «Свя-

ті Гори», філії Українського степового заповідника — Хомутівський степ і Кам'яні Могили, 30 заказників державного і місцевого значення, 30 пам'яток природи, шість заповідних урочищ, ботанічний сад у Донецьку, до складу якого входять Луганський заповідник, Криворізький та Приазовський відділи. М'який клімат узбережжя Азовського моря, лікувальні грязі, джерела мінеральних, радонових і столових вод належать до рекреаційних ресурсів області, на базі яких створено курорти: Маріуполь, Слов'яногірськ, Слов'янськ. В області є 2399 пам'яток історії, археології, містобудування та архітектури. Туристично-екскурсійними об'єктами в області є Державний історико-архітектурний заповідник у Слав'яногірську, Святогірський печерний монастир (XVII—XVIII ст.), культурно-архітектурні споруди в Артемівську. В області є п'ять театрів, з них три — у Донецьку, шість державних музеїв. Кам'яні могили — музей під відкритим небом, розміщений на висоті 150—200 м над р. м, Альпи в мініатюрі, вік яких — півтора мільярди років; альпійські луки з рідкісними рослинами. Святогорськ — один із кращих кліматичних курортів України.

Чернігівська область розміщена на півночі України, на лівому березі середньої течії Дніпра. Головна річка — Десна. Природно-рекреаційний потенціал: багата флора та фауна, дубово-соснові ліси, широкі луки рівнинних річкових заплаव, щедрі мисливські та рибальські угіддя. Природними лікувальними чинниками є: йодована деснянська вода, єдине в Україні родовище лікувального мінералу бішофіту, багаті запаси цілющих мінеральних вод. Історико-культурний потенціал області відомий великою кількістю унікальних пам'яток історії та архітектури Княжої та Козацької доби. Понад 200 з них мають світове значення і доводять видатну роль і місце Чернігівського князівства у формуванні Київської Русі та Української держави. Найцікавіші об'єкти туризму: Борисоглібський собор XII ст.; Антонієві печери XI—XVIII ст.; полкова скарбниця початок XVIII ст.; Спасо-Преображенський собор, Миколаївська церква (1720); собор Різдва (1800); Густинський Свято-Троїцький монастир (1600); історико-культурний заповідник Качанівка (площа парку 560 га), площа озер і ставків на річці Смож — 100 га, палацовий комплекс, Георгіївська церква XIX ст., альтанка М. І. Глінки з гротом; Тростянецький дендропарк XIX ст. з унікальною колекцією рослин; Сокиринецький палацо-парковий ансамбль XIX ст.; печерний храм св. Феодосія Тотемського; Чернігівський Колегіум XVII—XVIII ст.; курганний некрополь IX—X ст.; «Чорна могила» X ст.

Черкаська область розміщена у центральній частині України, на берегах середньої течії Дніпра. Природно-рекреаційний потенціал: Соснівка — рівнинний кліматичний курорт лісостепової зони, розміщений на великому масиві хвойних лісів правого берега Дніпра. Функціонують санаторії, профілакторії, пансіонати, будинки відпочинку, оздоровчо-спортивні бази. Головні туристичні об'єкти: будинок пана Енгельгарда (1828—1829); дуб Т. Шевченка; хата чумака (етнографічний музей, 1816); хата Т. Шевченка XIX—XX ст.; садиба: парк, палацовий будинок XVIII—XIX ст.; державний історико-культурний заповідник «Батьківщина Т. Шевченка»; Преображенська церква Красногірського монастиря (1767—1772); садиба Давидових початок XIX ст.; городище «Княжа гора» XII ст.; могила Т. Шевченка; Канівський музей народного декоративно-ужиткового мистецтва; сосна М. В. Гоголя; Державний історико-культурний заповідник «Трахтемирів»; Державний історико-культурний заповідник у м. Корсунь-Шевченківському; садиба Лопухіних XVIII ст.; парк і комплекс споруд Мисливського замку (1896—1903); Базиліанський монастир (1764—1784); дендропарк «Софіївка» (1796); могила цадика Нахмана (1811); костюл (1812); національний заповідник «Чигирин»; залишки вежі Дорошенка XVI—XVIII ст.; братська могила козаків і мирних жителів, які загинули від рук турецьких загарбників XVII ст.; пам'ятник героям битв із польськими і турецькими загарбниками XIX ст.; давні кургани; Мотронинський монастир (1801); Іллінська церква-усипальниця Б. Хмельницького (1653); залишки маєтку Б. Хмельницького XVII ст.; пам'ятник історії «Три криниці» XVII ст.

Дніпропетровська область розміщена в південно-східній частині України на берегах середньої течії Дніпра. Природно-рекреаційний потенціал: багата флора (понад 1700 видів) і фауна (понад 7500 видів), 114 природно-заповідних об'єктів загальною площею близько 26 тис. га. Солоний лиман — рівнинний грязьовий і бальнеологічний курорт степової зони, розміщений за 20 км від Дніпропетровська. Лікувальні природні ресурси — грязь і ропаліману, а також питна вода, що після промислового розливу використовується як столова та лікувальна під назвою «Знаменська». Найвідомішими є культурно-архітектурні пам'ятки в Старих Кодаках, місця боїв козацьких військ з польською шляхтою під Жовтими Водами та в Княжих Байраках, історико-архітектурні пам'ятки в Дніпропетровську; скіфські кургани IV ст. до н. е., розміщення козацьких січей, музей ужиткового мистецтва в Петриківці. Найцікавіші туристичні об'єкти: палац Г. Потьомкіна

(1790); Миколаївська церква та Преображенський собор (XIX ст.); Козацька фортеця (1635); могила кошового отамана (1680); Троїцький собор (1773—1780); Самарський монастир (1786); музей прикладного мистецтва петриківського художнього орнаменту; церква св. Варвари з дзвіницею (1754); укріплення української лінії (1731); Вознесенська церква (1823), давні кургани та могильники; театри, філармонії; музеї.

Чернівецька область розміщена на заході України, в межах Передкарпаття та східної частини Українських Карпат. Природно-рекреаційний потенціал: 243 території та об'єкти природно-заповідного фонду, зокрема Національний природний парк «Вижницький», сім заказників державного значення, вісім пам'яток природи, ботанічний сад і дендропарк Чернівецького державного університету, Сторожинецький дендропарк, дев'ять заказників, 136 пам'яток природи, 40 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва та 39 заповідних урочищ місцевого значення. Сприятливі можливості лікування в області створюють відомі родовища лікувальних грязей та джерела мінеральних вод у Глибоцькому, Сторожинецькому, Путильському та Вижницькому районах. Мінеральні ресурси Чернівецької області охоплюють родовища мінеральних вод та грязей. Відомо понад 60 родовищ мінеральних вод типу «Іжевська», «Мацеста», «Боржомі» та «Нафтуся». Загальна кількість пам'яток історії, археології, містобудування і архітектури, монументального мистецтва — 750. Найвизначнішими об'єктами туризму є: фортеця XIII—XVIII ст. в Хотині, церкви: св. Миколая (1607), Вознесенська (XVII ст.), Спиридонівська (1715), Різдва (1767), Вознесенська (XV ст.) у м. Лужанах, Іллінська з дзвіницею (1560); Воздвиженська (1561) у м. Підвальному; комплекс резиденції митрополитів Буковини і Далмації (1864—1882), тепер університет; залишки оборонних редутив російських військ періоду російсько-турецької війни (1768—1774); триярусна печера «Попелюшка» з галереєю та внутрішнім оздобленням біля с. Подвірного; пам'ятки садово-паркового мистецтва у м. Чернівці. У Чернівцях два театри, обласна філармонія, діють чотири державні музеї.

Херсонська область розміщена на півдні України в межах Причорноморської низовини, у басейні нижньої течії Дніпра. На півдні омивається водами Чорного і Азовського морів. Берегова лінія дуже порізана. Вздовж морського узбережжя простягаються піщані острови, коси, мілководні затоки, Дніпровський лиман. Об'єкти природно-заповідного фонду: заповідники — степовий Асканія-Нова, Чорноморський, а також Азово-Сиваське заповід-

но-мисливське господарство, п'ять заказників, 32 пам'ятки природи, 12 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, 10 заповідних урочищ. Грязьовий курорт Гопри (Гола Пристань) степової кліматичної зони, на лівому березі р. Конка. Зона відпочинку Скадовськ на узбережжі Чорного моря. Головні туристичні об'єкти: Греко-Софіївська церква (1780), Арсенал (1784), пам'ятник англійському лікарю Д. Говарду (1820), Святодухівський собор (1836), Катерининський собор (1786), Очаківська брама (XVIII ст.), Григоріївський монастир (1781—1803), давні кургани, могила останнього кошового отамана Костя Гордієнка (1733), рештки останньої з козацьких січей; залишки фортеці «Тягин» (XV—XVIII ст.), музей природи Чорноморського біосферного заповідника, Корсунський монастир (XVIII ст.).

Івано-Франківська область розміщена на заході України. В межах області налічується 366 територій і об'єктів природно-заповідного фонду, зокрема Карпатський природний національний парк, природний заповідник «Горгани», 99 пам'яток природи, три дендропарки, вісім парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, 212 заповідних урочищ. У південній частині області створено курорти, лікувальними чинниками яких є: сприятливий мікроклімат, джерела мінеральних вод, лікувальні торфові грязі. Загальна кількість пам'яток історії, археології, містобудування, монументального мистецтва — 1419, понад 60 державних і громадських музеїв, національний заповідник «Давній Галич». В Івано-Франківському краєзнавчому музеї зберігається саркофаг галицького князя Ярослава Осмомисла. Приміщення музею (ратуша) є візиткою міста. Цікаві: музей дерев'яної архітектури та живопису XVI—XVII ст. у Рогатині, ратуша (1695), костел (1703) і колегіум, вірменський храм (1763) в Івано-Франківську; Коломийський музей народного мистецтва Гуцульщини; Манявський скит (XVII ст.), мури з брамами (XIII—XIV ст.); церкви: Різдва (XII ст.), Святодухівська (1598), Благовіщення (1587), Різдва у смт Ворохті (XVII ст.). В Івано-Франківському художньому музеї зібрано унікальні пам'ятки галицького іконопису й барокової скульптури, роботи українських художників другої половини XX ст., а також твори польських, австрійських та італійських майстрів XVIII—XX ст. Коломийський музей народного мистецтва Гуцульщини і Покуття ім. Й. Кобринського (сховище декоративно-прикладного мистецтва Прикарпаття) занесений до Королівської Енциклопедії Великої Британії як музей світових шедеврів. Гірськолижні курорти: Буковель, Ворохта, Яремче.

Харківська область розміщена на північному сході України, у лісостеповій та степовій зонах. Функціонують 135 територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Створено курорти: Березовські Мінеральні Води та Рай-Оленівка. Історико-культурний потенціал області охоплює 2535 пам'яток історії, археології, містобудування і архітектури. Найвідомішими туристичними об'єктами є меморіальний комплекс українського філософа-просвітителя Г. С. Сковороди в с. Сковородинівці, пам'ятки архітектури: Покровський собор (1689), Успенський собор (1771), Катерининський палац (XVIII ст.), Художньо-меморіальний музей І. Ю. Рєпіна, Преображенський собор (XVII ст.), Миколаївська церква (XIX ст.) у м. Ізюмі та ін. У Харкові є шість театрів, обласна філармонія, цирк, шість державних музеїв.

Кіровоградська область розміщена на правому березі Дніпра, у центральній частині України, на переході лісостепової зони в степову. Створено два заповідники — Хутір Надія і Карпенків край, дендропарки Онуфріївський Чорний ліс і Веселі Боковеньки. Місцем відпочинку є лісові насадження, 400-літні дуби, лікувальні джерела. Загальна площа лісового фонду становить 179,1 тис. га. Головні рекреаційні ресурси області: м'який клімат, мальовничі береги річок і водосховищ. Діють три санаторії та пансіонати з лікуванням, чотири будинки і пансіонати відпочинку, численні бази відпочинку, профілакторії та дитячі табори відпочинку. Головні туристичні об'єкти — залишки укріплень Чорноліського городища (VII ст. до н. е.), фортеця святої Єлизавети (XVIII ст.), комплекс кавалерійського юнкерського училища (XIX ст.), Свято-Покровська церква (1849), Грецько-Володимирська церква (XIX ст.), Хрестовоздвиженська церква, усипальниця Раєвських (1853—1855), комплекс лікарні св. Анни Червоного Хреста (XIX—XX ст.), краєзнавчий музей — приватний будинок в стилі модерн (1885—1905), синагога (XIX ст.), колишня гімназія (1891—1898), міська лікарня (1910—1913), колишній театр (XIX ст.), Свято-Вознесенська церква (1898—1912); Свято-Миколаївська церква (1853—1873), Онуфріївський парк (XVIII ст.).

Одеська область розміщена на південному заході України. На південному сході омивається водами Чорного моря. На узбережжі велика кількість лиманів (найбільші — Куяльницький і Хаджибейський), повністю чи частково відгороджених від моря піщано-черепашковими пересипами. Для організації лікувально-оздоровчого туризму використовують декілька прісноводних (Кагул, Ялпуг, Котлабух) і солоних (Сасик, Шагани, Алібей, Бу-

рнас) озер, які багаті цілющими грязями. Найпопулярніші приморські кліматичні та грязьові курорти: Чорноморка, Приморський, Лузанівка, Холодна Балка, Хаджибейський, Сергіївка, Малодолинський, Лебедівка, Куяльник, Затока, Великий і Малий Фонтани, Аркадія. В Одесі є значна кількість архітектурних пам'яток XIX—XX ст., збудованих у стилі класицизму: театр опери та балету (1884—1887), Троїцька церква (1808), Бельведер (1826—1828), Приморські сходи довжиною 136,5 м (1837—1842), пам'ятник А. Ришельє (1828), Стара біржа (1828—1834), будинок Морського музею (1842), палацовий комплекс (1826—1834), пам'ятник О. Пушкіну (1888), Вірменська і Грецька церкви (XIII—XIV ст.). Щороку в місті проходить гумористичний фестиваль «Гуморина». *Білгород-Дністровський* — одне з найстаріших міст України, відоме фортецею (XIII—XV ст.) збудованою на руїнах грецького античного міста Тіра. Фортеця мала 35 веж, з яких збереглося 20, дві зовнішні та три внутрішні брами. Іншими туристичними об'єктами міста є Вірменська і Грецька церкви (XV ст.), підземна церква св. Іоана Сучавського (XIV ст.). Білгород-Дністровський занесений ЮНЕСКО у список 10 найстаріших міст світу, які зберегли безперервне функціонування.

Луганська область розміщена в східній частині України, у степовій зоні. На її території розміщено 87 об'єктів природно-заповідного фонду, зокрема, пам'ятки природи: Айдарська тераса та Конгресів Яр, Луганський природний заповідник, шість парків пам'яток садово-паркового мистецтва, 13 заказників, 48 пам'яток природи, 14 заповідних урочищ. В області налічується 1644 пам'яток історії, містобудування та архітектури. Головні туристичні об'єкти: крейдяні скелі Баранячі Лоби (сmt Новоайдар), Королівські скелі (Луганський заповідник), садиба XVIII ст. (м. Олександрівськ), комплекс споруд Деркульського кінного заводу в с. Данилівка (1765).

Рівненська область розміщена на північному заході, в зоні мішаних лісів (Українське Полісся) та у лісостепу. В межах області розміщено 17 заказників, вісім пам'яток природи, дві пам'ятки садово-паркового мистецтва, 91 заказник, 36 пам'яток природи, 63 заповідні урочища. Організації екологічного і спортивно-оздоровчого туризму сприяють кліматичні умови, значні масиви лісів, річки, озера, лікувальні торфові грязі та мінеральні води. Найцікавішими туристичними об'єктами області є: Державний історико-культурний заповідник у м. Острог, Державний історико-культурний заповідник у м. Дубно, історико-меморіальний заповідник «Поле Берестецької битви», Державний музей-заповідник

«Козацькі могили». Острог вперше згадується у 1100 р. в Іпатієвському літописі. Архітектурною домінантою міста є замок князів Острозьких. Його перші дерев'яні укріплення, збудовані ще в домонгольські часи, були повністю знищені татарськими ордами в 1241 р. У першій половині XIV ст. перший історично відомий князь з династії Острозьких — Даниїл відновлює на Судовій горі зруйновані споруди. Замок розміщений на відносно невеликому (0,7 га) овалному майданчику на пагорбі. В ансамбль замку входять сьогодні чотири головних будівлі: житлова оборонна вежа — Вежа мурована, Богоявленська церква, башта Нова та дзвіниця пізнішої забудови (1905). Після ремонтних робіт в 1913—1915 рр. приміщення було пристосоване під музей з бібліотекою. Сьогодні в дев'яти залах музею — експозиція Острозького красназвочного музею. Варто оглянути також Луцьку і Татарську надбрамні вежі (XV—XVI ст.), Успенський костел (XV ст.).

Тернопільська область розміщена на заході України, в межах лісостепової зони. Природно-рекреаційний потенціал становлять 421 територія та об'єкт природно-заповідного фонду, зокрема Державний природний заповідник «Медобори», 89 заказників, 308 пам'яток природи, 18 парків — пам'яток садово-паркового мистецтва, дендропарк у с. Рай, закладений у XVII ст. Головні туристичні об'єкти: Збарзький історико-культурний заповідник, пам'ятки архітектури XII—XIX ст. у м. Кременці, Миколаївський собор, Богоявленський монастир, ансамбль Почаївської лаври, Старий замок, картинна галерея в Тернополі; Заліщики відомі кліматичним курортом, палацом і костелом XVIII ст., Бережани — замком (1554), Миколаївською церквою (1691), Троїцьким собором (1768), Троїцьким костелом (1554) та ін. Розвитку спелеотуризму сприяє наявність на півдні Тернопільської області, в межиріччі Серету, Збруча та Дністра, печер: Оптимістична (довжина ходів понад 217 км), Голубі Озера (121), Млинки (28), Кришталева (23), Вертеба (9). Печери утворені 20 млн років тому шляхом розмивання гіпсових порід підземними водами, процеси печероутворення продовжуються і сьогодні. Для проходження печер не потрібно вертикального (альпіністського) спорядження, а стала температура робить спелеотури однаково можливими в будь-яку пору року. Значно меншими за розмірами і науковим значенням є: печера Збручанська (біля с. Збручанського, 254 м), печера на Хомах (південніше від Кривче, біля хутора Хоми, 126 м), печера Двох Озер (біля с. Гермаківка в урочищі Мурав'їнець, 57 м), печера Язиченська і камінь Довбуша (біля с. Монастирок, 42 м).

Миколаївська область розміщена на півдні України в басейні нижньої течії Південного Бугу, на півдні омивається водами Чорного моря. В області розміщено: частина Чорноморського біосферного заповідника, 26 заказників, у тому числі лісовий заказник державного значення Рацинська Дача; 30 пам'яток природи, серед яких — ботанічне урочище Степок державного значення; 19 парків — пам'яток садово-паркового мистецтва, у тому числі Мостовський державного значення, 13 заповідних урочищ, Миколаївський зоопарк. Найцікавіші об'єкти туризму: Будинок штабу Чорноморського флоту (1794), Миколаївська церква (1817), астрономічна обсерваторія (1821), католицький костюл (1896), старий цвинтар (XVIII—XX ст.), водогінна вежа (XIX ст.), церква Пресвятої Богородиці (XIX ст.), історико-археологічний заповідник Ольвія, руїни старогрецького міста Ольвія (V ст. до н. е. — IV ст. н. е.), Катерининська церква (VIII ст.), військово-історичний музей; музей суднобудування; Покровська церква з дзвіницею 1805—1839 рр.; рештки давніх поселень. В області функціонує один із найкращих у Європі зоопарк, три парки культури та відпочинку.

Вінницька область розміщена в лісостеповій зоні центральної частини Правобережної України, у межах Подільської та Придніпровської височин. В області є 320 територій та об'єктів природно-заповідного фонду. На базі радонових і мінеральних вод, родовищ лікувального торфу створено курорти. Найпопулярніший курорт — Хмільник, який об'єднує шість санаторіїв. Найцікавіші об'єкти туризму: музей-садиба М. І. Пирогова, літературно-меморіальний музей М. М. Коцюбинського, дерев'яні церкви св. Миколая (1746) і св. Юрія (1726), комплекс монастирських будівель (XVII—XVIII ст.), Меморіальний комплекс-музей Д. К. Заболотного, залишки замку в Шаргороді (XVI ст.), культові споруди (XVI—XIX ст.) у Шаргороді, Браїлові, Немирові, Вінниці, Могилеві-Подільському, палаци — у Тульчині (XVIII ст.), Немирові (XIX ст.), Мурованих Курилівцях (1805), літературно-меморіальні музеї Марка Вовчка та М. О. Некрасова у Немирові, музей М. Д. Леонтовича у м. Тульчині.

Сумська область розміщена у північно-східній частині Лівобережної України. Річки Десна, Сейм, Сула, Псел, Ворскла належать до басейну Дніпра і здебільшого є його лівими притоками. Кліматичний курорт Баси розміщений за 7 км від Сум у масиві хвойно-листяних лісів уздовж р. Псел. Найвідомішим об'єктом природно-заповідного фонду є Український степовий заповідник Михайлівська цілина. Об'єкти туризму: Воскресенська церква

(1702), Спасо-Преображенський собор (1776), Іллінська церква (1836), Петропавлівська церква (1851), Пантелеймонівський монастир (XIX ст.), будинок-музей А. П. Чехова (XIX—XX ст.), музично-драматичний театр ім. М. С. Щепкіна, Державний історико-культурний заповідник у м. Глухів, Триумфальна арка (фортечна брама) (1744), Миколаївська церква (1693), Анастасіївський собор (1885—1886), фабрика художнього ткацтва (XIX ст.), городище «Городок» (залишки літописного міста Путівля) (XI—XIII ст.), собор Різдва Богородиці (1591); Мовчанський монастир (XVI—XVIII ст.), Меморіальний комплекс «Спадщанський ліс», «Золоті ворота», Святодухівський собор (1738—1744), Курганні могили, кімната-музей письменника Остапа Вишні, Тростянецький палац (XIX ст.). У м. Суми розміщений художній музей, один із найдавніших і найцікавіших в Україні, твори живопису, графіки і скульптури розмістилися в будинку колишнього казначейства, пам'ятка архітектури XIX ст.

Полтавська область розміщена у центральній частині Лівобережної України. Річки області належать басейну Дніпра: ліві притоки — Сула, Псел, Ворскла. У межах області — частина Кременчуцького водосховища. В лісовій зоні, на березі р. Псел розміщений кліматичний курорт Гадяч; на березі р. Ворскла — лісовий кліматичний курорт Ліщинівка; рівнинний бальнеологічний курорт лісостепової зони — Миргород. Головні об'єкти туризму: Хрестовоздвиженський собор (1699—1709), ансамбль Круглої площі та Монумент Слави (1805—1811), пам'ятник Петру I (1849), Триумфальна арка (1820), церква Всіх Святих (1815—1821), Мгарський монастир (XVII—XIX ст.), Керамічний технікум (1846), будинок водолікарні (1914—1917), Великосорочинський історико-краєзнавчий музей, літературно-меморіальний музей М. В. Гоголя, Державний музей-заповідник українського гончарства, меморіальний комплекс садиби філософа і поета та пам'ятник Г. С. Сковороди, пам'ятний знак до 800-річчя заснування Полтави (1974). Полтава відома архітектурою XVII—XIX ст., розвинутими народними промислами (вишивка, килимарство, кераміка).

Волинська область розміщена на північному заході України в межах Поліської низовини та Волинської височини, у зонах мішаних лісів і лісостеповій. Головними об'єктами екологічного і спортивно-оздоровчого туризму є озера, яких на Волині понад 220 (Світязь, Пулемецьке, Турське, Луки, Пісочне). Найбільшим об'єктом природно-заповідного фонду є Шацький природний національний парк (32515 га). На базі історико-культурного та архі-

тектурного потенціалу створено Луцький державний історико-архітектурний заповідник. Найцікавішими є пам'ятки архітектури й археології періоду Київської Русі: Успенський собор (1160) у Володимирі-Волинському, Верхній замок (XIII—XIV ст.) у Луцьку, залишки храмів і житлових будівель (X—XIV ст.), фортечних валів (XII—XIII ст.), Георгіївська церква (1264) у Любомлі, Васильківська церква (XIII—XIV ст.) у Володимирі-Волинському, Покровська (XV ст.) і Хрестовоздвиженська (1619), монастир єзуїтів (1539—1610), Троїцький собор (1755) у Луцьку, замок і Луцька брама (1630) в смт Олиці, залишки стін Нижнього замку (XIV—XVII ст.).

Закарпатська область розміщена на південному заході України, в Українських Карпатах і частково у Закарпатській низовині. На межі Закарпатської та Івано-Франківської областей, в Чорногірському масиві Українських Карпат є найвища вершина України — Говерла (2061 м над р. м.). Біля м. Рахів є умовна точка географічного центру Європи. Головні об'єкти природно-заповідного фонду: Карпатський біосферний заповідник, Національний природний парк Синевир. Виявлено і досліджено понад 360 різних за хімічним складом та лікувальними властивостями джерел мінеральних вод. Об'єкти туризму: замки XIII ст. в Ужгороді, Мукачеве (XIV ст.), Миколаївська церква-ротонда і Хрестовоздвиженський кафедральний собор (1646) в Ужгороді, руїни замку в Хусті, костели в с. Середнє Водяне, Крайниковому, Ужці, Микільський монастир (XVIII ст.) в Мукачевому, дерев'яні церкви (1428), єпископський палац (1646). Курортна зона Солотвино розміщена на правому березі річки Тиса, за своїми цілющими властивостями ропа соляних озер аналогічна ропі Мертвого моря. На базі соляних шахт, на глибині 300 м (Українська та обласна алергологічні лікарні) проводиться лікування хворих на бронхіальну астму та інші алергічні захворювання. Центри гірськоколижного туризму: Воловець, Пилипець, Подобовець, Ясіня, урочище Драгобрат.

Запорізька область розміщена на південному сході України. Головна річка — Дніпро з Каховським водосховищем, вздовж узбережжя Азовського моря — лимани та солоні озера. Природні туристичні ресурси: солоні озера з великими запасами лікувальних грязей, просторі піщані пляжі, південний морський та степовий клімат. На узбережжі Азовського моря розміщено декілька приморських кліматично-грязьових курортів (Кирилівка, Бердянськ). Значні запаси лікувальних грязей є на дні Утлюцького та Молочного лиманів. Головні об'єкти туризму: національний за-

повідник Хортиця, антропоморфні стели 3—2 тис. до н. е., кам'яні баби XI—VIII ст. до н. е., козацька фортеця на острові Хортиця (XV—XVIII ст.), Святомиколаївський кафедральний собор (1836), земська управа (1912), Запорізький 700-річний дуб, музей історії запорізького козацтва, давні кургани, Захаріївська фортеця (1770), собор св. О. Невського XVII ст. у м. Мелітополь, Мелітопольський курган IV ст. до н. е., Історико-археологічний заповідник Кам'яна могила розміщений біля с. Розівка.

Житомирська область розміщена на Правобережній Україні, у центральній частині Полісся. Річки належать до басейну Дніпра (Тетерів, Ірша, Ірпінь), притоки Прип'яті — Случ, Уж, Уборть. Значні площі на Поліссі займають болота. Окремі культурно-архітектурні пам'ятки в Овручі, Житомирі, Новоград-Волинську датуються періодом Київської Русі. В палаці (XVIII—XIX ст.), який оточений пейзажним парком у містечку Верхівня, жив і працював французький письменник Оноре де Бальзак (1799—1850), вінчався у Бердичеві в костьолі св. Варвари (1826) з Евеліною Ганською. Об'єкти туризму: резиденція князя Рюрика Ростиславовича (XII—XIII ст.) і Василівська церква в м. Овруч (1190), залишки давньоруського городища (X—XIII ст.) на Соколовій Горі, Преображенський кафедральний собор в Житомирі (1864), фортеця-монастир кармелітів і костьол в Бердичеві (XVII ст.), Троїцький монастир в с. Тригір'я (XV ст.), Миколаївська церква в смт Олевськ (1596).

ЧЕХІЯ

Офіційна назва — Чеська Республіка. Площа 78,9 тис. км². Столиця Прага (1,2 млн осіб). Час відстає від київського на 1 год. Офіційна мова — чеська, вживаються: словацька, німецька, англійська і російська. Населення 10,3 млн осіб. Найбільші міста, тис. осіб: Прага, Брно — 386, Острава — 323, Пльзень — 169. Релігійна належність, %: римо-католики (29,2), протестанти (4,1), атеїсти (59,7). Грошова одиниця — чеська крона.

Географічне положення

Розміщена в центральній Європі. На півночі межує з Польщею, на сході зі Словаччиною, на півдні з Австрією, на заході та півночі з Німеччиною. У ландшафті країни переважають височини і невисокі гори. Головні гірські масиви: Крконоше (Судети) з

вершиною Сніжка (1602 м над р. м.) на північному сході, Крушне (Рудні гори) з вершиною Клиновець (1244 м) на північному заході, Шумава з гранітною горою Плехи (1378 м) на заході, Грубий Єсенік із вершиною Прадід (1491 м) у Моравії та Моравсько-Силезькі Бескиди з вершиною Лиса Гора (1323 м). Чехія розташована на головному європейському вододілі, де беруть початок ріки, що впадають у Північне, Балтійське і Чорне моря. Найбільшими ріками є Ельба з притокою Влтава у західній частині країни і Морава у східній частині. Для масового відпочинку використовуються озера Ліпно і Орлік на ріці Влтава, а також Нове Млини на ріці Діє. Значну площу (52000 га) займають стави, призначені для розведення прісноводних риб.

Чехія має типовий континентальний клімат із теплим вологим літом і холодною сухою зимою. На півночі, у гірських районах зими суворіші. У низовинах часто бувають тумани. Найкращі місяці для відвідування країни — травень, червень і вересень; квітень і жовтень — дешевша альтернатива, за умов сприятливої погоди. Для відвідування гірськолижних курортів країни найбільше сприятливі січень—лютий.

Державний устрій

Парламентська республіка, парламент складається з Палати депутатів (200 місць) і Сенату (81 місце). Депутатів обирають на 4 роки, а сенаторів — на 6, при цьому кожні 2 роки 1/3 з них переобирається. У населених пунктах кожні 4 роки проходять вибори місцевих рад (представницьких органів) і старостів. Вищою посадовою особою є президент, якого обирає парламент терміном на 5 років. Президент затверджує склад уряду, запропонований Палатою депутатів. На даний час у Чехії існує понад 80 партій. Виділяється 13 адміністративних одиниць (країв) і столичний округ.

Історичні факти

У IV ст. до н. е. на території країни жили кельтські племена боїв, від яких пішла одна з назв країни — Богемія. У V ст. відбувається переселення слов'янських племен на територію сучасної Чехії. У X ст. утворилася Великоморавська держава. Формування єдиної держави закінчилося в XII ст., коли відбулося об'єднання Чехії і Моравії. 1306 р. — загибель короля Вацлава III (1305—1306) і припинення династії Пршемисловичів. 7 квітня 1348 р. —

заснування Карлом IV Празького університету. 1420—1434 р. — гуситський рух проти католицької церкви і німецького засилення, зазнав поразки. 1526 р. — розгром турками чесько-угорського війська, обрання на чеський престол австрійського ерцгерцога. 1620 р. — втрата незалежності після поразки в битві поблизу Білої Гори, вхід до складу Австрії. 1 листопада 1781 р. — патент Йосипа II про скасування особистої кріпацької залежності селян у Чехії та Моравії. 28 жовтня 1918 р. — проголошення Національним комітетом самостійної чехословацької держави. 29 лютого 1920 р. — прийняття конституції Чехословацької Республіки. 15 березня 1939 р. — окупація чеських земель Німеччиною. Створення в Лондоні тимчасового чехословацького уряду і Державної ради в липні 1940 р. 5—8 травня 1945 р. — празьке повстання, 8 травня 1945 р. — визволення Праги. 1948 р. — «Лютнева революція», прихід до влади комуністів. 21 серпня 1968 р. — окупація Чехословаччини військами СРСР і країн Варшавського договору, стихійний народний опір жителів Чехословаччини проти окупації. 29 листопада 1989 р. рішенням Федеральних Зборів формально завершилась комуністична влада в Чехословаччині. 26 квітня 1990 р. виведення радянських військ із Чехословаччини. 1 січня 1993 р. виникнення двох незалежних держав — Чеської Республіки і Словацької Республіки. У 1999 р. Чехія вступила в НАТО, а в 2004 р. — в Європейський Союз унаслідок п'ятого розширення.

ТУРИЗМ

Прага

Празький град розміщений на високому лівому березі р. Влтави. Цю частину міста оточує кам'яна фортечна стіна XII ст. Ввійти в Празький Град можна через парадні ворота з Градчанської площі, біля воріт виставлена почесна варта, зміна якої відбувається щогодини. З 1 січня 1993 р. Град є резиденцією президента Чеської Республіки, занесений у книгу Рекордів Гіннеса як найбільша резиденція глави держави. На першому дворі знаходиться Терезіанський палац, збудований у стилі віденського класицизму за проектом Н. Пакассі. В другому дворі розташована каплиця св. Хреста, у якій зберігаються коронаційні регалії чеського королівства, що виставляються для загального огляду в особливо урочистих випадках. Домінантою третього двору є кафедральний собор

св. Віта, найстарішою і коштовною частиною є каплиця св. Вацлава. Займає третій двір Старий королівський палац (XV ст.). Поруч знаходиться базиліка св. Георгія Переможця, закладена в X ст.

Собор св. Віта — головний храм Граду, духовний центр країни, був закладений згідно наказу Карла IV у 1344 р. на місці старороманської базиліки. В його історії відзначають три серйозні перебудови: ренесансні галереї, прибудовані до дзвіниці в 1562 р., її бароковий дах (XVIII ст.) і неготичний фасад собору (XIX ст.). Завершив спорудження в його нинішньому вигляді Камі Гільберт до святкування тисячоріччя св. Вацлава (1929 р.).

Карловий міст — шедевр середньовічної архітектури, один з вісімнадцяти мостів, що з'єднують береги Влтави, кам'яний з 16-ма арками, які спираються на берегові виступи. Перший камінь моста був закладений у 1367 р., будівництво тривало до початку XV ст. Щоб міст був міцним, у вапно замість води додавали молоко і сирі курячі яйця.

Градчани — стародавній квартал Праги, де знаходяться музеї і найгарніші церкви. Історичним ядром Градчан є Градчанська площа, що зберегла своє планування із середньовіччя, коли тут знаходився центр Старого Міста. У центрі площі — колона із статуєю Діви Марії і фігурами заступників чеської землі (1726 р.). На площі розташований Штернбергський палац, побудований у XVII ст. в стилі ренесансної архітектури, є власністю Національної галереї, яка експонує тут свої постійні експозиції (старий європейський і французький живопис XIX ст.).

Монастир Лорета збудований у бароковому стилі, центром паломництва є свята хатина, побудована в 1631 р. за розпорядженням Катерини Лобковіц. Це копія міфічної хатини Діви Марії з Назарета, перенесеної згідно з легендою, в Італію. Вважається, що в цьому будинку є кілька балок від італійського оригіналу.

Страговський монастир заснований у 1140 р. перебудований в епоху бароко, на його території є музей Національної Літератури. Монастир був центром утворення Чехії, а його бібліотека належала до найбільших бібліотек світу.

Мала Сторона — комплекс будівель у межах архітектурного стилю бароко. Мала Сторона, раніше називалася празьким Малим Містом, виникла в 1257 р. внаслідок об'єднання декількох поселень, що знаходилися під Градом.

Єврейський квартал оточений будівлями Старого Міста, поява євреїв у Старому Місті відноситься до першої половини XII ст. Остаточне формування єврейського кварталу відбулося в

XVI ст., на цей час вони мали власні органи управління, повну політичну, релігійну і побутову відособленість від іншого населення. Празьке єврейське гетто не обійшло погроми і виселення, проте у 1848 р. євреї отримали на чеській землі цивільні та політичні права. Після перебудови міста у XX ст. залишилося тільки 6 синагог, цвинтар і ратуша, що складають єдиний у своєму роді музейний комплекс під відкритим небом. За синагогою Клаузена розташований старий єврейський цвинтар, де розташовано близько 12 000 могил. Найстаріша могила датована 1439 р., а в 1787 р. цвинтар перестали використовувати, тому що він виявився настільки переповненим, що в деяких могилах поховання були в 12 шарів.

Карлові Вари — знаменитий курорт, центр туризму, розташований у мальовничій долині р. Влтава, місто було засновано імператором Карлом IV у 1350 р. Щорічно курорт відвідує близько 90 тис. осіб з багатьох країн світу. У XVI ст. доктор Вацлав Пайер описав лікувальні властивості карловарських джерел. На початку XVII ст. в долині р. Тепла існувало 200 курортних будинків, у підвалах яких були ванни, куди по дерев'яних трубах подавалася термальна вода.

У Карлових Варах із лікувальною метою використовуються 12 джерел, температурою від 42 до 73°C, найгарячішим джерелом (гейзером) є Вржидло, яке фонтанує на висоту 12 метрів. Вода джерела поділяється на три групи: «Вржидло А» (70°C), «Вржидло Б» (50°C), «Вржидло Ц» (30°C). Вода першої групи потрапляє до головного фонтану, а двох інших — забезпечує лікувальною водою санаторії та басейни.

Джерело № 2 «Карла IV» розміщене в межах Ринкової колонади, температура 64,5°C. Згідно з легендою водами цього джерела король Карл IV лікував ноги. Джерело № 3 «Нижнє замкове» розміщене в Замковій колонаді, температура 67°C, знаходиться вище рівня джерела «Вржидло». В XIX ст. зникло на 14 років. Джерело № 4 «Верхнє замкове», Ринкова колонада. Температура води 61,6°C. В Млиновій колонаді розміщені джерела: № 6 «Млинове», № 7 «Русалка», № 8 «Князя Вацлава», № 9 «Лібушин», № 10 «Скельне». В підвальному приміщенні Військового санаторію знаходиться джерело № 12 «Садове», температура 43,0°C. Тринадцятим джерелом курорту називають настоянку на цілющих травах «Бехеровка», цей лікувальний напій користується популярністю в усьому світі.

Лікувальний ефект джерел зумовлений високою насиченістю в них розчинених мінералів. На курорті лікують хвороби органів

травлення, розладу метаболізму, діабет, ожиріння, парадонтоз, хвороби рухового апарату і багато інших захворювань. Приїхати в Карлові Вари можна і з профілактичною метою, щоб зміцнити своє здоров'я, позбутися стресів, полегшити перебіг алергійних захворювань. Сьогодні класичне лікування передбачає тритижневий курс водної реабілітації. Путівки в Карлові Вари надаються як з повним лікувальним обслуговуванням — 7, 14 і 21 день, так і з готельним проживанням із вільним вибором тривалості перебування і лікувальних процедур. Максимальний ефект лікування досягається за 21 день. Середня щоденна норма споживання води становить один літр. Воду п'ють у три прийоми за годину до їжі. У Карлових Варах знаходиться дитяча курортна лікарня Манес, де можливо провести комплексне медичне обстеження з призначенням необхідних процедур і лікування. У санаторіях створено умови для перебування дітей разом із батьками.

Курорт *Маріанські-Лазні* заснований на початку XIX ст. доктором Йосефом Яном Нером і абатом монастиря м. Тепла — Карлом Кашпаром Рейтенбергером. Головна заслуга у швидкому розвитку міста, що виріс на місці непрохідних боліт, належить садовому архітектору Вацлаву Скальніку, автору геніальної містобудівної ідеї — осушити долину, заснувати парки так, щоб вони непомітно переходили в ліс і тільки потім, будувати окремі будинки. Більшість будинків і санаторіїв збудовано в другій половині XIX ст., коли відбувався інтенсивний розвиток курортного міста, а кількість відвідувачів перевищувала 25 000 осіб за рік. На курорт приїжджали видатні особистості: письменники, композитори, вчені й політики з усього світу. Курорт часто відвідував також англійський король Едвард VII, який у 1899—1908 рр. побував тут дев'ять разів.

Місцевість сприяє для піших прогулянок. Курорт відрізняється безліччю зручних доріг і доріжок, що підтримуються у відмінному стані. Значна частина доріг проходить у лісі, повному красивих куточків, відкіля відкривається вигляд на курорт. У низці випадків можна скористатися послугами лісових ресторанів. Для аматорів спорту підготовлено тенісні корти, плавальні басейни, майданчики для гри в гольф і фітнес-центри.

Замок *Глибокий над Влтавою* є найромантичнішим і найвідвідуванішим замком країни, виконаний у стилі англійської готики, копія Віндзорського замку в Англії. Заснований у середині XIII ст. дворянином Чехом із Будейовиць. У 1661 р. викуплений родом Шварценбергів, які перебудували його у стилі англійської готики (1839—1871). Інтер'єри виконані в стилі пізнього періоду

англійського ренесансу. Зараз тут знаходяться: найбільша колекція gobеленів у Чехії, голландський живопис XVI—XVII ст. зброя, порцеляна і меблі. Навколо замку створено парк в англійському стилі з рідкісними видами дерев.

Кутна Гора — місто розташоване на південному сході від Праги, у грудні 1995 р. було занесено у перелік світових культурних пам'яток ЮНЕСКО. У середньовіччі Кутна Гора було найбагатшим містом Чехії. В XIII ст. в околицях виявлено срібне родовище. Прибуток, одержуваний від срібних шахт, на певний час зробила чеських королів найбагатшими серед європейських монархів. Величезне багатство сприяло процвітанню міста, було створено шедеври готичної архітектури: Королівський монетний двір і кафедральний собор св. Варвари. У XVI ст. доходи від шахт знизилися, і Кутна Гора поступово втратила своє значення. Головною архітектурною пам'яткою міста є собор св. Варвари, покровительки гірників. Собор св. Варвари було закладено на початку XIV ст., а його будівництво завершилося тільки в середині XIX ст. Внутрішнє оздоблення собору вражає своєю пишнотою. У старому місті розташована готична церква Богоматері, а на Палачкево Наместі — вигадлива площа, що була створена на місці зруйнованої пожежею готичної ратуші у 1770 р. Від верхньої частини площі туристичний маршрут веде до веж церкви св. Джеймса (1330), за якою розташований готичний Королівський монетний двір (срібні монети почали випускати тут у 1300 р.) Від церкви св. Джеймса кілька брукових спусків ведуть до Гірського музею Градек (закритий з листопада по березень). Тут працює постійна виставка, що розповідає про видобуток срібла, що зробив Кутну Гору багатогою і знаменитою. Особливу увагу завжди привертає величезний дерев'яний механізм, за допомогою якого в середньовіччі піднімали до 1000 кг породи з 200-метрової глибини. Найголовніше в музеї — 45-ти хвилинний похід у повному шахтарському одязі через 500 метрову середньовічну шахту на один з 20-ти підземних рівнів. Відразу за Градеком знаходиться колишній єзуїтський коледж XVII ст., перед яким розміщено скульптури в стилі бароко.

Замок Конопіште — один із найкрасивіших замків, розташованих у Середній Чехії. Упродовж сторіч замок неодноразово перестроювали, змінювались власники. Найвідомішим його власником був спадкоємець австро-угорського престолу Франц Фердинанд. Він зібрав і заснував колекцію, яка в 1900 р. налічувала 3750 предметів мистецтва X—XIX ст. Унікальність замку полягає в тому, що тут зберігається найбільша в Європі колекція

мисливської зброї та трофеїв, а також зібрані колекції картин, меблів, скла і порцеляни.

На кордоні з Німеччиною, на р. Огрже, розташоване місто *Хеб* — одне з середньовічних міст Чехії, де зберігся німецький колорит. Серед сотень цікавих об'єктів і архітектурних комплексів виділяється замок у романському стилі (XII ст.), збудований Фрідріхом I Барбаросою. Замок розміщений на пагорбі, створюючи у відвідувачів ілюзію перебування в середньовічній Європі, відомий великою кількістю привидів. Варто відвідати головну площу міста — наместі Крале Іржи, помилуватися на викладені червоною черепицею похилі дахи будинків у готичному стилі (XVI ст.), готичну споруду церкви св. Миколая з безліччю скульптур і центральним входом, датованим 1270 р.

Фортеця Карлштейн. Готичний замок на скелястому пагорбі в долині р. Бероункі був побудований у 1358 р. Карлом IV для забезпечення надійного збереження імператорських коштовностей, коронаційних регалій і мощів святих. У 1420 р. король Сигізмунд вивіз із замку коронаційні регалії, тоді як інші скарби залишалися тут до 1619 р. Реконструйовано у 1899 р. в стилі псевдоготики, королівські покої було перетворено в музей. У чотиригранній вежі замку розташована каплиця св. Хреста. Її стіни інкрустовані напівкоштовними каменями і прикрашені 127 картинами з зображеннями святих, створеними в 1348—1367 рр. У середній вежі знаходиться каплиця Діви Марії з галереєю готичних полотен, серед яких — портрет засновника замку. Навколо Карлштейну розташована заповідна зона, відома як Чеський карст, з лісом, вапняковими скелями і печерами; Конепруська печера (7 км від замку) з безліччю сталактитів і сталагмітів відкрита для відвідування.

Чеський Штернберг — готичний замок XIII ст. побудований на пагорбі з видом на долину ріки Сазави. З моменту закладки і до сьогоднішнього дня Чеський Штернберг належав родині Штернбергів. У XVIII ст. замок перебудований у стилі бароко. Інтер'єр, що склався за кілька епох поєднує галерею сімейних портретів, колекцію живопису і графіки періоду Тридцятирічної війни, багату колекцію історичної зброї, золотих монет, меблів, порцеляни і скла. У XIV—XV ст. замок завдяки своєму стратегічному положенню на вершині скелі, у ті часи вважався неприступним.

Брно. Головні туристичні об'єкти Старого Міста: костел св. Яна, кафедральний собор св. Петра і Павла, монастир Капуцинів із склепом у якому спочивають ченці та представники місцевої адмі-

ністрації. Головна площа Брно — площа Свободи, раніше називалася площею Нижнього Ринку. Місто відоме численними виставками і ярмарками. Неповдалік від Брно відбулася відома Аустерліцька битва, яка стала визначною в історії війни з Наполеоном.

Моравський Карст — визначна природна пам'ятка країни з унікальними карстовими ландшафтами. На цій території є понад 400 печер різної глибини і ступеня складності. Частина печер окультурена, з пішохідними доріжками і освітленням. Туристам пропонують екскурсію печерами, сплавом на човні підземною рікою. Підземні ріки й озера ведуть до величезного (глибиною понад 130 метрів) провалля Мацоха, з вигадливими природними прикрасами.

Чеський Крумлов. Більшість будинків центра міста є історичними і культурними пам'ятниками, прикрашеними розписами часів Відродження. У 1992 р. Чеський Крумлов був внесений у список всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, як унікальний історико-архітектурний пам'ятник. Містечко побудоване в гористій місцевості, на закруті р. Влтави, яка оточує стародавні споруди міста з усіх боків. Центр старого міста розташований на високому пагорбі на правому березі, а замок — на лівому. Прикордонний замок будувався упродовж декількох століть. В XVI ст. він перетворився у величезний палац у стилі Відродження з величезною круглою вежею. Навпроти замку розташований костел св. Віта, виконаний у готичному стилі. В місті також варто оглянути: церкву св. Жоста, капличку св. Яна, Ратушу (XVI ст.), будинок Золотої Корони, краєзнавчий музей.

Кршівоклад — королівський готичний мисливський замок, збудований у XIII ст., набув сучасного вигляду після перебудови за часів Владислава Ягеллонського в 1493—1522 рр. У замку відтворено історичні інтер'єри — капличку, бібліотеку, фюрстенбергську портретну галерею, камери для тортур. Для музею використовують срібну кімнату і лицарський зал.

Мельнік — ренесансний замок заснований на місці злиття рік Ельби і Влтави. У XVI ст. фортецю було перебудовано в стилі Відродження. На даний час — у приватній власності родини Лобковиців, якій він належав з 1753 р. У замку збережені унікальні історичні інтер'єри, мисливські трофеї, колекції скла і порцеляни.

Активний туризм

Гори Крконоші знаходяться на північному сході, межують із Польщею. Найвищою точкою є гора Снежка (1602 м над р. м.). Через гірський масив протікають дві головні ріки: Ельба і Упа.

Значна територія гір входить до складу природного народного парку Крконоші.

Шпіндлерув Млин — найвідоміший гірський курорт країни розташований на висоті 715—1300 м над р. м., на території Крконошського природного парку, в місці злиття рік Ельба і Нижній потік. Активно почав розвиватися з початку XIX ст. У місті є всі умови для відпочинку: ресторани, спортивно-розважальні центри, кінотеатр, дискотеки, постійно проводяться спортивні змагання. На даний час курорт одночасно може прийняти близько 8400 туристів і має два гірськолижних центри: св. Петро і Медведін. Гірськолижний сезон починається у грудні і продовжується до квітня. За несприятливих погодних умов стан лижних трас підтримується за допомогою снігових гармат. Загальна довжина спусків 25 км, вони поділяються на траси легкої, середньої і підвищеної складності. Одна з трас обладнана системою освітлення, що дозволяє експлуатувати спуск до 21.00. Курорт обслуговують 3 крісельних і 25 бугельних витягів, їх загальна пропускна здатність становить 13200 осіб. На канатних дорогах і витягах гірськолижних центрів діє єдиний абонемент.

Пец-под-Снежкоу — курорт розташований у східній частині Крконош, у долині р. Упа. На вершину г. Снежки можна піднятися канатною дорогою. На курорті створено ідеальні умови для катання на гірських і бігових лижах. Три траси курорту освітлюють у темний час доби. Для підтримання необхідної потужності снігового покриву використовують снігові гармати. Для сноубордистів створено систему трамплінів «funpark». Гірськолижні траси обслуговують 1 крісельний і 10 бугельних витягів загальною пропускною здатністю 9630 осіб за годину. Загальна довжина витягів становить 9 км.

ЧОРНОГОРІЯ

Офіційна назва — Республіка Чорногорія. Площа: 13,8 тис км². Столиця: Подгоріца. Населення: 650 тис. осіб. Офіційна мова — сербська. Час відстає від київського на 1 год. Найбільші міста, тис. осіб: Подгоріца — 118, Ніксіч — 74,7. В країні переважає православ'я. У Чорногорії знаходиться два міжнародних аеропорти: Подгоріца і Тіват. Грошова одиниця — євро.

Географічне положення

Чорногорія розміщена на Балканському півострові. Межує з Хорватією (14 км), Боснією і Герцеговиною (225) на північному заході, Сербією (203) на північному сході та Албанією (172) на південному сході. Довжина узбережжя становить 293,5 км. Найбільше озеро — Скадарське (391 км²). Найглибший каньйон — річка Тара. Найвища гірська вершина Боботов кук — 2522 м вище р. м. Клімат середземноморський. Середня температура липня — 27 °С, максимальна температура моря — 27 °С. Прозорість води — від 38 до 56 метрів.

Історичні факти

У часи Романської Імперії територія Чорногорії називалась Дукля, отримала свою незалежність у 1040 р. і була оголошена королівством у 1077 р. Назва «Чорногорія» (Монтенегро) уперше згадується в документах короля Мілутіна у 1276 р. Упродовж XV—XVII ст. була під владою турків, повної незалежності країна набула з 1645 р. Упродовж XVIII—XIX ст. збільшувалася площа країни, та її вплив на зовнішньополітичній арені. На Берлінському конгресі країна одержала повне міжнародне офіційне визнання незалежності й суверенітету. Чорногорія — єдина країна на Балканах, що успішно боролася проти Османської імперії. У 1910 р. Чорногорія стала королівством. XX ст. було важким періодом для Чорногорії, вона втратила незалежність і зникла з політичної карти Європи. У 1918 р. після капітуляції Австро-Угорщини король Нікола залишив Чорногорію. Наприкінці XX ст. після розпаду Югославії, Чорногорія зберегла державний союз із Сербією. У 2007 р. — здобула незалежність.

Туризм

Півострів *Святий Стефан*. З лівої і правої сторін піщаного перешийка, що зв'язує острів із берегом, знаходяться два пляжі червонуватого кольору. Місто було створено торговцями і рибалками в XV ст., у 1960 р. відреставроване і перебудоване. Святий Стефан приймав багато відомих людей, таких як: Софі Лорен, Моніка Вітті, Віллі Брант, Боббі Фішер, Сильвестер Сталоне, Клаудія Шиффер, Інґемар Стенмарк.

Ульцинь — знаходиться на півдні Чорногорії. В межах міста знаходяться найдовший піщаний пляж Адріатики — Великий

Пляж, що простягається на 13 км. Відреставроване Старе Місто в Ульцині багате ресторанами, кафе, галереями і готелями.

Бар — сучасне місто, яке щодня розширюється. Найбільше туристичних об'єктів зосереджено в Старому Місті, зокрема, залишки фортеці (XV ст.), замок короля Ніколи і маслинове дерево, якому понад 2000 р. У місті щорічно проходять численні фестивалі й культурні заходи: міжнародний телевізійний фестиваль, зустрічі під старим маслиновим деревом, хроніки міста тощо. В межах міста обладнані пляжі.

Петровац — маленьке місто, розташоване поруч із містом-готелем святий Стефан. Пляжі цього міста є найкрасивішими пляжами Будвинської Рив'єри. В місті варто відвідати фортецю Кастелло, збудовану венеціанцями у XVI ст. і два маленьких острови: Катіц і Свята Неділя.

Будва приваблює туристів своєю красою і численними пляжами. Крім природної краси заток, островів і пляжів місто багате історичними пам'ятками. Старе Місто розташоване на маленькому півострові, на його вулицях і кварталах розміщено багато туристичних об'єктів — церкви св. Трійці, св. Івана, Пресвятої Богородиці та св. Сави; монастирі Станевічі, Подострог, Резевічі. У Старому Місті розташовані відомі бутіки, кафе, ресторани і галереї. Острівна лінія Будви складає 21 км. На ній розташовано 17 пляжів.

Тіват розміщений на березі однойменної затоки, яка є частиною Которської затоки. В межах міста розміщено міжнародний аеропорт, який приймає чартерні рейси. Згідно з архівами м. Котор назва міста Тіват вперше згадується в XIV ст. В місті збереглися церкви римського і візантійського періодів — св. Віда, св. Луки, св. Гавриїла; середньовічні церкви св. Антона і св.Петра, башта палацу сім'ї Буча. З відомих культурних заходів у місті проходить олімпіада Боцарські летні фесте (літні свята).

Котор. Старе Місто занесене у список Світової національної і культурної спадщини ЮНЕСКО завдяки середньовічній архітектурі та численним унікальним пам'ятникам. У центральній частині міста розташований кафедральний собор св. Тріпуна (1166); церкви св. Лука (1195), св. Марії (1221), Богородиці (XV ст.), палац Буча (XIV ст.), Наполеонівський театр (XIX ст.). Довжина оборонних стін (XVI ст.) міста становить 4,5 км, висота — до 20 м. На висоті 260 м над р. м. розміщена фортеця св. Іоанна.

Пераст. Місто побудоване у стилі старого бароко, найкрасивіші будинки цього маленького містечка були збудовані в період з XVII по XVIII ст. Водночас завершила свій розвиток приморсь-

ка зона, капітани побудували величезні вілли, що дотепер вражають людей своєю красою. Головні історико-архітектурні пам'ятники: церква св. Миколая (XVI ст.), острів, що пролягає уздовж міста, на якому розташована церква св. Георгія (XII ст.), церква Богородиці на рифах (XVII ст.) в стилі бароко, збудована на штучно створеному острові.

Рісан. Найстаріше місто Которської затоки, збудоване у III ст. до н. е. Це було місто ремісників і моряків, а також торговий центр усїєї держави. Ще в часи перебування римлян були збудовані палаци з грецького мармуру. Чудові скульптури і мозаїка збереглися до наших часів і представляють безцінну культурну спадщину. Серед численних мозаїк знаходиться мозаїка бога Гіпноса — єдина мозаїчна фігура бога, що існує в світі.

Герцег Нови. Його називають містом сонця через значну кількість сонячних днів у році. Найпопулярнішою частиною серед туристів є Старе Місто, де знаходяться будівлі різних історичних епох: міський годинник (1667), фортеці Спаніола (1538) і Форте маре (1687), які є лише частиною культурної спадщини міста. Багатий своєю рослинністю Герцег Нови є місцем розвитку численних видів тропічних квітів. Наприкінці січня все місто просочене ніжним ароматом жовтої і зеленої мімози й в зв'язку з цим у місті є свято — фестиваль мімози. Уздовж узбережжя простягається шлях «Сім Даніц», що пов'язує Герцег Нови з Ігало — знаменитим середземноморським лікувально-туристичним центром. Він розташований на березі Адриатичного моря, під горою Орієн. Це найбільший і найвідоміший центр реабілітації здоров'я, профілактичної медицини, хвильотерапії та європейського курортного лікування в басейні Середземного моря. Інститут Ігало визнаний в усьому світі завдяки успішному лікуванню пацієнтів із широким спектром захворювань. Інститут пропонує своїм пацієнтам прекрасні умови для лікування і відпочинку: м'який середземноморський клімат, чисте море, лікувальні морські грязі, джерела мінеральної води «Ігалка» для прийняття лікувальних ванн, а також сучасне устаткування і висококваліфікований персонал. При Інституті є готель категорії «А».

Забляк — найвище місто на Балканах, розташоване на висоті 1456 м, на схилах гори Дурмітор, є найпривабливішим місцем для туристів у зимовий час. По сусідству розташований найглибший каньйон у Європі, величний каньйон р. Тара. Містечко розташоване у північній частині Чорногорії оточене безліччю озер і гірських вершин. Завдяки своїй природній красі Забляк залучає безліч туристів у літню пору, святкування «Дні гірських квітів» і

«Ангельська чаша» наповняють відпочинок особливим змістом, а монастирі та церкви поблизу міста сприяють розвитку релігійного туризму. Рафтинг на р. Тара — особливий вид розваги для тих, хто любить екстремальний туризм.

Подгорица — офіційний, комерційний і культурний центр Чорногорії. Місто розташоване на п'ятьох ріках: Зета, Морача, Рибніца, Цієвна і Ситніца. Під час Другої Світової війни було цілком зруйновано, поступово відбудоване. Сучасні споруди оточені значними площами зелених насаджень і парків. У місті варто відвідати Чорногорський народний і Міський театри, театр Додест та ін. Поруч із містом розташовано декілька культурних та історичних пам'яток.

Бококоторська затока — найкрасивіша затока у світі, яку прикрашають сім островів: св. Марка, Мамула, св. Жоржа, Милосердя та ін. Уздовж Бококоторської затоки розміщений ланцюг міст.

Гора Ловчен розташована над узбережжям міста Котор. Цей гірський масив є символом держави і національної ідеології. Гора Ловчен проголошена Національним парком і є найвищою центральною частиною гірського масиву Ловчен. На вершинах Стіровнік і Єзерскі розташований мовзолей Петра II Петровича Негуш, одного з найвідоміших поетів, філософів і державних діячів Чорногорії.

Ада Бояна — штучно створений річковий острів, який утворився в XIX ст. коли між двома невеликими островами затонув корабель Меріто. З одного боку, його омиває Адриатичне море, з іншою — р. Бояна. Піщаний морський пляж острова довжиною 3 км ідеальний для відпочинку та рибалки.

Озеро Скадар — найбільше на Балканах (391 км²) із багатою флорою і фауною, розміщене на кордоні з Албанією. В межах Чорногорії знаходиться 219 км² поверхні озера. Середня глибина озера — 6 м, в окремих випадках досягає 90 м. Символом Скадарського національного парку є рідкісний вид — хвилястий пелікан. На території національного парку (40 тис. га) є багато культурних та історичних пам'яток. На західному березі розміщена селище Ріжека Крножевїца, головною атракцією якого є Старий міст (1853), збудований князем Данилом. Популярністю серед туристів користується пляж Муріна, а на островах Беска і Старцево розміщені церква св. Дорда (XV ст.) і монастир XIV ст.

Гора Дурмітор і довоколишня територія у 1952 р. була оголошена національним парком, який простягається уздовж гірського масиву Дурмітор і каньйонів рік Тара, Сусїца і Драга с каньйоном

долини р. Комарніца. Каньйон р. Тара з його унікальною природою є другим за величиною у світі після каньйону р. Колорадо.

Колашин заснований турками в XVII ст., розміщений на висоті 954 м, біля міста протікають ріки Тара і Морача. Колашин є прекрасним місцем зимового і літнього відпочинку. Головним атракційним об'єктом є Біоградське озеро, розташоване в національному парку Біоградська гора. Біоградське озеро розміщене на висоті 1094 м над р. м. навколо нього прокладено декілька пішохідних маршрутів. Національний парк *Біоградська гора* розташований між ріками Тара і Лім на схилах гори Беласіца. Унікальність Біоградської гори зумовлене наявністю значних площ незайманих лісів серед, яких розташоване Біоградське озеро льодовикового походження.

На заході країни розміщене *м. Ніксіч*, яке було засноване в IV ст. і спочатку називалося Оногост. Зараз місто є історичною і культурною пам'яткою. Біля Ніксіча, в напрямі до Подгоріце, розташований знаменитий духовний центр Чорногорії — *монастир Острог*. Цей монастир заснував митрополит Василій у XVII ст. Найвеличніша частина монастиря — Гірський Острог. Там розташовано дві церкви: верхня церква, збудована на честь Святого Хреста і нижня церква, розміщена в гірському монастирі. Острог відвідують прихильники всіх релігій і націй. Ця святиня є одним із найвідвідуваніших місць в християнському світі. Біля Ніксіча знаходяться озера Крупач, Слано і Ліверовічі. У літній сезон ці озера є головними місцями відпочинку.

ШВЕЙЦАРІЯ

Офіційна назва — Швейцарська Конфедерація. Площа 41,3 тис. км². Столиця — Берн (140 тис. осіб). Час відстає від київського на 1 год. Офіційні мови — німецька (північна, центральна і східна Швейцарія), італійська (південна Швейцарія), французька (західна Швейцарія). Населення 7,3 млн осіб. Грошова одиниця — швейцарський франк. Найбільші міста (тис. осіб): Берн, Цюріх (367), Базель (127), Женева (185), Лозанна (127). Переважаючі релігії: римокатолицька, протестантська, мусульманство.

Географічне положення

Розташована в Центральній Європі, на півночі межує з Німеччиною (довжина кордону 334 км), на сході — з Ліхтенштейном

(41) і Австрією (164), на заході — із Францією (573), на півдні — з Італією (740). Понад 70 % території країни належить до двох гірських систем — Альпи і Юра, розділених Швейцарським плоскогір'ям. Найвища точка — г. Дюфур (4634 м над р. м.). Загальна площа льодовиків близько 2000 км². Найбільші озера — Боденське, Женевське, Лаго-Маджоре і Невшательське, головна ріка — Рейн.

Державний устрій

Форма правління — парламентська федеративна республіка, форма устрою — федерація. Країна складається з 23 кантонів, три з яких поділені на напівкантони і округи. Кантони поділяються на громади. У кожному кантоні своя конституція, уряд, парламент, суд, закони, які не повинні суперечити федеральним. Адміністративна автономія і законодавче право дуже великі. Законодавча влада належить двопалатному парламенту (Національна Рада і Рада Кантонів), обираються на 4 роки.

Історичні факти

На території сучасної Швейцарії християнство з'являється з IV ст. Із середини V ст. у столиці нинішнього кантону Граубюнден, м. Курей, знаходилась резиденція римського єпископа. Держава утворилася в 1291 р., коли представники кантонів Урі, Швіоц і Унтервальден уклали оборонний союз проти Габсбургів. У 1487 р. до Конфедерації приєднується кантон Золотурн, у 1501 р. — Базель і Шаффхаузен. Під час Швабської війни (1499) у союз з Конфедерацією вступають три землі Граубюндена, що відокремилися від Римської імперії. Одним з останніх кантонів, які стали членами Конфедерації — Республіка Женева (1815). Весною 1798 р. на територію швейцарських кантонів були уведено війська Наполеона. Швейцарія перетворилася в Гельветійську республіку, при цьому Женева, Юра і Мюльхаузен відійшли до Франції. Поразки Наполеона зумовили відновлення незалежності, у 1815 р. Швейцарія складалася вже з 22 кантонів — у Конфедерацію вступили нові кантони Женева, Валліс і Нейенбург. Віденський конгрес 1815 р. проголосив «вічний нейтралітет» Швейцарії. У 1848 р. прийнято нову конституцію і затверджено національний прапор. У 1874 р. Федеральна конституція була оновлена, згідно її положень, кожний з 26 кантонів зберігає свій власний прапор і герб. Прийнята в ООН у 2002 р., член Світової організації торгівлі, Міжнародного валютного фонду, Ради Європи.

Туризм

Базель розміщений на кордоні з Німеччиною і Францією. Управління міжнародним аеропортом Базель-Мюлуз-Фрайбург (BSL/MLH/LFSB) здійснюється спільно двома країнами (Францією і Швейцарією). Визначні пам'ятки міста: Мюнстерський собор (1019), Шпалентор — міські ворота з червоного пісковика (1400), міська ратуша (XVI ст.), музеї образотворчих мистецтв, Жана Тінгелі, історичний музей Барфюссеркірхе, найстаріший університет країни (1460). Місто відоме також мережею магазинів всесвітньо відомих марок Armani, Bucherer, Dior, Gucci, Prada, Rolex, Swatch; організовуються міжнародні виставки: годинникова виставка The Basel World, виставка мистецтва The Art Basel.

Цюріх знаходиться на північному березі Цюріхського озера. Загальна площа міста понад 90 км², найвища точка — 871 м. над р. м. Цюріхське озеро довжиною 27 км., глибиною — до 142 м. Добре збережене Старе Місто розташоване на обох берегах р. Лімат. Оперний театр вважається одним з провідних європейських центрів опери і балету. У головній художній галереї (Kunsthau), знаходиться велика колекція картин, скульптур, фотографій і відео матеріалів. У місті є понад 50 музеїв та 100 невеликих галерей, де проходять різноманітні виставки і шоу. Зоопарк Цюріха — один із найкращих у Європі, особливо з погляду турботи про тварин і ландшафтної архітектури. В останні кілька років для водоплавних птахів і хижаків були збудовані нові приміщення. Тварини живуть у великих парках, обладнаних аналогічно місцям їхнього природного середовища проживання. Вражаючим зразком такого парку є тропічний ліс Масоала — на території 10 тис. м² відтворено частину тропічного лісу о. Мадагаскар з відповідною флорою і фауною.

Женева — друге за величиною і чисельністю населення місто Швейцарії, розміщене на південно-західному березі Женевського озера. В старій частині міста знаходяться головні пам'ятники архітектури: собор св. Петра, який почали будувати в XI ст., Женевський університет і монумент Реформації. В місті розташовані штаб-квартири: європейського відділення Організації Об'єднаних Націй, Міжнародної Організації Праці, Міжнародної Організації з Міграції, Міжнародної Організації Охорони Здоров'я та значна кількість приватних банків. Щорічно проводиться автосалон.

Гірськолижні курорти

Адельбоден — розміщений біля підніжжя г. Відструбель (Wildstrubel), розрахований на сімейний відпочинок (40 % трас для початківців). Зона катання 1053—2400 м над р. м., функціонує 56 витягів, прокладено 78 гірськолижних трас. Загальна протяжність маркованих трас — 170 км, із штучним засніженням — 40 км. Сезон триває з другої декади грудня до початку травня. Для сноубордистів на висоті 1800—2200 м над р. м. створено: три сноуборд-парки, три хафпайпи і трасу для бордеркросу. Для любителів бігових лиж прокладено 18 км трас (зона катання 1350—2000 м), а також 40 км зимових пішохідних маршрутів. Послуги з розміщення надають 24 готелі, пансіонати і апартаменти. Найближчий аеропорт — Цюріх (195 км), залізнична станція — Фрутіген (15 км). Щороку в січні проводяться змагання Кубка світу з гірських лиж (FIS Ski World Cup) і меморіальний кубок Фреда Рубі.

Одним із найпрестижніших місць відпочинку вважається курорт *Гштаад*, який є частиною регіону Гштаад-Саанен-Ружемо. Розміщений за 150 км від найближчого міжнародного аеропорту в Женеві, час трансферу становить 2—3 год; до м. Цюріх — 220 км. Гірськолижний сезон триває з 10 грудня по 25 березня, зона катання 1050—2200 м над р. м. Загальна протяжність трас 90 км. На курорті створено фан-парк, хаф-пайп, траси на бордеркросу і три санні траси. Прокладено 72 км трас для бігових лиж на висоті 1000 м. над р. м. Промарковано пішохідні маршрути. Курорт передбачений для початківців і прогресуючих лижників та сноубордистів. Крім ідеально підготованих трас, до послуг туристів першокласні готелі, ресторани, бари, магазини відомих фірм. Послуги з розміщення надають 50 готелів та пансіонів, шале і апартаменти. Стандарти розміщення високого рівня — на курорті три п'ятизіркові готелі. Щороку в січні організують Всесвітній фестиваль повітроплавання, в якому беруть участь до 100 повітряних куль з 15 країн світу, а також національні та міжнародні змагання з бордеркросу. В кінці лютого — фестиваль класичної музики.

Верб'є розташований у кантоні Вале, на південному-заході Швейцарії на висоті 1500—3300 м над р. м., розрахований на професіоналів і прогресуючих лижників, місце проведення щорічних змагань із фрі-райду. В межах курорту 57 підготованих трас (200 км), головно південно-західної експозиції, які обслуговують

36 витягів. Сезон триває з листопада до травня. Прокладено 20 км трас для бігових лиж, 10 км пішохідних маршрутів, три санні траси. Створено сноуборд-парк і хаф-пайп. Верб'є з'єднаний мережею витягів і єдиним скі-пасом з іншими курортами гірськолижного регіону Чотири Долини. Найдовша траса (15 км) для професіоналів починається з льодовика Мон Фор (3300 м) і закінчується в долині Ле Шабль, перепад висоти 2530 м. Для сноубордистів на висоті 2260 м вище р. м. розміщено парк Les Chaux де прокладено траси для бордеркросу і фрістайлу. Для відпочиваючих пропонують багато інших розваг, у тому числі басейни, сауни, тенісні корти, солярії, фітнес-центри; бари і ресторани відповідають вимогам найвищих стандартів. Послуги з розміщення надають понад 20 готелів, шале і апартаменти. Протягом січня-березня організують змагання з фрі-райду і гірськолижного спорту (24 Hours Freeride, Adrenaline Contest, Verbier Ride, Carlsberg high five). Кожного року проводяться міжнародні музичні фестивалі та виставки. Головні туристичні атракції: замок (XIII ст.), музей ковальства — кузня (XVII ст.), музей скла. Найближчі міжнародні аеропорти і залізничні станції: Женева (175 км), Цюрих (305), Мілан, Ле-Шабль.

Саас-Фе — один із найвисокогірніших районів, оточений альпійськими вершинами вічно покритими льодовиками. Знаходиться в німецькомовній частині кантону Вале, недалеко від кордону з Італією. Зона катання 1800—3600 м над р. м., прокладено 36 гірськолижних трас загальною протяжністю 100 км. На схилах встановлено 26 витягів. Траси для початківців розташовані поблизу центру курорту, а для професіоналів — займають основну площу льодовика Фелскін (на висоті 3000 м). Для сноубордистів створено хаф-пайп і траси для бордеркросу на висотах понад 3200 м над р.м. Промарковано і підготовано 52 км пішохідних зимових маршрутів, функціонує санна траса довжиною 5 км. Прокладено 8 км трас для бігових лиж. Визначні пам'ятки курорту: високогірний обертовий ресторан Аллалін з оглядовим майданчиком, який розташований на висоті 3500 м. над р. м.; найвисокогірніший підземний фунікулер (Métro-alpin). Послуги з розміщення надають 56 готелів, апартаменти, приватні вілли та кемпінги. Сезон катання — із листопада по травень. Протягом сезону на курорті відбуваються: Кубок світу із сноуборду, Міжнародні змагання із фрі-райду (Rip Curl), Міжнародний фестиваль льодяної скульптури, Альпійський музичний фестиваль, та ін. Саас-Фе розташований за 234 км від Женеви і 246 км від Цюріха.

Церматт — розміщений у кантоні Вале на висоті 1620 м над р. м., один із найскладніших регіонів катання в Альпах, деякими трасами цього курорту можна спуститися в Італію — кордон проходить біля підніжжя вершини Маттерхорн, який не охороняється. Територія курорту поділена на три частини: Роторн (3103 м), Горнерграт (3089) — Кляйн Маттерхорн (3820) і Шварцее (2583). Сезон катання — з листопада по травень. Більшість трас розраховані для професіоналів, є можливості позатрасового катання. Загальна протяжність трас — 194 км, встановлено 62 витяги, 135 км трас із штучним засніженням. Прокладено 10 км трас для бігових лиж на висоті 1864 м над р. м., збудовано санну трасу довжиною 2500 м. Для сноубордистів на висоті понад 3000 м вище р. м. створено два фан-парки, два хаф-пайпи, траси для бордеркросу. Відпочиваючим пропонують екскурсію фунікулером на вершину Горнерграт, яка закінчується оглядовим майданчиком на висоті 3883 м над р. м. В межах курорту 37 готелів, з них чотири 5-зіркових, а також широкий вибір апартаментів, шале, кемпінгів. Головні події: Міжнародні змагання з керлінгу (січень), Міжнародні гірськолижні змагання, змагання із скі-турінгу (березень), а також міжнародні виставки, фестивалі, концерти. Туристичні атракції: льодова вежа в центрі курорту, льодовикова печера на г. Кляйн Маттерхорн, Гірськолижний музей. Курорт розташований за 255 км від Женеви і 270 км від Цюріха.

Давос — найбільший курорт в Альпах, і найвисокогірніше місто в Європі. Розміщений на південному-сході країни біля кордону з Австрією. Територія для катання складається із шести зон, складність трас різноманітна. Спуски для професіоналів відрізняються крутістю і твердим сніговим покриттям. Гірськолижний абонемент курорту охоплює суміжні території: Клостерс, Гочна, Мадріса. Зона катання 1560—2844 м над р. м., підготовано понад 100 трас протяжністю 320 км, встановлено 58 витягів. Для сноубордистів обладнано два сноу-парки, прокладено траси для бордеркросу. Промарковано 84 км пішохідних зимових маршрутів. На курорті створені сприятливі умови для аматорів рівнинних лиж, довжина трас близько 75 км; збудовано найбільшу в Європі природну ковзанку (22 тис м²). Крім лижного спорту, пропонується інші види активного відпочинку: катання на санах, польоти на параплані, відкриті та закриті ковзанки, теніс, сквош, верхова їзда, водні види спорту. Сезон катання — з листопада по квітень. Послуги з розміщення надають готелі, пансіони, шале і апартаменти. На курорті щороку організують Міжнародний економічний форум, понад 150 конференцій, конгресів і симпозіумів. У грудні — міжнародні змагання з бігових

лиж (Davos Nordics, World Cup), міжнародний фестиваль із сноуборду (O'Neill SB JAM), різноманітні музичні фестивалі. Курорт знаходиться за 144 км від Цюріха.

Кран-Монтана — найбільший гірськолижний курорт Швейцарії, розташований на висоті 1500 м над р. м., для гостей курорту відкривається приголомшлива панорама Альп. Кран і Монтана — два сусідніх селища, які об'єднані загальною зоною катання, витягами і трасами. Значна частина схилів розрахована для лижників середнього рівня підготовки. Для аматорів рівнинних лиж прокладено 45 км трас. У розпорядженні сноубордистів — два спеціально обладнаних сноуборд-парки і хаф-пайп. Курорт розташований за 183 км від Женеви і 221 км від Цюріха. Сезон катання з грудня по квітень.

Санкт-Моріц — респектабельний курорт із сприятливим кліматом — низька вологість повітря, понад 300 сонячних дня у році. Зона катання курорту охоплює схили декількох вершин (1800—3451 м над р. м.). На г. Корвілья (2486) знаходяться траси як для новачків, так і для більш досвідчених лижників. Для професіоналів розраховані траси г. Корвач (3451), для лижників середнього рівня — г. Дьяволенца. Загальна довжина гірськолижних трас — 350 км., 60 витягів зручно об'єднані в загальну систему. Довжина трас для бігових лиж становить 180 км, розміщені на висоті 1475—1815 м над р. м. Збудовано сноуборд-парк, хаф-пайп, санну трасу довжиною 4,2 км, прокладено трасу для бордеркросу. Підготовано 150 км зимових пішохідних маршрутів. Послуги з розміщення надають понад 30 готелів, шість — 5-зіркових. Інші спортивні можливості регіону — ковзанки, басейни, оздоровчий центр на основі мінеральних вод і лікувальних грязей, тенісні корти. Курорт розміщений за 200 км від Цюріха і Мілану, 290 км від Базелю. Сезон катання з грудня по квітень. Щороку в січні організовують Кубок світу з поло на снігу (Cartier Polo World Cup); в березні: фестиваль класичної музики «Сніг і симфонія», міжнародні змагання на олімпійській бобслейній трасі, Кубок Джексона з керлінгу. На курорті проводили Чемпіонати світу (1934, 1948, 1974, 2003).

Термальні курорти Швейцарії (SPA-курорти)

Лейкербад — невеликий затишний курорт на південному заході Швейцарії надає унікальні можливості для різноманітного повноцінного відпочинку. Розміщений за 190 км від аеропорту Женеви, на висоті 1411 м над р. м. З грудня по березень на курорті відпочивають прихильники бігових і гірських лиж; весною, літом і осінню

популярними є пішохідні прогулянки. Загальна протяжність гірськолижних трас понад 60 км, з перепадом висот 1400—2700 м над р. м. Головним лікувальним чинником є термальні джерела і збудовані на їх основі термальні купальні (Burgerbad і Alpentherme); у кожній з них є кілька термальних басейнів, джакузі, тренажерні зали, відділення фізіотерапії, сауни. Для активного відпочинку функціонують оздоровчі центри, крита ковзанка, тенісні корти, майданчики для гри в сквош, поля для міні-гольфу, прокладено 60 км пішохідних маршрутів, розроблено велосипедні маршрути. У Лейкербаді є 28 готелів і близько 50 ресторанів.

Івердон-ле-Бан (озеро Невшатель) — єдиний у Швейцарії термальний і одночасно озерний курорт, що має природний піщаний пляж. Івердон є невеликим містечком із середньовічним замком і красивим собором на центральній площі, розташований за 90 км від Женеви. Курорт своїй популярності завдячує термальним мінеральним водами. На курорті лікують захворювання верхніх дихальних шляхів, ортопедичні захворювання, наслідки травм і переломів, неврити і невралгію; проводять антистресову безопераційну терапію обличчя і тіла. До послуг відпочиваючих внутрішні та зовнішні термальні басейни (34°C), зовнішній ігровий басейн (31°C). За хімічним складом термальна вода курорту сірководнева, бікарбонатна, насичена кальцієм і магнієм, її добувають з глибини 500 м. Послуги з розміщення, а також відповідні лікувальні процедури надають в 4-зірковому готелі Grand Hotel des Bains.

Бад-Пагац — елітний курорт на північному сході Швейцарії, розміщений на висоті 1000 м вище р. м. Відомий сприятливим мікрокліматом. Найбільш популярні термальні центри — Таміна і Хелена Бад. У міському термальному комплексі Таміна є два закритих басейни (34°C), гідромасажні відділення, відкритий басейн із водоспадом, гротом, джакузі та підводним масажем (35°C). Оздоровчий комплекс Хелена Бад має власне термальне джерело, лікувальні ванни, салон краси, сауни, римсько-ірландські бані, кабінети фітотерапії, зал для фітнес-тренувань. До послуг відпочиваючих — гірські і бігові лижі, катання на конях, оздоровчі центри, тенісні корти, школа верхової їзди, поле для гольфу. На курорті прокладено 50 км гірськолижних трас, встановлено 13 витягів.

Замки

Херблінген побудований у XIII ст. на місці старого укріплення, багаторазово змінював власників, був закладений за борги і переходив у руки австрійців. За останні два століття він змінив понад

25 власників. Збереглися середньовічні стіни і вежі, внутрішній двір.

Хагенвіль — один із добре збережених замків на воді. Перша згадка про цей замок датується XIII ст., коли його власник Рудольф Хагенвіль пішов у Хрестовий похід під прапорами Фрідріха II. Під час 30-літньої війни тут знаходилися шведські війська, а з XVIII ст. замок став літньою резиденцією абата монастиря Санкт-Галлен.

Унтерхоф. Центральна вежа замку була збудована в 1186 р., навколо її були зведені стіни і виник замок Унтерхоф (1294), першим власником якого був Йоганн Трухзессен. Його нащадки володіли замком до 1460 р. У 1990—1992 рр. замок був реконструйований.

Верденберг був заснований Рудольфом фон Монфором у 1230 р. У 1404 р. його захопили австрійці. У XVI ст. він належав місту Люцерну і абатству Санкт-Галлен. У 1835 р. замок придбав глава сімейства Хілті й улаштував у замку аптеку і лікарський кабінет. Фріда Хілті заповіла замок абатству Санкт-Галлен.

Вартензес. Стародавня житлова вежа замку була збудована в 1243 р. за часів Генріха фон Вартензес. З 1372 до 1791 рр. замок був у власності сімейства Бларерів. У 1843 р. його придбав англійський композитор барон Роберт Лукас Персаль де Вільсбрідж, який перебудував значну частину замку в псевдоготичному стилі. Зараз замок належить сімейству Баслер.

Хегі. Перша згадка про замок датується 1225 р. Протягом XVI ст. замок перебували — він був оточений кам'яною стіною, збудовані бічні вежі, Лицарський будинок і капела. З 1587 р. замком володіло м. Цюріх, а з 1798 р. знову став приватним володінням. З 1915 по 1947 рр. власником замку був Фрідріх Хегі. З 1947 р. замок належить місту Вінтертур.

Ленцбург. Перша згадка про замок датується 976 р., коли тут справляв весілля граф Бєро з Ааргау. У той час замок був ще дерев'яний, з XI ст. — кам'яний. У XII ст. власник замку — граф Отто фон Ленцбург, навколо нього виростає однойменне місто. Після смерті графа Ленцбурга замок змінював власників. У XI—XIV ст. його перебували, з 1433 р. належить м. Берн.

ДОДАТКИ

Додаток 1

ЗАКОН УКРАЇНИ

**Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України
(Відомості Верховної Ради (ВВР) 1994, № 18, ст. 101)
(Вводиться в дію Постановою ВР № 3858-12 від 21.01.94,
ВВР 1994, № 18, ст. 102)**

Цей Закон регулює порядок здійснення права громадян України на виїзд з України і в'їзд в Україну, порядок оформлення документів для зарубіжних поїздок, визначає випадки тимчасового обмеження права громадян на виїзд з України і встановлює порядок розв'язання спорів у цій сфері.

Стаття 1. Право громадян України на виїзд з України і в'їзд в Україну

Громадянин України має право виїхати з України, крім випадків, передбачених цим Законом, та в'їхати в Україну.

На громадян України, які звернулися з клопотанням про виїзд з України, поширюються усі положення чинного законодавства, вони користуються всіма правами і несуть встановлені законом обов'язки. За громадянами України зберігаються на її території майно, кошти, цінні папери та інші цінності, що належать їм на праві приватної власності. Будь-яке обмеження їх громадянських, політичних, соціальних, економічних та інших прав не допускається.

Порядок в'їзду до іноземної держави регулюється законодавством відповідної держави. Громадянин України ні за яких підстав не може бути обмежений у праві на в'їзд в Україну.

Стаття 2. Документи громадянина України на право виїзду з України і в'їзду в Україну

Документами, що дають право на виїзд з України і в'їзд в Україну та посвідчують особу громадянина України під час перебування за її межами, є:

- паспорт громадянина України для виїзду за кордон;
- проїзний документ дитини;
- дипломатичний паспорт;
- службовий паспорт;
- посвідчення особи моряка.

Положення про зазначені документи затверджуються у встановленому порядку. Ці документи є власністю України і за умови їх належного оформлення є дійсними для виїзду в усі держави світу.

У разі втрати громадянином України документів, зазначених у частині першій цієї статті, документом, що дає право на в'їзд в Україну, є посвідчення особи на повернення в Україну, яке видається дипломатичними представництвами чи консульськими установами України за кордоном. Положення про таке посвідчення затверджується Кабінетом Міністрів України.

У передбачених міжнародними договорами України випадках замість документів, зазначених у частині першій цієї статті, для виїзду за кордон можуть використовуватися інші документи.

Стаття 3. Порядок перетинання громадянами України державного кордону України

Перетинання громадянами України державного кордону України здійснюється в пунктах пропуску через державний кордон України після пред'явлення одного з документів, зазначених у статті 2 цього Закону.

Правила перетинання державного кордону України громадянами України встановлюються Кабінетом Міністрів України відповідно до цього Закону та інших законів України.

Стаття 4. Порядок оформлення документів для виїзду громадян України за кордон

1. Оформлення паспорта громадянина України для виїзду за кордон провадиться:

- громадянам України, які постійно проживають в Україні і досягли 18-річного віку, — за особистим клопотанням про отримання паспорта або через своїх законних представників до органу внутрішніх справ за місцем проживання. У виняткових випадках за наявності вимог держави, до якої здійснюється виїзд, чи вимог міжнародної організації, для участі в заходах якої здійснюється виїзд, паспорт може бути оформлено до досягнення громадянином 18-річного віку;

➤ громадянам України, які постійно проживають за кордоном і досягли 16-річного віку, — за особистим клопотанням про отримання паспорта або через своїх законних представників до дипломатичних представництв чи консульських установ України за кордоном.

Особи, які звертаються за отриманням паспорта, сповіщають дані про себе, відомості про сімейний стан і наявність неповнолітніх дітей та утриманців, про відсутність обставин, що обмежують відповідно до цього Закону право на виїзд за кордон.

Паспорт громадянина України для виїзду за кордон оформляється на період до десяти років з можливістю продовження на такий же термін.

Продовження терміну дії паспорта провадиться у порядку, встановленому для оформлення його видачі. За видачу і продовження терміну дії паспорта на території України справляється державне мито, а за кордоном — консульський збір.

2. Оформлення проїзного документа дитини провадиться на підставі нотаріально засвідченого клопотання батьків або законних представників батьків чи дітей у разі потреби самостійного виїзду неповнолітнього за кордон. У клопотанні зазначаються відомості про дитину, а також про відсутність обставин, що обмежують відповідно до цього Закону право на виїзд за кордон (лише для дітей віком від 14 до 18 років).

За відсутності згоди одного з батьків виїзд неповнолітнього громадянина України за кордон може бути дозволено на підставі рішення суду.

Громадянам України, які постійно проживають в Україні, проїзний документ на дитину видається органами внутрішніх справ за місцем проживання, а тим, які проживають за кордоном, — дипломатичними чи консульськими установами України.

Проїзний документ на дитину оформляється терміном на три роки або до досягнення нею 18-річного віку. Виїзд з України на постійне проживання дітей віком від 14 до 18 років може бути здійснено лише за їх згодою, оформленою письмово і нотаріально засвідченою. За видачу проїзного документа на дитину державне мито і консульський збір не справляються.

3. Оформлення дипломатичного або службового паспорта громадянина України здійснюється консульською службою Міністерства закордонних справ України у встановленому порядку. За видачу дипломатичного або службового паспорта державне мито і консульський збір не справляються.

4. Оформлення посвідчення особи моряка здійснюється у встановленому законодавством порядку. За видачу посвідчення особи моряка державне мито не справляється.

Стаття 5. Термін і порядок розгляду заяв про оформлення паспорта громадянина України для виїзду за кордон і проїзного документа дитини

Заяви громадян України або їх законних представників про оформлення паспорта громадянина України для виїзду за кордон і проїзного

документа дитини (далі — паспорт) розглядаються протягом не більше трьох місяців з дня подання документів, а якщо поїздка пов'язана з терміновим лікуванням від'їжджаючого, від'їздом особи, яка супроводжує тяжкохворого, чи смертю родича, який проживає за кордоном, — протягом трьох робочих днів.

У разі обгрунтованої відмови у видачі громадянині України паспорта мотиви такого рішення доводяться до відома заявника у письмовій формі. Повторне клопотання може бути прийнято до розгляду не раніш як через шість місяців після остаточного вирішення питання про відмову у видачі паспорта. При цьому беруться до уваги матеріали, подані раніше, якщо зазначені в них дані залишилися без зміни.

Стаття 6. Підстави для тимчасових обмежень у праві виїзду громадян України за кордон

Громадянині України може бути тимчасово відмовлено у видачі паспорта у випадках, якщо:

1) він обізнаний з відомостями, які становлять державну таємницю, — до закінчення терміну, встановленого статтею 12 цього Закону;

2) діють не врегульовані аліментні, договірні чи інші невиконані зобов'язання — до виконання зобов'язань, або розв'язання спору за погодженням сторін у передбачених законом випадках, або забезпечення зобов'язань заставою, якщо інше не передбачено міжнародним договором України;

3) проти нього порушено кримінальну справу — до закінчення провадження у справі;

4) він засуджений за вчинення злочину — до відбуття покарання або звільнення від покарання;

5) він ухиляється від виконання зобов'язань, покладених на нього судовим рішенням, — до виконання зобов'язань;

6) він свідомо сповістив про себе неправдиві відомості — до з'ясування причин і наслідків подання неправдивих відомостей;

7) він підлягає призову на строкову військову службу — до вирішення питання про відстрочку від призову;

8) щодо нього подано цивільний позов до суду — до закінчення провадження у справі;

9) він за вироком суду визнаний особливо небезпечним рецидивістом чи перебуває під адміністративним наглядом міліції — до погашення (зняття) судимості чи припинення нагляду.

Громадянині України, який має паспорт, може бути тимчасово відмовлено у виїзді за кордон у випадках, передбачених пунктами 1-9 частини першої цієї статті.

Громадянин України, який має паспорт, у разі, коли існують обставини, що обмежують відповідно до пункту 1 частини першої цієї статті право його виїзду за кордон, зобов'язаний здати свій паспорт на зберігання до органу внутрішніх справ за місцем проживання у місячний те-

рмін після виникнення таких обставин. За наявності достатніх підстав паспорт, що зберігається в органі внутрішніх справ, повертається у 10-денний термін з моменту звернення громадянина або його законного представника.

Паспорт може бути тимчасово затримано чи вилучено у випадках, передбачених пунктами 1-9 частини першої цієї статті, або в разі використання паспорта для вчинення злочину, або виявлення у ньому підробки, а також у випадках припинення громадянства України. Тимчасове затримання або вилучення паспорта у таких випадках здійснюється судом, органами прокуратури, внутрішніх справ, служби безпеки, прикордонних військ, військовими комісаріатами та консульською службою України.

У разі повернення громадянину України тимчасово затриманого (вилученого) паспорта у межах терміну його дії державне мито не справляється.

Стаття 7. Правила оформлення і видачі паспортів, їх тимчасового затримання та вилучення

Правила оформлення і видачі паспортів, їх тимчасового затримання та вилучення визначаються відповідно до цього Закону Кабінетом Міністрів України і підлягають опублікуванню.

Стаття 8. Порядок розв'язання спорів

Відмова в оформленні паспорта чи продовженні терміну його дії або тимчасове затримання паспорта чи його вилучення можуть бути оскаржені громадянином до суду за місцем його проживання.

У разі відмови громадянину України у виїзді за кордон з підстав, передбачених пунктами 1, 2 і 6—8 частини першої статті 6 цього Закону, він може оскаржити цю дію у судовому порядку за місцем свого проживання. Відмова у виїзді з України з підстав, передбачених пунктами 3—5 і 9 частини першої статті 6 цього Закону, оскарженню не підлягає.

Стаття 9. Обмеження на виїзд з України з міркувань безпеки громадян

У разі виникнення в будь-якій іноземній державі надзвичайної ситуації, що унеможлиблює створення в ній умов для безпеки громадян України, Кабінет Міністрів України приймає рішення про особливий порядок виїзду громадян України до цієї держави. Рішення та інформація про це доводяться до відома громадян, які мають намір виїхати до даної держави.

Громадяни України, які мають намір виїхати до держави, щодо якої прийнято рішення про обмеження виїзду, і які мають візу на в'їзд до цієї держави, якщо інше не передбачено міжнародним договором Украй-

ни, попереджаються про неможливість з боку України забезпечити громадянину необхідну безпеку у зв'язку з виникненням надзвичайної ситуації. Це попередження не є заборонаю для виїзду.

З метою створення умов, що гарантують відшкодування громадянину України витрат, пов'язаних з надзвичайними обставинами під час перебування за кордоном, громадянин України повинен бути застрахованим.

Стаття 10. Виїзд з України недієздатних осіб

Громадянам України, визнаним судом недієздатними, виїзд з України може бути дозволено на підставі нотаріально засвідченого клопотання їх законних представників або за рішенням суду.

Стаття 11. Виїзд з України військовослужбовців

Військовослужбовці можуть виїжджати з України на загальних підставах.

Стаття 12. Виїзд з України громадян, які обізнані з відомостями, що становлять державну таємницю

Виїзд з України громадянина України, який обізнаний з відомостями, що становлять державну таємницю України, може бути не дозволено у випадках, передбачених Законом України «Про державну таємницю» (3855-12).

Обмеження повинні бути доведені до відома громадян власником або уповноваженим ним органом, керівником навчального закладу, командуванням військової частини під час прийняття на роботу (навчання) та зарахування на військову службу, пов'язаних з допуском до відомостей, що становлять державну таємницю.

Стаття 13. Застосування міжнародних договорів

Якщо міжнародним договором України встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені цим Законом, то застосовуються правила міжнародного договору.

Президент України
м. Київ, 21 січня 1994 року
№ 3857-ХІІ

Л.КРАВЧУК

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про державний кордон України

(Відомості Верховної Ради (ВВР), 1992, № 2, ст. 5)
(Вводиться в дію Постановою ВР
№ 1778-ХІІ (1778-12) від 04.11.91, ВВР, 1992, № 2, ст. 6)
(Із змінами, внесеними згідно із Законом
№ 245/96-ВР від 18.06.96, ВВР, 1996, № 37, ст. 167)

Україна, керуючись Конституцією України (888-09), Декларацією про державний суверенітет України (55-12) та Актом проголошення незалежності України (1427-12), неухильно проводить політику миру, виступає за зміцнення безпеки народів України, виходячи із принципів непорушності державних кордонів, які є відображенням територіальної цілісності, політичної та економічної незалежності, суверенітету та єдності України. Державний кордон України є недоторканим. Будь-які порушення його рішуче припиняються.

І. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Державний кордон України

Державний кордон України є лінія і вертикальна поверхня, що проходить по цій лінії, які визначають межі території України — суші, вод, надр, повітряного простору.

Стаття 2. Визначення державного кордону України і забезпечення його охорони

Державний кордон України визначається рішеннями Верховної Ради України, а також міжнародними договорами України. Охорона державного кордону України є невід'ємною частиною загальнодержавної системи забезпечення національної безпеки і полягає у здійсненні політичних, правових, організаційних, економічних, екологічних, санітарно-карантинних, військових, оперативних, технічних та інших заходів. Кабінет Міністрів України у межах своїх повноважень вживає заходів

щодо забезпечення охорони та захисту державного кордону і території України (Стаття 2 із змінами, внесеними згідно із Законом № 245/96-ВР від 18.06.96).

Стаття 3. Встановлення державного кордону України

Державний кордон України, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, встановлюється:

1) на суші — по характерних точках і лініях рельєфу або ясно видимих орієнтирах;

2) на морі — по зовнішній межі територіального моря України;

3) на судноплавних річках — по середині головного фарватеру або тальвегу річки; на несудноплавних річках (ручаях) — по їх середині або по середині головного рукава річки; на озерах та інших водоймах — по прямій лінії, що з'єднує виходи державного кордону України до берегів озера або іншої водойми. Державний кордон України, що проходить по річці (ручаю), озеру чи іншій водоймі, не переміщується як при зміні обрису їх берегів або рівня води, так і при відхиленні русла річки (ручаю) в той чи інший бік;

4) на водосховищах гідровузлів та інших штучних водоймах — відповідно до лінії державного кордону України, яка проходила на місцевості до їх заповнення;

5) на залізничних і автодорожніх мостах, греблях та інших спорудах, що проходять через прикордонні ділянки судноплавних і несудноплавних річок (ручаїв), — по середині цих споруд або по їх технологічній осі, незалежно від проходження державного кордону України на воді.

Стаття 4. Позначення державного кордону України

Державний кордон України на місцевості позначається ясно видимими прикордонними знаками, форми, розмір і порядок встановлення яких визначаються законодавством України і міжнародними договорами України.

Стаття 5. Територіальне море України

До територіального моря України належать прибережні морські води шириною 12 морських миль, відлічуваних від лінії найбільшого впливу як на материку, так і на островах, що належать Україні, або від прямих вихідних ліній, які з'єднують відповідні точки. Географічні координати цих точок затверджуються в порядку, який встановлюється Кабінетом Міністрів України. В окремих випадках інша ширина територіального моря України може встановлюватись міжнародними договорами України, а при відсутності договорів — відповідно до загально-визнаних принципів і норм міжнародного права.

Стаття 6. Внутрішні води України

До внутрішніх вод України належать:

- 1) морські води, розташовані в бік берега від прямих вихідних ліній, прийнятих для відліку ширини територіального моря України;
- 2) води портів України, обмежені лінією, яка проходить через постійні портові споруди, які найбільше виступають у бік моря;
- 3) води заток, бухт, губ і лиманів, гаваней і рейдів, береги яких повністю належать Україні, до прямої лінії, проведеної від берега до берега в місці, де з боку моря вперше утворюється один або кілька проходів, якщо ширина кожного з них не перевищує 24 морських миль;
- 4) води заток, бухт, губ і лиманів, морів і проток, що історично належать Україні;
- 5) обмежена лінією державного кордону частина вод річок, озер та інших водойм, береги яких належать Україні. (Пункт 5 статті 6 в редакції Закону № 245/96-ВР від 18.06.96)

Стаття 7. Взаємовідносини з суміжними державами у прикордонних питаннях

Прикордонні питання з суміжними державами вирішуються Україною на основі взаємності і добросусідства відповідно до цього Закону, інших актів законодавства України і міжнародних договорів України.

II. РЕЖИМ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ

Стаття 8. Визначення режиму державного кордону України

Режим державного кордону України — порядок перетинання державного кордону України, плавання і перебування українських та іноземних невійськових суден і військових кораблів у територіальному морі та внутрішніх водах України, заходження іноземних невійськових суден і військових кораблів у внутрішні води і порти України та перебування в них, утримання державного кордону України, провадження різних робіт, промислової та іншої діяльності на державному кордоні України — визначається цим Законом, іншими актами законодавства України і міжнародними договорами України.

Стаття 9. Перетинання державного кордону України

Залізничне, автомобільне, морське, річкове, поромне, повітряне та інше сполучення через державний кордон України здійснюється в пунктах пропуску, що встановлюються Кабінетом Міністрів України відповідно до законодавства України і міжнародних договорів України.

Пункт пропуску через державний кордон України — це спеціально виділена територія на залізничних і автомобільних станціях, у морських

і річкових портах, аеропортах (аеродромах) з комплексом будівель, споруд і технічних засобів, де здійснюються прикордонний, митний та інші види контролю і пропуск через державний кордон осіб, транспортних засобів, вантажів та іншого майна.

Морські та річкові невійськові судна і військові кораблі перетинають державний кордон України відповідно до цього Закону, інших актів законодавства України, а також правил, що видаються уповноваженими на те державними органами України і публікуються у встановленому порядку. Повітряні судна перетинають державний кордон України у спеціально виділених повітряних коридорах перельоту відповідно до цього Закону, інших актів законодавства України, а також правил, що видаються уповноваженими на те державними органами України і публікуються у встановленому порядку. Переліт державного кордону України поза повітряними коридорами допускається тільки з дозволу уповноважених на те державних органів України.

Під час надзвичайних ситуацій, зумовлених великими аваріями, катастрофами і стихійним лихом, аварійно-рятувальні та аварійно-відновлювальні формування перетинають державний кордон України для локалізації та ліквідації таких ситуацій у порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України відповідно до міжнародних договорів України. (Стаття 9 в редакції Закону № 245/96-ВР від 18.06.96)

Стаття 10. Виліт і посадка повітряних суден

Виліт українських та іноземних повітряних суден з території України, а також їх посадка після вльоту на територію України провадяться в аеропортах (на аеродромах), відкритих для міжнародних польотів, де є контрольні-пропускні пункти Прикордонних військ України і митні установи. Інший порядок вильоту і посадки повітряних суден допускається тільки з дозволу компетентних органів України.

Стаття 11. Контроль при перетинанні державного кордону України

Особи, транспортні засоби, вантажі та інше майно, що перетинають державний кордон України, підлягають прикордонному і митному контролю. У відповідних випадках здійснюється також санітарно-карантинний, ветеринарний і фітосанітарний контроль, контроль за вивезенням з території України культурних цінностей та інший контроль. Контроль організується і здійснюється у встановленому актами законодавства України порядку.

Стаття 12. Пропуск осіб, транспортних засобів, вантажів та іншого майна через державний кордон України

Пропуск осіб, які перетинають державний кордон України, здійснюється Прикордонними військами України за дійсними документами на

право в'їзду на територію України або виїзду з України. Пропуск транспортних засобів, вантажів та іншого майна через державний кордон України провадиться відповідно до законодавства України і міжнародних договорів України. Відповідно до міжнародних договорів України Кабінетом Міністрів України може бути встановлено спрощений порядок пропуску осіб, транспортних засобів, вантажів та іншого майна через державний кордон України.

Стаття 13. Мирний прохід через територіальне море України

Мирний прохід через територіальне море України здійснюється з метою його перетинання без заходження у внутрішні води України або з метою проходу у внутрішні води і порти України чи виходу з них у відкрите море. Прохід вважається мирним, якщо при цьому не порушується мир, а також правопорядок або безпека України.

Іноземні невійськові судна та військові кораблі користуються правом мирного проходу через територіальне море України відповідно до законодавства України і міжнародних договорів України.

Іноземні невійськові судна, здійснюючи мирний прохід, повинні прямувати звичайним навігаційним курсом або курсом, рекомендованим компетентними органами України, а також морськими коридорами або відповідно до схем поділу руху. Морські коридори і схеми поділу руху вказуються на морських картах, що публікуються у встановленому порядку. Капітан іноземного невійськового судна, який порушив правила мирного проходу, несе відповідальність згідно з законодавством України.

Іноземні військові кораблі, а також підводні транспортні засоби здійснюють мирний прохід через територіальне море України в порядку, який встановлюється Кабінетом Міністрів України. При цьому підводні човни, інші підводні транспортні засоби повинні йти на поверхні і під своїм прапором. У разі недодержання законодавства України, що стосується проходу іноземного невійськового судна або військового корабля (підводного човна, іншого підводного транспортного засобу) через територіальне море України, та нехтування звернутою до них вимогою про необхідність додержання законодавства компетентні органи України вправі зажадати від судна (корабля) негайно залишити територіальне море України.

Стаття 14. Порядок заходження іноземних невійськових суден та військових кораблів у внутрішні води і порти України

Іноземні невійськові судна можуть заходити на рейди і в порти України, відкриті для заходження таких суден. Перелік відкритих для заходження іноземних невійськових суден рейдів і портів, порядок заходження і перебування в них, провадження вантажних і пасажирських операцій, сполучення суден з берегом, сходу на берег членів екіпажу

судна, відвідання суден особами, які не є членами екіпажу судна, та інші правила, зв'язані з заходженням іноземних невійськових суден у внутрішні води і порти України, у частину вод прикордонних річок, озер та інших водойм, що належать Україні, і перебуванням у цих водах, встановлюються законодавством України і правилами, що публікуються у встановленому порядку.

Іноземні військові кораблі, якщо не передбачено іншого порядку, заходять у внутрішні води і порти України відповідно до правил їх відвідування, що публікуються у встановленому порядку.

Стаття 15. Обов'язок іноземних невійськових суден і військових кораблів додержувати у водах України навігаційних та інших правил

Іноземні невійськові судна і військові кораблі під час плавання і перебування в територіальному морі і внутрішніх водах України зобов'язані додержувати правил радіозв'язку, навігаційних, портових, митних, санітарних та інших правил. Іноземні невійськові судна і військові кораблі в разі вимушеного заходження в територіальне море, внутрішні води України або у разі вимушеного недодержання правил плавання і перебування в цих водах зобов'язані негайно повідомити про це адміністрацію найближчого порту України.

Стаття 16. Заборона промислової, дослідної та пошукової діяльності іноземних невійськових суден і військових кораблів у водах України

Будь-яка промислова, дослідна і пошукова діяльність іноземних невійськових суден та військових кораблів у територіальному морі і внутрішніх водах України забороняється, за винятком випадків, коли така діяльність здійснюється з дозволу компетентних органів України або на підставі міжнародних договорів України.

Стаття 17. Заборона плавання і перебування невійськових суден і військових кораблів в окремих районах вод України

У територіальному морі України, внутрішніх водах України рішенням компетентних органів України можуть бути встановлені райони, в яких тимчасово забороняється плавання і перебування українських та іноземних невійськових суден і військових кораблів. Про встановлення таких районів оголошується у встановленому порядку.

Стаття 18. Порядок здійснення господарської діяльності на державному кордоні України

Судноплавство, користування водними об'єктами для потреб лісоплаву та інші види водокористування, створення різних гідроспоруд, провадження інших робіт у внутрішніх водах України, користування землею, лісами, тваринним світом, ведення гірничої справи, геологіч-

них розвідувань та інша господарська діяльність на державному кордоні України провадяться відповідно до законодавства України та міжнародних договорів України і здійснюються таким чином, щоб забезпечувався належний порядок на державному кордоні України. Компетентними органами України за погодженням з Прикордонними військами України з урахуванням місцевих умов устанавлюється порядок здійснення всіх видів господарської діяльності на державному кордоні України.

Стаття 19. Тимчасове припинення сполучення через державний кордон України у разі загрози поширення інфекційних хвороб. Карантин.

У разі загрози поширення особливо небезпечних інфекційних хвороб на території України або іноземної держави сполучення через державний кордон України на загрожуючих ділянках за рішенням Кабінету Міністрів України може бути тимчасово обмежено чи припинено, або встановлено карантин для людей, тварин, вантажів, насінного, садивного матеріалу та іншої продукції тваринного і рослинного походження, що перетинають державний кордон України.

Стаття 20. Порушники державного кордону України

Порушниками державного кордону України є:

1) особи, які перетнули або намагаються перетнути державний кордон України будь-яким способом поза пунктами пропуску через державний кордон України або в пунктах пропуску через державний кордон України, але з порушенням правил його перетинання;

2) особи, які проникли або намагаються проникнути на українські або іноземні транспортні засоби закордонного прямування з метою незаконного виїзду з території України;

3) транспортні засоби є порушниками державного кордону України і в тих випадках, коли вони перетинають державний кордон України в підводному положенні або перебувають у цьому положенні під час плавання та перебування у водах України;

4) повітряні судна та інші літальні апарати, що перетнули державний кордон України без відповідного дозволу компетентних органів України або вчинили інші порушення правил перельоту через державний кордон України. Порушенням державного кордону України є також перетинання його будь-якими іншими технічними або іншими засобами без відповідного на те дозволу або на порушення встановленого порядку.

Стаття 21. Прикордонні представники України

Для вирішення питань, пов'язаних з підтриманням режиму державного кордону України, а також для врегулювання прикордонних інци-

дентів на певній ділянці державного кордону України з числа офіцерів Прикордонних військ України у встановленому Кабінетом Міністрів України порядку призначаються прикордонні представники України. Прикордонні представники України керуються законодавством України і міжнародними договорами України. Перехід (переїзд) державного кордону прикордонні представники здійснюють на підставі спеціальних повноважень, що надаються Державним комітетом у справах охорони державного кордону України. Не врегульовані прикордонними представниками питання вирішуються у дипломатичному порядку.

ІІІ. ПРИКОРДОННИЙ РЕЖИМ

Стаття 22. Прикордонна смуга та контрольовані прикордонні райони

З метою забезпечення на державному кордоні України належного порядку Кабінетом Міністрів України встановлюється прикордонна смуга, а також можуть установлюватися контрольовані прикордонні райони.

Прикордонна смуга встановлюється безпосередньо вздовж державного кордону України на його сухопутних ділянках або вздовж берегів прикордонних річок, озер та інших водойм з урахуванням особливостей місцевості та умов, що визначаються Кабінетом Міністрів України. До прикордонної смуги не включаються населені пункти і місця масового відпочинку населення.

Контрольовані прикордонні райони встановлюються, як правило, в межах території району, міста, селища, сільради, прилеглої до державного кордону України або до узбережжя моря, що охороняється Прикордонними військами України. До контрольованого прикордонного району включаються також територіальне море України, внутрішні води України і частина вод прикордонних річок, озер та інших водойм України і розташовані в цих водах острови. (Стаття 22 в редакції Закону № 245/96-ВР від 18.06.96)

Стаття 23. Прикордонний режим

У прикордонній смузі та контрольованому прикордонному районі в порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України, встановлюється прикордонний режим, який регламентує відповідно до цього Закону та інших актів законодавства України правила в'їзду, тимчасового перебування, проживання, пересування громадян України та інших осіб, провадження робіт, обліку та тримання на пристанях, причалах і в пунктах базування самохідних та несамохідних суден, їх плавання та пересування у внутрішніх водах України (частина перша статті 23 із змінами, внесеними згідно із Законом № 245/96-ВР від 18.06.96).

Передбачений частиною першою цієї статті порядок обліку і тримання самохідних та несамохідних суден на пристанях, причалах і в пунктах базування, їх плавання і пересування в територіальному морі і внутрішніх водах України поширюється і на територію району, міста, селища, сільради, що прилягає до державного кордону України або до узбережжя моря, яке охороняється Прикордонними військами України, де прикордонну смугу та контрольований прикордонний район не встановлено (Частина друга статті 23 із змінами, внесеними згідно із Законом № 245/96-ВР від 18.06.96).

Забороняється тримати самохідні та несамохідні судна поза встановленими пристанями, причалами і пунктами базування або на них, але з порушенням правил тримання, а також відходити від берега або причалювати до берега поза пристанями, причалами і пунктами базування.

Стаття 24. В'їзд у прикордонну смугу. Проведення робіт

Дозвіл на в'їзд, тимчасове перебування, проживання, проведення робіт і пропуск у прикордонну смугу дають і здійснюють Прикордонні війська України разом з органами внутрішніх справ. У необхідних випадках Прикордонні війська України можуть запроваджувати додаткові тимчасові режимні обмеження на в'їзд і проведення робіт у прикордонній смузі.

Стаття 25. Особливості прикордонного режиму в частині внутрішніх вод України

Частина внутрішніх вод України і розташовані в ній острови перебувають під контролем Прикордонних військ України. Пересування по берегу і льоду прикордонних річок, озер та інших водойм поза встановленими для цього шляхами, стежками або з порушенням правил пересування забороняється.

Стаття 26. Режим у пунктах пропуску через державний кордон України

Режим у пунктах пропуску через Державний кордон України — порядок перебування і пересування всіх осіб і транспортних засобів у межах території прикордонних залізничних і автомобільних станцій, морських і річкових портів, аеропортів і аеродромів, відкритих для міжнародного сполучення, а також здійснення іншої діяльності, пов'язаної з пропуском через державний кордон України осіб, транспортних засобів, вантажів та іншого майна, — визначається згідно з законодавством України компетентними органами за погодженням з Прикордонними військами України. У приміщеннях і місцях, де здійснюється

прикордонний контроль, Прикордонні війська України встановлюють додаткові режимні правила, що регламентують порядок допуску в них осіб, які беруть участь у контролі та обслуговуванні пасажирів і транспортних засобів закордонного прямування, відправленні з пунктів пропуску транспортних засобів, що вибувають за кордон і прибувають в Україну, а також інші обмеження для запобігання незаконному перетинанню державного кордону України.

IV. ОХОРОНА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ

Стаття 27. Охорона державного кордону України Прикордонними військами і Військами повітряної оборони України

Охорона державного кордону України на суші, морі, річках, озерах та інших водоймах покладається на Прикордонні війська України, а в повітряному просторі — на Війська повітряної оборони України. Прикордонні війська і Війська повітряної оборони України при виконанні завдань по охороні державного кордону України керуються цим Законом, Законом України «Про Прикордонні війська України» (1779-12), іншими актами законодавства України, міжнародними договорами України, а також актами, що видаються компетентними органами України. Обов'язки і права Прикордонних військ і Військ повітряної оборони України щодо охорони державного кордону України визначаються цим Законом, Законом України «Про Прикордонні війська України» та іншими актами законодавства України, а також актами, що видаються компетентними органами України (Стаття 27 із змінами, внесеними згідно із Законом № 245/96-ВР від 18.06.96).

Стаття 27-1. Взаємодія в охороні державного кордону

Прикордонні війська України в межах встановлених чинним законодавством повноважень координують діяльність державних органів, що здійснюють різні види контролю при перетинанні державного кордону України або беруть участь у забезпеченні режиму державного кордону, прикордонного режиму і режиму в пунктах пропуску через державний кордон України.

Розпорядження Державного комітету у справах охорони державного кордону України з питань додержання режимів на державному кордоні, видані в межах його компетенції, є обов'язковими для державних органів, зазначених у частині першій цієї статті (Закон доповнено статтею 27-1 згідно із Законом № 245/96-ВР від 18.06.96).

Стаття 28. Права Прикордонних військ України щодо іноземних і українських невійськових суден

У територіальному морі і внутрішніх водах України Прикордонні війська України при виконанні покладених на них завдань щодо іноземних і українських невійськових суден мають право:

1) запропонувати судну показати національний прапор, якщо його не піднято, провести опит про цілі заходження судна у води України;

2) запропонувати судну змінити курс, якщо він веде в закритий для плавання район;

3) зупинити судно і провести його огляд, якщо воно не відповідає на сигнал опиту, перебуває в закритому для плавання районі, порушує інші правила заходження у води України, плавання і перебування в них, а також займається промисловою та іншою діяльністю на порушення законодавства України, міжнародних договорів України. Огляд судна включає перевірку суднових та навігаційних документів, документів членів екіпажу і пасажирів, документів на вантажі, а в необхідних випадках — і суднових приміщень. Після огляду судна йому може бути дозволено продовжити плавання у водах України з додержанням установлених правил, або запропоновано покинути води України, або його може бути затримано відповідно до чинного законодавства;

4) поміщати на судно в необхідних випадках прикордонний наряд для супроводження судна в порт або з порту до державного кордону України;

5) знімати з судна і затримувати осіб, які вчинили злочин і підлягають кримінальній відповідальності за законодавством України, передавати цих осіб органам дізнання і слідства, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України;

6) переслідувати і затримувати у відкритому морі судно — порушник державного кордону України або судно, яке порушило закони чи правила плавання і перебування у водах України, до заходження його в територіальне море своєї країни або третьої держави в разі, якщо переслідування почато в територіальному морі або внутрішніх водах України і велося безперервно.

Стаття 29. Підстави затримання Прикордонними військами України іноземних та українських невійськових суден

Іноземне невійськове судно, яке перебуває в територіальному морі і внутрішніх водах України, затримується Прикордонними військами України та конвоюється в найближчий порт або інший відповідний пункт у випадках, якщо:

1) судно на шкоду безпеці України займається збиранням інформації або чинить будь-який інший акт, ворожий Україні;

2) судно перебуває у районі, оголошеному компетентними органами України у встановленому порядку тимчасово закритим для плавання;

3) судно незаконно займається будь-якою промисловою, дослідницькою або пошуковою діяльністю, скиданням і захороненням речовин, шкідливих для здоров'я людей або живих ресурсів вод, чи інших відходів і матеріалів;

4) судно провадить висадку чи посадку людей, вивантаження чи навантаження вантажів у не встановлених для цього місцях або у встановлених місцях, але без дозволу компетентних органів України;

5) судно здійснює без дозволу компетентних органів України підняття в повітря або прийняття на борт літальних апаратів;

6) члени екіпажу або інші особи, які перебувають на судні, пошкоджують прикордонні знаки, засоби навігаційного огороження, кабелі зв'язку, інші підводні або надводні об'єкти, що належать Україні;

7) капітан судна не пред'явив необхідних судових і вантажних документів;

8) судно не підкоряється розпорядженням представників Прикордонних військ України або інших компетентних органів України;

9) судно перебуває в територіальному морі України, внутрішніх водах України на порушення правил, встановлених цим Законом, міжнародних договорів України або загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права.

Рішення про затримання іноземного невійськового судна приймається Прикордонними військами України після його огляду. При цьому судно, яке допустило порушення, зазначені в пунктах 2-9 цієї статті, затримується Прикордонними військами України при встановленні ними навмисності допущеного порушення або якщо судно завдає шкоди безпеці чи іншим інтересам України. Прикордонні війська України мають право затримати і українське невійськове судно, яке допустило порушення, передбачені пунктами 2-9 цієї статті, і конвоювати його в найближчий порт або інший відповідний пункт.

Стаття 30. Протокол огляду або затримання невійськового судна

Про огляд або затримання невійськового судна складається протокол, який підписується представником Прикордонних військ України і капітаном оглянутого або затриманого судна. Протокол складається українською і англійською мовами. У разі затримання судна у капітана вилучаються судові та вантажні документи, які додаються до протоколу. Якщо капітан оглянутого або затриманого судна вважає дії Прикордонних військ України неправомірними або не згоден із змістом протоколу, він може зробити будь-якою мовою застереження в самому протоколі або в окремому документі, що додається до протоколу. При відмові капітана підписати протокол у ньому робиться відповідний запис.

Стаття 31. Наслідки затримання іноземних невійськових суден

Затримані іноземні невійськові судна передаються у встановленому порядку уповноваженим представникам відповідних іноземних держав, або видворяються за межі територіального моря та внутрішніх вод України, або у випадках, передбачених законодавством України, конфіскуються за рішенням суду.

Стаття 32. Правила, що застосовуються до іноземних військових кораблів, які порушують порядок плавання і перебування у водах України

Щодо іноземних військових кораблів, які порушують закони України або правила плавання і перебування в територіальному морі та внутрішніх водах України, діють окремі правила.

V. УЧАСТЬ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ, ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ І ГРОМАДЯН В ОХОРОНІ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ

Стаття 33. Участь державних органів, громадських організацій і громадян України в охороні державного кордону України

Державні органи, громадські організації, посадові особи зобов'язані подавати всебітню допомогу Прикордонним військам України в охороні державного кордону України. Охорона державного кордону України здійснюється при активній участі громадян України. Державні органи і громадські організації сприяють Прикордонним військам України у залученні громадян України на добровільних засадах до охорони державного кордону України.

Громадянам України, які беруть участь в охороні державного кордону України, держава гарантує захист життя і здоров'я від злочинних посягань (Статтю 33 доповнено частиною другою згідно із Законом № 245/96-ВР від 18.06.96).

Порядок участі громадян України в охороні державного кордону та їх соціальний захист визначаються відповідними актами законодавства (Статтю 33 доповнено частиною третьою згідно із Законом № 245/96-ВР від 18.06.96).

Стаття 34. Обов'язки державних органів, громадських організацій, посадових осіб, громадян, пов'язані з забезпеченням охорони державного кордону України

Державні органи, громадські організації, посадові особи, а також громадяни зобов'язані додержувати режиму державного кордону Украй-

ни, виконувати вимоги прикордонного режиму та режиму в пунктах пропуску через державний кордон України.

VI. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ

Стаття 35. Відповідальність за порушення законодавства про державний кордон України

Особи, винні в порушенні або спробі порушення державного кордону України, його режиму, прикордонного режиму або режиму в пунктах пропуску через державний кордон України, у незаконному переміщенні або спробі незаконного переміщення через державний кордон України вантажів, матеріалів, документів та інших предметів, а також в інших порушеннях законодавства про державний кордон України, несуть кримінальну, адміністративну або іншу відповідальність згідно з законодавством України.

Голова Верховної Ради України
м. Київ, 4 листопада 1991 року
№ 1777-ХІІ

Л. КРАВЧУК

ПОСОЛЬСТВА
ТА КОНСУЛЬСЬКІ УСТАНОВИ УКРАЇНИ

ПОСОЛЬСТВА

АВСТРІЯ

АВСТРІЙСЬКА РЕСПУБЛІКА

Naaffgasse 23, 1180 Wien

тел/факс (431) 479 7172

факс 479 7147

Різниця в часі: -1 година

БЕЛЬГІЯ

ДЕРЖАВИ БЕНІЛЮКС

(КОРОЛІВСТВО БЕЛЬГІЯ, КОРОЛІВСТВО НІДЕРЛАНДИ,
ВЕЛИКЕ ГЕРЦОГСТВО ЛЮКСЕМБУРГ)

Av. L. Lepoutre, 99-101

1050 Bruxelles (322) 344 4020

344 4466

Різниця в часі: -1 година

БІЛОРУСЬ

РЕСПУБЛІКА БІЛОРУСЬ

220050, Мінськ, вул. Кірова, 17

тел/факс (017) 227 2861

Різниця в часі: 0 годин

БОЛГАРІЯ

РЕСПУБЛІКА БОЛГАРІЯ

Софія, 1164, Семеоновско шосе, 53 резиденція 11 а

тел/факс (3592) 68 3064

Різниця в часі: 0 годин

ВЕЛИКОБРИТАНІЯ

**СПОЛУЧЕНЕ КОРОЛІВСТВО ВЕЛИКОБРИТАНІЇ ТА
ПІВНІЧНОЇ ІРЛАНДІЇ**

60 Holland Park

London W11 39J (44171) 727 6312

факс 792 1708

Різниця в часі: -2 години

ГРЕЦІЯ

ГРЕЦЬКА РЕСПУБЛІКА

2-4 Stephanu Delta St., Filotei district Athens,

15237, Greece (301) 680 0230

факс 685 4154

Різниця в часі: 0 годин

ДАНІЯ**КОРОЛІВСТВО ДАНІЯ****(ДИПЛОМАТИЧНЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО)**

Toldbodgade 37A, 1 sal.

DK-1253 K, Copenhagen (45) 3316 1635

факс 3316 0074

Різниця в часі: -1 година

ЕСТОНІЯ**ЕСТОНСЬКА РЕСПУБЛІКА**

EE0001, Tallinn, Endla, 8 (372) 631 1555

факс 631 1556

Різниця в часі: 0 годин

ІСПАНІЯ

C./Serrano, 112, 7, 28006, Madrid

(3491) 561 2440, 561 2795

факс 563 1257

Різниця в часі: -1 година

ІТАЛІЯ**ІТАЛІЙСЬКА РЕСПУБЛІКА**

Via Guido d'Arezzo, 9, 00198 Roma

(3906) 841 2630

факс 854 7539

Різниця в часі: -1 година

ЛАТВІЯ**ЛАТВІЙСЬКА РЕСПУБЛІКА**

Kalpaka bulvaris 3, Riga, LV-1010

(3712) 724 3082

факс 732 5583

Різниця в часі: 0 годин

ЛИТВА**ЛИТОВСЬКА РЕСПУБЛІКА**

Teatro 4, 2600

Vilnius, Lietuva

(3702) 22 1536, факс 22 0475

Різниця в часі: 0 годин

ЛЮКСЕМБУРГ**ВЕЛИКЕ ГЕРЦОГСТВО ЛЮКСЕМБУРГ**

Див. Бельгія. Держави Бенілюкс

МОЛДОВА**РЕСПУБЛІКА МОЛДОВА**

2004, Chisinau

str. Statul Taril, 55 (0422) 23 2560

тел/факс 23 2562

Різниця в часі: 0 годин

НІДЕРЛАНДИ
КОРОЛІВСТВО НІДЕРЛАНДИ

Див. Бельгія. Держави Бенілюкс

НІМЕЧЧИНА

ФЕДЕРАТИВНА РЕСПУБЛІКА НІМЕЧЧИНА

Rheinhoheweg 101

53424 Remagen-Oberwinter

Deutschland (492228) 94 1860, 94 1816

факс 94 1863

Різниця в часі: -1 година

БЕРЛІНСЬКЕ ВІДДІЛЕННЯ ПОСОЛЬСТВА

Aussenstelle Berlin

Kurfursten Str., 56

10758 Berlin (4930) 261 4101

факс 261 4177

Різниця в часі: -1 година

ПОЛЬЩА РЕСПУБЛІКА ПОЛЬЩА

00-580 Warszawa, Al. Szucha 7

(4822) 625 0127

факс 629 8103

Різниця в часі: -1 година

РУМУНІЯ

Calea Dorobantilor 16, Bucuresti

(401) 211 6986

факс 211 6949

Різниця в часі: 0 годин

СЛОВАЧЧИНА

СЛОВАЦЬКА РЕСПУБЛІКА

Slovenska Republika

81101, Bratislava

Radvanska ul., 35 (4217) 533 1672, 531 1118

факс 531 2651

Різниця в часі: -1

ТУРЕЧЧИНА

ТУРЕЦЬКА РЕСПУБЛІКА

Cemal Nadir Sok. 9

Sankaya/Ankara, 06690 Turkey

(90312) 439 9973

факс 440 6815

консульський відділ 440 5300

Різниця в часі: 0

УГОРЩИНА

УГОРСЬКА РЕСПУБЛІКА

H-1125, Budapest, Nogradi, 8 (361) 155 2443

факс 202 2287

Різниця в часі: -1

ФІНЛЯНДІЯ ФІНЛЯНДСЬКА РЕСПУБЛІКА

Vahaniityntie 9, 00570
Helsinki, Finland (3589) 228 9000
факс 228 9001
консульський відділ факс 228 9002
Різниця в часі: 0

ФРАНЦІЯ**ФРАНЦУЗЬКА РЕСПУБЛІКА**

21, avenue de Saxe, 75007, Paris
France (331) 4306 0737
факс 4306 0294
Різниця в часі: -1

ХОРВАТІЯ**РЕСПУБЛІКА ХОРВАТІЯ**

10000, Загреб, вул. Вочарська, 52
(3851)455 6125
461 6296
факс 455 3824
Різниця в часі: -1

ЧЕХІЯ**ЧЕСЬКА РЕСПУБЛІКА**

160000, Ch. de Gaulla 29
Praha 6, Bubenec
Ceska Republika (4202) 312 2000
факс 312 4366
Різниця в часі: -1

ШВЕЙЦАРІЯ**ШВЕЙЦАРСЬКА КОНФЕДЕРАЦІЯ**

Feldeggweg, 5, 3005 Bern
(4131) 352 2316
факс 351 6416
Різниця в часі: -1

ШВЕЦІЯ**КОРОЛІВСТВО ШВЕЦІЯ****(ДИПЛОМАТИЧНЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО)**

Markvargsgatan, 5
11353, Stockholm (468) 612 7566
факс 15 7942
Різниця в часі: -1

ЮГОСЛАВІЯ**СОЮЗНА РЕСПУБЛІКА ЮГОСЛАВІЯ**

11000, Белград
вул. Мачванська, 6 (38111) 43 4254
45 7546
факс: 444 2477
Різниця в часі: -1

**ПОСТІЙНІ ПРЕДСТАВНИЦТВА І МІСІЇ ПРИ
МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ**

**МІСІЯ УКРАЇНИ ПРИ НАТО
БЕЛЬГІЯ**

Av. L. Lepoutre, 99 i101
1050 Bruxelles
(322) 344 4020
факс 344 4466
офіс в НАТО 707 3629
факс 707 2728
Різниця в часі: -1

**ПОСТІЙНЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО УКРАЇНИ
ПРИ ВІДДІЛЕННІ ООН ТА ІНШИХ МІЖНАРОДНИХ
ОРГАНІЗАЦІЯХ У ЖЕНЕВІ ШВЕЙЦАРІЯ**

14, rue de L'Orangerie
1202 Geneve (4122) 740 3270
факс 734 3801
Різниця в часі: -1

**ПОСТІЙНЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО УКРАЇНИ
ПРИ КООРДИНАЦІЙНИХ ІНСТИТУТАХ
СПІВДРУЖНОСТІ НЕЗАЛЕЖНИХ ДЕРЖАВ БІЛОРУСЬ**

220000, Мінськ, вул. Кірова, 17
тел/факс (017) 222 3804
Різниця в часі: 0

**ПОСТІЙНЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО УКРАЇНИ
ПРИ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ У ВІДНІ
АВСТРІЯ**

Naaffgasse 23, Vienna A-1180
Austria (431) 479 7172
факс 479 7172, 479 7147
Різниця в часі: -1 година

**ПОСТІЙНЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО УКРАЇНИ
ПРИ РАДІ ЄВРОПИ
ФРАНЦІЯ**

30, boulevard de L'Orangerie
67000 Strasbourg, France
(333) 8861 4451
факс 8860 0178
Різниця в часі: -1 година

**ПОСТІЙНЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО УКРАЇНИ ПРИ ЮНЕСКО
ФРАНЦІЯ**

1, rue Miollis, 75732, Paris Cedex 15
France (331) 4568 2660
факс 4568 2661
Різниця в часі: -1 година

**ПРЕДСТАВНИЦТВО УКРАЇНИ
ПРИ ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗИ
БЕЛЬГІЯ**

7, Guimard Str.
1040 Brussels (322) 511 4609
факс 512 4045
Різниця в часі: -1 година

ГЕНЕРАЛЬНІ КОНСУЛЬСТВА УКРАЇНИ

**НІМЕЧЧИНА
ГЕНЕРАЛЬНЕ КОНСУЛЬСТВО
УКРАЇНИ
У МЮНХЕНІ**

Oskar-von-Miller-Ring 33
80333 Munchen (4989) 28 2064
факс 28 1317
Різниця в часі: -1

**ПОЛЬЩА
ГЕНЕРАЛЬНЕ КОНСУЛЬСТВО
УКРАЇНИ
У ГДАНСЬКУ**

80-246 Gdansk
ul. Jaskowa Dolina, 44
(4858) 346 0690, 346 0691
факс 346 0707
Різниця в часі: -1

**ГЕНЕРАЛЬНЕ КОНСУЛЬСТВО
УКРАЇНИ
У КРАКОВІ**

31-066 Краків
вул. Краківська, 41 (4812) 656 2336
факс 656 4193
Різниця в часі: -1

**ТУРЕЧЧИНА
ГЕНЕРАЛЬНЕ КОНСУЛЬСТВО
УКРАЇНИ**

У СТАМБУЛІ
80090, Istanbul, Gumussuyu 9294
(90212) 252 5402
факс 252 5403
Різниця в часі: 0

ПОЧЕСНІ КОНСУЛИ УКРАЇНИ

АВСТРІЯ

АВСТРІЙСЬКА РЕСПУБЛІКА

A-9020, Klagenfurt, Pernhartgasse 8

(43463) 547 0013

факс 51 6809

телекс 422012

Різниця в часі: -1

БЕЛЬГІЯ

КОРОЛІВСТВО БЕЛЬГІЯ

Desguinlei, 92

Antwerpen 2018 (323) 223 9282

факс 233 4654

Різниця в часі: -1

ДАНІЯ

КОРОЛІВСТВО ДАНІЯ

Ejby Mosevej 5

DK-2600 Clostrup

Denmark (45) 4245 4745

факс 4343 0090

телекс 33574 CSA DK

Різниця в часі: -1

ЛЮКСЕМБУРГ

ВЕЛИКЕ ГЕРЦОГСТВО ЛЮКСЕМБУРГ

Avenue des Arohiducs 6

L-1135 Luxembourg (352) 25 3045

факс 25 3145

Різниця в часі: -1

МАЛЬТА

РЕСПУБЛІКА МАЛЬТА

67, Marina Street

Picta MSD08, Malta (00356) 24 2007

факс 24 1871

Різниця в часі: -1

НІДЕРЛАНДИ

КОРОЛІВСТВО НІДЕРЛАНДИ

Mees Pierson N.V.

Herengracht 548

1000 AG, Amsterdam

the Netherlands (3120) 527 4026

527 4185

факс 527 4678

Різниця в часі: -1

НІМЕЧЧИНА

ФЕДЕРАТИВНА РЕСПУБЛІКА НІМЕЧЧИНА

Wagnearstrasse 31

40212 Dusseldorf (49211) 369 4138

факс 369 4139

Різниця в часі: -1

НОРВЕГІЯ

КОРОЛІВСТВО НОРВЕГІЯ

P.O. Box 1720 Vika, N-0121 Oslo

Nedre Vollgate 1, N-0158 Oslo

(4722) 41 9050

факс 41 9052

телекс 5194011078 uden g

Різниця в часі: -1

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України.
2. Закон України «Про туризм» від 15.09.1995 р. № 325/95-ВР.
3. Закон України «Про захист прав споживачів» від 12.05.1991 р. Постанова ВР України № 30.
4. Закон України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України». Постанова ВР України № 3858-12 від 21.01.1994 р.
5. ГОСТ 28681.2-95 «Туристско-экскурсионное обслуживание. Туристические услуги. Общие требования».
6. ГОСТ 28681.3-95 «Туристско-экскурсионное обслуживание. Требования по обеспечению безопасности туристов и экскурсантов».
7. Інструкція Державного комітету України по туризму «Про порядок видачі суб'єктам підприємництва спеціальних дозволів (ліцензій) на діяльність, пов'язану з наданням туристичних послуг» від 27 липня 1994р. № 79.
8. *Александрова А. Ю.* Международный туризм. — М.: Аспект Пресс, 2001. — 464 с.
9. *Борисов К. Г.* Международный туризм и право. — М.: Из-во «НИМП», 1999. — 352 с.
10. *Гладкий Ю. Н., Чистобаев А. И.* Регионоведение. — М.: Гардарики, 2002. — 384 с.
11. *Гуляев В. Г.* Организация туристской деятельности. Учебное пособие. — М.: Нолидж, 1996. — 312 с.
12. *Дубович І.* Країнознавчий словник-довідник. — Львів: Видавничий дім «Панорама», 2003. — 580 с.
13. *Енджейчик І.* Современный туристский бизнес. Экстратегии в управлении фирмой. — М.: Финансы и статистика, 2003. — 320 с.
14. *Ивченко А. С.* Вся Украина. — К.: ГНПП «Картографія», 2005. — 656 с.
15. *Истомин В. И., Лагутенко Б. Т.* Страны мира: Справочник туропера-тора и туриста. — М.: Советский спорт, 1998. — 287 с.
16. *Квартальнов В. А., Романов А. А.* Международный туризм: политика развития. — М.: Советский спорт, 1998. — 214 с.
17. *Квартальнов В. А.* Иностраннный туризм. — М.: Финансы и статистика, 1999. — 312 с.

18. Мальська М. П., Худо В. В., Цибух В. І. Основи туристичного бізнесу. — К.: Центр навчальної літератури, 2004. — 272 с.
19. Німеччина у фактах. За ред. А. Капплера. — Франкфурт-на-Майні: Соцїететс, 1996. — 544 с.
20. Петранівський В. Л., Рутинський М. Й. Туристичне краєзнавство. — К.: Знання, 2006. — 575 с.
21. Пик С. М. США — Велика Британія: «особливі відносини». — К.: Знання, 2006. — 283 с.
22. Пузакова Е. П., Честникова В. А. Международный туристический бизнес. — М.: «Экспертное бюро-М», 1997. — 176 с.
23. Регіон Балтійського моря. За ред. М. Мальського, Н. Антонюк. — Львів, 2005. — 359 с.
24. Романов А. А. Зарубежное туристское страноведение. — М.: Советский спорт, 2001. — 288 с.
25. Романов А. А., Саакянц Р. Г. География туризма. — М.: Советский спорт, 2002. — 464 с.
26. Сенін В. С. Организация международного туризма. — М.: Финансы и статистика, 1999. — 400 с.
27. www.book.narod.ru/stranoved/1.html
28. www.maxpj.h14.ru
29. www.planetakrim.com/
30. www.baltica.svoyage.ru/poland/poland.shtm
31. www.europa.km.ru/
32. www.medassist.ru/country/
33. www.medtour.info/
34. www.polska.ru/turystyka/
35. www.ski.ru
36. www.tours.ru
37. www.travel.ru
38. www.tourism.gov.ua
39. www.turizm.ru
40. www.tourism.crimea.ua/
41. www.tourinfo.ru/countries.htm
42. www.turist.ru/tour/country/country.shtml
43. www.visit-montenegro.com
44. www.voyage-luxe.ru/kos/
45. www.davs-tour.ru

ЗМІСТ

Передмова	3
<i>Розділ 1. Предмет і зміст туристичного країнознавства . . . . .</i>	<i>5</i>
<i>Розділ 2. Туризм у країнах Європи . . . . .</i>	<i>12</i>
Австрія	12
Андорра	16
Бельгія	19
Болгарія	22
Велика Британія	29
Греція	37
Данія	42
Естонія	46
Ірландія	50
Ісландія	55
Іспанія	59
Італія	66
Латвія	72
Литва	78
Монако	84
Нідерланди (Голландія)	88
Німеччина	91
Норвегія	101
Польща	104
Португалія	113
Туреччина	116
Фінляндія	126
Франція	131
Хорватія	139
Угорщина	146
Україна	153
Чехія	169
Чорногорія	178
Швейцарія	183
Додатки	192
Література	220

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Мальська Марта Пилипівна
Гамкало Михайло Зенонович
Бордун Ореста Юріївна

ТУРИСТИЧНЕ КРАЇНОЗНАВСТВО ЄВРОПА

2-ге видання, стереотипне

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Оригінал-макет підготовлено
ТОВ «Центр учбової літератури»

Підписано до друку 06.07.2010. Формат 60x84^{1/16}
Друк офсетний. Папір офсетний. Гарнітура PetersburgSTT.
Умовн. друк. арк. 12,6. Наклад – 500 прим.

Видавництво «Центр учбової літератури»
вул. Електриків, 23 м. Київ 04176
тел./факс 044-425-01-34
тел.: 044-425-20-63; 425-04-47; 451-65-95
800-501-68-00 (безкоштовно в межах України)
e-mail: office@uabook.com
сайт: www.cul.com.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2458 від 30.03.2006